

การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
วิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน พระมหาวิริศศักดิ์ สุรเมธี
และคณะ 2564

รายงานการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิง
ศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรอง
ภาคเหนือตอนบน

THE COMPLETE ENHANCEMENTB CAPABILITY AND OPERATION MANAGEMENT OF TEMPLE
FOR SUPPORTING RELIGIOUS TOURISM AND MEDITATION RETREAT FOR SENIORS LIVING
ALONE IN THE SECONDARY CITIES IN THE UPPER NORTHERN THAILAND

พระมหาวิริศศักดิ์ สุรเมธี

พระครูสุนทรมหาเจตยานุรักษ์

ณรังศักดิ์ ลุนสำโรง

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับ
การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียง
ลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

THE COMPLETE ENHANCEMENTB CAPABILITY AND OPERATION MANAGEMENT OF
TEMPLE FOR SUPPORTING RELIGIOUS TOURISM AND MEDITATION RETREAT
FOR SENIORS LIVING ALONE IN THE SECONDARY CITIES IN THE UPPER
NORTHERN THAILAND

พระมหาวิรัตน์ สุรเมธี

พระครูสุนทรมหาเจตยานุรักษ์

ณรงค์ศักดิ์ ลุนสำโรง

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และ 2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า

1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการผู้สูงอายุ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับ

2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด พบว่า การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวควรเน้นสร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความสำเร็จ ความเป็นเอกลักษณ์เก่าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมควรจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัดและแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญที่ชัดเจน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกควรจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัด และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสมกับสภาพของวัด การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ การพัฒนาที่พักและบุคลากรควรสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเพื่อให้บริการที่พึงพอใจ และฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวควรจัดกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม รวมทั้งจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

3) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัด พบว่า การวางแผนควรกำหนดแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับบริบทของวัด การจัดองค์กรควรจัดโครงสร้างการบริหารจัดการท่องเที่ยวและกำหนดขอบเขตหน้าที่ของแต่ละงานที่จัดกลุ่มไว้ การพัฒนาบุคลากรควรพัฒนาองค์ความรู้และทักษะการสื่อสารที่ดี รวมทั้งพัฒนาดานบุคลิกภาพให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักท่องเที่ยวทุกคน การพัฒนาระบบการอำนวยความสะดวกควรมุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาการตลาดควรมุ่งเน้นการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างความพึงพอใจและนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ : การพัฒนาศักยภาพ การบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

ABSTRACT

The objectives of this research are to survey potential and management of tourist attractions and to develop potential and closed-circle-management of temples. The research instruments were questionnaire and interview and discussion forms. The samples consisted of general tourists and the elderly tourists and experts from tourist agencies. The research results were presented in a descriptive method.

The results of the study were found that:

1) The potential of religious and meditation tourism was at a high level overall. In descending order by details, tourist attraction came first, followed by tourist attraction management, tourist attraction facilities, services for the elderly, tourist activities, the routs to tourist attractions and accommodations in the tourist attractions respectively.

2) The guidelines for development of tourist attractions of temples indicate that the development of tourist attractions should be emphasized on values, belief, identity and mental cultivation; in tourist rout development, the rout map, temple map and temple diagram should be clearly made and installed; in facility development, tourist information center and fundamental facilities for tourists should be built in the temple sites; tourism management for the elderly should be arranged systematically; in accommodation development, the temples should build collaboration with communities and train monks and temple personnel in tourist guide knowledge and skills; and in tourist activities, the activities to be arranged should go along with local traditions, cultures, ways of life and meditation practice.

3) The guidelines for temple tourism management indicate that the planning should include operation plan and action plan in accordance with the temple contexts; management structure, duty performance scope and job description should be specified in the organization management; in personnel development, the development should cover knowledge, communication skills and personality; the development should be focused on monitor and follow-up the operation based on the plan set; and in marketing development, visiting temple and meditation practice should be the value added to religious and meditation tourism.

Keywords: Potential development, Management, Religious and meditation tourism

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอันดียิ่งจาก พระครูวิทิศานุศาสนาทรร, ดร. รองศาสตราจารย์อัครชัย ชัยแสงวง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมัคร ใจมาแก้ว ซึ่งทุกท่านได้สละเวลาอันมีค่าเพื่อตรวจเครื่องมือการวิจัย พร้อมทั้งให้ความรู้และคำแนะนำ ปรีชาในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย รองอธิการบดี วิทยาเขตล้านนา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยญาณสังวร ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ล้านนา และผู้บริหารทุกท่านที่ให้โอกาสและการสนับสนุนทุนการวิจัย ตลอดจนให้กำลังใจในระหว่างการศึกษาจน ทำให้คณะผู้วิจัยสามารถทำวิจัยสำเร็จได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ คณาจารย์ในสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองทุกท่านที่เป็น กัลยาณมิตรที่ดีช่วยเหลือในการจัดเก็บข้อมูล ตลอดจนขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ซึ่งได้อำนวยความสะดวกและช่วยวิเคราะห์ ข้อมูลแก่คณะผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาทองเชิด กตปุญโญ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. และอนุโมทนา ขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ปราณีต ม่วงนวล ที่ได้เมตตาวิเคราะห์เสียสละเวลาอ่านและตรวจรายงาน การวิจัยเรื่องนี้ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ แก่คณะผู้วิจัยในครั้งนี้ นอกจากนั้น คณะผู้วิจัยก็ อนุโมทนาขอขอบคุณนักท่องเที่ยวและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถาม และให้สัมภาษณ์ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยหวังว่า รายงานวิจัยฉบับนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่สนใจ จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเช่นเดียวกันนี้ต่อไป

พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร. และคณะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ	11
แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ	19
แนวคิดการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัด	28
แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัด	34
แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน	54
แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	58
บริบทพื้นที่	67
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	72
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	81
3 วิธีดำเนินการวิจัย	83
การกำหนดพื้นที่การวิจัย	83
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	85
ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	86
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	87
การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	88

สารบัญ (ต่อ)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	89
การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล	90
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	92
ศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด	92
แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัด	116
การนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัด	188
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	217
สรุปผลการวิจัย	217
อภิปรายผลการวิจัย	225
ข้อเสนอแนะ	242
บรรณานุกรม	245
ภาคผนวก	257
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	258
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	260
ภาคผนวก ค แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	264
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	276
ภาคผนวก จ แบบการสนทนากลุ่ม	283
ภาคผนวก ฉ ภาพการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม	287
ภาคผนวก ช ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย	289
ประวัตินักวิจัย	291

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	93
2	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน โดยรวมและรายด้าน	95
3	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	96
4	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	97
5	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	98
6	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	99
7	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	100
8	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว	101
9	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน ด้านการบริการผู้สูงอายุ	102
10	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด โดยรวมและรายด้าน	103
11	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	104
12	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	105
13	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	106
14	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	107

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
15	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	108
16	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านการบริการผู้สูงอายุ	109
17	ค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	110
18	ค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	111
19	ค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	112
20	ค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	113
21	ค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	114
22	ค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการผู้สูงอายุ	115

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดง Iceberg Model ของศักยภาพ	16
2	ศักยภาพที่เกิดขึ้นมาจากความรู้ ทักษะ เจตคติ	17
3	กรอบแนวคิดในการวิจัย	82
4	การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)	120
5	การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)	123
6	การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)	126
7	การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)	130
8	การพัฒนาที่พักและบุคลากร (Accommodations)	133
9	พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)	136
10	พัฒนาการบริการผู้สูงอายุ	139
11	แนวทางการแก้ไขป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว	142
12	กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด	145
13	พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ	147
14	พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน	151
15	พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร	153
16	พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร	156
17	พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก	158
18	พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด	161
19	พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของวัด	164
20	พัฒนาส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว	168
21	พัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก	171
22	พัฒนาการบริหารจัดการคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว	174
23	พัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่	177
24	พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด	182
25	พัฒนาการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร	188
26	องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย	216

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังย่างเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) อย่างมีนัยสำคัญและรวดเร็ว โดยในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2503–2553) มีประชากรสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 13 (จาก 1.2 ล้านคน เป็น 8.4 ล้านคน) และคาดว่าอีก 30 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2583) จะเพิ่มเป็น 31% (20.5 ล้านคน) ซึ่งสะท้อนถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิงทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ (สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560: 1) โดยการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของสังคมไทยเป็นสถานการณ์และแนวโน้มทางประชากรที่ชัดเจนอย่างมาก อัตราการเกิดใหม่ของประชากรไทยมีจำนวนลดลง แต่ในขณะเดียวกันประชากรผู้สูงอายุก็มีอายุยืนยาวมากขึ้น ทั้งนี้ จากสถิติแนวโน้มทางประชากรศาสตร์ของประเทศไทย ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุว่ามีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต และจากการสำรวจของ National Statistical Office of Thailand (2018) พบว่า จำนวนผู้สูงอายุของสังคมไทยมีทั้งสิ้น 10,014,705 คน หรือประมาณร้อยละ 14.9 ของประชากรไทย และยังมีแนวโน้มที่ชัดเจนว่าจะมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากในสภาพการณ์ปัจจุบันนี้ กลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มประชาคมเกษียณ (retirement community) ที่อยู่เพียงลำพังจะมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิตที่เกิดจากความเครียดและความซึมเศร้าจากสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พบว่า มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่จัดอยู่ในภาวะเปราะบาง มีปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรือตามลำพังกับผู้สูงอายุด้วยกัน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเหนือเป็นภาคที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560: 18)

จากข้อมูลของสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ พบว่า จังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา จะมีอัตราผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โดยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.3 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 11.1 ในปี 2553 และคาดว่าประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ 21.1 ในปี 2563 ซึ่งจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสู่ภาวะประชากรสูงอายุเร็วกว่าระดับประเทศประมาณ 10 ปี (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2558: 73) โดยจังหวัดลำพูนและลำปางเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วน

ประชากรผู้สูงอายุสูงสุดในเขตภาคเหนือ ในปี 2558 พบว่า มีร้อยละ 13.37 และ 13.22 ตามลำดับ ส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบสัดส่วนของผู้สูงอายุสูงสุดในเขตภาคเหนือ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558: 18) และเมื่อประเมินข้อมูลจากการสำรวจของกรมสุขภาพจิตในช่วงปี พ.ศ. 2556-2561 พบว่า เขตประชากรที่มีปัญหาสุขภาพจิตค่อนข้างสูง คือ เขตประชากรภาคเหนือโดยเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน น่าน แพร่ พะเยา) ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากจาก 1,889.34 ต่อประชากรแสนคนในปี พ.ศ. 2556 เป็น 3,323.95 ต่อประชากรแสนคนในปี 2561 (กรมสุขภาพจิต, 2561: 3) นอกจากนี้ ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือตอนบน ยังเป็นเขตจังหวัดที่มีรายงานการเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายสูงที่สุดในประเทศ ซึ่งปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญอย่างหนึ่งของการฆ่าตัวตายของผู้สูงอายุคือโรคซึมเศร้า เนื่องจากความซึมเศร้าของผู้สูงอายุเป็นภาวะอารมณ์ที่แสดงออกโดยมีอารมณ์เศร้า ว่าเหว่ สิ้นหวัง รู้สึกว่าตนเองไร้ค่าไม่มีความสุขในการดำรงชีวิต และความพึงพอใจในชีวิตลดลง (เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ และคณะ, 2558: 21)

จากสภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลทำให้กลุ่มผู้สูงอายุจึงต่างดิ้นรนแสวงหาแนวทางและวิธีการเยียวยาทางด้านจิตใจ เพื่อไม่ให้เกิดความซึมเศร้า ทั้งนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะใช้เวลาเดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในวัดและศาสนสถาน เพื่อการเรียนรู้และการพักผ่อนหย่อนใจกับความงามทางศาสนา ซึ่งนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศไทย ตามคติความเชื่อที่ถือว่า การได้มาท่องเที่ยววัด สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระสวดมนต์ จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับรายงานวิจัยของกระทรวงวัฒนธรรม (2559: 2) พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังจะมีโอกาสในการประสบกับเรื่องทุกข์ใจที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความกลัวความตายเนื่องจากเกิดความเครียดและความซึมเศร้า ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุเบื่อหน่ายทางโลกแล้วไปสนใจทางธรรมแทน จนเห็นว่าการเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของผู้สูงอายุไปแล้ว การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและปฏิบัติธรรมจึงจัดเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จึงนับเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งของกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการที่ผู้สูงอายุจำนวนมากนิยมเดินทางไปท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาและการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม โดยกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวจะมีความสนใจในพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ต้องการพักผ่อนหย่อนใจและปฏิบัติธรรม โดยเชื่อว่าศาสนาจะช่วยให้ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังเข้าใจตนเอง รู้จักคุณค่าของตนเอง รู้จักปล่อยวาง สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ว่าเป็นสังขารของชีวิต ถือเป็นส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ไม่ให้เกิดความว่าเหว่หรือซึมเศร้าได้ เพราะการที่ผู้สูงอายุมีความยึดมั่นและศรัทธาในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง สามารถจะใช้ศาสนานั้นเป็นที่พึ่งทางจิตใจทำให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ของชีวิต ส่งผลต่อความสงบของจิตใจ (Ingersoll-Dayton et al,

2011: 18) เช่นเดียวกับการท่องเที่ยววัด ซึ่งเป็นแหล่งพบปะสนทนาธรรมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังจะได้มาวัด แสวงหาความรู้ เกิดแง่คิด เกิดข้อธรรมเพื่อพัฒนาและยกระดับจิตใจให้ดียิ่งๆขึ้นไป เป็นการสั่งสมปัญญาทางศาสนาเพื่อคลายความทุกข์ ความเครียด เช่น การเดินทางทัศนศึกษาท่องเที่ยวไปในสถานที่ท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา การเดินทางไปปฏิบัติธรรมในสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากวัดจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วยังเป็นที่พักอาศัยของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เป็นสถานที่ทำบุญให้ทาน เจริญจิตภาวนา เป็นที่พึ่งทางจิตใจเมื่อยามมีทุกข์ เป็นสถานที่ให้แสงสว่างทางปัญญา ให้ความสงบร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้น (กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, 2542: 49)

ทั้งนี้จากการที่วัดหรือศาสนสถานในปัจจุบัน ได้กลายเป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวต่างให้ความสนใจเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการไปทำบุญตักบาตร ร่วมศาสนพิธีในวันสำคัญและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้กระตุ้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในรูปแบบการปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการชูภาพลักษณ์เมืองพุทธศาสนา ที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562: 28) โดยมุ่งเน้นให้วัดในแต่ละพื้นที่ดำเนินการให้สอดคล้องกับองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว, สิ่งอำนวยความสะดวก, การเข้าถึง, ที่พัก, กิจกรรม, การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลทำให้ผู้สูงอายุให้ความสนใจเข้าไปท่องเที่ยวในวัดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งทำให้วัดหรือศาสนสถานบางแห่งได้ปรับเปลี่ยนบทบาทใหม่ จากเดิมที่เคยจำกัดไว้สำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจ หรือเป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของผู้คนในชุมชนที่แต่ละวัดนั้นตั้งอยู่ กระทั่งกลายมาเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่วัดได้ขยายบทบาทโดยอาศัยคุณสมบัติของศาสนสถานเป็นแรงจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว และปรับบทบาทของวัดในมิติทางด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและปฏิบัติกรรมฐาน (กรรณิกา คำดี, 2558: 87) สอดคล้องกับโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาของกรมการศาสนา ซึ่งสนับสนุนให้นำทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยววัดและศาสนสถาน การผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีมิติของการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปพร้อมกับส่งเสริมความเป็นไทยไปพร้อมกัน (กรมการศาสนา, 2557: 5-6)

อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวให้สามารถรองรับกับความต้องการของนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการดำเนินงานและการชักจูงนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในสถานที่เป้าหมาย เพื่อให้ผู้มาท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและได้รับการบริการที่ดี (ยุพาวรรณ วรรณวานิชย์, 2554: 29-33) โดยมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนา การปรับปรุงหรือทำให้เกิด

การเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวที่ว่า มีศักยภาพเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ (วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี, 2550: 38) นอกจากนี้ การที่จะนำความสำเร็จมาสู่การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานได้นั้น จะต้องให้ความสำคัญกับส่วนประสมทางการตลาดที่สามารถวัดผลของการบรรลุความสำเร็จด้านการตลาดได้ในการพัฒนา เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวอันเป็นสิ่งที่จุดประกายให้เกิดการค้นหาคำความสำเร็จทางการตลาดท่องเที่ยวได้ (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546: 14) โดยจะต้องมีการพัฒนาและเตรียมความพร้อมสภาพแวดล้อมของวัดเพื่อรองรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งมีการประยุกต์เทคนิคทางการตลาดขั้นพื้นฐานให้สามารถใช้ได้กับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัด ทั้งในเรื่องของกิจกรรมการท่องเที่ยว ความสะดวกสบายของสถานที่ การเพิ่มคุณค่าการตลาดท่องเที่ยว บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพภายในวัด และจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (พระมหาบุญพิเชษฐ จันทรเมือง, 2553: 48) โดยสิ่งที่ต้องมุ่งเน้นเป็นพิเศษคือ การเพิ่มคุณค่าทางการตลาด ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานประสบความสำเร็จได้ และสิ่งที่ต้องคำนึงคือ การให้ความสำคัญทางด้านกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางท่องเที่ยวที่เกิดจากการตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา ตลอดจนทำการประเมินทางเลือกเพื่อทำการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

แต่สภาพปัจจุบัน เมื่อพิจารณาในแง่การบริหารจัดการของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว พบว่า วัดยังขาดการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดทั้งในด้านพื้นที่ บุคลากร การบริการและกิจกรรมทางศาสนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปมากกว่าที่จะเน้นดูแลหรือรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับ มาโนช พรหมปัญญาและคณะ (2556: 40) ที่กล่าวว่า ในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวัดและชุมชนรอบวัดยังขาดการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องของการนำชมสิ่งอำนวยความสะดวกภูมิทัศน์ ที่จอดรถ การตลาดและการประชาสัมพันธ์ให้กับผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยวได้ทราบ เป็นต้น และสอดคล้องกับปัญญา พงษ์พานิช (2560: 21) ที่ได้สะท้อนว่า ปัจจุบันความต้องการการท่องเที่ยวในเชิงศาสนาของกลุ่มผู้สูงอายุมีปริมาณมาก แต่วัดยังขาดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน ไม่ค่อยมีการพัฒนาศักยภาพและจัดระบบการท่องเที่ยวภายในวัดและศาสนสถานให้เหมาะสม รวมทั้งจัดให้มีการบริการที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่นักท่องเที่ยว ในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของประเทศ เพื่อรองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่ได้มาตรฐานเป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมะอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการจัดระบบการท่องเที่ยวบนเส้นทางแสวงบุญและจัดกิจกรรมสะพานบุญ เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งใน

เส้นทางแสวงบุญที่มีคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชน โดยมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ด้านสถานที่ของวัด ด้านบุคลากรของวัด ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวในวัด ด้านการประชาสัมพันธ์ของวัด และด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยว

ดังนั้น คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาวิจัยดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการศึกษาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชีวิตมีศักยภาพ ตลอดจนมีความพร้อมในการบริหารจัดการทุกด้านที่จะสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อสำรวจศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

1.2.3 เพื่อถ่ายทอดและนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยแบบผสมผสาน คือ เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านประชากร

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วย

1.1) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด ประกอบด้วย (1)

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) (2) เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) (3) สิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) (4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) (5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) (6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) (7) การบริการผู้สูงอายุ และการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ประกอบด้วย (1) การวางแผน (2) การจัดการองค์กร (3) การพัฒนาบุคลากร (4) การอำนวยความสะดวก (5) การกำกับดูแล (6) การตลาด (7) สภาพแวดล้อม

1.2) ตัวแปรตาม ได้แก่ แนวทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวทั่วไป และนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่เขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 7 จังหวัด ๆ ละ 50 คน รวม 350 คน โดยการคัดเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน

1.2) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 7 จังหวัด ๆ ละ 50 คน รวม 350 คน โดยการคัดเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ บุคลากรเจ้าหน้าที่ของวัด นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนในพื้นที่ ผู้สูงอายุ และผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา จำนวน 30 รูป/คน แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

2.1) เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ในเขตพื้นที่	จำนวน 5 รูป
2.2) บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัดในเขตพื้นที่	จำนวน 5 คน
2.3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวองค์กรภาคเอกชน	จำนวน 5 คน
2.4) นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว	จำนวน 5 คน
2.5) ประชาชนชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่	จำนวน 5 คน
2.6) นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ	จำนวน 5 คน

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

คณะผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด ประกอบด้วย (1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) (2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) (3) สิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) (4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) (5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) (6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และ (7) การบริการผู้สูงอายุ

2) แนวคิดการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ประกอบด้วย (1) การวางแผน (2) การจัดการองค์กร (3) การพัฒนาบุคลากร (4) การอำนวยความสะดวก (5) การกำกับดูแล (6) การตลาด และ (7) สภาพแวดล้อม

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในพื้นที่เขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือ ตอนบน (เชียงราย ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน พะเยา) จำนวน 7 จังหวัดๆ ละ 10 วัด ดังนี้

1) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย ได้แก่ (1) วัดร่องชุ่น ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง (2) วัดร่องเสือเต้น ตำบลริมกก อำเภอเมือง (3) วัดพระธาตุดอยตุง ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย (4) วัดพระธาตุดอยจอมทอง ตำบลเวียง อำเภอเมือง (5) วัดพระธาตุเจดีย์หลวง ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน (6) วัดห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมือง (7) วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมือง (8) วัดมิ่งเมือง ตำบลเวียง อำเภอเมือง (9) วัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง (10) วัดแสงแก้วโพธิญาณ ตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย

2) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน ได้แก่ (1) วัดมหาวัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง (2) วัดจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง (3) วัดพระธาตุหริภุญชัย ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง (4) วัดพระพุทธบาทพระธาตุนิทร์แขวน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง (5) วัดสันป่ายางหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง (6) วัดพระพุทธบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง (7) วัดพระยืน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง (8) วัดหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง (9) วัดพระธาตุมาหนาม ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ (10) วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้

3) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดพระแก้วดอนเต้า ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง (2) วัดพระพุทธบาทปู่ผาแดง อำเภอแจ้ห่ม (3) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา (4) วัดพระแก้วดอนเต้า ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง (5) วัดพระธาตุเสด็จ ตำบลเสด็จ อำเภอเมือง (6) วัดศาสนโชติการาม ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง (7) วัดพระธาตุจอมปิง ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา (8) วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง (9) วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร (10) วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภอองาว

4) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ (1) วัดพระธาตุดอยกองมู ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (2) วัดศรีดอนชัย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย (3) วัดจองคำ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง

(4) วัดพระธาตุแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย (5) วัดน้ำฮู ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย (6) วัดหลวง ตำบล เวียงใต้ อำเภอปาย (7) วัดชูดองเป้ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง (8) วัดหัวเวียง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (9) วัดจงกลาง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (10) วัดก้ำก้อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง

5) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดแพร่ ได้แก่ (1) วัดจอมสวรรค์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (2) วัดพระนอน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (3) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี ตำบลไทรย้อย อำเภอเด่นชัย (4) วัดพระธาตุจอมแจ้ง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง (5) วัดพระธาตุอินทร์แขวนจำลอง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง (6) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (7) วัดพระธาตุถิ่นแกนหลวง ตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมือง (8) วัดพระธาตุดอยเล็ง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง (9) วัดพงษ์สุนันท์ ตำบล ในเวียง อำเภอเมือง (10) วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง

6) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ได้แก่ (1) วัดพระธาตุเขาน้อย ตำบลคู้ใต้ อำเภอเมือง (2) วัดพระธาตุช้างค้ำ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (3) วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง (4) วัดภูมินทร์ บ้านภูมินทร์ อำเภอเมือง (5) วัดศรีพันต้น ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (6) วัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (7) วัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา (8) วัดสวนตาล ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (9) วัดพญาวัด ตำบลคู้ใต้ อำเภอเมือง (10) วัดภูเก็ต ตำบลวรรณคร อำเภอป่า

7) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดพะเยา ได้แก่ (1) วัดอนาลโย ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง (2) วัดพระธาตุจอมทอง ตำบลเวียง อำเภอเมือง (3) วัดพระธาตุจอมศีล ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอ ดอกคำใต้ (4) วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง (5) วัดพระธาตุขิงแกง ตำบลพระธาตุ อำเภอ จุน (6) วัดพระนั่งดิน ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ (7) วัดราชคฤห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง (8) วัด ศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง (9) วัดนันทาราม ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ (10) วัดแสนเมืองมา ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2564

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ สามารถนำไปใช้ในการยกระดับการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

1.4.2 ได้แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญที่เป็นต้นแบบและมีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้บุคลากรมีสมรรถนะและขีดความสามารถในการให้บริการการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ

1.4.3 สามารถนำข้อมูลการวิจัยไปจัดทำเป็นแผนงานและนโยบายการท่องเที่ยวขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการช่วยส่งเสริมและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่ เพื่อลดปัญหาภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในชุมชนท้องถิ่นอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถซึ่งผู้ปฏิบัติงานกล่าวคือบุคลากรเจ้าหน้าที่ของวัดพึงมี เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้บรรลุตามเป้าหมาย และสามารถพัฒนาไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศจนเป็นที่ยอมรับและประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่จะเอื้อต่อการพัฒนา การปรับปรุงหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นมีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ ซึ่งการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในครั้งนี้ ประกอบด้วย (1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และ (6) กิจกรรมการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้องค์ประกอบของการบริหารจัดการท่องเที่ยวจะประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยว โดยมี การกำหนดประเภทและมาตรฐานของบริการที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล และควรตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ทุกประเภทและทุกระดับ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดและศาสนสถานของผู้สูงอายุ เพื่อร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การพักผ่อนหย่อนใจและการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน โดยเชื่อว่าศาสนาจะช่วยให้ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังเข้าใจตนเอง รู้จักคุณค่าของตนเอง รู้จักปล่อยวาง สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ว่าเป็นสัจธรรมของชีวิต ถือเป็น การส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ไม่ให้เกิดความว่าเหวหรือซึมเศร้าได้ รวมทั้งตามคติความเชื่อที่ถือว่า การใดมาท่องเที่ยววัด สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระสวดมนต์ จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตของตนเอง

ผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง หมายถึง ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวแบบถาวรไม่มีลูกหลานอยู่ด้วย หรืออยู่ตามตามลำพังในชีวิตประจำวันหรือบางวันบางเวลาที่ลูกหลานไปทำงานทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหว่หมดหวังในชีวิต ในด้านสัมพันธภาพทางสังคมผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังจะมีความเชื่อมั่นในตนเองลดลง ส่งผลให้เกิดการแยกตัวออกจากสังคม และถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความเปราะบางในการดำรงชีวิต หากผู้สูงอายุผู้นั้นไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมให้กับตนเองไว้ล่วงหน้า ผลกระทบอาจไม่อยู่เฉพาะแค่ตัวบุคคล แต่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมโดยรอบผู้สูงอายุเช่นกัน

เขตท่องเที่ยวเมืองรอง หมายถึง เมืองที่ไม่ได้เป็นเมืองท่องเที่ยวหลัก หรือยังมีนักท่องเที่ยวเข้าไปไม่มากนัก การกระจายรายได้ถึงชุมชนท้องถิ่นจึงแตกต่างกับเมืองท่องเที่ยวหลักเกณฑ์การพิจารณาความเป็นเมืองรองคือ เมืองดังกล่าวมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวไม่ถึง 6 ล้านคนต่อปีได้แก่ จังหวัดเชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา

ภาคเหนือตอนบน หมายถึง ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วย 8 จังหวัดคือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา เป็นพื้นที่ที่มีภูมิประเทศ ภูมิอากาศดีและธรรมชาติที่สวยงาม มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และมีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เหมาะแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีสาระสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาจัดทำกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ
- 2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยว
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- 2.7 บริบทพื้นที่
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพ (Competency) ได้เริ่มมีการศึกษาในสหรัฐอเมริกา มากกว่า 50 ปี จากการศึกษาค้นคว้าของ Orin B. Graff & Calvin M. Street ซึ่งได้เขียนไว้ในปี 1956 อาจารย์ทั้งสองท่านได้ใช้คำว่า “Competency Pattern” ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้บริหาร และต่อมาในปี 1970 การศึกษา “Competency” เริ่มมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อบริษัท Mc Ber ภายใต้การนำของ David McClelland ได้เข้าไปช่วยในการคัดเลือก Foreign Service Information Officer (FSIOs) เจ้าหน้าที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศสหรัฐอเมริกาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยได้รับมอบหมายให้ทำการหาเครื่องมือชนิดใหม่ที่สามารถทำนายผลการปฏิบัติงานได้ (สุภัญญา รัตมีธรรมโชติ, 2549: 11-13)

ในปัจจุบันนี้ ศักยภาพ (Competency) สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้เป็น 2 กลุ่ม คือ ศักยภาพในแนวอังกฤษ (British Approach) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประกาศนียบัตรรับรองวิทยฐานะของพนักงานหรือบุคลากรผู้นั้น กำหนดจากมาตรฐานผลการปฏิบัติงานที่สามารถยอมรับได้ของงานและวิชาชีพนั้นๆ ดังนั้น ศักยภาพในแนวคิดนี้จึงเป็นการกำหนดเฉพาะงานและเป็นไปตาม

วิชาชีพ ส่วนศักยภาพในแนวอเมริกัน (American Approach) มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาบุคลากร กำหนดจากพฤติกรรมของผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานดี ซึ่งการพัฒนาบุคลากรนี้จะต้องเป็นไปตามแนวทาง ที่องค์การต้องการจะเป็น ศักยภาพแนวทางนี้จึงเป็นศักยภาพที่ไม่สามารถลอกเลียนกันได้ เพราะแต่ ละองค์การต้องการบุคลากรที่มีลักษณะแตกต่างกันไป ดังนั้น ในการทบทวนวรรณกรรมจึงทบทวน จากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่ให้นิยามคำว่า “ศักยภาพ” ซึ่งมีทั้งที่ แตกต่างและคล้ายคลึงกัน ด้วยเหตุนี้ คำจำกัดความของ “Competency” จึงยังหาข้อสรุปอย่างเป็นทางการไม่ได้ สำหรับในประเทศไทยมีนักวิชาการหลายท่านที่ศึกษาเรื่อง “Competency” ต่างก็ให้ คำจำกัดความไว้แตกต่างกัน เช่น “ศักยภาพ” หรือ “สมรรถนะ” หรือ “ขีดความสามารถ” เป็นต้น

สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะให้คำจำกัดความว่า “ศักยภาพ” การศึกษาศักยภาพ (Competency) ที่นักวิชาการและนักคิดทั้งหลายได้ทำการศึกษาไว้นั้น ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทักษะ หรือคุณลักษณะส่วนบุคคล ล้วนเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานให้ได้ตามมาตรฐานหรือเกินกว่าที่ มาตรฐานของงานนั้น ๆ กำหนดไว้ ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับในหลายองค์การว่า การที่องค์การจะ สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การได้นั้น บุคลากรที่มีความสามารถที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติงานใน ตำแหน่ง และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์การเท่านั้นที่จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมาย เหล่านั้นได้ ทั้งนี้ ศักยภาพนั้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้ นับตั้งแต่การสรรหา/คัดเลือกบุคลากร การฝึกอบรมและพัฒนา การบริหารผลการปฏิบัติงาน การบริหารค่าตอบแทน และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้านอื่น ๆ การนำศักยภาพมาใช้ในระบบ การบริหารทรัพยากรมนุษย์จะทำให้ระบบการบริหารงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และบุคลากรมี ศักยภาพที่สูงขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้องค์การสามารถบรรลุวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การได้ องค์การจะสามารถประเมินศักยภาพขององค์การที่มีอยู่ ณ ปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้องค์การสามารถกำหนดกลยุทธ์และสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขันทาง ธุรกิจได้

2.1.1 ความหมายของศักยภาพ

แนวคิดเริ่มต้นเกี่ยวกับศักยภาพ (Competency) ได้ถูกจำกัดความโดย McClelland (1993: 9) ได้ให้ความหมายของศักยภาพไว้ว่า หมายถึง บุคลิกลักษณะที่เป็นพื้นฐานของปัจเจกบุคคล ซึ่งมีส่วนในการทำนายผลการปฏิบัติงานที่ดีและ/หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในงาน ศักยภาพ ประกอบด้วยแรงขับ (Motives) ลักษณะ (Traits) แนวคิด/ความคิดของตน (Self-Concepts) ทัศนคติ (Attitude) หรือคุณค่า (Values) ความรู้ในเนื้อหา (Content Knowledge) หรือ ความรู้-ความคิด (Cognitive) หรือทักษะเชิงพฤติกรรม (Behavioral Skills) ที่สามารถวัดได้หรือเชื่อถือได้ ประกอบกันทำให้บุคคลแต่ละคนได้รับความสำเร็จในการทำงานแตกต่างกัน เช่นเดียวกับ Burgoyne (1993: 98) ซึ่งเป็นนักทฤษฎีด้านการจัดการ (Management Theorists) กล่าวว่า ศักยภาพถูกนำมา

ประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์งานแต่ละงาน เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งจะก่อให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ดีอันจะนำมาซึ่งการบรรลุเป้าหมายขององค์กร นอกจากนี้ Burgoyne ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ศักยภาพจัดเป็นเครื่องมือทางเทคนิค (Technical Tool) ที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน เช่น การสรรหา/คัดเลือกบุคลากร การฝึกอบรมและพัฒนาการบริหารผลการปฏิบัติงาน การบริหารค่าตอบแทน การสืบทอดตำแหน่งงาน และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้านอื่น ๆ

เดชา เดชะวัฒน์ไพศาล (2543: 12) กล่าวว่า “ศักยภาพ” หมายถึง ทักษะ ความรู้และความสามารถหรือพฤติกรรม (Skills, Knowledge and Attributes) ของบุคลากรที่จำเป็นในการปฏิบัติงานใดงานหนึ่ง กล่าวคือ ในการทำงานอย่างหนึ่ง เราต้องรู้อะไร เมื่อมีความรู้หรือข้อมูลแล้วเราต้องรู้ว่าจะทำงานนั้น ๆ อย่างไร และควรมีพฤติกรรมหรือคุณลักษณะเฉพาะอย่างไรจึงจะทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้องค์กรทราบว่าคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่ดีในการทำงานของบุคคลในองค์กร (Superior Performer) นั้นเป็นอย่างไร

दनัย เทียนพุด (2546: 45) กล่าวว่า “ศักยภาพ” หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีอยู่ในตัว ซึ่งเรียกว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) ได้ผลักดันด้วยความสัมพันธ์อย่างเป็นเหตุเป็นผลกับประสิทธิภาพของงาน หรือผลงานที่มีคุณค่าสูงสุด หรือหมายถึงความรู้ทักษะทัศนคติที่แสดงออกในเชิงพฤติกรรมของบุคคล (Skilled Behavior) ที่เป็นคุณค่าสูงสุดของผลงาน (Superior Performance)

วัฒนา พัฒนพงศ์ (2546: 84–85) ให้ความหมายของศักยภาพ (Competency) ว่า หมายถึง ระดับของความสามารถในการปรับและใช้กระบวนทัศน์ (paradigm) ทัศนคติ พฤติกรรม ความรู้ และทักษะ เพื่อการปฏิบัติงานให้เกิดคุณภาพ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2548: 10) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศักยภาพ (Competency) ว่าหมายถึง กลุ่มของคุณลักษณะที่บุคคลพึงมีเพื่อที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ บรรลุวิสัยทัศน์และพันธกิจที่กำหนดไว้ ประกอบด้วยความรู้ (knowledge) ทักษะ (skill) และแรงจูงใจ (motivation) ทั้งนี้ศักยภาพของบุคคลนั้นจะมีส่วนช่วยในการคาดการณ์ถึงผลการปฏิบัติงานของบุคคลในบทบาทและสถานการณ์ต่าง ๆ

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ (2549: 48) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้ปัจเจกบุคคลนั้นสร้างผลการปฏิบัติงานที่ดี หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนรับผิดชอบ ดังนั้น บางครั้งเมื่อพูดถึงองค์ประกอบของศักยภาพจึงมีเพียง 3 ส่วน คือ ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ ซึ่งตามทัศนะของแมคเคิลแลนดั้นั้น ได้กล่าวว่า ศักยภาพเป็นส่วนประกอบขึ้นมาจากความรู้ ทักษะและเจตคติ/แรงจูงใจ หรือความรู้ ทักษะ และเจตคติ/แรงจูงใจ ก่อให้เกิดศักยภาพ ความรู้ ทักษะ และเจตคติไม่ใช่ศักยภาพ แต่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศักยภาพ

ความรู้ใด ๆ จะไม่เป็นศักยภาพ แต่ถ้าเป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดกิจกรรมจนประสบความสำเร็จถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของศักยภาพ ดังนั้น ศักยภาพในที่นี้จึงหมายถึงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลงานสูงสุดนั้น ตัวอย่างเช่น ความรู้ในการขับรถ ถือว่าเป็นความรู้ แต่ถ้านำความรู้มาทำหน้าที่เป็นผู้สอนขับรถ และมีรายได้จาก ส่วนนี้ ถือว่าเป็นขีดความสามารถ ในทำนองเดียวกันความสามารถในการก่อสร้างบ้านถือว่าเป็นทักษะ แต่ความสามารถในการสร้างบ้านและนำเสนอให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่งได้ ถือว่าเป็นศักยภาพ หรือในกรณีเจตคติ/แรงจูงใจก็เช่นเดียวกันก็ไม่ใช่ศักยภาพ แต่สิ่งจูงใจให้เกิดพลังทำงานสำเร็จตรงตามเวลาหรือเรียกว่ากำหนด หรือดีกว่ามาตรฐานถือว่าเป็นศักยภาพ

จากนิยามความหมายที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ความหมายของศักยภาพที่ให้นิยามโดยนักวิชาการแต่ละท่านนั้น ก็จะให้นิยามที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนักวิชาการเหล่านั้น มีมุมมองและประสบการณ์ในสาขาวิชาที่ตนเองเกี่ยวข้องอย่างไร แต่โดยรวมแล้ว ไม่ว่าจะจะเป็นนักวิชาการจากสาขาใดต่างก็มีเป้าหมายของศักยภาพโดยมุ่งเน้นไปที่การประสบความสำเร็จ ตั้งแต่ในระดับบุคคลไปจนถึงความสำเร็จในระดับการดำเนินธุรกิจขององค์กร โดยศักยภาพของบุคลากรภายในองค์กรที่มีองค์ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และมีคุณลักษณะส่วนบุคคล (Attribute) ที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งศักยภาพเหล่านั้นสามารถสร้างความแตกต่างที่ทำให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จ ซึ่งจะนำไปสู่การประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจขององค์กรด้วยเช่นกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ได้นิยามความหมายของศักยภาพไว้ว่า ศักยภาพ คือความสามารถใด ๆ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานกล่าวคือบุคลากรเจ้าหน้าที่วัดพึงมี เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานที่รับผิดชอบได้บรรลุตามเป้าหมายและสามารถพัฒนาไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศได้ โดยความสามารถซึ่งประกอบขึ้นเป็นศักยภาพหนึ่งๆนั้นประกอบด้วยความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) บุคลิกลักษณะ (Traits) ทศคติ (Attitude) หรือค่านิยม (Values) ซึ่งศักยภาพนี้สามารถวัดได้หรือเชื่อถือได้

2.1.2 ประเภทของศักยภาพ

จากที่ได้กล่าวมานั้นมีนักวิชาการจากหลายสำนักต่างก็มีแนวคิดที่แตกต่างกันไป และได้มีการแบ่งประเภทศักยภาพ (Competency) ไว้มากมายหลายรูปแบบ อารังศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ (2553: 9) ได้สรุปประเภทของศักยภาพโดยออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1) ศักยภาพหลัก (Core Competency) เป็นคำที่ใช้เรียก Competency หลักในบริบทที่แตกต่างกัน ศักยภาพหลักอาจเป็นได้ทั้งศักยภาพขององค์กรและบุคลากรในองค์กร ซึ่งศักยภาพของทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกัน แต่สัมพันธ์กัน

2) ศักยภาพในงาน (Functional Competency) หมายถึง ศักยภาพอื่นที่ไม่ใช่ศักยภาพหลัก ซึ่งเป็นคุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่กำหนดขึ้นสำหรับผู้ปฏิบัติงาน และเป็นคุณสมบัติ

หรือคุณลักษณะที่องค์การต้องการสำหรับแต่ละตำแหน่งงานที่แตกต่างกันไป เพื่อให้ปฏิบัติงานในตำแหน่งงานนั้น ๆ ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

ส่วนโครงการสร้างระบบพัฒนาบุคลากรของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กำหนดโมเดลศักยภาพ (Competency Model) ประกอบด้วยศักยภาพหลัก (Core Competency) และศักยภาพในงาน (Functional Competency) โดยแบ่งศักยภาพในงาน ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ศักยภาพด้านการบริหารจัดการ (Professional Competency) และศักยภาพที่เป็น ความเชี่ยวชาญในงาน (Technical Competency) ทั้งนี้เนื่องจากบุคลากรใน 1 ตำแหน่งจะมีลักษณะงานอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นการบริหารจัดการกับส่วนที่เป็นความเชี่ยวชาญในงาน การกำหนดโมเดลศักยภาพจึงไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ทั้งนี้ การกำหนดโมเดลศักยภาพมีองค์ประกอบอะไรบ้างนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะงานขององค์การนั้นๆ และขึ้นอยู่กับความต้องการในการนำศักยภาพไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ใด (จิระประภา อัครบวร, 2549: 13) ศักยภาพหลัก (Core Competency) จึงเป็นคำที่ใช้เรียกศักยภาพหลักในบริบทที่ต่างกัน ศักยภาพหลักอาจเป็นได้ทั้งศักยภาพขององค์การและบุคลากรในองค์กร ซึ่งศักยภาพของทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์กัน ศักยภาพหลักขององค์กร (Organizational Core Competency) คือ คุณลักษณะที่องค์การต้องการมีหรือเป็น เพื่อให้มีศักยภาพตามที่คุณบริหารองค์การต้องการ เช่น ให้มีศักยภาพในการแข่งขัน และมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ศักยภาพหลักขององค์กรถูกกำหนดจากการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อน (SWOT Analysis) เพื่อสะท้อนสิ่งที่องค์การเป็นอยู่ตามสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก เช่น สินค้ามีความหลากหลาย สภาพการเงินที่มั่นคง นวัตกรรมในการบริหาร เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ เป็นต้น

ดังนั้น ศักยภาพหลักของบุคลากร (Employee Core Competency) คือ คุณลักษณะที่ทุกคนในองค์กรพึงมีพึงเป็น อันจะสะท้อนค่านิยม วัฒนธรรมองค์กร วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเสริมรับกับกลยุทธ์ขององค์การในการดำเนินกิจการ ซึ่งศักยภาพหลักของบุคลากรนี้มักถูกกำหนดจากศักยภาพหลักขององค์กร ตัวอย่างเช่น องค์กรมีศักยภาพหลักคือ การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ศักยภาพหลักของบุคลากรที่ควรเป็นคือ การพัฒนาตนเองและผู้อื่น (Developing Self and Others), การทำงานเป็นทีม (Teamwork), การมุ่งสู่ผลสำเร็จ (Achievement Orientation) เป็นต้น ศักยภาพหลักจึงมีสองนัยที่มีความแตกต่างกันตามบริบทขององค์การหรือของบุคลากร แต่ศักยภาพหลักทั้งสองก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

2.1.3 องค์ประกอบของศักยภาพ

องค์ประกอบศักยภาพตามแนวคิดของ McClelland (1993: 27) แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ

1) ความรู้ (knowledge) คือ ความรู้เฉพาะในเรื่องที่ต้องรู้ เป็นความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ เช่น ความรู้ด้านเครื่องยนต์ เป็นต้น

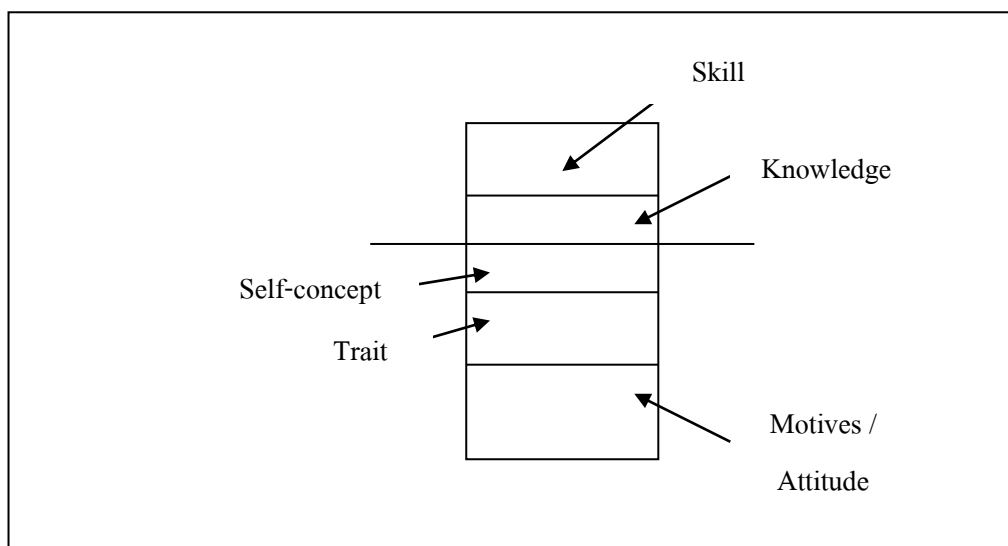
2) ทักษะ (skill) คือ สิ่งที่ต้องการให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะทางคอมพิวเตอร์ ทักษะทางการถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น ทักษะที่เกิดได้นั้นมาจากพื้นฐานทางความรู้และสามารถปฏิบัติได้อย่างแคล่วคล่องว่องไว

3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (self-concept) คือ เจตคติ ค่านิยมและความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนหรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น เช่น ความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น

4) บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น เช่น คนที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ หรือมีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นต้น

5) แรงจูงใจ/เจตคติ (motives/attitude) เป็นแรงจูงใจหรือแรงขับภายใน ซึ่งทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมาย หรือมุ่งสู่ความสำเร็จ เป็นต้น

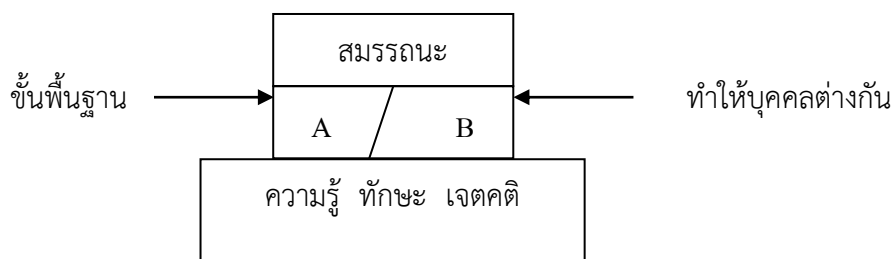
ทั้ง 5 ส่วนดังกล่าวข้างต้นแสดงความสัมพันธ์ในเชิงอธิบายเปรียบเทียบดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดง Iceberg Model ของศักยภาพ

จากภาพจะพบว่า skill และ knowledge อยู่ส่วนบน หมายถึงว่า ทั้ง skill และ knowledge สามารถพัฒนาขึ้นได้ไม่ยาก จะโดยวิธีการศึกษาค้นคว้าหรือประสบการณ์ตรง และมีการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ

ดังนั้น บางครั้งเมื่อพูดถึงองค์ประกอบของศักยภาพจึงมีเพียง 3 ส่วนคือ ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ ซึ่งตามทัศนะของแมคเคิลแลนด์กล่าวว่า ศักยภาพเป็นส่วนประกอบขึ้นมาจากความรู้ ทักษะและเจตคติ/แรงจูงใจ หรือความรู้ ทักษะและเจตคติ/แรงจูงใจ ก่อให้เกิดสมรรถนะ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ศักยภาพที่เกิดขึ้นมาจากความรู้ ทักษะ เจตคติ

จากภาพ ความรู้ ทักษะ และเจตคติไม่ใช่สมรรถนะแต่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศักยภาพ

ดังนั้น ความรู้ใด ๆ จะไม่เป็นศักยภาพ แต่ถ้าเป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดกิจกรรมจนประสบความสำเร็จถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของศักยภาพ ศักยภาพในที่นี้จึงหมายถึงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลงานสูงสุดนั้น ตัวอย่างเช่น ความรู้ในการขับรถ ถือว่าเป็นความรู้ แต่ถ้านำความรู้มาทำหน้าที่เป็นผู้สอนขับรถ และมีรายได้จากส่วนนี้ ถือว่าเป็นศักยภาพ

ในทำนองเดียวกัน ความสามารถในการก่อสร้างบ้านถือว่าเป็นทักษะ แต่ความสามารถในการสร้างบ้านและนำเสนอให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่ง ได้ถือว่าเป็นศักยภาพหรือในกรณีเจตคติ / แรงจูงใจก็เช่นเดียวกันก็ไม่ใช่ศักยภาพ แต่สิ่งจูงใจให้เกิดพลังทำงานสำเร็จตรงตามเวลาหรือเรียกว่ากำหนด หรือดีกว่ามาตรฐานถือว่าเป็นศักยภาพ ศักยภาพตามนัยดังกล่าวข้างต้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1) ศักยภาพขั้นพื้นฐาน (Threshold Competencies) หมายถึง ความรู้หรือทักษะพื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลที่ต้องมีเพื่อให้สามารถที่จะทำงานที่สูงกว่า หรือ ซับซ้อนกว่าได้ เช่น ศักยภาพใน การพูด การเขียน เป็นต้น

2) ศักยภาพที่ทำให้เกิดความแตกต่าง (Differentiating Competencies) หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีผลการทำงานที่ดีกว่าหรือสูงกว่ามาตรฐาน สูงกว่าคนทั่วไปจึงทำให้เกิดผลสำเร็จที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ การที่บุคคลจะมีพฤติกรรมในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะที่บุคคลมีอยู่ ซึ่งอธิบายในตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง คือทั้งความรู้ ทักษะ/ความสามารถ (ส่วนที่อยู่เหนือน้ำ) และคุณลักษณะอื่นๆ (ส่วนที่อยู่ใต้น้ำ) ของบุคคลนั้นๆ

ส่วนที่อยู่เหนือน้ำ สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย

1) ทักษะ (Skills) หมายถึง สิ่งที่บุคคลรู้และสามารถทำได้เป็นอย่างดี เช่น ทักษะการอ่าน ทักษะการฟัง ทักษะในการขับรถ เป็นต้น

2) ความรู้ (Knowledge) หมายถึง สิ่งที่บุคคลรู้และเข้าใจในหลักการ แนวคิดเฉพาะด้าน เช่น มีความรู้ด้านบัญชี มีความรู้ด้านการตลาด การเมือง

ส่วนที่อยู่ใต้น้ำ สังเกตเห็นได้ยาก

3) บทบาททางสังคม (Social Image) หมายถึง สิ่งที่คุณต้องการสื่อให้คุณคนอื่นในสังคมเห็นว่าเป็นตัวเขามีบทบาทอย่างไรต่อสังคม เช่น ชอบช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น

4) ภาพพจน์ที่รับรู้ตัวเอง (Self Image) หมายถึง ภาพพจน์ที่คุณคิดของตัวเองว่าเป็นอย่างไร เช่น เป็นผู้นำ เป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นศิลปิน เป็นต้น

5) อุปนิสัย (Traits) หมายถึง ลักษณะนิสัยใจคอของคุณเป็นพฤติกรรมถาวร เช่น เป็นนักฟังที่ดีเป็นคนในเย็น เป็นที่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

6) แรงกระตุ้น (Motive) หมายถึง พลังขับเคลื่อนที่เกิดจากภายในจิตใจของคุณที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงาน เช่น เป็นคนที่มีความอยากที่จะประสบความสำเร็จ การกระทำสิ่งต่าง ๆ จึงออกมาในลักษณะของการมุ่งไปสู่ความสำเร็จตลอดเวลา

ในประเด็นเดียวกันนี้ สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ (2549: 14-15) ได้อธิบายไว้ว่า คุณลักษณะของคุณคนนั้นเปรียบเหมือนภูเขาน้ำแข็งที่ลอยอยู่ในน้ำ โดยมีส่วนหนึ่งที่เป็นส่วนน้อยลอยอยู่เหนือน้ำ ได้แก่ ความรู้ที่คุณคนมีในสาขาต่าง ๆ ที่เรียนรู้มา และส่วนของทักษะ ได้แก่ ความเชี่ยวชาญ ชำนาญ พิเศษในด้านต่าง ๆ ส่วนที่ลอยอยู่เหนือน้ำนี้ เป็นส่วนที่สังเกตและวัดได้ง่าย สำหรับส่วนของภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ใต้น้ำนั้น เป็นส่วนที่มีปริมาณมากกว่า สังเกตและวัดได้ยากกว่า และเป็นส่วนที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคุณคนมากกว่า ส่วนต่าง ๆ นี้ได้แก่ บทบาทที่แสดงออกต่อสังคม (Social Role) ภาพลักษณ์ของคุณคนที่มีต่อตนเอง (Self-Image) คุณลักษณะส่วนบุคคล (Traits) และแรงจูงใจ (Motives) ความสนใจ เจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม ส่วนที่อยู่เหนือน้ำเป็นส่วนที่สัมพันธ์กับเขาวงกตปัญญาของคุณคน การที่คุณคนมีเพียงความฉลาดที่ทำให้เขาสามารถเรียนรู้องค์ความรู้ และทักษะได้เท่านั้น ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เขาเป็นผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานที่โดดเด่น บุคคลจำเป็นต้องมีแรงผลักดัน เบื้องลึก คุณลักษณะส่วนบุคคล ภาพลักษณ์ของคุณคนที่มีต่อตนเองและบทบาทที่แสดงออกต่อสังคมที่เหมาะสมด้วย จึงจะทำให้เขาสามารถเป็นผู้ที่มีผลงานที่โดดเด่นได้ หากหน่วยงานให้ความสำคัญกับความเป็นคนมีความเหมาะสมมากกว่าคนเก่ง นั้นหมายความว่า การวิเคราะห์รายการศักยภาพจะต้องเน้นส่วนที่จมใต้น้ำมากกว่า จะเห็นได้จากองค์ประกอบของ Competencies ที่กล่าวมาทั้งหมด มักจะสังเกตเห็นได้เพียง 2 ส่วนที่อยู่เหนือน้ำเท่านั้น อีก 4 ส่วนที่อยู่ใต้น้ำนั้น ค่อนข้างจะเป็นเรื่องยุ่งยากที่จะรับรู้ เพราะอาจจะต้องใช้เวลาอันยาวนาน และแต่ละคนมีความแตกต่างกันอีก ดังนั้น การเรียนรู้เกี่ยวกับ Competencies จึงไม่ได้หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็นเท่านั้น แต่รวมถึงที่มาของพฤติกรรมนั้นด้วยว่าเกิดจากองค์ประกอบในเรื่องใด

ดังนั้น จากแนวคิดของแมคเคลแลนดั้นั้น เห็นควรจะรวมส่วนประกอบที่เป็นความคิดเกี่ยวกับตนเอง คุณลักษณะและแรงจูงใจเข้าเป็นกลุ่มเรียกว่า คุณลักษณะ (attributes) ทั้งนี้บางครั้งเมื่อพูดถึงองค์ประกอบของศักยภาพจึงมีเพียง 3 ส่วนคือความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ ศักยภาพจึงเป็นส่วนประกอบขึ้นมาจากความรู้ ทักษะและเจตคติ/แรงจูงใจ หรือความรู้ ทักษะและเจตคติ/แรงจูงใจ

ก่อให้เกิดสมรรถนะ ศักยภาพจึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งของบุคลากรในการปฏิบัติงาน เนื่องจาก ศักยภาพเป็นองค์ประกอบที่ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ พฤติกรรม บุคลิกลักษณะและทัศนคติ เป็นสิ่งที่บุคลากรจำเป็นต้องมี ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมายหรือองค์การกำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ

2.2.1 แนวคิดการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่ 2 คำ คือ การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) ทั้งสองคำมีความหมายอย่างเดียวกัน แต่นิยมใช้ต่างกัน กล่าวคือ การบริหาร มักจะใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะหรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า การจัดการ มักใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน ดังนั้น โดยทั่วไปจึงมักจะเรียกผู้ดำรงตำแหน่งระดับบริหารในองค์การราชการว่า ผู้บริหาร ในขณะที่บริษัทห้างร้านมีตำแหน่งเป็นผู้จัดการ ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจกรรมที่มุ่งสาธารณะประโยชน์และเป็นงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของราชการ จึงใช้คำว่า การบริหารการศึกษาและผู้บริหารการศึกษา การบริหารจึงเป็นลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม

สำหรับความหมายของคำว่า “การบริหารจัดการ” นั้น ได้มีผู้ให้คำนิยามหรือความหมายของการบริหารไว้ ดังนี้

สิริภพ เหล่าลาภะ (2555: 140) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ 2 นัย คือ (1) คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากรากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และหาร ชาติในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่าบริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนีหลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปริหริตุ สมตโถ” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหาและนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป (2) คำว่าบริหารแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และ Administration แปลความหมาย คือการปกครอง ดำเนินการ อำนวยการ จัดวางส่งเสริมและบำรุง

Herbert A. Simon (1996: 3) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับ Peter F. Drucker (1975: 6) อธิบายว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การทำงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้นำ ภายในสภาพองค์การที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็น

ทรัพยากรหลักขององค์การที่เขามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้าน วัสดุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือ บริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม สอดคล้องกับ Taylor (2002: 22) ที่ได้ กล่าวไว้ว่า ความเป็นเลิศของการบริหารอยู่ที่การรู้อย่างแน่นอนว่าจะต้องการให้คนทำอะไร และดูแลว่า เขาทำงานอย่างดีที่สุด และประหยัดค่าใช้จ่ายที่สุด ไม่ควรนำแผนการบริหารซึ่งในระยะยาวก่อให้เกิด ความไม่พอใจทั้งฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างมาใช้ สิ่งที่คนงานต้องการจากนายจ้างนอกเหนือจากสิ่งอื่น ๆ ก็คือค่าจ้างที่สูงและสิ่งที่ยานจ้างต้องการจากคนงานมากที่สุดก็คือ ค่าใช้จ่ายการผลิตต่ำ ซึ่งอาจ หมายความว่าการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น

ส่วนนักวิชาการด้านการบริหารของไทย ได้มองความหมายการบริหารจัดการในแนวทาง ของการปฏิบัติงาน หรือการจัดการทรัพยากร เช่น พิทยา บวรวัฒนา (2556: 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารหรือการจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่ง มีลำดับการทำงานเป็น ขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย หรือการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อตอบสนอง ความต้องการของบุคคล องค์กรหรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์การ เช่นเดียวกับ ปันนรส มาลากุล ณ อยุธยา (2554: 23) ที่ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการเป็นภาระหน้าที่ ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบ และดำรงไว้ซึ่งสภาพ ภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ขององค์การ เพื่อให้สามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยความสะดวก และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของและวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นศิลปะในการใช้บุคคลอื่น ร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความ คาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

ดังนั้น จึงพอสรุปความหมายของการบริหารจัดการได้ว่า หมายถึงการดำเนินงานของ องค์กรที่ต้องมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยนำปัจจัย ทางการบริหารจัดการ ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการมาใช้อย่างเป็น กระบวนการ โดยผ่านหน้าที่หลัก คือ การวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำและการควบคุมให้ การทำงานบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.2 ทฤษฎีการบริหารจัดการเชิงวิทยาศาสตร์

หลักการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ (The Principles of Scientific Management) มี สาระสำคัญ คือ การทำงานด้วยปริมาณมาก การทำงานมีเงื่อนไขที่เป็นมาตรฐาน การทำงานมีรายได้ สูง การทำงานบกพร่องที่ก่อให้เกิดสูญเสีย และการทำงานในองค์การขนาดใหญ่ต้องการผู้เชี่ยวชาญ

ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ การศึกษาเวลาและการเคลื่อนไหว การแบ่งงานออกเป็นส่วนย่อยและตามความชำนาญการมีมาตรฐาน เอกภาพในการบังคับบัญชา ขอบเขตการควบคุมบังคับบัญชา เอกภาพของการทำงาน และองค์การรูปนัย ซึ่งคำนึงถึงประสิทธิภาพของการทำงานมากกว่าการคำนึงถึงปัจจัยด้านจิตใจมองโครงสร้างการบริหารที่ตายตัว ไม่ยืดหยุ่น และไม่คำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ทฤษฎีที่ได้นำมาใช้ในการบริหารจัดการ ได้แก่

1) ทฤษฎีหลักการบริหารของ Henry Fayol

Henry Fayol ได้กำหนดหลักการบริหารจัดการขึ้น 14 ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2555: 68-69)

1.1) การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) เฮนรี ฟาโยลได้เสนอว่า คนงานควร จะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

1.2) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) เฮนรี ฟาโยลได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการ จะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการเป็นผู้นำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

1.3) การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) เฮนรี ฟาโยล กล่าวว่า คำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้อง ในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา จะโกรธและไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

1.4) สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดของลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสาร

ระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการองค์การ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลง จะส่งผลทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง องค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็ว และมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่าง ๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชา โดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่น ๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

1.5) การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีผลสำคัญ เนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกๆระดับขององค์การ

1.6) การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

1.7) หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาค คือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การ ซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้น เป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียม

1.8) การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้ องค์การได้รับประโยชน์สูงสุดและเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีค่าจำเป็นต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

1.9) ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องพยายามกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่ม ซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงานและความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดความสามารถของผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

1.10) ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Power) การใช้กฎบังคับ (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลาย ๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้ภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

1.11) ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วย โบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

1.12) ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่

1.13) ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุก ๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

1.14) ความสามัคคี (Esprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการหรือการบริโศค และความร่วมมือกันถือว่าเป็น

ส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง

2) ทฤษฎีการบริหาร POCCC

Alan (2004: 10) ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร 5 ประการ คือ

2.1) การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

2.2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

2.3) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงาน และองค์การที่มีอยู่รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างองค์การและผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุง เช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคน ที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

2.4) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

2.5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

3) ทฤษฎีการบริหาร POSDCoRB

Luther Gulick ได้เสนอหลักการบริหารระบบราชการที่เรียกว่า POSDCoRB Model มีรายละเอียดดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2555: 68-69)

3.1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือการกำหนดการไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ในการบริหารงานใด ๆ ก็ตามผู้บริหารจะต้องรู้จักวางแผน เพราะการวางแผนเป็น

หลักการสำคัญมูลฐานของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า แผนงานเป็นหลัก และเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง ถ้าปราศจากแผนงานแล้วเป็นการยากที่ผู้บริหารจะทำงานให้ได้ผลดี การวางแผนในการบริหารนั้นอาจจัดเป็นแผนระยะสั้น หรือแผนระยะยาวก็ได้รูปแบบของแผนงานควรประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติและมาตรฐานของงาน ในการวางแผนนั้น ผู้บริหารจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนี้ ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ ระบบของสังคม พฤติกรรมของบุคคล ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยึดถือของบุคคลในกลุ่มนั้น ๆ ด้วย

3.2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดองค์การหรือองค์การ โดยการจัดแบ่งงานขององค์การหรือขององค์การเป็นองค์การย่อย พร้อมทั้งวัตถุประสงค์กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละส่วนงาน ตลอดจนกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะองค์การหลัก องค์การที่ปรึกษา และองค์การช่วย พร้อมทั้งกำหนดช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งตามปกติช่วงการบังคับบัญชาจะอยู่ระหว่าง 3-15 องค์การ การจัดองค์การเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้ามีการจัดองค์การที่ดีจะช่วยให้เกิดความราบรื่นในองค์การนั้น ในการจัดองค์การอาจแสดงไว้ในรูปของแผนภูมิองค์การ เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบสายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

3.3) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การดำเนินการบริหารงานบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์การ มีการปฐมนิเทศและมอบหมายงานให้ทั้งบุคคลใหม่ และบุคลากรเก่า มีการพิจารณาเรื่องความดีความชอบและสวัสดิการ เนื่องจากคนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของกระบวนการบริหาร ผู้บริหารพึงเอาใจใส่ชีวิตความเป็นอยู่ และความสุภาพเรียบร้อยของผู้ร่วมงาน ดูแลผู้ร่วมงานขององค์การให้อยู่ในสภาพที่จะปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถ มีการมอบหมายงานใหม่เหมาะสมกับบุคคล และให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ร่วมงานโดยเสมอภาคกัน ในการบริหารงานบุคคลในปัจจุบันมีใช้อยู่ 2 ระบบ คือ (1) ระบบคุณธรรม (Merit system) เป็นระบบบริหารงานบุคคลที่ใช้หลักเกณฑ์ 4 ประการ คือหลักความเสมอภาค เช่น ใช้สิทธิสมัครสอบได้ทุกคน หลักความสามารถ เช่น ให้ผู้สอบได้คะแนนสูงกว่าได้รับการบรรจุก่อนหลักความมั่นคง เช่น ให้ผู้ร่วมงานได้รับความคุ้มครองเมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ หลักความเป็นกลางทางการเมือง เช่น ห้ามข้าราชการฝักใฝ่ทางการเมือง (2) ระบบอุปถัมภ์ (Patronage system) เป็นระบบบริหารงานบุคคลที่ตรงข้ามกับระบบคุณธรรมส่วนใหญ่จะใช้ระบบเครือญาติ

3.4) การอำนวยการ (Directing) เป็นขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการบริหารและเป็นบทบาทที่สำคัญของนักบริหาร เพราะการสั่งการและคำสั่งของผู้บริหารจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมขององค์การหรือองค์การ ซึ่งอาจจะเป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ก็ได้

การสั่งการเป็นการตัดสินใจของผู้บริหาร ในการกำหนดให้ผู้ร่วมงานในการปฏิบัติงาน หรือดำเนินการ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เป็นการตัดสินใจในการเลือกทางเดินขององค์การก็ได้ ในการสั่งการนั้น ผู้บริหารอาจสั่งการได้ 2 วิธี คือ การสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษร และการสั่งการด้วยวาจา

3.5) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานระหว่างองค์การ หรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการติดต่อสื่อสารภายในองค์การ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การ หรือองค์การเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ การประสานงานระหว่าง องค์การเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ การประสานงานเป็น ชั้นหนึ่ง ของกระบวนการบริหาร ซึ่งผู้บริหารจะต้องใช้เทคนิคในการส่งเสริม ชักจูง ตักเตือน และช่วยเหลือให้ ทุกองค์การขององค์การ หน้าที่ขององค์การเป็นจุดมุ่งหมายปลายทาง วัตถุประสงค์กำหนดขั้นตอน การปฏิบัติตามกำหนดเวลาและสถานที่ตลอดจนผู้รับผิดชอบ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่าในเวลาใด ใคร ทำอะไร ที่ไหน และทำอย่างไร เป็นการสะดวก ทุกฝ่ายในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการ ของการผลิตและผลผลิตต่อไป

3.6) การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติ และการประชาสัมพันธ์ขององค์การในการบริหารนั้น ผู้บริหารจะต้องดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เริ่มจากการวางแผนการจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็ เป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องติดตามผลว่าการทำงานที่ได้สั่งการ หรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงาน สอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์การหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์การ และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย จะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงาน ต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้องค์การที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

3.7) งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การบริหารงบประมาณในการบริหารงาน ผู้บริหารมีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อ หรือ จัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตาม งบประมาณที่ได้รับนั้น

2.2.3 ทฤษฎีการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์

การบริหารจัดการที่ดำเนินการตามทฤษฎีการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ ทำให้เกิดแรงจูงใจ ในการทำงานเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ๆ การแลกเปลี่ยนความรู้/ความคิดเห็น การปรับปรุง และพัฒนางานให้ดีขึ้น และเกิดแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ Mary Parker Follett (1977: 28) ได้ กล่าวถึงแนวคิดที่เรียกว่า “Cutting edge” ในเรื่องของทฤษฎีองค์การและการบริหารงานบุคคล และ ถูกนำมาต่อยอดเป็นหลักการ ชนะ-ชนะ หรือ win-win หรือแม้กระทั่งภาวะผู้นำ หรือการเป็น

นักทฤษฎีผู้เริ่มต้นบุกเบิกแนวคิดเรื่องการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) และ (Conflict Management) การจัดการเป็นเทคนิคการทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยผู้อื่นเป็นแนวคิดของ “Follett” ซึ่งเน้นเรื่องการประชุมงาน โดยกล่าวว่า การจัดการหรือการบริหารงานจำเป็นต้องมีการประชุมงาน 4 ชนิด ดังต่อไปนี้ (1) การประชุมงาน โดยการติดต่อโดยตรงกับตัวบุคคลที่รับผิดชอบงานนั้น ๆ (2) การประชุมงานในระยะเริ่มแรกหรือในขั้นวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ (3) การประชุมงานที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในกิจกรรมทุกอย่างที่กระทำ (4) การประชุมงานที่กระทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง

ส่วนสิ่งที่ Mary Parker Follett (1977: 29) ได้ถ่ายทอดไว้ จะประกอบไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งของคนในองค์กร 6 ส่วนด้วยกัน ดังนี้

1) Constructive Conflict ในการบริหารงาน ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ จึงปรากฏให้เห็นได้เสมอในสังคมมนุษย์ ความขัดแย้งไม่ใช่ความเลวร้าย หากอยู่ในระดับที่สามารถจัดการได้ความขัดแย้งนำไปสู่แนวทางแก้ปัญหาอย่างบูรณาการ

2) The Giving of Orders การออกคำสั่งภายในองค์กร มักก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอๆ ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา

3) Business as an Integrative Unity ผู้นำควรเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการคิดล่วงหน้า คือ ความสามารถในการบูรณาการ การขจัดความขัดแย้ง การเชื่อมโยงกิจกรรมในองค์กรมีความสามารถควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชา และความสามารถในการประชุมงาน

4) Power จะทำอย่างไรให้ Power over/ coercive (ครอบงำ) ลดลง

5) กฎของสถานการณ์ (Law of Situation) โดยทำให้หัวหน้าและลูกน้องเข้าใจในสภาพการทำงานที่เป็นอยู่ โดยไม่รู้สึกว่าตนถูกบังคับ เนื่องจากการติดต่อสื่อสารและการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร

6) กฎของการรวมตัวกัน (Law of Integration) โดยเห็นว่าเมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นในองค์กร มีทางออกเสมอ เช่น การครอบงำทางความคิด (Domination) การบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับ/ประนีประนอม (Compromising) และการรวมตัวกัน (Integration)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการตั้งแต่หลักการของนักทฤษฎียุคเก่าไปจนถึงกลยุทธ์ของนักวิชาการตลอดจนนักบริหารยุคใหม่ หลายหลักการในอดีตยังคงนำมาใช้ได้ผลดีจนถึงยุคปัจจุบัน หรือบางองค์กรเองต่างก็สร้างสรรค์หลักการบริหารของตนเองขึ้นมาใหม่ให้มีความเฉพาะตัว ขณะที่หลายองค์กรอาจผสมผสานหลักการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อนำมาใช้ร่วมกันก็มี อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็น หลักการ ไหน หากองค์กรเลือกหลักการบริหารจัดการมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับขนาดและลักษณะองค์กรของตน ก็อาจทำให้องค์กรประสบความสำเร็จได้เช่นกัน

2.3 แนวคิดการบริหารจัดการท่องเที่ยว

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการผ่อนคลายความเครียดที่ปัจจุบันได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้น พร้อมๆกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการผ่อนคลายความเครียดแล้ว กิจกรรมการท่องเที่ยวยังสามารถสร้างเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือ รายได้ที่จะกระจายสู่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการสร้างงาน และนำไปสู่การสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งภาครัฐได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของประเทศและกลุ่มจังหวัดการท่องเที่ยวทุกภูมิภาคของไทย

ความหมายของการท่องเที่ยวตามคำนิยามขององค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (World Tourism Organization: WTO) หมายถึงการเดินทางที่มีเงื่อนไข 3 ประการคือ (Goeldner & Ritchie, 2012: 7)

1) การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง โดยมีการวางแผนเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกลก็ได้

2) จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง มีจุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราว แล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิมโดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและ ใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่ง ณ ที่นั้นมีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่เพียงพอสำหรับสนอง ความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

3) ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง มีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางใดก็ได้ ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่าง

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2550: 5) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อเอาคำนิยามของนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยว มารวมเข้าด้วยกันแล้ว นักท่องเที่ยว (Tourist) หมายถึงผู้ที่เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่น เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจไป และไปด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตามที่มีใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือ หารายได้โดยใช้เวลาเดินทางไปกลับมากกว่า 24 ชั่วโมง (ต้องมีการพักค้างคืนในจุดหมายปลายทางหรือ สถานที่ท่องเที่ยว) ซึ่งเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ (1) เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (2) เดินทางด้วยความสมัครใจ (3) เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

ฉันทัช วรรณถนอม (2552: 59) กล่าวว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์ในการพักผ่อนเที่ยวชม เพลิดเพลินหรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใด ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ เช่นเดียวกับ วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ (2548: 47) กล่าวว่า โดยทั่วไปการท่องเที่ยว หมายถึง ผู้คนหรือประชาชนได้ไปเยี่ยมเยือนยังสถานที่หนึ่งเพื่อ

การเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติและเพื่อน พักผ่อนวันหยุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และอาจหมายรวมถึงบุคคลที่เดินทางไปเข้าร่วมการประชุมทางวิชาการทางการเมือง การประชุมธุรกิจ หรือเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ทางธุรกิจตลอดจนการเดินทางไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ หรือไปทำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วย โดยที่มาเหล่านี้สามารถใช้บริการคมนาคมขนส่งได้ทุกรูปแบบ นอกจากนี้ ยังมีผู้ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การประชุม การแสดง ธุรกิจและอื่น ๆ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2548: 71) กล่าวว่า หากจะอธิบายคำว่า การท่องเที่ยวให้ครอบคลุมที่สุด ต้องพิจารณา 4 ประเด็นหลักต่อไปนี้ คือ

1) นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน คือ ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ ทั้งประสบการณ์ที่สามารถรับได้ด้วยกายและทางจิตใจ ซึ่งจุดประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวดังกล่าว จะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไป

2) ธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คือ ธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งได้ผลกำไรจากการขายสินค้าและบริการ ให้แก่นักท่องเที่ยว

3) ภาครัฐบาลที่ดูแลนักท่องเที่ยว คือ องค์กรที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามนโยบายที่รัฐวางไว้ รัฐบาลในหลายประเทศส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวเป็นแหล่งสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ อันเกิดจากรายได้ที่ธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

4) ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว คือ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว โดยนอกจากจะมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของที่ดีเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวแล้ว ในบางโอกาสยังเป็นหน่วยงานที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เมื่อประชาชนเข้ามาทำงานเป็นพนักงานส่วนหนึ่งของธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

โดยสรุป การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เดินทาง (นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน) ธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

2.3.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2548: 91) กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว และธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1) นักท่องเที่ยว จัดได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว ปัจจัยหลักที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวที่ควรศึกษา ได้แก่ (1) ลักษณะพื้นฐานหรือลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว จำแนกตามลักษณะของเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรส และถิ่นพำนัก ซึ่งแต่ละปัจจัยจะส่งผลถึง พฤติกรรมการเดินทางและการเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างกัน (2) การกระจายตัวของนักท่องเที่ยว (3) กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว (4) ฤดูกาลท่องเที่ยว ในแต่ละช่วงเดือน จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีมากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศในแหล่งท่องเที่ยวและถิ่นที่อยู่อาศัยของนักท่องเที่ยว รวมทั้งระยะเวลาวันหยุดพักผ่อนของนักท่องเที่ยว

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรม ประเพณีที่ สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบ่งเป็น 2 ลักษณะทั่วไป คือ (1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น

3) ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า และบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยตรงเท่านั้น ประกอบไปด้วย 6 ธุรกิจหลัก คือ (1) ธุรกิจที่พักแรม (2) ธุรกิจนำเที่ยว (3) ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม (4) ธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก (5) ธุรกิจคมนาคมขนส่ง (6) ธุรกิจนันทนาการ

พิมพรรณ สุจารินพงศ์ (2549: 8 - 10) กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวมีดังนี้

1) นักท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 6 ประเภท (1) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Visitor) หมายถึงบุคคลที่มีได้พำนักถาวรอยู่ในราชอาณาจักร (2) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน (International Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 60 วัน (3) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศไม่ค้างคืน (International Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้ง โดยมีได้ค้างคืน (4) นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Visitor) หมายถึง บุคคลทุกสัญชาติที่พำนัก อาศัยถาวรอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งในอีกจังหวัดหนึ่ง ซึ่งมีใช่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำ (5) นักท่องเที่ยวภายในประเทศค้างคืน (Domestic Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไปค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบันแต่ละครั้งอย่างน้อย 1 คืน (6) นักท่องเที่ยวภายในประเทศไม่ค้างคืน (Domestic Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่มีได้พักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัย

2) การตลาดการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตลาดท่องเที่ยวจะชักชวนจูงใจนักท่องเที่ยวมากแค่ไหน ซึ่งมีวิธีสำคัญ คือ (1) การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ความปลอดภัย ทางด้านการท่องเที่ยว อัยาศัยไมตรีของผู้คน เป็นต้น (2) การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยว

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยว แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก หาด เกาะ แก่ง ป่าไม้ เป็นต้น (2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน เป็นต้น

4) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น การบริการด้านการขนส่ง บริการที่พักแรม บริการร้านอาหารและภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ บริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกด้านพิธีการเข้า-ออกประเทศ และให้ความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

5) การต้อนรับอย่างมีไมตรีจิต เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวมาใช้บริการและกลับบ้านแล้ว สิ่งที่เขาจะรำลึกถึง คือความประทับใจของผู้ให้บริการ ดังนั้น ควรที่จะมีการคำนึงถึงแรงงานที่มีหน้าที่บริการ นักท่องเที่ยว ให้มีลักษณะที่สุภาพอ่อนน้อม ซื่อสัตย์ บุคลิกที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีจิตใจที่พร้อมจะ บริการผู้มาใช้บริการอยู่เสมอ

2.3.3 ประเภทของการท่องเที่ยว

วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ (2548: 48) ได้กล่าวว่า การจำแนกที่หมายปลายทางทางการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกเป็นประเภทของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้ เป็น 7 ประเภท ได้แก่

1) การท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ (Recreation Tourism) เป็นการเข้าร่วมในการแข่งขันกีฬา เล่นกีฬา แช่น้ำพุ น้ำแร่รักษาโรค การอาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ สถานที่ดังกล่าว เช่น ชายทะเล สนามกอล์ฟ สนามเทนนิส เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (In censive tour) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เป็นสวัสดิการของหน่วยงานและบริษัทห้างร้านต่าง ๆ เพื่อดูงานการนันทนาการ โดยหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด

3) การท่องเที่ยวเพื่อชมประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต ได้แก่ พิพิธภัณฑสถาน และโบสถ์เก่า ๆ หรืออาจเป็นการเยือนอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วัดต่าง ๆ ชมการแสดงแสง สี เสียง เหตุการณ์เด่น ๆ ในอดีตกาล

4) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหรือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งมักจะรวมการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ ด้วย

5) การท่องเที่ยวเพื่อชมวัฒนธรรม (Culture Tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัส และในบางครั้งเข้าร่วมวิถีชีวิตเก่า ๆ ที่หาได้ยาก ท้องถิ่นเก่า ๆ ที่มีความน่าสนใจ เป็นที่ดึงดูด ความสนใจ เช่น เครื่องแต่งกายตามประเพณี การเรียงระบำพื้นบ้าน การแสดงศิลปะและหัตถกรรม โบราณ เป็นต้น

6) การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ ที่จะ สังเกตเห็น แสดงออกทางวัฒนธรรมและแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งรวมทั้งไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง ๆ

7) การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) เน้นสิ่งดึงดูดใจที่เป็น สิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่เน้นขายชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติ รวมทั้ง การถ่ายรูป ปีนเขา ล่องแก่ง และการตั้งแคมป์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (2551: 7-8) กล่าวว่า ประเภทของการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 3 วิธี ใหญ่ๆ ได้แก่ การแบ่งตามสากล การแบ่งตามลักษณะการจัดการเดินทาง และการแบ่งตาม จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว

1) แบ่งตามสากล ได้แก่ การแบ่งโดยใช้ประเทศเป็นเกณฑ์กำหนด (1) การท่องเที่ยว ภายในประเทศ (Domestic Tourism) หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศนั้นเดินทางท่องเที่ยว ภายในประเทศของตัวเอง (2) การท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศ (Inbound Tourism) หมายถึง ผู้ที่มี ถิ่นพำนักอาศัยที่อื่นเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศนั้น ๆ (3) การท่องเที่ยวออกประเทศ (Outbound Tourism) หมายถึง ผู้ที่มีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศหนึ่ง เดินทางออกไปท่องเที่ยวยัง ต่างประเทศ

2) แบ่งตามลักษณะการจัดการเดินทาง แบ่งออกเป็น (1) การท่องเที่ยวแบบหมู่ คณะ คือ การท่องเที่ยวของคณะนักท่องเที่ยวซึ่งมีความสัมพันธ์กัน อาจจะเป็นทางด้านส่วนตัวหรือ หน้าที่การทำงานเดินทางร่วมกันมีความต้องการคล้ายคลึงกัน (2) การท่องเที่ยวแบบอิสระ คือ นักท่องเที่ยวต้องการความอิสระและมักเดินทางลำพัง นักท่องเที่ยวอาจจะวางแผนการเดินทางด้วย ตนเองหรือใช้บริการบริษัทนำเที่ยวได้

3) การแบ่งตามจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว แบ่งออกได้เป็น (1) การท่องเที่ยวเพื่อ ความเพลิดเพลินและพักผ่อน กิจกรรมที่เกิดขึ้นมักไม่ซับซ้อน เรียบง่าย เช่น การเล่นน้ำทะเล การชม ดอกไม้ การนั่งรถชมเมือง การช้อปปิ้ง เป็นต้น (2) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้น คือ กิจกรรมทางธุรกิจทั่วไปและที่จัดอยู่ในกลุ่ม MICE ส่วนกิจกรรมเสริมจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพักผ่อนการผ่อนคลายเครียด ความสนุกสนาน เป็นต้น (3) การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์พิเศษ กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะมีความสลับซับซ้อนและเป็นระบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยว เชิงสุขภาพและกีฬา การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

พื้นถิ่น การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เป็นต้น

วรรณภา วงษ์วานิช (2546: 17-18) กล่าวว่า ประเภทของการท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ ประกอบกับความอยากรู้อยากเห็น เพื่อชมวิทิวทัศน์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของท้องถิ่นต่าง ๆ หรือท่องเที่ยวไปตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน บางครั้งเป็นการไป เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสถานที่พักอาศัย การท่องเที่ยวแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น รสนิยม ฐานะทางเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยว และสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของสถานที่แต่ละแห่ง

2) การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและสุขภาพ เป็นการใช้เวลาว่างเพื่อพักผ่อนร่างกายและสมอง อาจรวมถึงการพักผ่อนหลังการเจ็บป่วย โดยใช้เวลาพักผ่อนให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ สถานที่ไปพักผ่อน เลือกที่สงบ สะดวกสบาย อากาศบริสุทธิ์ เช่น ชายทะเล หรือบนภูเขาที่ห่างไกลจากความอึกทึกครึกโครม

3) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มักจะมีจุดประสงค์ที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวด้วย เป็นการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ทั้งในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน เป็นต้น

4) การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา เป็นการไปชมการแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจ หรือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย ซึ่งการท่องเที่ยวประเภทนี้สถานที่ที่จะไปเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ชายทะเล หรือการเดินป่าเพื่อยิมนก ตกปลา เป็นต้น

5) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ การประชุม และสัมมนา การท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะแบ่งเวลาส่วนหนึ่งไว้สำหรับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบนี้สิ่งที่จะเป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ ต้องมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีสถานที่พักอาศัยหรือโรงแรม และระบบการคมนาคมที่ดี สะดวกรวดเร็ว

6) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา คือ การที่บุคคลไปต่างประเทศเพื่อการศึกษาดูงาน หรือวิจัย หรือการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย

สรุปได้ว่า ประเภทของการท่องเที่ยวทั่วไปนั้นจะแบ่งตามความสำคัญของสภาพแวดล้อมและสถานที่ ในขณะที่นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว จัดประเภทไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ ความสนใจทั่วไป ความสนใจแบบผสม และความสนใจพิเศษ ซึ่งในแต่ละประเภทยังมีแบ่งแยกย่อยครอบคลุมการท่องเที่ยวไว้อย่างหลากหลาย

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัด

2.4.1 การจัดการท่องเที่ยว (Tourism Management)

การจัดการท่องเที่ยวเป็นการกระทำหรือปฏิบัติอย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆทางสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการ การที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่กำหนดไว้ เช่นเดียวกับ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 12) ที่ได้กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวหมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยว และดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้พร้อมทั้งมีการประเมินผลการท่องเที่ยวด้วย

ส่วนในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวนั้น นิคม จารุมณี (2544: 5-7) กล่าวว่า การบริหารและจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้ง ข้อจำกัดต่างๆของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จหรือการพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System Approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Sub System) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยว ซึ่งองค์ประกอบหลักที่สำคัญในระบบการท่องเที่ยวประกอบด้วย

1) แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Natural Tourism Resource) ได้แก่ภูเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก ชายทะเล ฯลฯ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Tourism Resource) ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Tourism Resource) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต (Culture and Rural Way of Life) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการและบันเทิง (Recreation Attraction)

2) การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) ได้แก่ การให้บริการเพื่อให้การท่องเที่ยวในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวมีความสะดวก บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ บริการที่พักแรม บริการอาหารและบันเทิง บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงบริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

3) การตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market) หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้

นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวและใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว โดยการตลาดการท่องเที่ยวทำได้ 2 วิธีคือ (1) การให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆทางการท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยว เป็นต้น (2) การโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อข้อมูลข่าวสาร ท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์จดหมาย เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นให้นักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน

ราณี อีสซี่กุล (2544: 225) ได้กล่าวถึงการจัดการบริการท่องเที่ยวว่า ต้องมีการกำหนดประเภทและมาตรฐานของบริการที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล และควรตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ทุกประเภทและทุกระดับ บริการที่สำคัญแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่

- 1) บริการด้านกฎระเบียบข้อบังคับ กติกา เพื่อให้การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเกิดความสะดวกสบาย ความปลอดภัย เกิดความพึงพอใจสูงสุด ไม่เกิดผลกระทบกับสภาวะแวดล้อม เช่น การออกกฎระเบียบห้ามจุดไฟหรือก่อกองไฟในเขตป่าไม้
- 2) การบริการด้านความปลอดภัย เช่น การเตรียมอุปกรณ์ป้องกันและรักษาความปลอดภัย การฝึกบุคลากรให้สามารถปฐมพยาบาลเบื้องต้น
- 3) บริการด้านนันทนาการ คือ การให้บริการเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานและบันเทิงสำหรับนักท่องเที่ยว
- 4) บริการข้อมูลข่าวสาร เช่น แผ่นพับ แผนที่ เอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับบริการที่มีในแหล่งท่องเที่ยว
- 5) บริการที่พัก คือ การบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งควรมีหลายขนาดหลายประเภทเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวซึ่งมีหลายกลุ่ม
- 6) บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์คือ การบริการหรืออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเดินทางของนักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมนำเที่ยว ซึ่งควรมีมาตรฐานการบริการ
- 7) บริการคมนาคมขนส่ง ธุรกิจคมนาคมขนส่ง ควรมีหลายรูปแบบและหลายระดับ เช่น รถเช่า รถโดยสาร เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกช่องทางและรูปแบบการคมนาคมที่พอใจ
- 8) บริการอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งควรมีอาหารหลายประเภทและหลายระดับเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละระดับ ควรตกแต่งสถานที่ให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น มีการเสนออาหารประจำท้องถิ่น อาหาร ต้องมีมาตรฐานตามสุขลักษณะของกระทรวงสาธารณสุข
- 9) บริการด้านสินค้าและของที่ระลึก
- 10) บริการด้านอื่น ๆ หรือบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยว เช่น ห้างสรรพสินค้า

ธนาการ สถานที่บริการซักรีด และไปรษณีย์ เป็นต้น

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541: 124-125) ได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องบริหารจัดการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1) การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ โดยมีบทบาทเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ให้สาธารณชนได้รับทราบมากที่สุด

2) การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว คือต้องมีการสำรวจหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว และสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่

3) การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ การจัดทำแผนงานโครงการเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามประเภทของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้ เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

4) การบริหารแหล่งท่องเที่ยว เป็นการกำหนดแนวทางการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ เช่น การจัดเก็บผลประโยชน์ การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การจัดสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว และการจัดให้บริการในสถานที่ท่องเที่ยว

5) การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการวางระบบการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งความปลอดภัยต่อชีวิตทรัพย์สินและโรคภัยต่าง ๆ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมของบริบทพื้นที่นั้น ๆ อีกทั้งมีเป้าหมายที่มีความสอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวจะประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยว โดยมี การกำหนดประเภทและมาตรฐานของบริการที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล และควรตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ทุกประเภทและทุกระดับ ส่วนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางธุรกิจ ในการจัดสร้างพัฒนาและปรับปรุงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว การมีระบบการบริหารจัดการที่ดีจะประกอบด้วยแผนงาน แผนการเงินและแผนบุคลากร เพื่อใช้เป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การรักษา ความปลอดภัย หรือการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวหรือมาตรการ ควบคุมทั้งทางตรงหรือทางอ้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาวต่อไป

2.4.2 หลักการทั่วไปในการบริหารจัดการการท่อกเทียม

การจัดการทรัพยากรการท่อกเทียมจำเป็นต้องอาศัยหลักการในการจัดการโดยทั่วไปเช่นกัน โดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545: 26-29) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการโดยทั่วไปว่า หมายถึง การทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นเป็นผู้ทำ ซึ่งสามารถพิจารณารายละเอียดได้ ดังนี้

1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่อกเทียม การจัดการทรัพยากรการท่อกเทียมจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการ ดังนี้

1.1) ปัจจัยพื้นฐานในการจัดการ การบริหารจัดการปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ย่อมมีประสิทธิภาพจะช่วยให้องค์กรประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

(1) คน (Man) หมายถึง ทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพงาน โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรการท่อกเทียมต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถ และมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรการท่อกเทียม

(2) เครื่องจักร (Machine) หมายถึง อุปกรณ์ เครื่องจักรที่จัดหามาเพื่อใช้ปฏิบัติงานในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรการท่อกเทียมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

(3) เงินทุน (Money) หมายถึง เงินทุนระยะสั้นหรือระยะยาวที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้การสนับสนุนในการจัดหาทรัพยากรต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้การดำเนินกิจกรรมขององค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ

(4) วัสดุสิ่งของ (Material) หมายถึง วัตถุดิบ วัสดุสิ่งของที่ต้องจัดหามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่ว่าจะเป็นการผลิตหรือการสร้างบริการที่ดีแก่ลูกค้า

1.2) ปัจจัยด้านการตลาด (Market) หมายถึง ตลาดที่ประกอบด้วยลูกค้าหรือนักท่อกเทียมที่ธุรกิจมุ่งที่จะเสนอขายสินค้าและบริการทางการท่อกเทียม การจัดการด้านทรัพยากรการท่อกเทียมซึ่งถือเป็นสินค้าและสิ่งดึงดูดใจทางการท่อกเทียม จึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่อกเทียมกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากพฤติกรรมของนักท่อกเทียมแต่ละกลุ่มนั้นจะมีความแตกต่างกัน การดำเนินการจึงต้องมีการศึกษาลักษณะความเป็นไปของการตลาดการวิเคราะห์กลุ่มนักท่อกเทียม เช่น นักท่อกเทียมที่นิยมรูปแบบการท่อกเทียมเชิงนิเวศ การจัดการทรัพยากรการท่อกเทียมต้องเน้นแนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเพื่อให้ทรัพยากรการท่อกเทียมคงสภาพสมบูรณ์ที่สุดในระยะยาว เป็นต้น

1.3) ปัจจัยด้านวิธีการปฏิบัติงาน (Method) หมายถึง การกำหนดระบบงานระเบียบ ขั้นตอน วิธีปฏิบัติงานในการจัดการทรัพยากรการท่อกเทียมต้องกำหนดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด สามารถกำหนดตัวบุคลากรและเลือกเครื่องมือในการจัดการได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะ

ก่อให้เกิดการประหยัดต้นทุนได้ผลงานตรงตามวัตถุประสงค์และมีมาตรฐานที่ดี

1.4) ปัจจัยด้านการจูงใจผู้ปฏิบัติงาน (Motivation) ในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จคนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องยินดีที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ และมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานจึงเป็น ศิลปะของหัวหน้างานในการใช้ความสามารถของการเป็นผู้นำทำการจูงใจ และส่งเสริมขวัญกำลังใจ ต่อผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานให้ดีที่สุด คำนี้ถึงการประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

1.5) วิธีการจัดการ (Management) หมายถึง วิธีการกระบวนการหรือมาตรการในการจัดการกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตาม เป้าหมายขององค์กร เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

2) กระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว กระบวนการจัดการโดยทั่วไป ประกอบด้วยหน้าที่งาน 5 ประการ คือ การวางแผนการจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม ในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณา และเนินการตามกระบวนการจัดการดังกล่าว ด้วยรายละเอียดดังนี้

2.1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดแผนงานหรือวิธีการปฏิบัติงาน ไว้ล่วงหน้าเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องเริ่มกระทำ ส่วนการวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การคาดหวังผลสำเร็จของการวางแผนในการจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีขั้นตอนในการวางแผน ดังนี้

(1) การเตรียมการศึกษา ในขั้นตอนนี้จะต้องได้รับความร่วมมือและการสนับสนุน จากภาครัฐ เอกชน และประชาชนในท้องถิ่นในการรวบรวมข้อมูล ระบุถึงปัญหาอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่เป็นการเตรียมการในเบื้องต้นและศึกษาในภาพรวม

(2) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ลักษณะของวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดจะต้องมีความชัดเจน สามารถบรรลุได้ในทางปฏิบัติและเป็นแนวทางกำหนด รายละเอียดในแผนงานต่อไป ตัวอย่างการกำหนดวัตถุประสงค์หลักของการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว เช่น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การจัดการและพัฒนาทรัพยากร การท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นด้านคุณภาพและการลงทุนต่ำ และเน้นการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เป็นต้น

(3) การสำรวจข้อมูล เป็นขั้นตอนของการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลที่จำเป็น ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งจะครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เช่น ศักยภาพในการรองรับของ แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว การกระจายตัวของทรัพยากรการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย โครงสร้าง

การปกครองของท้องถิ่น รวมทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น

(4) การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไปได้ การวิเคราะห์จะพิจารณาในประเด็นต่างๆ เช่น การประเมินความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบสาธารณูปโภค การคมนาคมขนส่ง ที่พัก เป็นต้น การวิเคราะห์ตลาด เช่น ศึกษาความต้องการ และรูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวตลาดเป้าหมายเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในระดับมหภาคและระดับจุลภาค

(5) การกำหนดนโยบายและจัดทำแผน ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลระดับมหภาค และระดับจุลภาคกำหนดเป็นนโยบายและจัดทำแผนที่เป็นแผนแม่บท แผนกลยุทธ์ รวมทั้งแผนปฏิบัติ ซึ่งแผนปฏิบัติการนี้จะกำหนดขึ้นหลายแผนและประเมินความเป็นไปได้ของแผนในการที่จะนำไปปฏิบัติและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่น แผนแม่บท การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ แผนฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางทะเล เป็นต้น

(6) การปฏิบัติตามแผน เป็นขั้นตอนของการนำแผนที่กำหนดไว้สู่การปฏิบัติ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการควบคุม เพื่อให้การปฏิบัติตามแผนนี้บรรลุเป้าหมายโดยอาจใช้กฎระเบียบ กฎหมาย กรอบระยะเวลา งบประมาณเป็นเครื่องมือในการควบคุมการดำเนินการดังกล่าว

(7) การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานระหว่างขั้นตอน การปฏิบัติตามแผนควรมีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่อาจมีผลทำให้การดำเนินงานล่าช้า ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้การประเมินผลควรจะทำหลังจากการปฏิบัติตามแผนงานแล้ว เพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินงานตามแผน และเสนอข้อมูลย้อนกลับเพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดแผนงานในอนาคต

2.2) การจัดการองค์การ (Organizing) เป็นขั้นตอนที่สองที่ต้องกระทำ คือการจัดโครงสร้างขององค์กรให้เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ประกอบด้วยการกำหนดตำแหน่งงาน และจัดกลุ่มงานที่จำเป็นเพื่อการทำงานตามเป้าหมาย และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ที่จำเป็นเพื่อการปฏิบัติงานด้านต่างๆ การจัดโครงสร้างขององค์กรที่ดีจะแสดงให้เห็นว่าใครต้องทำงานใดและต้องรายงานต่อใคร ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานตามโครงสร้างองค์กร เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดแบ่งโครงสร้างขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวออกหลายฝ่าย หลายแผนก หลายกอง และจะทำหน้าที่ประสานงานกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่องค์กรต้องการ

2.3) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง ภารกิจของผู้บริหารในการจัดการ

เกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสรรหาคนดีมีความสามารถเข้ามาทำงานในองค์กร และพยายามส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเหล่านั้น รวมทั้งการทํานุบำรุงรักษาและจูงใจให้บุคลากรเหล่านั้นทำงานให้กับองค์กรในระยะยาวและตลอดไป เช่น ในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรหลายฝ่าย โดยบุคลากรเหล่านั้นควรมีความรู้ ความสามารถ โดยเฉพาะทัศนคติที่ดีต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้น การจัดสรรบุคลากรเข้าทำงานด้านนี้จึงมีความสำคัญยิ่ง

2.4) การสั่งการ (Directing) หมายถึง ภารกิจที่ผู้นำต้องใช้ความพยายามในการจูงใจ และชักนำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายินดีทำงานของตนอย่างเต็มประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้จัดการควรมีทักษะในด้านการติดต่อสื่อสาร เทคนิคการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี การเรียนรู้ถึงพฤติกรรมมนุษย์การประยุกต์ศิลปะการจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ดี เทคนิคการมอบหมายงาน เป็นต้น

2.5) การควบคุม (Controlling) หมายถึง กระบวนการตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลงานหรือทำการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้งานสามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอาจแบ่งประเด็นที่จะควบคุมดังนี้ คือ

(1) การควบคุมทรัพยากรทางกายภาพ เช่น การควบคุมการใช้ทรัพยากรทุกประเภท เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและประเภทอื่น รวมทั้งวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ อาคาร ที่ดิน แรงงาน เป็นต้น ในการเป็นปัจจัยนำเข้าผ่านกระบวนการในการผลิตและได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

(2) การควบคุมบุคลากร เป็นการควบคุมพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรให้เป็นไปตามกฎระเบียบและขั้นตอนที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับนโยบายและแผนงาน

(3) การควบคุมผลการปฏิบัติงาน เป็นการควบคุมผลงานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อตรวจสอบว่าผลงานนั้นสามารถบรรลุเป้าหมายได้ดีเพียงใด

(4) การควบคุมด้านงบประมาณ เป็นการควบคุมค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ถือเป็นต้นทุนในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นต้นทุนเชิงเศรษฐศาสตร์ และต้นทุนทางสังคมเพื่อให้ต้นทุนต่ำที่สุดและค่าใช้จ่ายตามงบประมาณที่กำหนดไว้

(6) การควบคุมเทคนิคหรือวิธีการดำเนินงาน เป็นการควบคุม กำกับ ดูแล เทคนิคที่เลือกใช้ในการดำเนินงานและวิธีการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ถูกต้องตามแผนงานที่กำหนดไว้

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักการจัดการโดยทั่วไปซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังกล่าวมาแล้วนั้น สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกงาน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และตอบสนองต่อ

กระแสความต้องการในปัจจุบันคือ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องเน้นการจัดการที่มีเป้าหมายเพื่อความยั่งยืน

2.4.3 กระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

กระบวนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเริ่มจากการที่คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ร่วมกันคิดและวางแผนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) จากนั้นนำแผนไปสู่การปฏิบัติบูรณาการการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามหลักธรรมาภิบาล และร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนเพื่อทราบสถานะปัจจุบันหรือทบทวนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ทันต่อสถานการณ์ โดยสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว (2562: 29-30) ได้เสนอกระบวนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 ร่วมคิด ร่วมกันวางแผน

ขั้นตอนนี้ เป็นการจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Destination Management Plan : DMP) โดยเริ่มต้นจาก (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งท่องเที่ยว อาทิ สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก สถิตินักท่องเที่ยว เป็นต้น (2) การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว (3) การบูรณาการแผนบริหารจัดการ 3 ด้าน คือแผนงาน แผนการเงิน และแผนบุคลากรเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถไปสู่การปฏิบัติให้มีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถบรรลุวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพและมีความคุ้มค่า (4) จัดทำแผนบริหารและพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจที่เหนือความคาดหมายให้กับนักท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) มีวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายสูงสุดของการบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการจัดทำแผนแบบบูรณาการ เพื่อให้การดำเนินงานของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเสริมสร้างความโดดเด่นให้กับปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว แผนงาน คือกำหนดนโยบายแนวทางปฏิบัติ มาตรการการดำเนินงานให้มีขั้นตอนที่สอดคล้อง สัมพันธ์กันและนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ ด้านการท่องเที่ยว แผนการเงิน คือการวางแผนการเงินของแหล่งท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับแผนงาน แผนบุคลากร และควรครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆของแหล่งท่องเที่ยว แผนบุคลากร คือแผนในการบริหาร และพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับการดำเนินงาน เพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวและส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ การวิเคราะห์ปัจจัยภายในปัจจัยภายนอก (SWOT Analysis) การวิเคราะห์สภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ในอดีต ปัจจุบันและกำหนดอนาคต (3rd Tenses Analysis) การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว และการจัดทำหรือบูรณาการแผนต่าง ๆ ให้ครอบคลุมปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดทำ วิสัยทัศน์ที่ได้รับความนิยม คือ การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก (SWOT Analysis) ดังนั้น การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยภายใน ประกอบด้วยจุดแข็งและ จุดอ่อน รวมถึงปัจจัยภายนอก ได้แก่ โอกาสและอุปสรรคของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อทราบสภาพและ สถานะปัจจุบัน ในด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว สำหรับนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปใช้ ในการกำหนดวิสัยทัศน์ ดังนี้

การวิเคราะห์สภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต (3rd Tenses Analysis) หลังจากที่ได้วิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของแหล่งท่องเที่ยว ควรวิเคราะห์สภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในอดีต ปัจจุบัน และร่วมกันกำหนดภาพ หรือสภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสงค์จะเกิดขึ้นและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต ด้วยการตอบคำถาม 3 ข้อ คือ (1) สภาพของแหล่งท่องเที่ยวของท่านในอดีตเมื่อ 5-10 ปีก่อน เป็นอย่างไร มีหน่วยงานใดรับผิดชอบหรือดูแลและวิธีการบริหารจัดการเป็นเช่นไร โดยกรอกข้อมูลลงในช่อง “อดีต” (2) สภาพของแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน เป็นอย่างไร มีหน่วยงานใดรับผิดชอบหรือดูแล และวิธีการบริหารจัดการเป็นเช่นไร โดยกรอกข้อมูลลงในช่อง “ปัจจุบัน” (3) ท่านและคณะ ต้องการเห็นภาพหรือให้แหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นอย่างไรในอีก 5-10 ปีข้างหน้าและใคร หรือหน่วยงานใด ควรเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการ โดยกรอกข้อมูลลงในช่อง “อนาคต”

การจัดทำแผนทั้งหมดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของ แหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 6 ด้าน ให้มีความพร้อมในการสร้างความประทับใจที่เหนือความคาดหมายให้กับ นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว 6 ด้าน ที่คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ควรให้ความสนใจและร่วมกันบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ด้านสิ่ง ดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการรักษาความปลอดภัย ด้านการตลาด และด้านการบริหารนักท่องเที่ยว มีรายละเอียด ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านสิ่งดึงดูดใจ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นคุณลักษณะสำคัญของ แหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยว อื่น ๆ โดยอาจพิจารณาจากหลายปัจจัยทั้งในด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวระบบนิเวศ พืชสัตว์ ธรณีสัณฐาน ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตวัฒนธรรม ระดับของเทคโนโลยี ที่นำมาใช้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ แหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจหรือมีชื่อเสียง สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมได้ สิ่งดึงดูดใจ ของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติความหลากหลาย

ของระบบนิเวศ การถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ฯลฯ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ความสวยงามด้านศิลปกรรม หรือสถาปัตยกรรม การถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิตกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่ได้มาตรฐาน ให้แก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจและเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 3 ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวคือวิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมถึงเรื่องเส้นทางคมนาคม ระยะทางระยะ เวลา ค่าใช้จ่าย และความสะอาดปลอดภัยในการเดินทาง ทั้งนี้คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ควรคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ ดังนี้ เชิงปริมาณ ได้แก่ความเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านจำนวนที่นั่งและความถี่ของยานพาหนะ และการบริการเสริมในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เชิงคุณภาพ ได้แก่ความสะอาดสบายในการเดินทาง การกำหนดราคาค่าบริการที่เป็นธรรม และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 4 ด้านการรักษาความปลอดภัย แหล่งท่องเที่ยวควรมีมาตรการด้านความปลอดภัยหรือระบบเตือนภัย และคณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) สามารถนำมาตรการดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อชีวิตจิตใจสุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการส่งเสริมรักษาภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 5 ด้านการตลาด การตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามของคณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ที่จะทำให้นักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายรู้จักและตัดสินใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว โดยอาจใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้นำด้านราคา กลยุทธ์สร้างความแตกต่างหรือกลยุทธ์มุ่งเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อส่งมอบประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่บริโภคสินค้าหรือบริการด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการใช้องค์ประกอบเพื่อส่งเสริมให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด การวางตำแหน่งทางการตลาดหรือจุดขายของแหล่งท่องเที่ยว การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนและสื่อเฉพาะกิจเช่น โทรทัศน์วิทยุป้ายโฆษณา นิตยสาร หนังสือพิมพ์เอกสารเผยแพร่ เป็นต้น การจัดทำเว็บไซต์และส่งเสริมการตลาดผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์และอีคอมเมิร์ซ (e-commerce)

องค์ประกอบที่ 6 ด้านการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว หมายถึง บุคคลทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางจากท้องถิ่นอื่นเป็นถิ่นที่อยู่โดยปกติของตน ไปยังท้องถิ่นเป็น

การชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และด้วยวัตถุประสงค์อันมิใช่เพื่อไปประกอบอาชีพ หรือหารายได้ การบริหารจัดการนักท่องเที่ยว อาจจะดำเนินการได้โดยใช้มาตรการในการกำหนดจำนวน และควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับประเภทกิจกรรม และขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยพิจารณาถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย จำนวนนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับได้ การบริหารจัดการนักท่องเที่ยวให้มีพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ การจัดเก็บสถิติในด้านจำนวน ความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ควรคำนึงถึงการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เพื่อสร้างความประทับใจในการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) ขั้นตอนที่ 2 ร่วมกันปฏิบัติตามแผน

การผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าการจัดทำแผน ดังนั้น เมื่อคณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ได้ร่วมกันจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) เสร็จสิ้นแล้ว ควรเป็นผู้นำหรือประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการนำไปปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวหรือเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับท้องถิ่นและหน้าที่ความรับผิดชอบ

3) ขั้นตอนที่ 3 ร่วมกันบูรณาการการใช้ประโยชน์

คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) และเจ้าของหรือหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรบูรณาการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ มีความตระหนัก ห่วงแหน ป้องกันความขัดแย้งในพื้นที่และเกิดประโยชน์สูงสุดอันจะกระตุ้นให้กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4) ขั้นตอนที่ 4 ร่วมติดตามและประเมินผล

คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ต้องร่วมกันติดตามและประเมินผล แผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) เพื่อตรวจสอบและควบคุมการดำเนินงานให้บรรลุวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายที่วางไว้โดยกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการติดตามการนำไปสู่การปฏิบัติระยะเวลาการประเมิน และรายงานผลตามความเหมาะสม ทั้งนี้ หากพบปัญหาหรืออุปสรรคก็สามารถแก้ไขได้ทันที ซึ่งจะทำให้ทราบบทเรียนหรือวิธีการใหม่ ๆ สำหรับใช้ประกอบการวางแผนหรือเป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป

5) ขั้นตอนที่ 5 ร่วมกันบำรุงรักษา

หลังจากผ่านขั้นตอนที่ 1-4 มาแล้ว คณะบริหารแหล่งท่องเที่ยว (DMO) ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบ ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต้องช่วยกันบำรุงรักษาสິง

ดึงดูดใจสิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและระบบการรักษาความปลอดภัย เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวคงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ สามารถรองรับและสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

2.4.4 กลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยว

กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบหลายอย่างของผู้ประกอบการธุรกิจ ใช้เป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ทางการตลาด (Marketing mix) หรือ 7 Ps องค์ประกอบเหล่านี้ ได้แก่

1) กิจกรรมการท่องเที่ยว คือสินค้าและบริการตลอดจนกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ทุกอย่างของผู้ประกอบการธุรกิจเสนอขาย เช่น รายการทัวร์เหมา (Package tour) เรือสำราญ (Cruise) รวมถึงขนาดและความสะดวกสบายของโรงแรม การบริการ บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมในสถาน บริการ น้ำใจดีใจของพนักงาน แหล่งท่องเที่ยวหรือสินค้า อาจแบ่งได้ 2 ประเภทคือ สินค้าที่มีตัวตน (Tangible product) ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีลักษณะทางกายภาพสามารถจับต้องได้ มองเห็นได้ เป็นรูปร่างลักษณะที่แน่นอน ซึ่งสามารถบอกความเป็นวิถีชีวิตของนักท่องเที่ยวได้ อีกประเภทหนึ่งคือ สินค้าไม่มีตัวตน (Intangible product) ซึ่งเป็นงานบริการ (Service) การวางแผนนับว่ามี ความจำเป็นและสำคัญมากสำหรับการสร้างผลกำไรให้แก่แหล่งท่องเที่ยวและธุรกิจอื่น ๆ

ในแหล่งการท่องเที่ยวตามปกติมักจะเริ่มต้นด้วยการให้ผลกำไรจากแหล่งท่องเที่ยว 5 ประการ คือ (1) แหล่งท่องเที่ยวที่ดี (Right product) (2) สถานที่ที่เหมาะสม (Right place) (3) เวลาที่เหมาะสม (Right time) (4) ราคาที่เหมาะสม (Right price) (5) ปริมาณที่เหมาะสม (Right quantity) ดังนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้ง 5 ประการดังกล่าว ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวและบริการทาง การท่องเที่ยว นั้น จะต้องสร้างความพึงพอใจให้กับความต้องการและปรารถนาของลูกค้า กลุ่มเป้าหมาย แต่ในขณะเดียวกันจะต้องตระหนักในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในเขตใดเขต หนึ่งด้วย ด้วยเหตุนี้ ความต้องการของลูกค้าจะต้องมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่เป็น แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งในแง่ของผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ต่าง ๆ (นิคม จารุมณี, 2536: 28)

2) ราคา (Price) ราคาในแหล่งท่องเที่ยวเป็นส่วนที่สำคัญในการพิจารณาว่า จะ กำหนดราคาแหล่งท่องเที่ยวเท่าไรจึงจะมีความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการแข่งขันว่ามีมาก น้อยแค่ไหน มีความรุนแรงเพียงใด ความสามารถทำให้แหล่งท่องเที่ยวต่างจากคู่แข่งกันแค่ไหน และ ตลาดท่องเที่ยวเป้าหมายมีความรู้สึกต่อการเปลี่ยนแปลงราคาในแหล่งท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด โดยในปัจจุบันนี้ นักการตลาดท่องเที่ยวพยายามหลีกเลี่ยงการแข่งขันด้านราคา แต่จะแข่งขันด้าน บริการและภาพลักษณ์มากขึ้น เพื่อสร้างความแตกต่างทางกายภาพหรือทางจิตวิทยา รวมทั้งจุดขาย ให้แก่แหล่งท่องเที่ยว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2549: 135-136)

นอกจากนี้ ราคาของสินค้า การบริการ การตั้งราคามีผลต่อยอดการจำหน่าย และ ความประทับใจในสินค้าและบริการ ส่วนการลดราคาทำให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการมากขึ้น แต่ทำ

ให้การบริการและคุณภาพของสินค้าลดลงและขาดความประทับใจหลังจากการบริการ ขณะที่การตั้งราคาสูงเกินไปส่งผลให้ยอดขายน้อยลง อย่างไรก็ตาม ราคาย่อมขึ้นอยู่กับชนิดของสินค้าและมาตรฐานในการบริการ ณ จุดขาย เมื่อผู้บริโภคสัมผัสบริการ (Moment of truth) แล้วประทับใจตลอดวงจรบริการ (Service cycle) ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจและยินดีในการจ่ายเงินเพื่อราคาที่แพงขึ้น ทั้งนี้ ในการกำหนดราคาสำหรับช่องทางด้านการท่องเที่ยวในแต่ละธุรกิจจะมีความแตกต่างของกลยุทธ์การกำหนดราคาในระยะยาว จะปรับเปลี่ยนนโยบายที่เหมาะสมในระยะสั้นในการกำหนดราคา ซึ่งขึ้นอยู่กับโครงสร้างการลงทุนและสถานการณ์ด้านการตลาด

McIntosh & Goeldner (1990: 139-140) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ผู้จัดการธุรกิจการท่องเที่ยวต้องคำนึงในการจัดทำเรื่องราคาราคานั้น จะมีองค์ประกอบ 11 ประการคือ (1) คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว (Product quality) (2) จุดเด่นหรือลักษณะเด่นเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว (Product distinctiveness) (3) ขอบเขตของการแข่งขัน (Extent of competition) (4) การขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว (Method of distribution) (5) ลักษณะเฉพาะของตลาด (Character of market) (6) ต้นทุนของแหล่งท่องเที่ยวและบริการ (Cost of product and/or service) (7) ต้นทุนสำหรับการขยายแหล่งท่องเที่ยว (Cost of distribution) (8) กำไรที่ต้องการ (Profit margin desired) (9) ฤดูกาลท่องเที่ยว (Seasonality) (10) ราคาลดพิเศษเพื่อส่งเสริมการขาย (Special promotional prices) (11) ข้อควรคำนึงทางด้านจิตวิทยา (Psychological considerations)

3) ความสะดวกสบายของสถานที่ (Place) เป็นกระบวนการหรือช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าและบริการไปให้ถึงลูกค้าโดยรวดเร็วและสะดวกที่สุด กระทำได้โดยการขายตรง ขายผ่านตัวแทน ขายส่ง ขายปลีก หรือใช้วิธีการหลายอย่างผสมผสานในการจัดจำหน่าย เช่น จัดจำหน่ายโดยบริษัทตัวแทนจำหน่าย (Travel agent) เป็นต้น ในด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ช่องทางการจัดจำหน่ายจากหน่วยผลิต (Suppliers) ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร หน่วยธุรกิจทางการขนส่ง ร้านขายของที่ระลึก สถานบันเทิง เป็นต้น ไปสู่ผู้ซื้อ (Buyers) สามารถจัดได้ 4 ระบบ ซึ่งความสะดวกสบายที่มากขึ้นจะทำให้เกิดความภักดีที่มากขึ้นตามไปด้วย

4) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เป็นกลยุทธ์ช่วยกระตุ้นให้ลูกค้าตัดสินใจต้องการซื้อสินค้าและบริการเร็วขึ้น เครื่องมือจึงเป็นองค์ประกอบการส่งเสริมการตลาด (Promotion tools) มี 4 อย่างคือ

4.1) การโฆษณา (Advertising) เป็นการติดต่อสื่อสารแบบไม่ใช้บุคคล (Non-personal) โดยผ่านสื่อต่าง ๆ และผู้อุปถัมภ์รายการต้องเสียค่าใช้จ่ายในการโฆษณาที่ผ่านสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ป้ายโฆษณา การโฆษณาในโรงภาพยนตร์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยว การโฆษณาอย่างเดียวยังคงไม่เพียงพอ ทั้งนี้ เพราะการท่องเที่ยวเป็นความต้องการที่จำเป็นต่อชีวิตน้อยกว่า ความต้องการในเรื่องของปัจจัย 4 แต่การท่องเที่ยวก็เป็น

ความจำเป็นอย่างหนึ่งของผู้บริโภคในการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมดังกล่าว ผู้บริโภคสามารถมีสิ่งอื่นทดแทนได้หลายอย่าง เช่น ชมภาพยนตร์เล่นกีฬา เป็นต้น ดังนั้น การโฆษณา ก็เป็นการกระตุ้นเตือนอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ การโฆษณายังเป็นการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวให้มวลชนรู้อย่างกว้างขวางที่ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จัก และเกิดสิ่งเร้าให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการสัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยว หรือบริการด้านการท่องเที่ยว (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546: 53)

4.2) การประชาสัมพันธ์ (Public relation) เป็นการติดต่อสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติที่ดีต่อองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมทั้งภาครัฐบาลและเอกชน การประชาสัมพันธ์ที่ดีจะเป็นตัวเร้าให้เกิดการบริโภคผลิตภัณฑ์ และแนะนำให้บุคคลอื่นที่อยู่ห่างไกลจากจุดขายสินค้าหรือบริการได้รับทราบ การส่งเสริมการตลาดด้วยการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับแหล่งท่องเที่ยวหรือธุรกิจท่องเที่ยว และทำให้ภาพลักษณ์ที่ดีนี้สอดแทรกเข้าไปในจิตใจของนักท่องเที่ยวแล้ว ชักน่านักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวหรือธุรกิจท่องเที่ยว เครื่องมือของการประชาสัมพันธ์ที่สำคัญมี 6 ประการ ดังนี้ (1) ข่าว (News) (2) สุนทรพจน์ (Speeches) (3) เอกสาร (Special events) (4) โสตทัศนูปกรณ์ (Audio-visual materials) (5) สิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ของหน่วยงาน (Corporate identity materials) (6) กิจกรรมให้บริการแก่สาธารณชน (Public service activities) เครื่องมือของการประชาสัมพันธ์ทั้งหมดนี้ทำให้ชุมชนรู้จักหน่วยงาน และทำให้หน่วยงานมีภาพพจน์ดีขึ้นส่งผลให้เกิดการเพิ่มยอดขายและการบริการ ซึ่งข่าวสารที่ดีสามารถก่อให้เกิดการตัดสินใจได้ (พิบูล ทีปะपाल, 2547: 12)

4.3) การส่งเสริมการขาย (Sales promotion) เป็นเครื่องมือหรือกิจกรรมทางการตลาดที่ทำอย่างต่อเนื่องนอกเหนือจากการขายโดยใช้พนักงาน การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ที่ช่วยกระตุ้นความสนใจในการใช้บริการของลูกค้า

4.4) การขายโดยใช้พนักงานขาย (Personal selling) หรือการขายโดยบุคคลเป็นการเสนอขายด้วยวาจาด้วยการสนทนากับผู้ซื้อคนเดียว หรือหลายคนที่มีลักษณะการติดต่อแบบ 2 ทาง (Two-way communication) ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย เปิดโอกาสให้มีการซักถามข้อสงสัย และทำให้เกิด ความเข้าใจในตัวผลิตภัณฑ์ หรือการบริการมากกว่าการติดต่อสื่อสารแบบทางเดียว (One way communication) ในการขายบริการทางการท่องเที่ยว บางครั้งต้องส่งพนักงานขายไปติดต่อเสนอขายบริการด้านห้องพัก ห้องประชุม หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ในโรงแรมแก่ลูกค้าทั้งภาคธุรกิจและรัฐบาลในการเสนอขายชุดการท่องเที่ยว (Package tour) ก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ บางครั้งการใช้โฆษณาประชาสัมพันธ์ควบคู่กับการขายโดยบุคคล อาจทำให้ลูกค้าเกิดความเข้าใจในบริการหรือผลิตภัณฑ์ได้ดีเพิ่มขึ้น และเกิดความต้องการในการบริโภคสินค้าและบริการ

5) บุคลากรทางการท่องเที่ยว (People) เป็นพนักงานให้บริการที่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับผู้ให้และผู้รับบริการ บุคคลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้ลูกค้ารับรู้ถึงคุณภาพ

หรือเป็นผู้ทำลายคุณภาพได้ องค์การจึงต้องเตรียมคนหรือบุคลากรเป็นสำคัญ ตั้งแต่การสรรหา รับสมัคร ฝึกอบรม กระตุ้นพนักงาน โดยเฉพาะพนักงานในส่วนที่ต้องติดต่อกับลูกค้าโดยตรง เนื่องจากบุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับการรับแขกในกระบวนการบริการมากที่สุด (Brey, Klenosky, Lehto, & Morrison, 2011: 29)

6) กระบวนการบริการ (Service process) คือ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีการและงานที่ปฏิบัติในด้านการบริการที่นำเสนอให้กับลูกค้าเพื่อมอบการให้บริการอย่างถูกต้อง รวดเร็วและทำให้ลูกค้าเกิดความประทับใจรูปแบบหรือขั้นตอนการทำงานของสถานประกอบการที่เกี่ยวข้อง

7) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical evidence) คือ องค์ประกอบของธุรกิจบริการที่ลูกค้ามองเห็นและใช้พิจารณาตัดสินใจซื้อบริการ ได้แก่ อุปกรณ์เครื่องมืออำนวยความสะดวกที่จัดให้ป้ายประกาศ สิ่งตีพิมพ์ทั่วไปที่มีให้สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงรูปแบบและคุณภาพการบริการขององค์การที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ลูกค้าและเป็นการสะท้อนถึงรสนิยมของลูกค้าไปด้วย ซึ่งจะเป็นส่วนประกอบในการพิจารณาตัดสินใจ

ทั้งนี้ นอกจาก 7 Ps ข้างต้นแล้ว กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนายังมีอีกหลายหลาย เช่น ประชาชน การเมือง และอุปถัมภ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อสถานการณ์การตลาดท่องเที่ยวการเพิ่มและลดจำนวนนักท่องเที่ยว (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546: 14)

ดังนั้น กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา จึงเป็นส่วนผสมทางการตลาด และเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ในทางการตลาดที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อประกอบการวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมทางการตลาด ซึ่งเป็นเครื่องมือวางแผนการตลาดอย่างง่ายที่ได้รับความนิยมสูง เป็นทฤษฎีหนึ่งที่ยิยมใช้ในการวางแผนการตลาด โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก ๆ ได้แก่ Product, Price, Place และ Promotion การวางกลยุทธ์ส่วนผสมทางการตลาด ถือว่าเป็นศาสตร์และศิลป์ แต่ควรทำให้วัดผลได้ โดยดูจากยอดขาย กำไร ส่วนแบ่งทางการตลาด หรือเป็นการสร้างแบรนด์ สร้าง engagement การมีส่วนร่วมของลูกค้า ซึ่งปัจจุบันปัจจัยที่ต้องการทุกตัวสามารถวัดผลได้เกือบทั้งหมด โดยเฉพาะทางออนไลน์ ซึ่งการใช้ส่วนผสมทางการตลาด ต้องคำนึงถึงเป้าหมายในการใช้เป็นอันดับแรกว่าเราต้องการอะไร

2.4.5 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว คือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2550: 40-42) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและการกำหนด ศักยภาพ หรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1) คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่

ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิต

2) ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง ระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

3) สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบ ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย

4) สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศและสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

5) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ข้อจำกัดทางด้านบริการ สาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

6) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

ทั้งนี้ การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ก่อนที่จะวางแผนพัฒนาหรือส่งเสริมใดๆ เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายและได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพ

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542: 43-44) ได้แบ่งองค์ประกอบที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1) ปัจจัยจุดใจหลักของการท่องเที่ยว สามารถพิจารณาจากสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลายๆด้าน เช่นความต้องการด้านความสงบในการพักผ่อน ความสนุกสนาน การหาประสบการณ์ ซึ่งปัจจัยจุดใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด ได้แก่ ปัจจัยจุดใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจุดใจด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจุดใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้าง

2) ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน สภาพเศรษฐกิจและสังคม ภัยธรรมชาติและการเมือง

3) ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน ด้านที่พักและอาหารเครื่องดื่ม การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร การให้ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น

4) ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคม ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การระบายน้ำ การกำจัดขยะ ตลอดจนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม

ทั้งนี้ แนวคิดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว จะมีส่วนความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ การพิจารณาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของทฤษฎี 5As ของ Tourism Western Australia (2008: 5-15) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ความดึงดูดใจ (Attraction) หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว หรือมีลักษณะชวนตาชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัว เช่นความงามตามธรรมชาติ อาทิ ชายหาดขาว แนวปะการัง ที่มีสีสันทวยงาม รวมทั้งปลาชนิดต่าง ๆ ป่าที่มีพันธุ์ไม้นานาชาติ หรือตำนานของสถานที่ท่องเที่ยว

2) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) หมายถึง สภาพของการคมนาคมที่ไปสู่แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ มีความสะดวกสบายซึ่งจะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทาง มาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งต้องอาศัยหน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการคมนาคมให้สะดวกสบาย

3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) หมายถึง สิ่งบริการขั้นพื้นฐานที่นักท่องเที่ยว ต้องการได้รับในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ เช่น ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ระบบการสื่อสารต่าง ๆ

4) ที่พัก (Accommodation) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว นั้น สิ่งที่พักท่องเที่ยว มีความต้องการคือ ที่พักแรม โดยสถานที่ท่องเที่ยวควรมีจำนวนที่พักเพียงพอ มีความหลากหลาย ทางด้านราคาและเหมาะสมต่อสถานที่ รวมทั้งที่พักควรอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก

5) กิจกรรม (Activity) หมายถึง กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถทำในช่วงเวลาที่ พำนักและท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น เพื่อก่อให้เกิดความน่าสนใจของสถานที่แหล่งท่องเที่ยว โดย กิจกรรมควรมีความหลากหลายเพื่อให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

ดังนั้น การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาละการบริหารจัดการนั้น เป็นที่สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาเรียนรู้ทรัพยากรที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว จากแนวคิดที่กล่าวมา นั้นผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ของ Tourism Western Australia (2008: 5-15) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยเลือกเฉพาะด้าน ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและพื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ (1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) (2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) (3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) (4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) (5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) (6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) เพื่อประเมินศักยภาพและความพร้อมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ภาคเหนือ ตอนบน

2.4.6 เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 3-12) ได้ทำการศึกษา

เพื่อกำหนดเกณฑ์เบื้องต้นเพื่อคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืน และมีการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ รวมทั้งมีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1) เกณฑ์ศักยภาพของทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากสภาพทรัพยากร โดยเน้น ความสำคัญของระบบนิเวศลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ดังนี้

1.1) ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพธรรมชาติดั้งเดิมหรือหากมีการตัดแปลงตกแต่งบ้างในบางส่วนก็ต้องคงสภาพเดิมไว้เป็นหลัก ทั้งนี้ หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สร้างขึ้นใหม่ การจำลองสภาพการผสมผสานหรือตกแต่งใหม่ โดยไม่ใช่ระบบนิเวศที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่จะมีค่าความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อย

1.2) องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์พิจารณาความสำคัญของระบบนิเวศในพื้นที่ เช่น ความสมบูรณ์ความหลากหลาย ความสัมพันธ์ที่เป็นระบบ และพิจารณาในองค์ประกอบด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มความดึงดูดใจ ทั้งนี้องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นมากจะแสดงถึงระดับศักยภาพที่สูง

2) เกณฑ์ศักยภาพของการจัดการ พิจารณาจากสภาพการจัดการในปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้น ได้แก่

2.1) การจัดทำให้มีการให้ความรู้และการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาจากรูปแบบ การจัดสื่อความหมาย กิจกรรมการให้ความรู้ที่มีลักษณะของการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

2.2) การจัดการด้านการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากการจัดกิจกรรมการรักษาและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด เช่น มาตรการควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อม การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มาตรการควบคุมจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวการจัดสิ่งบริการ

2.3) องค์กรที่ทำหน้าที่ในการจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยพิจารณาจากรูปแบบองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารจัดการระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการ

จากรุจน์ กลิ่นดีป्ली (2541: 32-33) สรุปหลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ได้แก่การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความมีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์โบราณวัตถุวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

ความสำคัญของระบบนิเวศในพื้นที่ รวมทั้งปัจจัยดึงดูดอื่น ๆ ได้แก่ภูมิทัศน์ความยากง่ายในการเข้าถึงพื้นที่ฤดูกาล

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ ได้แก่ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การรักษาความปลอดภัยในการท่องเที่ยว การจัดการด้านความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่การควบคุมด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) ไม่ให้มีการท่องเที่ยวเกินศักยภาพในการรองรับ (Over Carrying Capacity) การควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ ได้แก่ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ได้แก่รูปแบบการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวขององค์กรท้องถิ่น การมีส่วนร่วมควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่น ความสนใจและความพึงพอใจของประชาชนในท้องถิ่นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550: 28-30) ได้จัดทำคู่มือการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เพื่อจัดอันดับความเร่งด่วนในการพัฒนา โดยใช้หลักเกณฑ์สำคัญ 2 เกณฑ์คือ

1) หลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดอันดับความสำคัญ ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ย่อย ดังนี้

1.1) ความมีชื่อเสียง/เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป โดยพิจารณาจากการเป็นที่รู้จักของชุมชน/ท้องถิ่น/จังหวัด/ภูมิภาค/จังหวัด/ประเทศ

1.2) เอกลักษณ์/คุณค่าเฉพาะเชิงการท่องเที่ยว โดยพิจารณาได้จากความเป็นเอกลักษณ์ตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าทางโบราณคดี คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ

1.3) สร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น/จังหวัด/ประเทศ โดยพิจารณาจากการสร้างเสริมรายได้ให้กับชุมชน/อำเภอ/จังหวัด/ประเทศ

1.4) สร้างเสริมความสามัคคี/ความภาคภูมิใจให้กับท้องถิ่น โดยพิจารณาจากการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ/ความผูกพันต่อชุมชนท้องถิ่นและความเข้มแข็งในการดำรงรักษาเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละประเภทแหล่งท่องเที่ยว ทำให้มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

1.5) สร้างความเจริญให้กับชุมชนด้านสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ โดยพิจารณาจากการมีสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ฯลฯ

1.6) อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาจากความเป็นธรรมชาติ/ การรักษา/การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

1.7) การอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างทางโบราณคดี/ประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาจาก

การดูแล รักษา ทำนุบำรุงการบูรณะเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

1.8) อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพิจารณาจากวัฒนธรรมของชุมชนให้ได้รับการดูแลรักษา เช่น การแต่งกาย ภาษา การเล่นเกม การแสดงและวิถีชีวิตของท้องถิ่น

1.9) คุณค่าทางวิชาการและการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากการเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง ประวัติศาสตร์/สิ่งแวดล้อม/ศิลปวัฒนธรรม/วิทยาศาสตร์

1.10) เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ/นันทนาการแก่ชุมชน โดยพิจารณาจากระดับ การให้บริการจากท้องถิ่นขึ้นไปจนถึงระดับประเทศและนานาชาติ

2) หลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดอันดับความเชื่อมโยง ดังนี้

2.1) ด้านกายภาพ ประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้ (1) เส้นทางที่เข้าถึงจากภายนอก โดยพิจารณาจากความชำรุดและความเหมาะสมทุกฤดูกาล (2) เส้นทางท่องเที่ยวชมภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาได้จากความชำรุดและความเพียงพอของเส้นทางที่เข้าชมภายในแหล่งท่องเที่ยว (3) ป้ายสื่อความหมาย โดยพิจารณาจากความเพียงพอและความชัดเจนของป้ายบอกเส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยว

2.2) ด้านสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ ได้แก่ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องน้ำ/ห้องสุขา ที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ที่พัก ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปา

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2548: 9-10) ได้กำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึงความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่โดยยึดตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแลการดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3) การสร้างจิตสำนึกและให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึก หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบสนใจ ใส่ใจและการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน/ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

ดังนั้น การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวจึงถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักวางแผน การจัดการการท่องเที่ยวสามารถปรับปรุงพัฒนาการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มี

ประสิทธิภาพและเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งหลักเกณฑ์ในการพิจารณาได้ 2 ประเด็นคือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวหรือศักยภาพของตัวแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจ และสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว และความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งการกำหนดปัจจัยและตัวชี้วัดที่เหมาะสมเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวจะต้องครอบคลุมประเด็นของประเภทหรือรูปแบบการท่องเที่ยวของพื้นที่ให้มากที่สุด

2.5 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

การพัฒนาประเทศโดยมุ่งเน้นวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งทำให้คนทั้งหลายห่างเหินจากวัด ซึ่งในอดีตวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งการศึกษาของคนในยุคอดีต ขณะที่ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะนักเรียน นิสิต นักศึกษามักละเลยไม่ใส่ใจกับการเข้าวัด ทำบุญ ไหว้พระ ฟังธรรม แม้แต่ในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา เป็นต้น แต่กลับมุ่งเน้นเพียงการบริโภคนิยมเป็นประการหลัก และใช้ห้างสรรพสินค้าเป็นแหล่งบันเทิง ทำให้ผู้คนห่างไกลจากแหล่งธรรมะ คือ “วัด” อันเป็นผลมาจากระบบการศึกษาที่ใช้รูปแบบการพัฒนาตามแบบประเทศตะวันตก ได้สร้างความแปลกแยกกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นวัด ทั้งที่วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การปลูกฝังหล่อหลอมและ ชัดเกล้าให้คนเป็นคนดีในสังคม เมื่อผู้คนละเลยห่างไกลจากวัด ยุทธศาสตร์หนึ่งในการดึงผู้คนให้หันกลับเข้ามาใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ คือการใช้การท่องเที่ยว นั่นคือ การท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religion Tourism หรือ Meditation Tourism) ผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-Meditation Tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น นับเป็นการท่องเที่ยวชุมชนรูปแบบหนึ่ง

2.5.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน (Religious Place) เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและกราบไหว้พระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ครอบคลุมถึงสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ สถานที่ตั้งของอาคารที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้น ๆ โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ ตามกิจกรรมการใช้งานที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ยังหมายถึง การเดินทางเพื่อการบำบัดจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนาหรือการบำบัดจิตใจ โดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและการทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดใน

ชีวิตประจำวัน ซึ่งการฝึกตนนี้จะต้องเข้าไปฝึกปฏิบัติตนภายในพุทธสถานโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จากคำว่า Buddhist Religion Tourism ซึ่งหมายถึง (1) เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี (2) เป็นการท่องเที่ยวที่เป็น การสืบทอดพระพุทธศาสนา (3) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนคุณูปการทาง เศรษฐกิจสังคมและ ส่งผลประโยชน์ ต่าง ๆ กลับเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งชุมชนวัดนั้น ๆ สร้างงาน สร้างรายได้อีกส่วน หนึ่ง เช่น ร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจปล่อยเต่า ปล่อยปลา ขายอาหารปลา ตลอดจนขายสินค้าผลิตภัณฑ์พื้นเมืองในท้องถิ่น วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนใน สังคมไทย ทำให้เกิดความเชื่อเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดศิลปกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่า ซึ่งศิลปกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากจินตนาการของศิลปินทางพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อเลื่อมใสศรัทธา ในการสร้างสรรค์ ถ่ายทอดผลงานจากรู้สึก มีความละเอียดอ่อน ประณีต บรรจงทำให้เกิด สถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรม และพุทธศิลป์ที่ออกมาอย่างงดงาม ซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์ ของพระพุทธศาสนา แสดงถึงอารยธรรมของชุมชนในสังคมนั้น ๆ วัดนั้นจึงกลายเป็นมรดกที่ล้ำค่าทาง วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาโดยตลอด ในฐานะที่วัดเป็นแหล่งรวมของ ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ทำให้วัดได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาเที่ยวชมเป็นจำนวน มาก สามารถสร้างรายได้ให้กับวัดชุมชนและประเทศชาติเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับ มาโนช พรหมปัญญาและคณะ (2556: 40) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน (Buddhist tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อการศึกษาพัฒนาจิตใจและการปฏิบัติในแนวทางที่ ถูกต้อง แก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง อีกนัยหนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การเดินทางสู่สถานที่ตั้งของวัดเพื่อศึกษาธรรมะและบริบททาง ศาสนาที่เกี่ยวข้อง ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษาและการชื่นชมความงามทางวัฒนธรรม และเพื่อตอบสนองทางความเชื่อส่วนบุคคล โดยแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องเนื่อกับศาสนา คือ ที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรม ทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้น ๆ ศาสนสถานของศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์ พระธาตุ เป็นต้น

2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัติจิตใจ โดยการเข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา ได้แก่การนั่งสมาธิและทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการฝึกฝน จิตใจให้สงบ สถานที่ปฏิบัติธรรม เช่น เสถียรธรรมสถาน สำนักปฏิบัติวิปัสสนายุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นต้น

ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาศูนย์บริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อปรับตัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซม บูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถ วิหาร เจดีย์ หอพระไตรปิฎก โบราณสถาน โบราณวัตถุหรือการปรับปรุง ห้องน้ำ ห้องสุขา ความสะอาด ความสะดวกความปลอดภัย สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ สถานที่จอดรถ และการให้การบริการให้ดียิ่งขึ้น ที่สำคัญการปรับปรุงและพัฒนาวัดที่ดีนั้น ต้องเน้นคุณค่าและรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้อย่าให้เสียรูปทรง เพื่อไม่ให้สิ่งที่เป็นมรดกอันล้ำค่าทางพระพุทธศาสนา ให้สูญหายไปจากสังคมไทย นอกเหนือจากการสร้างรายได้อย่างมากให้กับวัดแล้ว การที่วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเป็นการช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้เพราะการที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาชมสถาปัตยกรรม และความงามต่าง ๆ ของพุทธศิลป์ภายในวัด จะส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สิ่งต่างๆทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ด้วยเหตุที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ได้จากศิลปกรรมจากพุทธศิลป์และสถาปัตยกรรมภายในวัด หรือจากกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ที่ดีงาม ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างภายในวัดสามารถบ่งบอกและอธิบายถึงความเป็นพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน และหากนักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ดีจากผู้นำเที่ยวและพระสงฆ์ จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้คุณค่าของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกัน วัดที่จัดการท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงพาณิชย์ในบางครั้ง วัดต้องคำนึงถึงอุดมคติที่ควรจะเป็นด้วย กล่าวคือ วัดควรเป็นสถานที่เรียนรู้ในหลักธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงเป็นสถานที่รวบรวมศิลปกรรม พุทธศิลป์ต่าง ๆ ที่มีคุณค่า อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เป็นต้น หากทำให้วัดได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงผลกระทบ ต่าง ๆ ที่จะตามมา โดยการศึกษาถึงผลดีและผลเสียอย่างจริงจังดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อนำผลที่ได้มาใช้เป็นหลักในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด โดยต้องคงเอกลักษณ์และบทบาทของวัดเอาไว้เพื่อพุทธศาสนิกชนชาวไทย และเป็นการสืบต่อของพระพุทธศาสนาเพื่อชนรุ่นหลังต่อไป

ดังนั้น จากหลักการข้างต้นทำให้เห็นลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถสร้างประโยชน์ เกื้อกูล ความดีงามให้เกิด ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และถือว่าการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาต่อตนเอง ชุมชน สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่ชุมชนสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง (Self-determination) ทั้งยังเป็นการทำให้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมนำมาสู่มูลค่า ในเชิงเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ (Creative Economy) รั้งสรรค์ธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม ชุมชนทำให้เกิด “การเรียนรู้ ความอัมบุญ รู้แจ้งเห็นธรรม” อันนำมาซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เน้นการยึด

วัตถุ เป็นตัวตั้งเพียงประการเดียว แต่ยึดหลักกรรมนำความพอเพียง จึงเป็นการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมในรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่และเชื่อมโยงเส้นทางธรรมเพื่อการทำบุญให้ไว้พระ

2.5.2 การเพิ่มคุณค่าการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

สังคมไทยนั้นมีความศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนามานาน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแยกไม่ออก วัดก็อาศัยบ้าน บ้านก็อาศัยวัด อาศัยกันมาตลอดจนถึงทุกวันนี้ วัดนั้นมีส่วนสำคัญต่อสังคมไทยเราเป็นอย่างมาก เป็นที่พึ่งทางกายที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ขัดเกลากิเลสพัฒนาจิตใจ เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่พักอาศัย เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ บทบาทของวัดในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวของประชาชน พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคมและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำของจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือการร่วมมือกัน เป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเข้าหล่อหลอมวิถีชีวิตชาวพุทธไทย วัดเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมอันล้ำค่าทั้งด้านสถาปัตยกรรม ปติมากรรมและจิตรกรรม ซึ่งศิลปินได้ถ่ายทอดลักษณะเด่นของคำสอนทางพระพุทธศาสนาออกมาในงานศิลป์อย่างกลมกลืน น่าชื่นชมเป็นพุทธศิลป์ที่ให้คุณค่าทั้งด้านความงามและทั้งเป็นสื่อให้คนได้เข้าถึงธรรมปฏิบัติ ซึ่งช่วยกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้อ่อนโยนและสะอาดบริสุทธิ์ขึ้น

ทั้งนี้ กิจกรรมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานั้น ถือว่าเกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เพราะการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีศาสนา เชื้อชาติ ภาษา เผ่าพันธุ์ของประชากรเป็นอย่างมาก ซึ่งถึงแม้ประเทศไทยจะมีความแตกต่างในด้านต่าง ๆ จึงเป็นแรงจูงใจทางด้านศาสนา โดยมีปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ การมีโอกาสไปร่วมแสวงบุญ ศึกษาธรรมะ ผูกสมานเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่เคารพนับถือ การได้ไปสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การทำบุญให้ทาน การบริจาคช่วยให้เกิดความสุขทางใจแก่นักท่องเที่ยว และถือได้ว่าเป็นการพักผ่อนทางจิตใจด้วย

พระมหาบุญพิเศษ จันทร์เมือง (2553: 48) ได้กล่าวว่า กิจกรรมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาประกอบด้วยกิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรม กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมการปฏิบัติธรรม กิจกรรมการสืบทอดพระพุทธศาสนา กิจกรรมการเป็นที่พึ่งทางใจ และกิจกรรมการเข้าวัดอุทิศตน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) กิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นพฤติกรรมเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา เป็นต้น
- 2) กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นกิจกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ เช่น งานประจำปี งานวัด ในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

3) กิจกรรมการปฏิบัติธรรม เป็นการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการขึ้นภายในวัด อาจจะทำในรูปแบบของโปรแกรมการปฏิบัติธรรมซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิธีการของผู้จัด เช่น การสมาทานศีล 5 การฟังธรรมเทศนา เป็นต้น

4) กิจกรรมการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น งานเกี่ยวกับการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานต่างๆ ของวัด งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า งานบวชนาค เป็นต้น

5) กิจกรรมการเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตามความประสงค์ความนับถือ ความพึงพอใจส่วนตัว โดยประเทศไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การทำบุญตักบาตรการถวายดอกไม้ ธูปเทียน เพื่อใช้บูชาพระ เป็นต้น

6) กิจกรรมการเข้าวัดอุ้มงคล เป็นกิจกรรมที่ทางวัดจัดให้มีการเข้าวัดอุ้มงคล ตามที่วัดได้จัดทำขึ้นเพื่อหาเงินรายได้เข้าวัดเพื่อนำไปทำนุบำรุงพุทธศาสนาหรือปฏิสังขรณ์ภายในบริเวณวัด และจัดให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เข้าไปบูชาตามกำลังศรัทธา เป็นต้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมเป็นพฤติกรรมอีกประเภทหนึ่งที่กระแสสังคมในปัจจุบันต้องการ เนื่องจากเป็นการเดินทางที่นักท่องเที่ยวปฏิบัติตนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมไทย กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาจึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีมูลค่าทางการตลาดเพิ่มขึ้นในกลุ่มนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมจูงใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวประเภทวัดมากขึ้น ตลอดจนงานที่ทัศนคติของเจ้าอาวาสที่มีต่อการส่งเสริมให้วัดพุทธศาสนาและเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาจึงเป็นแรงจูงใจทางด้านศาสนา โดยมีปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ การมีโอกาสไปร่วมแสวงบุญ ศึกษาธรรมะฝึกสมาธิเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่เคารพนับถือการได้ไปสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ การทำบุญ ให้นาน การบริจาคช่วยให้เกิดความสุขทางใจแก่นักท่องเที่ยว และถือได้ว่าเป็นการพักผ่อนทางจิตใจด้วย

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.6.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

ที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุโดยองค์การสหประชาชาติกำหนดมาตรฐานว่า ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปเรียกว่า “ผู้สูงอายุ” ส่วนสถาบันแห่งชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสหรัฐอเมริกา กำหนดว่า ผู้สูงอายุวัยต้น (Young Old) คือ อายุระหว่าง 60-74 ปี เป็นวัยที่ยังไม่ชรามาก และอายุ 75 ปีขึ้นไป จึงจะถือเป็นวัยชราอย่างแท้จริง (Old Old) สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ของไทยแบ่งผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุตอนต้น คืออายุ 60-69 ปีและผู้สูงอายุตอนปลายคือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคมวุฒิสภา (2534: 1) ได้กล่าวถึง ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง เป็นประชากรที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์รวมทั้งเป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี Birren (อ้างถึงใน จรัสวรรณ เทียนประภาศ และพัชรี ต้นศิริ, 2536: 2) ได้กล่าวว่า การกำหนดว่าใครเป็นผู้ชราอันควรพิจารณาประกอบกันทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านชีวภาพ ด้านจิตใจ และด้าน สังคม ส่วนด้านชีวภาพจะคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงและความสามารถในการใช้ศักยภาพของร่างกาย เป็นเกณฑ์ทางด้านจิตใจจะพิจารณาถึงความสามารถในการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม ความสอดคล้องในการรับรู้ การจดจำ การรับความรู้ใหม่ ๆ การใช้เหตุผล การมองภาพพจน์ตนเองและแรงกระตุ้นในตน ส่วนทางด้านสังคมนั้นก็จะพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบเป็นสำคัญ

สุรกุล เจนอบรม (2541: 6) กล่าวว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งวงจรชีวิตนั้นเริ่มตั้งแต่ทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ในสังคมดั้งเดิมกำหนดการเป็นผู้สูงอายุโดยใช้บทบาทที่บุคคลนั้น ๆ ทำอยู่ในสังคมเป็นเกณฑ์ คือ บทบาทที่แสดงถึงความเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบสูงในสังคม ส่วนในปัจจุบันใช้อายุเป็นเกณฑ์กำหนดความสูงอายุซึ่งแตกต่างกันไปในสังคมของแต่ละประเทศ เช่น บางประเทศกำหนด 55 ปี บางประเทศกำหนด 65 ปี และตัวเลขเหล่านี้คือ เกณฑ์อายุปลดเกษียณตนเองจากการปฏิบัติงานตามที่แต่ละประเทศกำหนดไว้นั่นเอง

อุบลรัตน์ เฟ็งสถิตย์ (2546: 7) กล่าวว่า ผู้สูงอายุในสังคมไทย หมายถึงบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในลักษณะของการเสื่อมถอยการเจริญเติบโตของร่างกายและความต้านทานโรคน้อยลง ความสามารถด้านการปรับตัวและบทบาททางสังคมของแต่ละบุคคลจะมีความสามารถที่แตกต่างกันออกไป

จากความหมายของผู้สูงอายุที่กล่าวมาข้างต้นสำหรับในการศึกษานี้ ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเสื่อมสภาพของร่างกาย เช่น มีกำลังวังชาลดลง มีความเชื่องช้ามากขึ้นและความสามารถในการใช้ศักยภาพของร่างกายลดลง ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและสังคมนั้นอยู่กับลักษณะนิสัย สภาพร่างกายและการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมของแต่ละบุคคล

2.6.2 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่อยู่ในวัยสุดท้ายของชีวิตและเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อันเนื่องมาจากกระบวนการของความชรา (Aging Process) หรือความชรา (Aging) ของผู้สูงอายุก่อให้เกิดปัญหาตามมา ได้มีผู้ศึกษาถึงสภาพปัญหาของผู้สูงอายุนั้นสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงใน 3 ประการใหญ่ ๆ คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและอารมณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านทางสังคม ดังนี้ (มัลลิกา มัติโก

และรัตนา เพ็ชรอุไร, 2542: 3-25; ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545: 541-548)

1) การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ได้แก่ ระบบกล้ามเนื้อและกระดูก ระบบประสาท สัมผัส ระบบการหายใจและการไหลเวียนโลหิต ระบบประสาท ระบบทางเดิน ระบบทางเดินปัสสาวะ ระบบภูมิคุ้มกัน เป็นระบบของร่างกายที่ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ อีกหลายระบบ ทำงานประสานกันในการต่อสู้กับเชื้อโรคที่มีอยู่แล้วในร่างกายหรือที่จะเข้ามาใหม่ ในผู้สูงอายุระบบภูมิคุ้มกันมักจะบกพร่อง

2) การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และจิตใจ การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์และจิตใจเป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสังคมด้วย เพราะความเสื่อมของอวัยวะต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมต่างๆ จะมีผลต่ออารมณ์และจิตใจของผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากการสูญเสียในด้านต่าง ๆ เช่น การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การสูญเสียสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัวเนื่องจากบุตรธิดามักจะมีครอบครัวกันแล้ว

3) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เนื่องจากอายุมากขึ้นความเสื่อมโทรมของอวัยวะต่าง ๆ มีมากขึ้นความแข็งแรงและประสิทธิภาพการทำงานลดลง จึงทำให้ผู้สูงอายุต้องมอบภารกิจให้คนอื่น และเกษียณตัวเองจากการทำงาน บางคนเคยดำรงตำแหน่งระดับสูง หรือเป็นผู้นำครอบครัวหรือเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวสามารถสั่งการต่าง ๆ ได้ มีรายได้พอที่จะเลี้ยงดูตนเองและคนอื่นได้ แต่เมื่อเป็นผู้สูงอายุหน้าที่บทบาทสำคัญ ก็เปลี่ยนแปลงไปหรือหมดไป การพบปะหรือติดต่อกับคนอื่นจึงลดลง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องใส่ใจสุขภาพของร่างกายและจิตใจสูงกว่าวัยอื่น ๆ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ระบบต่าง ๆ ทำงานได้ลดลง ส่งผลให้ร่างกายเสื่อมถอยลงดังนี้ ร่างกายภายนอก ผิวหนังเหี่ยวย่น ผมบางเปลี่ยนเป็นสีเทาหรือสีขาว หลังโก่ง เคลื่อนไหวร่างกายได้ช้าลง การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจที่พบบ่อยในวัยสูงอายุ เช่น การรับรู้ ซึ่งผู้สูงอายุมักยึดติดกับความคิดและเหตุผลของตนเอง จำเหตุการณ์ปัจจุบันไม่ค่อยได้ และการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ได้แก่ ภาระหน้าที่และบทบาททางสังคมลดน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุห่างจากสังคม อีกทั้งคนส่วนใหญ่มักมองว่าผู้สูงอายุมีสมรรถภาพและความสามารถลดน้อยลง จึงไม่ให้ความสำคัญหรือใส่ใจมากนัก นอกจากนี้ ยังเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้นำครอบครัว กลายเป็นเพียงผู้อาศัยหรือเป็นสมาชิกของครอบครัวเท่านั้น และเมื่อสมรรถภาพร่างกายลดลง ทำให้ความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองหรือกิจวัตรประจำวันเป็นไปได้ยากลำบาก จะส่งผลกระทบต่อจิตใจ เกิดความไม่มั่นใจในตนเอง หดหู่กับสภาพตัวเอง อีกทั้งยังทำให้ผู้สูงอายุไม่กล้ามีสังคมหรือมีกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

2.6.3 ความต้องการของผู้สูงอายุ

ความต้องการ หมายถึง สิ่งที่เป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตและพัฒนาศักยภาพที่มนุษย์

พอใจ ความต้องการเกิดขึ้นกับบุคคลไม่มีวันจบสิ้น และเปลี่ยนแปลงได้ทุกขณะโดยเฉพาะผู้สูงอายุยังมีความต้องการในด้านการยอมรับการดูแล และการมีกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม เพื่อต้องการให้สังคมยอมรับ บังอร ธรรมศิริ (2549: 47-48) ได้กล่าวว่า ความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละคนอาจแตกต่างกันไปบ้าง ดังนั้น ควรที่จะทำความเข้าใจพื้นฐานชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่ในความดูแล ซึ่งครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ โดยทั่วไปความต้องการของผู้สูงอายุ พอสรุปได้ดังนี้

1) ความต้องการทางด้านร่างกาย เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการอาหาร การขับถ่าย การพักผ่อนนอนหลับ การมีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย การมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมตามฤดูกาล และต้องการการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย

2) ความต้องการทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุต้องการความรัก การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับนับถือ การเข้าใจ การเห็นอกเห็นใจและการให้อภัย

3) ความต้องการทางด้านสังคม ผู้สูงอายุยังต้องการมีกิจกรรมทางสังคม เช่น การพบปะเพื่อน การร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

4) ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย สำหรับตนเองช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมและทำบุญ รวมทั้งเป็นค่ารักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บป่วย

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2534: 24-26) ได้แบ่งความต้องการของผู้สูงอายุไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1) ความต้องการทางกาย ความต้องการทางด้านนี้คือ ความต้องการด้านปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และการรักษาพยาบาล

2) ความต้องการทางสังคมเป็นความต้องการที่เกี่ยวข้องกับความต้องการด้านจิตใจ ได้แก่ ความยกย่องนับถือ ความสำคัญ การเป็นเจ้าของ ความมีโอกาสทำในสิ่งที่ปรารถนา ความต้องการเหล่านี้ หากได้รับการตอบสนองก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสดชื่น รู้จัก ตนเอง รับผิดชอบต่อตนเองมีคุณค่า และส่งผลถึงความสุข ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

3) ความต้องการทางเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุไม่คิดจะเป็นเพียงผู้คอยรับความช่วยเหลือจากครอบครัวและผู้อื่นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องการที่จะเป็นผู้มีบทบาทคือยังต้องการมีงานทำ และมีรายได้เพื่อช่วยตนเอง

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุต้องการที่จะใช้ชีวิตหรือดำเนินกิจกรรมที่อิสระ มีโอกาสใช้เวลาว่างร่วมกับผู้อื่นโดยเฉพาะในวัยเดียวกัน เพราะการเรียนรู้และการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุก็น่ามีความสำคัญการได้รับความรู้ใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ ที่เจริญก้าวหน้าจะทำให้เป็นคนทันต่อเหตุการณ์ การตอบสนองจากความต้องการ จึงทำให้เกิดความรักตนเอง รักผู้อื่น รักธรรมชาติ มองตนเองอย่างมีคุณค่า จึงจำเป็นที่จะต้องจัดในรูปกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย และเน้นความแปลกใหม่ท้าทายความสามารถ

2.6.4 ประเภทของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

ปัจจุบันตลาดผู้สูงอายุเป็นอีกตลาดหนึ่งที่มีแนวโน้มเติบโตสูงในอนาคต เนื่องจากการพัฒนาด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ทำให้ประชากรมีอัตราการเสียชีวิตลดต่ำลง ผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะมีอายุยืนยาวขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตหลังเกษียณอายุงานประกอบกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมสันทนาการและการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหรือเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติ เนื่องจากมีเวลามากกว่านักท่องเที่ยววัยอื่นๆ และมีความพร้อมทางการเงิน การท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นช่องทางท่องเที่ยวตลาดใหม่ เนื่องจากเป็นตลาดที่มีคุณภาพและมีกำลังซื้อใน การท่องเที่ยวสูงกว่าตลาดทั่วไป (จิราวดี รัตนไพฑูรย์ชัย, 2557: 27)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558: 13) แบ่งประเภทของผู้สูงอายุเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) และผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป) สำหรับงานวิจัยที่ต้องการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุในแต่ละช่วงอายุ เช่น ผู้ที่ยังมีงานประจำทำหรือผู้มีเงินบำเหน็จบำนาญหรือเงินออม มักจะใช้ อายุ 50-55 ปี หรืออาจใช้วิธีแบ่งกลุ่มอายุเป็นกลุ่มต้น (อายุระหว่าง 50-64 ปี) และกลุ่มปลาย (อายุ 65 ปีขึ้นไป) เพราะการแบ่งช่วงอายุจะมีความสัมพันธ์กับการเดินทางท่องเที่ยวสำหรับการแบ่งช่วงอายุ โดยพิจารณาจากเกณฑ์ช่วงอายุจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวออกเป็นกลุ่มตามพฤติกรรมและแรงจูงใจในการเดินทางที่แตกต่างกัน

Shoemaker (1989: 14-21) ได้ศึกษาเรื่อง “Segmentation of the senior pleasure travel market” พบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 คือนักท่องเที่ยวสูงอายุพึงพอใจการท่องเที่ยวในระยะสั้นๆ และชอบที่จะกลับมายังสถานที่เดิมมากกว่าการเยี่ยมชมในสถานที่ใหม่ กลุ่มที่ 2 เรียกว่า “Active renters” นักท่องเที่ยวสูงอายุกลุ่มนี้ชอบที่จะพบปะผู้คน ชอบสังคมและการพักผ่อน กลุ่มที่ 3 คือนักท่องเที่ยวสูงอายุกลุ่มที่ชอบที่จะเลือกไปกับแพคเกจทัวร์ที่รวมทุกอย่าง และพึงพอใจในการท่องเที่ยวไปยังรีสอร์ท (older set) เช่นเดียวกับ Lieux, Weaver และ McCleary (1994: 712-728) ได้แบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่อยู่ในวัยใกล้เกษียณและมีรายได้ดี นิยมหาประสบการณ์แปลกใหม่ (novelty seekers) (2) กลุ่มที่อยู่ในวัยใกล้เกษียณและมีรายได้ดีเช่นเดียวกับกลุ่มแรก แต่นิยมเดินทางท่องเที่ยวในเขตที่มีอากาศอบอุ่นและร้อน โดยใช้ระยะเวลาในการเดินทางท่องเที่ยวเป็นเวลานาน (active enthusiasts) (3) กลุ่มที่อายุมากที่สุดเมื่อเทียบกับสองกลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น แต่มีรายได้น้อยกว่า และนิยมเดินทางระยะสั้น (reluctant travelers) สำหรับ Backman, et al. (1999: 13-22) ได้เน้นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยแบ่งนักท่องเที่ยวสูงอายุออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่ชอบการศึกษาและธรรมชาติ (education/nature) (2) กลุ่มที่ชอบผจญภัย

เดินป่า และนอนเต็นท์ (camping/tenting) (3) กลุ่มที่เดินทางเพื่อสังสรรค์ (socialization) (4) กลุ่มที่เดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ (relaxation) (5) กลุ่มที่เดินทางเพื่อศึกษาและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ (information)

การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นตลาดใหม่สำหรับการท่องเที่ยวที่เมืองท่องเที่ยวต่าง ๆ ต้องมุ่งเน้นพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสูงอายุเข้ามาท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นตลาดที่มีคุณภาพและมีกำลังซื้อในการท่องเที่ยวสูงกว่าตลาดทั่วไป พื้นที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องเพิ่ม สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวสูงอายุที่มีข้อจำกัดทางด้านร่างกาย และต้องคัดสรรสินค้าทางการท่องเที่ยวให้ตรงกับความต้องการ และรองรับอุปสงค์ของนักท่องเที่ยวกลุ่มสูงอายุ เนื่องด้วยพฤติกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มสูงอายุที่มีความเฉพาะตัว โดยมีความสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแต่ละประเภท ดังนี้ (Cohen, E., 1979: 179-201)

1) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบที่ต้องการได้รับความสำราญ (Recreational tourists) เน้นความสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการพักผ่อนร่างกาย เน้นความสำราญเพลิดเพลิน ดังเช่นการศึกษาของ พัททิกซ์ ศิริวงค์ และคณะ (2559: 28) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวสูงอายุเน้นการท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวสูงอายุชาวไทยยังมีความชอบท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลประเพณี สำหรับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวสูงอายุชาวไทยเองก็พบว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุออกเดินทางท่องเที่ยวก็เพื่อพักผ่อนและคลายเครียดเช่นเดียวกัน

2) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวมุ่งหาประสบการณ์ (The experiential tourists) หมายความว่า เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเพื่อแสวงหาประสบการณ์ที่แท้จริง ซึ่งนักท่องเที่ยวประเภทนี้สนใจศึกษาและได้รับประสบการณ์จริงจากแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ไปสัมผัส ดังเช่น การศึกษาของ Aswin Sangpikul (2007: 95-106) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมีความต้องการการเพิ่มพูนความรู้ของนักท่องเที่ยวสูงอายุและต้องการค้นหาความแปลกใหม่จากการมาท่องเที่ยว สอดคล้องกับวาริชต์ มัธยมบุรุษ (2554: 89-193) ได้กล่าวว่า นักท่องเที่ยวสูงอายุต้องการได้รับข้อมูลความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวที่ละเอียดมากกว่าปกติ เพราะเคยเดินทางมาท่องเที่ยวแล้ว จึงต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวควรมีมีคฤเทศก์ที่มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับแหล่งเที่ยวนั้น ๆ รวมถึงแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวสูงอายุชาวไทยเองก็พบว่า เพื่อเรียนรู้และหาประสบการณ์ใหม่ และเพื่อท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใหม่เช่นเดียวกัน เช่น ในการนำชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ต้องให้มีการอธิบายถึงรากเง้ามากกว่าแค่ภาพลักษณ์ภายนอก ควรเน้นประวัติศาสตร์ผนวกกับวิถีชีวิตความเชื่อและคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยวเข้าไปด้วย

3) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบต้องการสัมผัสกับคนท้องถิ่น

(The experimental tourists) โดยมีลักษณะเด่นคือ ชอบติดต่อกับพูดคุยกับคนท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ มีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของคนท้องถิ่น เนื่องจากผู้สูงอายุยังมีความต้องการทางสังคม เป็นผู้ที่อยากมีความกระฉับกระเฉงกระตือรือร้น และยังต้องการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมือนอยู่ในวัยกลางคนให้มากที่สุด เช่นเดียวกับ Eliopoulus (1987: 28, อ้างถึงใน สามารถ สุวรรณรัตน์ และคณะ, 2558: 17) ได้กล่าวว่า สังคมควรให้การสนับสนุนให้มีกิจกรรมที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุด้วยกัน และต้องให้มีความเหมาะสมกับกระบวนการยกตัวอย่างเช่น เปลี่ยนไปทำกิจกรรมที่ใช้ปัญญาแทนการใช้กำลังกาย

4) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่น (The existential tourists) ซึ่งนักท่องเที่ยวประเภทนี้มีความต้องการผิงตัวเอง หรือใช้ชีวิตภายใต้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเดียวกับคนท้องถิ่น ชอบใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นเวลานาน ดังเช่นการศึกษาของวาร์ชต์ มัชยมบุรุษ (2554: 189–193) พบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเน้นท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง โดยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถซึมซับความรู้สึกได้ยาวนานเหมือนการท่องเที่ยวแบบเนิบช้าหรือแบบไม่เร่งรีบ (Slow tourism) สอดคล้องกับ พิทักษ์ ศิริวงศ์ และคณะ (2559: 28) ได้ศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะมีการใช้ชีวิตท่องเที่ยวแบบไม่เร่งรีบ และจากการการศึกษาทบทวนเอกสารที่ผ่านมาในอดีตที่นำเสนอเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

ส่วนพฤติกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะมีลักษณะแตกต่างกันไป ดังนี้

1) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเน้นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นสิ่งดึงดูดใจต่อการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว นอกจากนี้ต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถซึมซับความรู้สึกได้ยาวนานเหมือนการท่องเที่ยวแบบเนิบช้าหรือแบบไม่เร่งรีบ และต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุไม่สามารถเดินทางไปตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้รวดเร็วเหมือนนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ทำให้การเดินทางมีความล่าช้า โดยเป้าหมายประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่สนใจมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงเน้นการท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ (Recreational tourism) และการใช้ชีวิตท่องเที่ยวแบบไม่เร่งรีบ เนื่องมาจากคุณลักษณะพิเศษของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่ทำให้ผู้สูงอายุ อาจต้องประสบกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวคือ ความเสี่ยงทางการเดินทางเช่น การเดินทางที่มีระยะทางค่อนข้าง ทางไกลและใช้ระยะเวลาเวลานาน ซึ่งส่งผลให้เกิดความเมื่อยล้าของร่างกายและจิตใจได้มากกว่านักท่องเที่ยววัยอื่น ๆ (Mengyang, S. and Furong, C., 2009: 222)

2) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนิยมเดินทางท่องเที่ยวแบบกลุ่มหรือหมู่คณะ โดยมีครอบครัวหรือญาติร่วมเดินทางและร่วมตัดสินใจ ซึ่งผู้สูงอายุนิยมเดินทางไปเที่ยวกับลูกหลาน ญาติพี่น้อง หรือคนในครอบครัว (พงค์เสวก เอนกจำนงค์พร, 2558: 29) เช่นเดียวกับ Nimrod, G. (2008:

859-878) ที่พบว่า ข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของผู้สูงอายุ คือไม่สามารถขาดเพื่อนร่วมเดินทางได้

3) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความต้องการความสะดวกสบายในการเดินทางภายในแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าความหรูหรา ทั้งการเดินทางโดยทางเท้าและทางรถยนต์ เช่น ถนนต้องมีความลาดชันน้อย เรียบ และสามารถใช้รถเข็นได้นอกจากนี้ระยะทางในการเที่ยวชมสำหรับนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุไม่ควรเกินครึ่งชั่วโมงต่อรอบ ด้วยข้อจำกัดทางร่างกายของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับ กรวรรณ สังขกร และคณะ (2558) พบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวไทยต้องการโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เน้นการพักผ่อน เช่น การท่องเที่ยวครึ่งวัน หรือต้องมีเวลาให้พักก่อนไปอีกสถานที่หนึ่ง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

4) ด้านความปลอดภัย โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความต้องการด้านความปลอดภัยของเมืองท่องเที่ยว ที่ตั้งของที่พัก แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (ราณี อธิชัยกุล และคณะ, 2552: 5-10) และให้ความสำคัญกับการบริการด้านความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่เป็นสำคัญ เช่น เจ้าหน้าที่นำเที่ยวต้องควรมีความรู้ด้านการปฐมพยาบาล มีจุดบริการด้านสุขภาพในสถานที่ท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการแพทย์ ซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเน้นการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพดีและคุ้มค่าจากผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับความพึงพอใจเป็นหลักและมีความยินดีที่จะจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อแลกต่อการบริการที่ดีขึ้นเป็นพิเศษ

5) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความต้องการอาหารเพื่อสุขภาพ เนื่องจากสุขภาพของผู้สูงอายุจะมีความเสี่ยงในการติดเชื้อทางด้านอาหารและน้ำได้มากกว่านักท่องเที่ยวในวัยอื่น ๆ (Mengyang, S., Furong, C., 2009: 222) และนอกจากนี้ภายในแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการนำเสนอจุดเด่นของอาหารท้องถิ่นที่หลากหลาย รวมทั้งการเลือกซื้อสินค้าระลึกของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะเน้นเป็นสินค้าที่สามารถใช้เป็นเครื่องประดับบ้านได้และราคาไม่แพงแต่ดูดี เพื่อให้เป็นของที่ระลึกแก่บุคคลอื่นและเป็นสินค้าที่ผลิตโดยชุมชน (วาริษฐ์ มัชยมบุรุษ, 2554: 189-193)

ดังนั้น รูปแบบพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจึงเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวทั่วไปคือ เน้นการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพดี คำนี้ถึงความคุ้มค่าในการให้บริการทางการท่องเที่ยว เน้นการซื้อด้วยเหตุผลไม่ใช่อารมณ์เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิต จึงมีความละเอียดรอบคอบในการเลือกซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ให้ความสำคัญกับการจัดบริการเรื่องอาหารเพื่อสุขภาพ โดยพิจารณาการเลือกร้านอาหารและประเภทของอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ มีความต้องการความมั่นใจด้านความปลอดภัยและการดูแลสุขภาพที่ดี จึงทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความยินดีที่จะจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อแลกต่อการบริการที่เป็นพิเศษ

2.6.5 ปัญหาและการปรับตัวของผู้สูงอายุ

เนื่องจากผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน และมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมถอยลง เช่น อวัยวะต่างๆ ในร่างกายเสื่อมโทรมลง ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง เป็นต้น ทำให้ผู้สูงอายุมักจะพบกับปัญหาต่าง ๆ หลายประการ ตัวอย่างเช่น จากการศึกษาผู้สูงอายุของมาลีนิ วงษ์สิทธิ์ และศิริวรรณ ศิริบุญ (2544: 118-119) และสุรีย์ กาญจนวงศ์ และคนอื่นๆ (2540: 20-22) พบปัญหาของผู้สูงอายุดังนี้ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาด้านรายได้ ปัญหาด้านคำรักษาพยาบาล ขาดคนดูแลยามเจ็บป่วย ปัญหาด้านจิตใจ และปัญหาการปรับตัวเข้ากับคนในบ้าน ผู้สูงอายุจึงเป็นวัยที่ส่วนต่างๆ ของร่างกายค่อย ๆ เสื่อมสภาพลง อวัยวะต่าง ๆ เริ่มเสื่อมสภาพลง ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละคนต่างก็มีการปรับตัวที่แตกต่างกัน ทำให้การปรับตัวและการวางแผนของผู้สูงอายุนั้น จะต้องปฏิบัติดังนี้

1) การวางแผนให้เหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้สูงอายุควรวางแผนให้เหมาะสมกับวัย ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก หลาน และสมาชิกในครอบครัว

2) เป็นที่ปรึกษาแนะนำและกำลังใจแก่ลูกหลานและสมาชิกในครอบครัว เมื่อมีปัญหา ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ผ่านปัญหาและอุปสรรคมาเยอะ มีประสบการณ์ที่สามารถนำมาเป็นบทเรียน ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ลูกหลานได้เป็นอย่างดี การถ่ายทอด ความรู้ ประสบการณ์ในอดีต จึงเป็นสิ่งมีค่าและเป็นกำลังใจแก่ลูกหลาน แต่สิ่งที่พึงระวังและเป็นข้อจำกัดสำหรับลูกหลาน และสมาชิกในครอบครัวก็คือ ต้องไม่เป็นการนำเรื่องในอดีตที่ร้ายแรง หรือมีผลกระทบรุนแรงต่อความเครียดในผู้สูงอายุ

3) ช่วยเหลืองานบ้านตามความสามารถและความถนัด ผู้สูงอายุมักจะไม่อยู่นิ่งเฉย หากสภาพร่างกายยังมีกำลังดี ก็จะช่วยเหลืองานบ้าน เช่น ทำความสะอาดบ้าน ทำอาหาร รดน้ำต้นไม้ เลี้ยงหลาน ทำงานฝีมือ เย็บปักถักร้อย ฯลฯ

4) การยอมรับบทบาทและสถานภาพที่เปลี่ยนไป ผู้สูงอายุจะต้องตระหนักว่า เมื่ออายุมากขึ้นหรือเกษียณจากวัยทำงานแล้ว บทบาทและสถานภาพย่อมเปลี่ยนไป ครั้งหนึ่งเคยเป็นผู้ให้ เป็นผู้นำครอบครัว เป็นผู้มีบทบาทในสังคม ต้องเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้รับ เป็นผู้ตาม ลดบทบาทในสังคม สถานภาพเปลี่ยนแปลงไป

5) การยอมรับและเข้าใจผู้อื่น ผู้สูงอายุจะต้องยอมรับและปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับลูก หลาน และสมาชิกในครอบครัว ได้อย่างปกติสุข การยอมรับบทบาทและการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นการให้กำลังใจ และให้เกียรติแก่ลูกหลาน และสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมีส่วนช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวกับผู้สูงอายุเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

6) การช่วยเหลือตนเองเท่าที่สามารถทำได้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จะมีความเกรงใจลูกหลาน และผู้อุปการะดูแลใกล้ชิดอยู่เป็นปกตินิสัย การช่วยเหลือตนเองของผู้สูงอายุเท่าที่สามารถทำได้ จึงเป็นการแบ่งเบา หรือลดภาระของผู้อื่นในครอบครัว การแบ่งเบาภาระและการช่วยเหลือซึ่ง

กันและกัน นับเป็นการเสริมสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างกันไว้ได้

ดังนั้น การจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุจึงต้องพิจารณาให้เหมาะกับผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มที่ยอมรับความจริง บังคับตนเองได้ และสามารถปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะชอบกิจกรรมของหมู่คณะปรับตัวและเสริมสร้างบุคลิกภาพช่วยเหลือและทำประโยชน์ในสังคมตามความรู้ความสามารถ

2) กลุ่มที่พยายามต่อสู้กับความหวาดหวั่น ไม่แน่นอนของชีวิต พยายามบังคับตนเองให้มีใจสู้ ไม่ยอมแพ้แม้กระทั่งสังขารไม่ยอมรับว่าตนเองแก่ การปรับตัวก็เป็นไปในทางที่ไม่คิดสร้างสรรค์ ประโยชน์อะไรให้แก่สังคมใช้เวลาว่างหาความสุขเพลิดเพลินให้ตนเองไม่ยากแก่ พยายามรักษาสุขภาพและยังมัวเมาในรูป รส กลิ่นเสียงและอื่นๆ

3) กลุ่มที่รู้สึกว่าจะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ความชรา ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความรู้สึกสิ้นหวัง หดหู่ใจ ท้อแท้ต่อการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถอยู่ในสังคมได้ใช้เวลาว่างไปในทางผิดไม่เกิดประโยชน์ ทำให้ขาดกำลังใจ เปื่อหน่ายต่อชีวิต สุขภาพจิตเสื่อมและอาจจะส่งผลเป็นโรคประสาทได้ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า สามารถที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวปรับใจพร้อมยอมรับกับการเปลี่ยนแปลง โดยใช้วิธีการปรับกายให้มีร่างกายแข็งแรงพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ปรับอารมณ์ให้มีอารมณ์ที่เป็นสุข สนุกสนาน ปรับใจให้ภาคภูมิใจในตัวเอง เชื่อมมั่นในตัวเอง ปรับสมองโดยทำกิจกรรมที่ชะลอความเสื่อมของสมองและปรับความคิดให้บริหารจัดการใจให้เกิดสติสมาธิ การปรับตัวปรับใจพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขมีความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าของตนเองและสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.7 บริบทพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลของบริบทพื้นที่ในเขตท้องที่เวียงเมืองรองภาคเหนือตอนบน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัย ประกอบไปด้วยที่ตั้งและอาณาเขต สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ลักษณะทางประชากรและสังคม สภาพเศรษฐกิจ และแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด โดยมีรายละเอียดดังนี้ (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2558: 1-30)

2.7.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วย 8 จังหวัด คือ จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 85,852.23 ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ 16.72 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดต่อกับประเทศสหภาพเมียนมาร์
- 2) ทิศตะวันตก ติดต่อกับประเทศสหภาพเมียนมาร์
- 3) ทิศตะวันออก ติดต่อกับประเทศ สปป.ลาว
- 4) ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดตาก สุโขทัย และอุตรดิตถ์

2.7.2 สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของภาคเหนือตอนบนส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขาและเทือกเขาสูง ซึ่งสภาพภูมิประเทศลักษณะนี้ทำให้ภาคเหนือตอนบนมีศักยภาพสูงที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ โดยจังหวัดเชียงใหม่มียอดเขาที่สูงที่สุดของประเทศไทย คือ ดอยอินทนนท์ สำหรับสภาพภูมิประเทศที่เป็นลักษณะเด่นของแต่ละจังหวัด มีดังนี้

- 1) จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขาสูง มีความสูงระหว่าง 700–2,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนพื้นที่ราบเป็นที่ราบลูกฟูก
- 2) จังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง มีความสูงอยู่ระหว่าง 1,500–2,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยมีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาและที่ราบลุ่มแม่น้ำ
- 3) จังหวัดพะเยา ตัวเมืองตั้งเป็นพื้นที่ราบมีภูเขาล้อมรอบ ระดับความสูงระหว่าง 300–1,550 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนบริเวณกว๊านพะเยาเป็นที่ราบแอ่งกระทะ
- 4) จังหวัดน่าน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และภูเขาสูงที่มีความลาดชันเกิน 30 องศา โดยมีดอยภูคาเป็นยอดเขาสูงที่สุด (ประมาณ 1,980 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง)
- 5) จังหวัดแพร่ร้อยละ 75 ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขาสูงชัน
- 6) จังหวัดลำพูน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ ที่ราบสูงและเทือกเขา
- 7) จังหวัดลำปาง พื้นที่ด้านเหนือเป็นภูเขามีระดับความสูงเฉลี่ยประมาณ 270 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนพื้นที่ตอนกลางเป็นที่ราบ

2.7.3 สภาพภูมิอากาศ

ภาคเหนือตอนบนมีสภาพภูมิอากาศเป็นแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู หรือสวันนา/มรสุม (Tropical/Savanna: AW) มีช่วงฝนตกและฝนแล้งอย่างละ 6 เดือน และมีฤดูกาล ดังนี้

ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อน เริ่มประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีของภาคเหนือ เท่ากับ 24.6 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิเฉลี่ยเดือนธันวาคมและเดือนมกราคมเท่ากับ 19.6 องศาเซลเซียส ทำให้ช่วงฤดูหนาวมีอากาศเย็นสบายเหมาะสำหรับการท่องเที่ยว ส่วนฤดูร้อนนั้นมีสภาพภูมิอากาศร้อนมากเนื่องจากภาคเหนือตั้งอยู่ห่างไกลจากทะเล โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายนเท่ากับ 31.3 องศาเซลเซียส สำหรับปริมาณน้ำฝนของภาคเหนือตอนบนเฉลี่ยประมาณ 1,112 มิลลิเมตรต่อปี (ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศซึ่งเท่ากับ

ประมาณ 1,600 มิลลิเมตรต่อปี) โดยเดือนที่มีฝนตกมากที่สุด คือ เดือนสิงหาคม 2.9.4 ทรัพยากรน้ำ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของภาคเหนือตอนบนประกอบด้วยภูเขาสูงและป่าไม้ จึงเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ คือ แม่น้ำปิง วัง ยมและน่าน ทำให้มีศักยภาพสูงสำหรับการท่องเที่ยวประเภทล่องแพ ชี่ซ่าง เดินป่า รวมทั้งจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับน้ำในเทศกาลต่างๆ นอกจากนี้ จังหวัดเชียงรายซึ่งมีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ทำให้จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่งและการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงสูงมากเนื่องจากแม่น้ำโขงไหลผ่านหลายประเทศ

2.7.4 ลักษณะทางประชากรและสังคม

ในปี พ.ศ. 2553 ภาคเหนือตอนบนมีประชากรทั้งหมด จำนวน 5,671,371 คน โดยจังหวัดเชียงใหม่มีประชากรจำนวนมากที่สุด (1,640,479 คน) และจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประชากรจำนวนน้อยที่สุด (242,742 คน) 1 ประชากรในพื้นที่ภาคเหนือ ตอนบนมีหลากหลายทางชาติพันธุ์เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า 1,000 ปี และเป็นที่ตั้งของอาณาจักรโบราณที่สำคัญหลายแห่ง อาทิ เมืองลำพูน (อาณาจักรหริภุญไชย ราชอาณาจักรแห่งแรกในภาคเหนือตอนบน) เมืองเชียงใหม่ (อาณาจักรล้านนา) ซึ่งยังคงปรากฏหลักฐานทั้งด้านโบราณสถานและศิลปวัตถุจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งวัฒนธรรมโบราณที่ประชาชนยังคงดำรงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ ทำให้พื้นที่ภาคเหนือตอนบนมีลักษณะทางประชากร สังคม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเห็นได้จากลักษณะการแต่งกาย การใช้ภาษา ลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้าง เทศกาลประเพณี อาหารการกิน ศิลปะการแสดง ฯลฯ ประชากรส่วนใหญ่ในภาคเหนือตอนบนเรียกตนเองว่า คนเมืองหรือไทยยวน ซึ่งลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์นี้ล้วนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีค่าของภาคเหนือตอนบน

2.7.5 สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของภาคเหนือตอนบนขึ้นอยู่กับการผลิตภาคการเกษตร รองลงมา คือ การค้าอุตสาหกรรมและการบริการตามลำดับ โดยผลผลิตทางการเกษตรของภาคเหนือที่สำคัญได้แก่ ถั่วเหลือง ข้าวโพด ข้าว อ้อย ลำไย ลิ้นจี่ กระเทียม ยาสูบ หอมแดง หอมหัวใหญ่ เนื่องจากพื้นที่ภาคเหนือตอนบนมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศใกล้เคียงจึงมีความสำคัญ ทั้งด้านการค้าในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ เช่น สหภาพเมียนมาร์ สปป.ลาว และจีนตอนใต้

2.7.6 แหล่งท่องเที่ยว

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิประเทศ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ภาคเหนือตอนบนมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากถึง 696 แห่ง โดยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแต่ละประเภท มีดังนี้

- 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ และโบราณคดี อาทิ เวียงกุมกาม (เชียงใหม่)

เมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่)

2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทพิพิธภัณฑ์อาทิจิตรกรรมเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่) หอฝืนอุทยานสามเหลี่ยมทองคำ (เชียงใหม่) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน (น่าน) หอวัฒนธรรมนิทัศน์ (พะเยา) พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองหริภุญไชย (ลำพูน)

3) แหล่งท่องเที่ยวประเภททางด้านศาสนา อาทิ วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร (เชียงใหม่) วัดพระแก้ว (เชียงใหม่) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (เชียงใหม่) วัดร่องขุ่น (เชียงใหม่) วัดศรีโคมคำ (พะเยา) วัดพระธาตุช้างค้ำ (น่าน) วัดพระธาตุแช่แห้ง (น่าน) วัดพระธาตุช่อแฮ (แพร่) วัดพระธาตุจอมแจ้ง (แพร่) วัดพระธาตุลำปางหลวง (ลำปาง) วัดพระธาตุหริภุญไชย วรมหาวิหาร (ลำพูน) วัดพระธาตุดอยกองมู(แม่ฮ่องสอน) วัดจองคำ วัดจองกลาง (แม่ฮ่องสอน)

4) แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ อาทิ อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ (เชียงใหม่) สามเหลี่ยมทองคำ (เชียงใหม่) กว๊านพะเยา (พะเยา) อุทยานแห่งชาติดอยภูคา (น่าน) วนอุทยานแพะเมืองผี (แพร่) อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน (ลำปาง) อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ (แม่ฮ่องสอน) อุทยานแห่งชาติถ้ำน้ำลอด (แม่ฮ่องสอน)

5) แหล่งท่องเที่ยวประเภทสวนเกษตร อาทิ สถานีวิจัยโครงการหลวงดอยอ่างขาง (เชียงใหม่) สวนเกษตรดอยยาววี (เชียงใหม่) สวนชาดอยแม่สลอง (เชียงใหม่)

6) แหล่งท่องเที่ยวประเภทด้านการค้าชายแดน อาทิ แม่สาย (เชียงใหม่) เชียงแสน (เชียงใหม่)

7) แหล่งท่องเที่ยวประเภทกิจกรรม อาทิ ล่องแพในลำน้ำแม่แตง (เชียงใหม่) ปางช้างแม่แตง (เชียงใหม่) ล่องแพลำน้ำกก (เชียงใหม่-เชียงใหม่) ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย (ลำปาง)

8) แหล่งท่องเที่ยวในตัวเมือง (เช่น วัด ถนนคนเดิน ร้านขายของที่ระลึก) อาทิ ตัวเมืองเชียงใหม่ ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ตัวเมืองปาย (แม่ฮ่องสอน) ตัวเมืองเชียงใหม่ ตัวเมืองลำพูน ตัวเมืองน่าน

2.7.7 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนตั้งอยู่ห่างจากเมืองเชียงใหม่ (ด้านทิศใต้) ประมาณ 30 กิโลเมตร เดิมเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรหริภุญไชยซึ่งเป็นอาณาจักรแห่งแรกในภาคเหนือตอนบน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1200 โดยมีการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 1,300 ปี จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต แหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นของจังหวัดลำพูนจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศาสนา ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองหริภุญไชย วัดพระคงเกษิ วัดมहांวัน และวัดประตูลี้ซึ่งสร้างสมัยพระนางจามเทวี เจดีย์เหลี่ยมซึ่งเป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมหริภุญไชยและเป็นที่บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี วัดพระพุทธรูปตากผ้า โบราณสถานเกาะกลาง นอกจากนี้ ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

และวิถีชีวิต อาทิ อุทยานแห่งชาติ ดอยขุนตาล อุทยานแห่งชาติแม่ปิงอุโมงค์รถไฟขุนตาน ยอดดอยขุนตาล หมู่บ้านทอผ้าหนองเงือก วัดบ้านปาง (พิพิธภัณฑ์ครูบาศรีวิชัย) วัดพระบาทห้วยต้ม หมู่บ้านกระเหรี่ยง

2.7.8 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปางมีการเข้าถึงที่สะดวกทั้งทางรถยนต์ รถไฟและเครื่องบิน และมีที่พักแรมให้เลือกใช้บริการหลายแห่ง แหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองที่โดดเด่น คือ วัดและชุมชนดั้งเดิม อาคารโบราณ ชุมชนท่ามะโอ กาดกองต้า วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม นอกจากนี้ ยังมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน น้ำตกวังแก้ว เขื่อนกิ่วลม ถ้ำผาไท วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุจอมปิง และหมู่บ้านแกะสลักไม้

2.7.9 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา

แหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นของจังหวัดพะเยา คือ กว๊านพะเยาซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากการก่อสร้างประตูระบายน้ำขวางลำน้ำอิงวัดศรีโคมคำ ซึ่งมีพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนที่ใหญ่ที่สุดในล้านนาไทย หอวัฒนธรรมนิทัศน์ อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง วัดพระเจ้านั่งดิน ศูนย์วัฒนธรรม ไทลื้อ และวัดท่าฟ้าใต้

2.7.10 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทยห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 830 กิโลเมตร ห่างจากเมืองเชียงใหม่ประมาณ 180 กิโลเมตร แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในตัวเมืองเชียงราย ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวในอำเภออื่น ๆ ที่เป็นที่ยู้งักได้แก่ วัดร่องขุน ดอยแม่สลอง พระธาตุดอยตุง พระตำหนักดอยตุง เมืองโบราณเชียงแสน ภูชี้ฟ้า ฯลฯ

2.7.11 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่

แหล่งท่องเที่ยวในตัวเมืองแพร่ที่โดดเด่นและมีความสำคัญ ได้แก่ ซอแฮวัดจอมสวรรค์ วัดพระธาตุ วัดพระธาตุดอยแม่จาง บ้านประทับใจ (บ้านไม้สักขนาดใหญ่) บ้านทุ่งโฮ้ง (หมู่บ้านผลิตเสื้อม่อฮ่อม) บ้านร่องฟอง (หมู่บ้านผลิตเครื่องมือเกษตร) และแพะเมืองผี นอกจากนี้อำเภออื่นๆยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ พระธาตุ-พระลอ เวียงพระลอ ถ้ำนางคอย น้ำตกตาดขวา น้ำตกห้วยโรง และน้ำตกดอยสวรรค์

2.7.12 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน

จังหวัดน่านมีเขตแดนติดต่อกับ สปป. ลาว ด้านชายแดนห้วยโก๋นจึงเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปเยี่ยมชม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดน่านที่อยู่ในบริเวณตัว เมืองน่าน ได้แก่ พระธาตุช้างค้ำ วัดภูมินทร์ วัดพระธาตุแช่แห้ง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน วัดหัวข่วง ส่วนเส้นทางท่องเที่ยวด้านเหนือมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ อุทยานแห่งชาติดอยภูคา บ่อเกลือ (บ่อเกลือสินเธาว์แห่งเดียวในภาคเหนือ)

2.7.13 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ตะวันตกเฉียงเหนือสุดของประเทศไทย สามารถเดินทางเข้าถึงได้ทั้งทางรถยนต์และเครื่องบิน เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง เส้นทางถนนจึงมีความคดเคี้ยวและสูงชันซึ่งเป็นความท้าทายของการเดินทางท่องเที่ยวและเป็นจุดเด่นในการเดินทาง นอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังเป็นจังหวัดเดียวในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนที่มีประชากรส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมจึงมีความแตกต่างจากอัตลักษณ์ที่พบในจังหวัดอื่นๆ ของภาคเหนือตอนบน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ วัดพระธาตุดอยกองมู วัดจองคำ วัดจองกลาง ตลาดเช้า ภูโคลน (แหล่งโคลนที่มีคุณสมบัติสูงในการบำรุงผิว) ศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมืองปาย ถ้ำน้ำลอด ปางอุ๋ง พระตำหนักปางตอง บ่อน้ำร้อนผาบ่อง พิพิธภัณฑสถานวิทยุปัญญาวม ท่งบัวตองคอยที่บ้านแม่หะ บ้านแม่สามแลบริมแม่น้ำสาละวิน

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 การศึกษาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

งานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุส่วนใหญ่เน้นด้านสุขภาพ โภชนาการ คุณภาพชีวิต การดูแลผู้สูงอายุ กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุและการออกกำลังกาย ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวหรือการเดินทางการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุยังมีการศึกษาไม่มากนัก ดังนี้

ลัดดา ศรีอัมพรเอกกุล (2561: 12) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวคุณภาพเพื่อนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ พบว่า รูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจึงเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวทั่วไปคือ เน้นการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพดี คำนึงถึงความคุ้มค่าในให้บริการทางการท่องเที่ยว เน้นการซื้อด้วยเหตุผลไม่ใช่อารมณ์เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิต จึงมีความละเอียดรอบคอบในการเลือกซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ให้ความสำคัญกับการจัดบริการเรื่องอาหารเพื่อสุขภาพ โดยพิจารณาการเลือกร้านอาหารและประเภทของอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ มีความต้องการความมั่นใจด้านความปลอดภัยและการดูแลสุขภาพที่ดี จึงทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความยินดีที่จะจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อแลกต่อการบริการที่เป็นพิเศษ

นฤมล รัตนไพจิตร และคณะ (2561: 692) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัย พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ผู้สูงอายุในจังหวัดนครศรีธรรมราชสนใจเป็นเรื่องของการนวดแผนไทย การนวดแผนโบราณ การประคบสมุนไพรและการใช้น้ำมันหอมระเหย หากเป็นการเดินทางท่องเที่ยวจะเป็นการเดินทางเพื่อการไปเยี่ยมญาติเยี่ยมเพื่อนและการพักผ่อน มีการเดินทาง 2 ครั้ง สถานที่ท่องเที่ยวที่ไปมากที่สุดคือสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก ภูเขา โดยเป็น

การเดินทางที่เน้นความประหยัด มีครอบครัวและญาติเป็นผู้แนะนำการท่องเที่ยว เดินทางไปกันเอง กับครอบครัวและญาติด้วยรถยนต์ส่วนตัว ส่วนใหญ่เลือกเดินทางตามโอกาสที่สะดวก ไม่จำเป็นต้องเดินทางท่องเที่ยวในเทศกาลท่องเที่ยว มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวแต่ละครั้งน้อยกว่า 2,000 บาท ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากสื่อโทรทัศน์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา ระดับรายได้และภาวะสุขภาพ นอกจากนี้ยังพบว่า เพศไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีลักษณะบุคลิกภาพแบบชอบเก็บตัว มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากกว่าผู้สูงอายุที่มีลักษณะบุคลิกภาพแบบชอบเข้าสังคม

วสวัตต์ สุตินุญามณี (2562: 95) ได้ศึกษาเรื่อง สังคมสูงวัยกับรูปแบบการท่องเที่ยว: ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล พบว่า ผู้สูงอายุตัดสินใจที่จะเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากที่สุด โดยมีปัจจัยในด้านอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และขอจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจในการเลือกรูปแบบในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย ในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ซึ่งเป็นสิ่งที่แหล่งท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าว เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุต่อไป

มธุรส สว่างบำรุง (2562: 36) ได้ศึกษาเรื่อง อารมณ์เหงากับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 60.6 มักเกิดอารมณ์เหงาเมื่ออยู่ตามลำพัง คิดเป็นร้อยละ 92.6 สาเหตุหลักของการเกิดอารมณ์เหงา คือ การอาลัยถึงการเสียชีวิตของบุคคลในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 56.4 ผลเชิงคุณภาพ พบว่า อารมณ์เหงาในทัศนะของผู้สูงอายุ หมายถึง อารมณ์ว่างเปล่าจากสังคม เป็นลักษณะขาดการติดต่อกับสังคม ไร้เพื่อนคู่สนทนาก่อให้เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้าง ทั้งนี้มีรูปแบบอารมณ์ที่เกิดขึ้นชั่วคราว แต่มีสภาวะคงที่และต่อเนื่องเป็นระยะๆ ผสมผสานกับอารมณ์หงุดหงิด ว้าวุ่น เครียดและเศร้า ปัจจัยการเกิดอารมณ์เหงาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ ปัจจัยครอบครัว ปัจจัยสังคม ปัจจัยเศรษฐกิจ ปัจจัยสุขภาพ และปัจจัยที่พึงทางพุทธศาสนา ความเชื่อมโยงระหว่างอารมณ์เหงากับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ มีนัยยะเชิงซ้อนทางบวก 3 มิติ คือ เชิงสุขภาพจิต เชิงสุขภาพกาย และเชิงสังคม ซึ่งอารมณ์เหงากับการท่องเที่ยวจะแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกันในรูปแบบของการย้อนกลับและความต่อเนื่องคงอยู่ของพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุต่อไป

กาญจนาวดี พวงชื่น (2563: 29) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุต่อการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุระหว่าง 60-69 ปี เดินทางมาจากภาคกลาง มีปัญหาความดันโลหิตสูงแต่ไม่เป็นอุปสรรคในการท่องเที่ยว สำหรับพฤติกรรมการท่องเที่ยวพบว่าส่วนใหญ่

มาพักผ่อนกับครอบครัว เดินทางแบบไปเช้า-เย็นกลับ โดยส่วนใหญ่เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว โดยแรงจูงใจในการเดินทางที่สำคัญคือการได้อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์และการได้ใช้เวลาว่างกับครอบครัว และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมประกอบกิจกรรมนันทนาการในกลุ่มที่ไม่ใช่พละกำลังมาก สำหรับผล การวิเคราะห์ปัจจัยสามารถจำแนกความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการได้ 7 กลุ่ม และพบว่าผู้มาเยือนให้ความสำคัญของความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่เกี่ยวข้องกับบ้านพักมากที่สุด รองลงมาคือ กิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการพิเศษ จากผลการศึกษาทางอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ควรมีการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแบบครอบครัว และนำหลักอารยสถาปัตย์มาใช้ในการออกแบบและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการในบ้านพัก

2.8.2 การศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ในด้านการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้มีการศึกษาไว้ ดังนี้

วรัญญา ไชยทารินทร์ (2561: 392) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพและความพร้อมบริการทางการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยด้านอุปสงค์พบว่า การบริการทางการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาในภาพรวมยังขาดความพร้อม หากพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ด้านแหล่งท่องเที่ยว บริการอาหาร สินค้าและบริการ บริการขนส่ง และกิจกรรมท่องเที่ยวยังขาดความพร้อม ส่วนด้านบริการที่พักมีความพร้อมเกินความคาดหวัง ผลการทดสอบความแตกต่างของปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจพบว่า ความแตกต่างของเชื้อชาติ อายุ และระดับรายได้ มีผลต่อระดับความคาดหวังและความพึงพอใจด้านต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ผลประเมินศักยภาพของบริการทางการท่องเที่ยวพบว่า ด้านบริการอาหารเป็นเพียงด้านเดียวที่ไม่มีศักยภาพ ด้านอุปทานของบริการทางการท่องเที่ยวพบว่า ด้านบริการที่พักมีการแข่งขันด้านราคาอย่างรุนแรง ด้านสินค้าและบริการยังไม่มีอัตลักษณ์ของจังหวัดพะเยาที่ชัดเจน ด้านบริการขนส่งมีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการจำนวนน้อยและยังไม่มีกิจกรรมมากเพียงพอที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมและพักค้างคืน จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมีข้อสรุปว่า ภาครัฐต้องเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ และผู้ประกอบการต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการบริการ

วิภาดา เกษธรรมพิทักษ์ (2562: 35) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยใช้สถิติพรรณนา โดยบ่งชี้ว่าศักยภาพในด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและด้านความเป็นเอกลักษณ์อยู่ในระดับสูงสุด คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยวส่งผลให้มีความคิดเห็นต่อศักยภาพในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ต่างกันส่งผลให้มุมมองที่มีต่อศักยภาพต่างกัน นอกจากนี้การวิเคราะห์สมการถดถอยบ่งชี้ว่า ศักยภาพในด้านความเป็นเอกลักษณ์และสุนทรียภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีความสามารถในการทำนายต่อการแนะนำผู้อื่นให้มาเยือนนคร

ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยนี้สามารถใช้เป็นองค์ความรู้สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดและวางแผนนโยบายการพัฒนาศักยภาพของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

อิสระพงษ์ พลธานี (2562: 17) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในระดับมาก ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่าสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญมากที่สุดคือสถานที่ที่เป็นที่เคารพ เช่น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในส่วนด้านความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในระดับมากเช่นเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกถึงการมีจำนวนพนักงานบริการที่มีจำนวนเพียงพอต่อการให้บริการและนักท่องเที่ยวรู้สึกได้รับความสะดวก ในด้านการมีจำนวนเรือและท่าเรือที่ให้บริการที่มีจำนวนเพียงพอ ในส่วนด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวมีความรู้สึกถึงความคุ้มค่าของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว แต่ด้านสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นนักท่องเที่ยวมองว่า การมีแหล่งท่องเที่ยวกับถิ่นที่อยู่อาศัยของคนในท้องถิ่นคนละส่วนทำให้แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนไม่ถูกรบกวนจากกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการสนับสนุนด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์

อรรรณพ เรื่องกัลป์ปวงศ์ (2563:32) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาการจัดการโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการสารสนเทศ การจัดการทางกายภาพและสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ดังสมการอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว = $0.250 + 0.365$ (สิ่งอำนวยความสะดวก) + 0.275 (การจัดการสารสนเทศ) + 0.232 (การจัดการทางกายภาพ) + 0.052 (สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว) แนวทางในการเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาการจัดการโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยว จังหวัดนครปฐม แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ แผนฟื้นฟูการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับสถานที่และกิจกรรมทางวัฒนธรรม แผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักกว้างขวาง และแผนสร้างความยั่งยืนให้การท่องเที่ยว เพื่อจูงใจนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่และการเพิ่มอัตราการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยว

พระครูวิรุฬห์สุวรรณดิษฐ์ (2563: 321) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของจังหวัดอุดรดิษฐ์ ผลการวิจัยพบว่า (1) การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรดิษฐ์ คือสถานที่ท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม เป็นการจัดการกิจกรรมต่อเนื่องกันในแต่ละช่วงเทศกาลหรืองานประจำปี ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2) การเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวระหว่างชุมชนของจังหวัดอุดรดิษฐ์ เมื่อได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ เพื่อศึกษาศักยภาพความพร้อม ความสะดวกในเรื่องสถานที่ และข้อมูลข่าวสาร พบว่า แหล่งท่องเที่ยว

บางแห่งมีหน่วยงานเข้ามาดูแลให้การอบรมช่วยการประชาสัมพันธ์ให้สามารถเข้าถึงและรู้จักได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคลากรและงบประมาณที่ทางภาครัฐ หน่วยงานองค์กรที่สนับสนุน (3) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยการนำภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างเครื่องมือในการสื่อสารที่ทันสมัย เช่น แอปพลิเคชัน พร้อมทั้งสร้างศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ด้วยพื้นฐานทางความเชื่อของมนุษย์ที่มีกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติเป็นเหตุเป็นผลการเชื่อมโยงกับความเชื่อที่เหนือธรรมชาติ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานรวมกันในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและด้านสังคม

2.8.3 การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ในการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาไว้ ดังนี้

ณัฐกมล พัทธภิญโญพงศ์ (2562: 66) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของโรงแรมของกรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืน สรุปผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของโรงแรมของกรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของโรงแรมของกรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญทำให้แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของโรงแรมของกรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมาก

อนุรักษ์ ประทุมชาติ และคณะ (2562: 1462) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบริเวณลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์การดำเนินการและเงื่อนไขความสำเร็จ ดังนี้ (1) หลักการ คือ การดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่าย ด้านการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจ ด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร และด้านการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน (2) วัตถุประสงค์ เพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่าย การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การอนุรักษ์ทรัพยากรและการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน (3) การดำเนินการ (4) เงื่อนไข ความสำเร็จ ได้แก่ ชาวชุมชนต้องให้ความสำคัญและร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนต้องเสียสละและเห็นความสำคัญของทรัพยากร การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องได้รับการบรรจุในแผนพัฒนาจังหวัด และภาครัฐต้องให้การส่งเสริมทางด้านนโยบายและงบประมาณอย่างต่อเนื่อง

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจรและคณะ (2563: 31) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ด้านสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า จังหวัดลำพูน พบว่าต้นแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 2 ส่วน

ได้แก่ (1) กระบวนการจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการการวางแผน การเก็บข้อมูล จนกระทั่งการจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ในระดับชุมชน (2) กระบวนการภายหลังการจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการหาจุดเด่นและตำแหน่งทางการตลาด กระบวนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมืองและการปรับปรุงองค์ประกอบทางกายภาพเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว กระบวนการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยว และกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณและทุน แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น พบว่า พื้นที่กรณีศึกษาในแต่ละพื้นที่มีรูปแบบและมีมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีศักยภาพในฐานะทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน โดยในการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวภายหลังจากการจัดทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ควรดำเนินการบนพื้นฐานด้านการอนุรักษ์และการใช้สอยในบริบททางสังคมปัจจุบัน ซึ่งจำแนกแนวทางการพัฒนาศักยภาพได้เป็น แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แนวทาง การพัฒนาการใช้ประโยชน์ แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาเรื่องราว แนวทางการพัฒนาบุคลากร และแนวทางการพัฒนากระบวนการและองค์กร

รุ่งฤดี แยมจรัส (2563: 179) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง ผลการวิจัยพบว่า (1) การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง โดยรวมโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก (2) การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง (3) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ อายุระดับการศึกษา และตำแหน่งงานต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อายุต่างกันความคิดเห็นการบริหารจัดการด้านการจัดองค์การ และด้านการบริหารบุคคล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติ ด้านการวางแผนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (4) การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ทั้งโดยรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของอุทยานแห่งชาติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ยกเว้นด้านการวางแผนที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (5) แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการจัดท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติ พบว่า ควรสร้างความตระหนักและองค์ความรู้ให้บุคลากร เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ แผนการดำเนินงาน ปฏิบัติงานตามแผน จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานเป็นระยะเพื่อให้สะดวกต่อการนิเทศ กำกับติดตามและประเมินผล หัวหน้าต้องมีภาวะผู้นำ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ในการบริหารงาน

2.8.4 การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

ในการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานที่ผ่านมา นั้น ได้มีการศึกษาไว้ ดังนี้

วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์ (2558: 151) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า วัดส่วนใหญ่ในจังหวัดนครปฐมมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในด้านธรรมชาติที่มีภูมิทัศน์และบรรยากาศที่สงบและร่มรื่น เหมาะสำหรับการพักผ่อนทางกายและ ทางใจ ส่วนทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นวัดที่มีพระพุทธรูปที่สำคัญและมีพุทธศิลป์แต่ละสมัย เช่น พระพุทธศิลาขาว เป็นศิลปะทวารวดีพระร่วงโรจนฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองนครปฐม โดยมีพุทธลักษณะเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย เป็นต้น ทรัพยากรประเพณี เทศกาลและงานสำคัญทางศาสนา วัดส่วนใหญ่มีการจัดการสำคัญทางพุทธศาสนาทุกวัด และมีกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ ตักบาตร รักษาศีลและเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ส่วนทรัพยากรด้านบริการ วัดมีการจัดสถานที่จอดรถและมีจำนวนห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนจังหวัดนครปฐม พบว่า ศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดซึ่งมีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาและมีบทบาทในประวัติศาสตร์ เนื่องจากวัดมีการสร้างขึ้นตามสมัยต่างๆเป็นจำนวนมาก ซึ่งวัดมีโอกาสดำเนินการสนับสนุนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในระดับโลก และยังช่วยกระจายรายได้ทำให้ให้วัด ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้วัดสามารถจัดกิจกรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดการพัฒนาจิตใจ และการปลูกจิตสำนึกเชิงอนุรักษ์ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่ยั่งยืน

บุษกร ถาวรประสิทธิ์ (2560: 249) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธในด้านเหตุผลของการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เพื่อการพักผ่อน/เที่ยวชมวัด จะมาท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว/ญาติ พาหนะที่ใช้มาแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด คือ รถยนต์ส่วนตัว ซึ่งรู้จักแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจากคนรู้จักแนะนำ (ญาติ/เพื่อน) โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ต่อเดือน และภูมิลำเนา สำหรับความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธขององค์ประกอบย่อยในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สถานภาพสมรส อาชีพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ต่อเดือน และรายจ่ายต่อเดือน ขณะที่ในภาพรวมมีเพียง 2 ปัจจัย ได้แก่ อาชีพและจำนวนสมาชิกในครอบครัว

ศิวินิต อรรถภูมิกุล และคณะ (2560: 2392) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดราชบุรี พบว่า การพัฒนาประเทศโดยมุ่งเน้นวัดอุทยาน

เป็นตัวตั้ง ทำให้คนทั้งหลายห่างเหินจากวัด ซึ่งในอดีตวัดเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งการศึกษาของคนในยุคอดีต ขณะที่ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะนักเรียน นิสิต นักศึกษา มักจะเลยไม่ใส่ใจกับการเข้าวัดทำบุญ ไหว้พระ ฟังธรรม แม้แต่ในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา เป็นต้น แต่กลับมุ่งเน้นเพียง การบริโภคนิยมเป็นหลักใหญ่ และใช้ห้างสรรพสินค้าเป็นแหล่งบันเทิง ทำให้ผู้คนห่างไกลจากแหล่งธรรมะ คือ “วัด” อันเป็นผลมาจากระบบการศึกษาที่ใช้รูปแบบการพัฒนาตามแบบประเทศตะวันตก ได้สร้างความแปลกแยกกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นวัดทั้งที่วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การปลูกฝังหล่อหลอมและขัดเกลาให้คนเป็นคนดีในสังคม เมื่อผู้คนละเลยห่างไกลจากวัด ยุทธศาสตร์หนึ่งในการดึงผู้คนให้หันกลับเข้ามาใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ คือ การใช้การท่องเที่ยว นั่นคือ การท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religion Tourism หรือ Meditation Tourism) ผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu Meditation Tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิ เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น นับเป็นการท่องเที่ยวชุมชนรูปแบบหนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ชุมชนสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง (Self-determination) ทั้งยังเป็นการทำให้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมนำมาสู่มูลค่าในเชิงเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ (Creative Economy) รั้งสรรค์ธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม ชุมชนทำให้เกิด “การเรียนรู้ ความอิมบิยู รู้แจ้งเห็นธรรม” อันนำมาซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เน้นการยึดวัตถุเป็นตัวตั้งเพียงประการเดียว แต่ยึดหลักธรรมนำความพอเพียง จึงเป็นการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมในรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่และเชื่อมโยงเส้นทางธรรมเพื่อการทำบุญไหว้พระ

ฉลอง พันธุ์จันทร์ (2561: 243) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิปัสสนากรรมฐานของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ อีสานตอนกลาง กรณีจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า ในพื้นที่อีสานตอนกลาง มีหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สำคัญ 4 ประเภท คือ 1) ยุบ-พอง 2) พุทโธ 3) เคลื่อนไหว และ 4) โภเอนก้า นักท่องเที่ยวส่วนมากใช้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบไปเช้า-กลับเย็น คิดเป็นร้อยละ 60.00 ส่วนการจัดการท่องเที่ยวเชิงวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น มีค่าเฉลี่ยโดยรวม ในระดับมากเท่ากับ 4.32 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.691 และพื้นที่จังหวัด มหาสารคาม มีค่าเฉลี่ยโดยรวมในระดับมากเท่ากับ 4.09 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.774

พระอธิการจรัส อภินนโท (2562: 162) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดในจังหวัดลำพูนได้ดำเนินการพัฒนาให้วัดในพื้นที่เป้าหมายสนองความต้องการ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็ง คือ มีสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม มีทุนทางวัฒนธรรมและทางพระพุทธศาสนา จุดอ่อน คือ

ขาดบุคลากรที่ให้บริการและการจัดเก็บข้อมูลยังไม่เป็นระบบ โอกาส คือ วัดให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน อุปสรรค คือ ขาดงบประมาณในการตลาดและประชาสัมพันธ์ ระบบการบริหารจัดการวัดยังไม่มีคณะบุคลากรให้บริการนำชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างชัดเจน

ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ (2562: 76) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 26 –35 ปี มีสถานภาพโสด จบการศึกษาระดับปริญญาตรี นับถือศาสนาพุทธ มีรายได้ต่อเดือน 15, 001–25,000 บาท ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน มีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคใต้ ใช้เวลาในการท่องเที่ยวแคว้นเดียว และเดินทางท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยว 2 แห่ง โดยเที่ยว 2-3 ครั้งต่อปี ด้านพฤติกรรมในการตัดสินใจท่องเที่ยว พบว่า มีวัตถุประสงค์ในการมาท่องเที่ยว เพื่อกราบไหว้พระ/ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์พาทะที่ใช้ในการเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว คือ รถยนต์ส่วนตัวนักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวจากเพื่อนและเคยปฏิบัติกิจกรรมนมัสการพระมาก่อน ส่วนใหญ่ตัดสินใจที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาด้วยตนเอง และได้กราบไหว้พระ/ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขณะที่มาท่องเที่ยว ในการวางแผนจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวนั้นมีการจัดรายการเดินทางด้วยตนเองทั้งหมด ส่วนใหญ่มีผู้ร่วมเดินทางด้วย 3 คน นิยมท่องเที่ยวใน วันเสาร์-อาทิตย์ ใช้จ่ายเงินเพื่อทำบุญใช้จ่ายส่วนตัว บูชาวัตถุมงคลและซื้อของที่ระลึก น้อยกว่า 500 บาท ส่วนใหญ่มีโอกาสจะกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก และจะแนะนำคนรู้จักให้เดินทางมาท่องเที่ยว ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าการปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนามากที่สุด รองลงมาคือปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนามากที่สุดคือ ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ รองลงมาคือปัจจัยด้านสถานที่ และปัจจัยด้านกระบวนการ/การให้บริการนักท่องเที่ยวชาวไทยมีปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาอยู่ในระดับมาก โดยมีความคิดเห็นว่าการความสะดวกสบายในการเดินทางไปศาสนสถานเป็นปัญหาและอุปสรรคมากที่สุด รองลงมาคือความสะดวกสบายในการท่องเที่ยวและการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะในศาสนสถาน

มนชนก จุลสิกข์ (2562: 203) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ และยังเป็นการสนใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรีมีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่และมีความสวยงาม ตลอดจนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัดบางแห่งมีความเหมาะสมจากสภาพแวดล้อม ทำเลตั้งอยู่ริมคลองและความศักดิ์สิทธิ์ของครูอาจารย์ตั้งแต่อดีต แต่หลาย ๆ วัด ยังไม่

เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก เช่น วัดกำแพงบางจาก วัดท่าพระ วัดสังข์กระจายวรวิหาร วัดโพธิ์นิมิตสถิตมหาสีมาราม วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดทองศาลางาม วัดวรามาศยภัณฑสาราราม (วัดขุนจันทร์) และวัดนาครก ซึ่งเป็นวัดที่มีศักยภาพด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในพื้นที่ของวัดดังกล่าวทั้ง 4 องค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านความปลอดภัยและด้านการสนับสนุน ถือเป็นส่งเสริมให้แต่ละวัดมีศักยภาพเพื่อเป็นการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมในพื้นที่และที่สำคัญคือเป็นแนวทางการปรับปรุง พัฒนาและประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

ดังนั้น จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวได้คำนึงถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการตลาดการท่องเที่ยว มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของการเพิ่มคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด พร้อมนี้ได้กำหนดวิสัยทัศน์เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งการท่องเที่ยว นอกจากนี้จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ จะมุ่งเน้นธรรมชาติที่งดงามและแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่หลากหลาย รวมทั้งมุ่งเน้นจุดขายหลักทางด้านคุณค่าทางพระพุทธศาสนา

2.9 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน” ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่ ในขั้นตอนการสำรวจศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ใช้ทฤษฎี POCCC ของ Henri Fayol (2004: 10) และศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของทฤษฎี 5As ของ Tourism Western Australia (2008: 5-15) ซึ่งเป็นตัวแปรที่ต้องการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ส่วนในขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ใช้แนวคิดแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) และทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980: 104) ซึ่งเป็นตัวแปรที่ต้องการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้นำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 การกำหนดพื้นที่การวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดบริบทพื้นที่วิจัยและศึกษาข้อมูลภาคสนามตามแหล่งท่องเที่ยวของวัด ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในพื้นที่เขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน (เชียงราย ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน พะเยา) จำนวน 7 จังหวัดๆ ละ 10 วัด ดังนี้

1) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย ได้แก่ (1) วัดร่องขุน ตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง (2) วัดพระธาตุเจดีย์หลวง ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน (3) วัดพระธาตุดอยจอมทอง ตำบลเวียง อำเภอเมือง (4) วัดพระธาตุดอยตุง ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย (5) วัดร่องเสือเต้น ตำบลริมกก อำเภอเมือง (6) วัดมิ่งเมือง ตำบลเวียง อำเภอเมือง (7) วัดแสงแก้วโพธิญาณ ตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย (8) วัดห้วยปลากั้ง ตำบลริมกก อำเภอเมือง (9) วัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมือง (10) วัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง

2) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน ได้แก่ (1) วัดพระพุทธบาทพระธาตุอินทร์แขวน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง (2) วัดพระพุทธบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง (3) วัดพระธาตุหริภุญชัย ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง (4) วัดมหาวัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง (5) วัดสันป่ายางหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง (6) วัดพระธาตุผาหมาม ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ อำเภอเมือง (7) วัดจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง (8) วัดพระยืน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง (9) วัดหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง (10) วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้

3) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง ได้แก่ (1) วัดพระแก้วดอนเต้า ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง (2) วัดพระพุทธบาทปู่ผาแดง อำเภอแจ้ห่ม (3) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา (4) วัดพระธาตุเสด็จ ตำบลเสด็จ อำเภอเมือง (5) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง (6) วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง (7) วัดพระธาตุจอมปิง ตำบลนาแก้ว อำเภอเกาะคา (8) วัดศาสนโชติการาม ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง (9) วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร (10) วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว

4) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ (1) วัดพระธาตุตอดอยกองมู ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (2) วัดศรีดอนชัย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย (3) วัดพระธาตุแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย (4) วัดจองคำ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (5) วัดน้ำฮู ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย (6) วัดจองกลาง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (7) วัดชูดองเป้ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง (8) วัดหัวเวียง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง (9) วัดหลวง ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย (10) วัดก้าก่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง

5) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดแพร่ ได้แก่ (1) วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (2) วัดพระนอน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (3) วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี ตำบลไทรย้อย อำเภอเด่นชัย (4) วัดพระธาตุจอมแจ้ง ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง (5) วัดจอมสวรรค์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (6) วัดพระธาตุอินทร์แขวนจำลอง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง (7) วัดพระธาตุถิ่นแกน หลวง ตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมือง (8) วัดพระธาตุตอดอยเล็ก ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง (9) วัดพงษ์สุนันท์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (10) วัดศรีดอนคำ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง

6) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน ได้แก่ (1) วัดพระธาตุเขาน้อย ตำบลคู้ใต้ อำเภอเมือง (2) วัดภูเก็ต ตำบลวรรณคร อำเภอปัว (3) วัดภูมินทร์ บ้านภูมินทร์ อำเภอเมือง (4) วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง (5) วัดศรีพันต้น ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (6) วัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (7) วัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา (8) วัดสวนตาล ตำบลในเวียง อำเภอเมือง (9) วัดพญาวัด ตำบลคู้ใต้ อำเภอเมือง (10) วัดพระธาตุช้างค้ำ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง

7) วัดในเขตพื้นที่จังหวัดพะเยา ได้แก่ (1) วัดอนาลโย ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง (2) วัดพระธาตุจอมทอง ตำบลเวียง อำเภอเมือง (3) วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง (4) วัดติโลกอาราม ตำบลเวียง อำเภอเมือง (5) วัดนันทาราม ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ (6) วัดพระนั่งดิน ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ (7) วัดราชคฤห์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง (8) วัดพระธาตุจอมศีล ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ (9) วัดพระธาตุขิงแกง ตำบลพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน (10) วัดแสนเมืองมา ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ

พื้นที่การวิจัยดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมพุทธที่มีความสำคัญในระดับสูงทั้งในระดับชุมชนและประเทศ หรือเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธธรรม โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

2) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรองที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ซึ่งเชื่อมโยงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมอื่นๆ และเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในเขตพื้นที่เดียวกัน

3) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรมและกระบวนการสื่อสาร คุณค่าเพื่อการพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน

คณะผู้วิจัยแบ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ออกเป็น 4 กลุ่มคือ (1) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัดพุทธศิลป์ (2) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วัฒนธรรมพุทธ โดยเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพุทธและเกจิอาจารย์ (3) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนและพระพุทธศาสนา (4) กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาและวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในแต่ละจังหวัด จากนั้นได้ลงสำรวจบริบทพื้นที่ต่าง ๆ ตามแหล่งท่องเที่ยวของวัดในเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน เพื่อที่จะได้นำไปวางแผนในการดำเนินการวิจัยต่อไป

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับผู้ให้ข้อมูลเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

คณะผู้วิจัยได้สำรวจศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ตัวแปรที่ใช้ศึกษาคือ ทฤษฎี POCCC ของ Henri Fayol (2004: 10) และศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของทฤษฎี 5As ของ Tourism Western Australia (2008: 5-15) โดยได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ซึ่งเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่เขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 7 จังหวัด ๆ ละ 50 คน รวม 350 คน โดยการคัดเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน

1.2) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 7 จังหวัด ๆ ละ 50 คน รวม 350 คน โดยการคัดเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ใช้แบบสอบถามเพื่อสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ในเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ตัว

แปรที่ใช้ศึกษาคือ แนวคิดแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (DMP) และทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980: 104) โดยได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าอาวาส บุคลากรและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวของวัด รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่เป็นกรณีศึกษาจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานที่มีศักยภาพในพื้นที่เขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน และพะเยา โดยแต่ละสถานที่จะมีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาเพื่อการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม โดยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากในพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก เนื่องจากเป็นผู้อยู่ในพื้นที่และมีหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยตรงเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) โดยเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 6 กลุ่ม ดังนี้

2.1) เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว	จำนวน 5 รูป
2.2) บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัดในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว	จำนวน 5 คน
2.3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวขององค์กรภาคเอกชน	จำนวน 5 คน
2.4) นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว	จำนวน 5 คน
2.5) ประชาชนชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว	จำนวน 5 คน
2.6) นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ	จำนวน 5 คน

3.3 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลเบื้องต้นเป็นข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่จริงและเป็นข้อมูลที่เกิดจากคำถามในการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมคำตอบจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 30 คน และจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 700 คน

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลของวัดในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบนจากเว็บไซต์และเอกสารจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและบริษัทนำเที่ยวต่างๆ ซึ่งเนื้อหาข้อมูลมีรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อที่ตั้ง ลักษณะแหล่งท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยว และการเดินทางเข้าถึง นำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาจำแนกประเภทแหล่งท่องเที่ยว จัดทำเป็นตารางและแสดงแหล่งท่องเที่ยวรายจังหวัด

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้เครื่องมือวิจัย 2 แบบ คือ เครื่องมือเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยว และเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1) เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นลักษณะคำถามปลายปิด (Closed-ended questions) ใช้ข้อคำถามแบบให้เลือกรับตอบ (Check List)

ส่วนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นลักษณะคำถามปลายปิด (Closed-ended questions) เป็นลักษณะแบบให้เลือกรับตอบโดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) มี 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

5 หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
4 หมายถึง	เห็นด้วยมาก
3 หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
3 หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
1 หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นลักษณะคำถามปลายปิด (Closed-ended questions) เป็นลักษณะแบบให้เลือกรับตอบโดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) มี 5 ระดับ

ส่วนที่ 4 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นลักษณะคำถามปลายเปิด (Opened-ended questions) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีส่วนร่วม และมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น จำนวน 3 ข้อ ประกอบด้วย ปัญหาที่พบ แนวทางการแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะ

2) เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2.1) แบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) สำหรับเจ้าอาวาส บุคลากรและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวของวัด นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดแบบครบวงจร กระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คณะผู้วิจัยสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดแบบครบวงจร เพื่อวิเคราะห์จัดทำเป็นองค์ความรู้นำไปพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังและการส่งเสริมการเรียนรู้การท่องเที่ยวในวัด

3.5 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1.1) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ในการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัยโดยอาศัยกรอบแนวคิดกระบวนการทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

(1) ทำการศึกษาค้นคว้า เอกสาร หนังสือ วรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(2) นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมประเมินผลร่วมกับผลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม มาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตามประเด็นต่าง ๆ และสรุปผล

(3) สร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมผล ได้เป็นข้อคำถามสำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของคำถาม ให้ครอบคลุมเนื้อหาวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของงานวิจัยที่กำหนดไว้ โดยเน้นให้มีลักษณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบตามข้อเท็จจริงได้

1.2) ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ คณะผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อประเมินความเหมาะสมของข้อคำถาม ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านโครงสร้างและเนื้อหา (Construct and Content Validity) และพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย แล้วจึงจะนำมาวิเคราะห์ด้วยดัชนี IOC (Index of item Objective Congruence) เพื่อให้ได้ข้อคำถามมีความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาชัดเจน ซึ่งมีค่า 0.60 ขึ้นไป โดยรายนามของผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ที่ทำการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังต่อไปนี้

2.1 รศ.อัครชัย ชัยแสวง	ตรวจสอบด้านเนื้อหา
2.2 พระครูวิทิศานุสาร, ผศ.ดร.	ตรวจสอบด้านระเบียบวิธีวิจัย
2.3 ผศ.ดร.สมัคร ใจมาแก้ว	ตรวจสอบด้านภาษา

คณะผู้วิจัยนำแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์หาค่าดัชนีความเหมาะสมของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC) ตามสูตรดังนี้

$$\text{สูตร} \quad \text{IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความเหมาะสมระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์

$$\sum R \text{ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ}$$

$$N = \text{แทนจำนวนผู้เชี่ยวชาญ}$$

$$\text{โดยที่ } + 1 = \text{แน่ใจว่าเหมาะสม}$$

$$0 = \text{ไม่แน่ใจ}$$

$$- 0 = \text{แน่ใจว่าไม่เหมาะสม}$$

นำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อตรวจดูว่ามีคำถามข้อใดที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความสงสัยหรือไม่เข้าใจ แล้วนำมาปรับปรุงให้ได้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่มีคุณภาพ แล้วนำผลการตอบแบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.87

2) การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ในการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ตอนคือ

2.1) เป็นการสร้างแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด โดยคณะผู้วิจัยอาศัยหลักการสร้างแบบสัมภาษณ์จากแหล่งข้อมูลด้านเอกสารและข้อมูลจากการแบบสอบถาม เพื่อจะนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 รูป/คน

2.2) การตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์ที่ได้สร้างนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพิณิจ (face validity) โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือจำนวน 3 คน ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษา ตัดทอนเพิ่มเติมสำนวนภาษาในแต่ละประเด็น ปรับปรุงตามความเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

3) การพิจารณาเพื่อรับรองจริยธรรมการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ส่งเครื่องมือการวิจัยเพื่อให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตรวจพิจารณา ทั้งนี้ คณะกรรมการได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้วโดยพิจารณาเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้ และออกไปรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย หมายเลข ว 114/2564 เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไป

3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ แบ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนและวิธีการดังนี้

1.1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อเข้าเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้เสนอต่อเจ้าอาวาสและผู้นำท้องถิ่นในเขตพื้นที่เป้าหมาย

1.2) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่แจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง นอกจากนี้ ในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมทางออนไลน์ที่จัดทำขึ้น เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามครบจำนวนตามเป้าหมาย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ได้แจกแบบสอบถามและให้ตอบแบบสอบถามออนไลน์จำนวน 700 ฉบับ จากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์และจัดระเบียบข้อมูล

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

2.1) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับสำหรับเจ้าอาวาส บุคลากรและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยว นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการสัมภาษณ์เป็นระยะ ๆ จนกระทั่งได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์

2.2) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยจัดประชุมสนทนากลุ่มเจ้าอาวาส บุคลากรและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวของวัด นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล

1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอด้วยตาราง และอธิบายเพิ่มเติม ดังนี้

1.1) นำข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสอบถาม นำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) เป็นรายชื่อ ใช้วิเคราะห์คำนวณหาค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

1.2) นำข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 2 และตอนที่ 3 เกี่ยวกับศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์น้ำหนัก 5 ระดับจากนั้นนำไปบันทึกและวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาแปล

ความหมายรายข้อ รายด้าน และความหมายในภาพรวม การแปลผลค่าเฉลี่ยตามหลักเกณฑ์ ของช่วงระดับคะแนน (Class Interval) (บุญชุม ศรีสะอาด, 2545: 103) 5 ระดับ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 - 5.00	หมายถึง	มีศักยภาพอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49	หมายถึง	มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49	หมายถึง	มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49	หมายถึง	มีศักยภาพอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.49	หมายถึง	มีศักยภาพอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

คณะผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม นำมาวิเคราะห์ข้อคำถามปลายเปิดด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หลังจากนั้นจึงทำการสังเคราะห์ สรุปจากแบบสำรวจ และการสัมภาษณ์ แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ทั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณร่วมกัน จึงต้องมีการจัดระเบียบโครงสร้างและหาความหมายของข้อมูลที่รวบรวมมาเป็นการค้นหาข้อความทั่วไปที่จะบอกความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แล้วนำผลมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ และใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลส่วนแรกเชิงบรรยาย (Descriptive) ส่วนที่สองคือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเช่นกัน

ดังนั้น เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้อธิบายเรียงเพื่อบูรณาการและหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ จากข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึกและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยในส่วนของเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำการจัดระเบียบของข้อมูล เพื่อให้เกิดความสะดวกในการนำมาวิเคราะห์ จากนั้นนำข้อมูลมาประมวลผลนำเสนอเป็นข้อค้นพบ เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของผลการวิจัยต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน คือ เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสำรวจศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 ศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด

การศึกษาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือด้วยแบบสอบถาม จำนวน 700 ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลเพื่อคำนวณหาค่าสถิติต่าง ๆ สำหรับตอบปัญหา และวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ศึกษาย่ส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 2 ศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวเกี่ยวกับศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งได้มาจากการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยงทั่วไปที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวนแบบสอบถาม 700 ฉบับ เมื่อจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ย ภูมิภาคต่าง ๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อที่	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	312	44.57
	หญิง	388	55.43
2	อายุ		
	18 – 30 ปี	54	7.71
	31 – 40 ปี	79	11.28
	41 – 50 ปี	133	19.00
	51 – 60 ปี	121	17.28
	61 ปีขึ้นไป	313	44.71
3	วุฒิการศึกษา		
	มัธยมศึกษา	39	5.57
	ปวช./ปวส.	143	20.42
	ปริญญาตรี	443	63.28
	ปริญญาโท	65	9.28
	ปริญญาเอก	10	1.42
4	อาชีพ		
	ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	143	20.42
	พนักงานบริษัทเอกชนฯ	130	18.57
	เกษตรกร	120	17.14
	รับจ้างทั่วไป	67	9.57
	รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	240	34.24

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อที่	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
5	รายได้เฉลี่ย ต่อเดือน		
	ต่ำกว่า 5,000 บาท	18	2.57
	5,001 - 10,000 บาท	123	17.57
	10,001 - 15,000 บาท	188	26.85
	15,001 - 20,000 บาท	253	36.14
	20,001 บาทขึ้นไป	118	16.85
6	ภูมิลำเนา		
	ภาคกลาง	174	24.85
	ภาคเหนือ	296	42.28
	ภาคตะวันตก	27	3.85
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	118	16.85
	ภาคตะวันออก	59	8.42
	ภาคใต้	26	3.71
	รวม	700	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนักท่องเที่ยว จำนวน 700 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 55.43 มีอายุ 61 ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.71 รองลงมามีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.00 น้อยที่สุดคืออายุระหว่าง 18 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 7.71 เป็นผู้มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.28 รองลงมาระดับปวช./ปวส. คิดเป็นร้อยละ 20.42 น้อยที่สุดคือระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 1.42 มีอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.24 รองลงมามีอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 20.42 น้อยที่สุดคืออาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 9.57 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากที่สุด จำนวน 15,001 - 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.14 รองลงมาคือ จำนวน 10,001-15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.85 น้อยที่สุดคือต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 2.57 มีภูมิลำเนาภาคเหนือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.28 รองลงมาคือภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 24.85

ตอนที่ 2 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

จากการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยว จำนวน 700 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังรายละเอียดในตารางที่ 2-9 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยรวมและรายด้าน

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน	n = 700			ลำดับที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	4.41	0.59	มาก	1
2	ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.41	0.58	ปานกลาง	6
3	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	4.23	0.59	มาก	3
4	ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	4.26	0.54	มาก	2
5	ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.02	0.58	มาก	5
6	ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว	3.34	0.52	ปานกลาง	7
7	ด้านการบริการผู้สูงอายุ	4.15	0.65	มาก	4
รวมเฉลี่ย		3.97	0.57	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.97, S.D. = 0.57) เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.59) รองลงมาคือด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.26, S.D. = 0.54) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.23, S.D. = 0.59) ด้านการบริการผู้สูงอายุ ($\bar{X}$ = 4.15, S.D. = 0.65) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.02, S.D. = 0.58) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 3.41, S.D. = 0.58) และมีค่าเฉลี่ยน้อยสุดคือด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 3.34, S.D. = 0.52) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
 วิปัสสนากรรมฐาน ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	คุณค่าความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา	4.35	0.58	มาก	3
2	ความเป็นเอกลักษณ์ และทรงคุณค่าทางจิตใจ	4.26	0.61	มาก	4
3	คุณค่าทางกายภาพมีความงดงามทางพุทธศิลป์และ ศิลปวัฒนธรรม	3.50	0.56	มาก	10
4	ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม	3.68	0.57	มาก	9
5	คุณค่าทางสังคมโดยมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้อง กับประเพณีและความเชื่อของท้องถิ่น	4.21	0.53	มาก	6
6	การได้รับการยอมรับและได้รับการยกย่องเป็นวัด พัฒนาตัวอย่าง	4.32	0.52	มาก	4
7	คุณค่าทางสุนทรียภาพแหล่งท่องเที่ยวทำให้ผ่อนคลาย ความเครียด ทำให้เกิดความสบายใจ	4.52	0.63	มากที่สุด	1
8	ความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทางด้านกรท่องเที่ยว	3.98	0.62	มาก	7
9	บรรยากาศของวัดเงียบสงบ สะอาด ร่มรื่น ดึงดูด ใจและเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน	3.85	0.59	มาก	8
10	คุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อ พระพุทธรูปพระสงฆ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด	4.50	0.69	มากที่สุด	2
รวมเฉลี่ย		4.11	0.59	มาก	

จากตารางที่ 3 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้าน
 สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = 0.59) เมื่อ
 พิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ คุณค่าทางสุนทรียภาพแหล่ง
 ท่องเที่ยวทำให้ผ่อนคลายความเครียด ทำให้เกิดความสบายใจ ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.63) มีค่าเฉลี่ย
 สูงสุด รองลงมาคือ คุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปพระสงฆ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 ภายในวัด ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.69) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ บรรยากาศของวัดเงียบสงบ
 สะอาด ร่มรื่น ดึงดูดใจและเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = 0.59)

ตารางที่ 4 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
วิปัสสนากรรมฐาน ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ระบบการสื่อสารต่าง ๆ และป้ายบอกเส้นทาง ระหว่างทางการท่องเที่ยวและภายในบริเวณวัดมี ความชัดเจน	3.40	0.57	ปานกลาง	3
2	การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดได้สะดวก รวดเร็วและสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยว อื่นๆได้	3.45	0.56	ปานกลาง	2
3	วัดจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่ เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวไว้อย่างชัดเจน	3.49	0.59	ปานกลาง	1
4	วัดจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญ และกิจกรรมต่างๆภายในวัดและบริเวณใกล้เคียง	3.39	0.52	ปานกลาง	4
5	หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและ พัฒนาการคมนาคมเพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว	3.32	0.66	ปานกลาง	5
รวมเฉลี่ย		3.41	0.58	ปานกลาง	

จากตารางที่ 4 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้าน
เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$, S.D. =
0.58) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลางทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มี
ค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นจุดสนใจของ
นักท่องเที่ยวไว้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = 0.59) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การเดินทางเข้าถึง
แหล่งท่องเที่ยววัดได้สะดวก รวดเร็วและสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆได้ ($\bar{X} = 3.45$, S.D.
= 0.56) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนา
การคมนาคมเพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.32$, S.D. = 0.66)

ตารางที่ 5 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
 วิปัสสนากรรมฐาน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	วัดอำนวยความสะดวกการเดินทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อ กันภายในบริเวณวัดไว้อย่างเป็นระบบ	4.21	0.52	มาก	4
2	วัดให้บริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและมี จำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว	4.26	0.59	มาก	3
3	วัดจัดให้มีบริการร้านอาหาร / เครื่องดื่มที่ถูก สุขลักษณะและราคาไม่แพงไว้บริการนักท่องเที่ยว	4.14	0.68	มาก	6
4	วัดให้บริการร้านจำหน่ายของที่ระลึก/ สินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนและเชาบูชาวัตถุมงคล	4.13	0.57	มาก	7
5	วัดจัดสถานที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ที่สนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบทางจิตใจ	4.31	0.54	มาก	2
6	วัดมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการบริการ ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภายในบริเวณวัดตามสื่อ	4.18	0.67	มาก	5
7	วัดจัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยเป็นศูนย์ ประชาสัมพันธ์ที่มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ ประจำไว้คอยให้ข้อมูลชี้แนะนักท่องเที่ยว	4.41	0.58	มาก	1
รวมเฉลี่ย		4.23	0.59	มาก	

จากตารางที่ 5 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้านสิ่ง
 อำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.58)
 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูง
 ตามลำดับได้แก่ วัดจัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ที่มีพระสงฆ์หรือ
 บุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้คอยให้ข้อมูลชี้แนะนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.41$, S.D. = 0.58) มีค่าเฉลี่ย
 สูงสุด รองลงมาคือ วัดจัดสถานที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อ
 ความสงบทางจิตใจ ($\bar{X} = 4.31$, S.D. = 0.54) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดให้บริการร้าน
 จำหน่ายของที่ระลึก/ สินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนและเชาบูชาวัตถุมงคล ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.57)

ตารางที่ 6 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
วิปัสสนากรรมฐาน ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	วัดดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัดและพนฟู แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดได้อย่างสม่ำเสมอ	4.45	0.51	มาก	1
2	วัดจัดการด้านการโฆษณาพื้นที่ภายใน บริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความ เหมาะสม	4.06	0.56	มาก	5
3	วัดสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนหวงแหนวัด และมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหามลภาวะและ สิ่งแวดล้อม	4.29	0.52	มาก	3
4	วัดจัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการ ปฏิบัติธรรม	4.16	0.57	มาก	4
5	วัดจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นและงดงามเรียบง่ายตามธรรมชาติ	4.38	0.54	มาก	2
	รวมเฉลี่ย	4.26	0.54	มาก	

จากตารางที่ 6 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้านการ
บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.54) เมื่อ
พิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูง
ตามลำดับได้แก่ วัดดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัดและพนฟูแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดได้อย่าง
สม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.51) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัดจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบ
เรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นและงดงามเรียบง่ายตามธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = 0.54) ส่วนข้อที่มี
ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดจัดการด้านการโฆษณาพื้นที่ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความ
เหมาะสม ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = 0.56)

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
วิปัสสนากรรมฐาน ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	วัดจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามประเพณีร่วมกับ ชุมชนอย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ	4.51	0.64	มากที่สุด	1
2	วัดจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดให้มีสถานที่จัด กิจกรรม อย่างเหมาะสมสามเพื่อให้บริการและ รองรับนักท่องเที่ยว	4.23	0.61	มาก	2
3	วัดจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานหรือสมถกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว	3.56	0.53	มาก	4
4	วัดจัดโปรแกรมกิจกรรมของวัดที่โดดเด่น เพื่อ สร้างเอกลักษณ์และความทรงจำให้เกิดขึ้นแก่ นักท่องเที่ยว	3.78	0.54	มาก	3
รวมเฉลี่ย		4.02	0.58	มาก	

จากตารางที่ 7 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้าน
กิจกรรมการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณาเป็น
รายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามประเพณี
ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = 0.64) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัด
จัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดให้มีสถานที่จัดกิจกรรม อย่างเหมาะสมสามเพื่อให้บริการและรองรับ
นักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.61) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดจัดกิจกรรมให้การอบรม
เจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานหรือสมถกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = 0.53)

ตารางที่ 8 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
วิปัสสนากรรมฐาน ด้านที่พิกในแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านที่พิกในแหล่งท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ที่พิกข้างนอกวัดอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวของ วัด	3.38	0.56	ปานกลาง	2
2	วัดจัดสถานที่พิกสำหรับนักท่องเที่ยวภายในวัดให้ เหมาะสมและเพียงพอ	3.30	0.51	ปานกลาง	3
3	วัดบริการจัดหาที่พิกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และคนพิการที่เดินทางมาจากจังหวัดต่างๆ	3.21	0.46	ปานกลาง	4
4	วัดมีสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พิกสำหรับผู้ปฏิบัติ ธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน	3.49	0.58	ปานกลาง	1
รวมเฉลี่ย		3.34	0.52	ปานกลาง	

จากตารางที่ 8 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้านที่พิกในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$, S.D. = 0.52) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลางทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดมีสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พิกสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = 0.58) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ที่พิกข้างนอกวัดอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวของวัด ($\bar{X} = 3.38$, S.D. = 0.56) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดบริการจัดหาที่พิกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและคนพิการที่เดินทางมาจากจังหวัดต่าง ๆ ($\bar{X} = 3.21$, S.D. = 0.46)

ตารางที่ 9 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
 วิปัสสนากรรมฐาน ด้านการบริการผู้สูงอายุ

ข้อที่	ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการผู้สูงอายุ	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	วัดได้ให้การบริการและดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่ม ผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม	4.29	0.62	มาก	2
2	การบริการของเจ้าหน้าที่วัดตอบสนองต่อความ ประสงค์ของผู้รับบริการกลุ่มผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว	4.27	0.74	มาก	3
3	วัดได้ให้การบริการด้านข้อมูลข่าวสารและการ สื่อสารสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ	4.48	0.59	มาก	1
4	วัดให้การบริการด้านการรักษาพยาบาล เช่น มียา สามัญประจำบ้าน และชุดปฐมพยาบาลที่มีคุณภาพ จัดเตรียมไว้ในจุดที่เหมาะสมพร้อมใช้งาน	4.14	0.62	มาก	4
5	วัดจัดการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถานพยาบาล สามารถให้บริการสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็ว	3.57	0.68	มาก	5
รวมเฉลี่ย		4.15	0.65	มาก	

จากตารางที่ 9 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ด้านการ
 บริการผู้สูงอายุ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.15$, S.D. = 0.65) เมื่อพิจารณาเป็นราย
 ข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดได้
 ให้การบริการด้านข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ($\bar{X} = 4.48$, S.D. = 0.59)
 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัดได้ให้การบริการและดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้อง
 และเหมาะสม ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.62) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดจัดการเชื่อมโยงกับ
 เครือข่ายสถานพยาบาลสามารถให้บริการสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว ($\bar{X} = 3.57$,
 S.D. = 0.68)

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด

จากการศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากกลุ่มประชากรตัวอย่าง จำนวน 700 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตั้งรายละเอียดในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด โดยรวมและรายด้าน

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพ และการบริหารจัดการ	n = 700			ลำดับที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	4.53	0.65	มากที่สุด	4
2	ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4.58	0.61	มากที่สุด	3
3	ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	4.46	0.58	มาก	6
4	ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	4.50	0.64	มากที่สุด	5
5	ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.61	0.58	มากที่สุด	1
6	ด้านการบริการผู้สูงอายุ	4.59	0.51	มากที่สุด	2
รวมเฉลี่ย		4.54	0.59	มากที่สุด	

จากตารางที่ 10 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.59) เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.58) รองลงมาคือด้านการบริการผู้สูงอายุ ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.51) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.61) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.53, S.D. = 0.65) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = 0.64) และมีค่าน้อยสุดคือด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.46, S.D. = 0.58) ตามลำดับ

ตารางที่ 11 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ
จัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ควรจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาด ร่มรื่นและงดงามตามธรรมชาติ	4.58	0.59	มากที่สุด	1
2	ควรปรับสภาพแวดล้อม เพื่อรองรับคนพิการ หรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ได้ด้วยความสะดวกปลอดภัย	4.57	0.61	มากที่สุด	2
3	ควรปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีสำนึกรักวัด รักท้องถิ่นและมีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ	4.51	0.73	มากที่สุด	4
4	ควรจัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้น องค์กรความรู้ ประวัติ ความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิ ปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน	4.54	0.68	มากที่สุด	3
5	ควรสร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความ เลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์ และ ทรงคุณค่าทางจิตใจ	4.49	0.67	มาก	5
รวมเฉลี่ย		4.53	0.65	มากที่สุด	

จากตารางที่ 11 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
ของวัดด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, S.D. =
0.66) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรจัดบริเวณวัดให้
เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.59) มี
ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรปรับสภาพแวดล้อมเพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึง
และใช้ประโยชน์ได้ ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.61) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรสร้างคุณค่าและ
ความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์ และทรงคุณค่าทางจิตใจ ($\bar{X} = 4.49$,
S.D. = 0.67)

ตารางที่ 12 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ
จัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ควรจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัดและ แผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญภายในวัดที่ ชัดเจนและเพียงพอ	4.59	0.67	มากที่สุด	3
2	ควรกำหนดจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยว ภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน โดยแสดง ไว้ที่แผ่นป้าย ประชาสัมพันธ์เส้นทางเป็นภาพรวม	4.68	0.63	มากที่สุด	2
3	ควรจัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมีพระสงฆ์ หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือ โบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด	4.70	0.55	มากที่สุด	1
4	ควรจัดทำป้ายไว้นิล เป็นแผนผัง/แผนที่เส้นทาง ท่องเที่ยวภายในวัดที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวหรือ ผู้แสวงบุญไม่ควรพลาดชม	4.51	0.59	มากที่สุด	4
5	วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการคมนาคม เพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว	4.43	0.64	มาก	5
รวมเฉลี่ย		4.58	0.61	มาก	

จากตารางที่ 12 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
ของวัด ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ =
4.58, S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควร
จัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมีพระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือโบราณสถานและ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.55) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรกำหนดจุดหรือ
เส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.63) ส่วนข้อที่มี
ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการ
คมนาคม เพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}$ = 4.43, S.D. = 0.61)

ตารางที่ 13 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ
จัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ควรจัดโซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ใช้ สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสม สำหรับการท่องเที่ยวภายในวัด	4.19	0.57	มาก	5
2	ควรจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเป็นพื้นที่ สำหรับเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ โดยมีบุคลากรของ วัดอยู่ประจำไว้บริการชี้แนะนักท่องเที่ยวที่มาวัด	4.58	0.53	มากที่สุด	2
3	ควรจัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสม กับสภาพของวัดและการจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา	4.38	0.65	มาก	4
4	ควรอำนวยความสะดวกการเดินทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อ กันภายในบริเวณวัดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่ม ผู้สูงอายุและคนพิการ	4.46	0.52	มาก	3
5	ควรให้การบริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและ มีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวและ เหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ	4.73	0.64	มากที่สุด	1
รวมเฉลี่ย		4.46	0.58	มาก	

จากตารางที่ 13 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรให้การบริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและมีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวและเหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ ($\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.64) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเป็นพื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ โดยให้มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้บริการชี้แนะ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.53) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรจัดโซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.19$, S.D. = 0.57)

ตารางที่ 14 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ
จัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ควรบริหารจัดการด้านการบริการนักท่องเที่ยว หรือผู้แสวงบุญที่มาเที่ยวชมวัดด้วยอัธยาศัยไมตรี ที่เป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ความเป็นกันเอง	4.49	0.67	มาก	4
2	วัดควรดำเนินการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมใน การกำหนดทิศทางและการตัดสินใจ ให้ช่วยกันคิด ทำ ปรับเปลี่ยนสิ่งที่ดี ๆ ให้เกิดขึ้น	4.52	0.73	มากที่สุด	3
3	ควรพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืนในระยะ ยาว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม	4.43	0.65	มาก	5
4	ควรดำเนินการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ภายใน บริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความ เหมาะสม ไม่กระทบกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์	4.55	0.52	มากที่สุด	1
5	ควรจัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณแหล่ง ท่องเที่ยวมีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการ ปฏิบัติธรรม	4.53	0.64	มากที่สุด	2
รวมเฉลี่ย		4.50	0.64	มากที่สุด	

จากตารางที่ 14 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของ
วัด ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$, S.D. =
0.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรดำเนินการด้าน
การใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม ไม่กระทบกับวิถีชีวิต
ของพระสงฆ์ ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.52) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรจัดสภาพแวดล้อมภายใน
บริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.64)
ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืนในระยะยาว โดยคำนึงถึงความ
ยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ($\bar{X} = 4.43$, S.D. = 0.65)

ตารางที่ 15 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ
จัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ควรจัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของ นักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว	4.59	0.57	มากที่สุด	4
2	ควรจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็น หลักแก่นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ	4.68	0.53	มากที่สุด	1
3	ควรจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน	4.55	0.65	มากที่สุด	5
4	ควรจัดกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและ แสดงถึงประเพณีวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์โดดเด่น สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชื่นชม	4.61	0.52	มากที่สุด	3
5	ควรจัดกิจกรรมสร้างจุดสนใจหรือสร้างกระแส ความสนใจให้กับพื้นที่ โดยวัดร่วมกับชุมชนจัด กิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่มี คุณค่าทางจิตใจต่อพุทธศาสนิกชน	4.63	0.64	มากที่สุด	2
รวมเฉลี่ย		4.61	0.58	มากที่สุด	

จากตารางที่ 15 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
ของวัด ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = 0.58)
เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุดทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ย
สูงตามลำดับ ได้แก่ ควรจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่ง
อบรมปัญญาเป็นหลักแก่นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.53) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด
รองลงมาคือ ควรจัดกิจกรรมสร้างจุดสนใจหรือสร้างกระแสความสนใจให้กับพื้นที่ โดยวัดร่วมกับ
ชุมชนจัดกิจกรรมทางศาสนา ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.64) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรจัดกิจกรรม
ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.65)

ตารางที่ 16 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ
จัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด ด้านการบริการผู้สูงอายุ

ข้อที่	แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการ ด้านการบริการผู้สูงอายุ	n = 700			ลำดับ ที่
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	
1	ควรจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณีพิเศษ	4.59	0.57	มากที่สุด	1
2	ควรจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัยของ ผู้สูงอายุ เช่นห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น	4.58	0.53	มากที่สุด	2
3	วัดควรบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดย การจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้าน สำหรับผู้สูงอายุไว้อย่างเพียงพอ	4.60	0.45	มากที่สุด	3
รวมเฉลี่ย		4.59	0.51	มากที่สุด	

จากตารางที่ 16 พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
ของวัด ด้านการบริการผู้สูงอายุ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = 0.51)
เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุดทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ย
สูงตามลำดับ ได้แก่ ควรจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณี
พิเศษ ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = 0.57) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับ
วัยของผู้สูงอายุ เช่นห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.53) ส่วนข้อที่มี
ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดควรบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยา
สามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้อย่างเพียงพอ ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.45)

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้นำเสนอแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด และใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 17 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

ที่	ปัญหา	ความถี่	ที่	แนวทางพัฒนา	ความถี่
1	สิ่งดึงดูดทางด้านวัตถุมีมากเกินไป แต่สิ่งดึงดูดที่ส่งผลต่อความสงบทางจิตใจของผู้สูงอายุค่อนข้างจะมีน้อย	342	1	ปรับสภาพแวดล้อมของวัดให้มีสิ่งดึงดูดทางด้านจิตใจ เพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์	312
2	การมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวทำให้ลดคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา	297	2	ควรมีการฟื้นฟูเอกลักษณ์ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีพุทธ	241
3	สภาพแวดล้อมภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทรุดโทรม ขาดการดูแลและบูรณปฏิสังขรณ์ให้คงอยู่อย่างถาวร	211	3	พัฒนาโซนวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาด	203
4	ขาดสถานที่ปฏิบัติธรรมและพระสงฆ์ผู้สอนธรรมฐานสำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะผู้สูงอายุ	134	4	จัดโปรแกรมและส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยว	124

จากตารางที่ 17 พบว่า นักท่องเที่ยวได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว คือ สิ่งดึงดูดทางด้านวัตถุมีมากเกินไป แต่สิ่งดึงดูดที่ส่งผลต่อความสงบทางจิตใจของผู้สูงอายุค่อนข้างจะมีน้อย มากที่สุดจำนวน 342 คน และได้นำเสนอแนวทางพัฒนา คือ ปรับสภาพแวดล้อมของวัดให้มีสิ่งดึงดูดทางด้านจิตใจ เพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ มากที่สุดจำนวน 312 คน

ตารางที่ 18 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ที่	ปัญหา	ความถี่	ที่	แนวทางพัฒนา	ความถี่
1	ป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกเส้นทางระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวและป้ายภายในบริเวณวัดไม่มีความชัดเจน	356	1	สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาการคมนาคมสำหรับเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว	352
2	เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดค่อนข้างยากและไม่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ	153	2	จัดทำจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน	131
3	ไม่มีพาหนะหรือรถประจำทางวิ่งผ่านแหล่งท่องเที่ยวทำให้ลำบากในการเดินทาง	120	3	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรมีการจัดหาพาหนะบริการนักท่องเที่ยว	113

จากตารางที่ 18 พบว่า นักท่องเที่ยวได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว คือ ป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อบอกเส้นทางระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวและป้ายภายในบริเวณวัดไม่มีความชัดเจน มากที่สุดจำนวน 356 คน และได้นำเสนอแนวทางพัฒนา คือ สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาการคมนาคมสำหรับเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว มากที่สุดจำนวน 352 คน

ตารางที่ 19 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

ที่	ปัญหา	ความถี่	ที่	แนวทางพัฒนา	ความถี่
1	ห้องน้ำ / ห้องสุขาไม่ค่อยสะอาดและมีจำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว	521	1	พัฒนาระบบการให้บริการอย่างครอบคลุมและทั่วถึงสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป	521
2	สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุค่อนข้างมีจำกัด	344	2	อำนวยความสะดวกทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อกันภายในบริเวณวัดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ	310
3	ขาดการบริการร้านอาหารและเครื่องดื่มภายในแหล่งท่องเที่ยว	217	3	จัดโซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวภายในวัด	133

จากตารางที่ 19 พบว่า นักท่องเที่ยวได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว คือ ห้องน้ำ / ห้องสุขาไม่ค่อยสะอาดและมีจำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว มากที่สุดจำนวน 521 คน และได้นำเสนอแนวทางพัฒนา คือ พัฒนาระบบการให้บริการอย่างครอบคลุมและทั่วถึง สำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป และกลุ่มผู้สูงอายุกับคนพิการ มากที่สุดจำนวน 521 คน

ตารางที่ 20 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ที่	ปัญหา	ความถี่	ที่	แนวทางพัฒนา	ความถี่
1	ปัญหาการจัดการมลภาวะและสภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่เกิดจากการท่องเที่ยว	533	1	พัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวิถีชุมชน	522
2	ชุมชนไม่ค่อยสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	431	2	สร้างกระบวนการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและการตัดสินใจ ให้ช่วยกันคิดทำ ปรับเปลี่ยนสิ่งที่ดี ๆ ให้เกิดขึ้น	421
3	การบริหารจัดการด้านการบริการนักท่องเที่ยวและการสร้างความประทับใจยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพมากนัก	268	3	พัฒนาบุคลากรในการบริการนักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญที่มาเที่ยวชมวัดด้วยอัธยาศัยไมตรีที่เป็นมิตรยิ้มแย้มแจ่มใสและเป็นกันเอง	233
4	ขาดการจัดการด้านใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม	212	4	ควรมีการจัดโซนแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดให้มีความเป็นสัดส่วนและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว	193

จากตารางที่ 20 พบว่า นักท่องเที่ยวได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว คือ ปัญหาการจัดการมลภาวะและสภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่เกิดจากการท่องเที่ยว มากที่สุดจำนวน 533 คน และได้แนะนำแนวทางพัฒนา คือ พัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวิถีชุมชน มากที่สุดจำนวน 522 คน

ตารางที่ 21 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

ที่	ปัญหา	ความถี่	ที่	แนวทางพัฒนา	ความถี่
1	ขาดการประชาสัมพันธ์งานและโปรแกรมกิจกรรมของวัดให้นักท่องเที่ยวได้รู้	421	1	จัดทำแผนงานและโปรแกรมกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องทั้งระยะสั้น และระยะยาว โดยให้มีการประชาสัมพันธ์เป็นระยะ	402
2	การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ค่อยมีความหลากหลายตามความสนใจของนักท่องเที่ยว	365	2	ควรจัดกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและแสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงาม มีเอกลักษณ์โดดเด่นสามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวให้มาชื่นชมและอยากกลับมาเยือนวัดอีก	341
3	รูปแบบกิจกรรมไม่ได้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา	210	3	ควรจัดกิจกรรมให้มีการอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็นหลักแก่นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ	203
4	กิจกรรมขาดความต่อเนื่องไม่ได้วางแผนการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์	148	4	ควรจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน	124

จากตารางที่ 21 พบว่า นักท่องเที่ยวได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ ขาดการประชาสัมพันธ์งานและโปรแกรมกิจกรรมของวัดให้นักท่องเที่ยวได้รู้ มากที่สุดจำนวน 421 คน และได้นำเสนอแนวทางพัฒนา คือ จัดทำแผนงานและโปรแกรมกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องทั้งระยะสั้น และระยะยาว โดยให้มีการประชาสัมพันธ์เป็นระยะ มากที่สุดจำนวน 402 คน

ตารางที่ 22 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการผู้สูงอายุ

ที่	ปัญหา	ความถี่	ที่	แนวทางพัฒนา	ความถี่
1	การบริการด้านการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุยังไม่มีค้อยมีประสิทธิภาพและครอบคลุม	543	1	ควรมีการพัฒนาระบบและกลไกการให้บริการด้านการท่องเที่ยวสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ	529
2	วัดไม่มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถานพยาบาลเพื่อให้บริการสุขภาพผู้สูงอายุ	452	2	ควรมีการบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้เพียงพอ	441
3	บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการไม่เพียงพอจึงส่งผลกระทบต่อความสะดวกในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ	326	3	จัดโปรแกรมพิเศษเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มพิเศษที่มีความหลากหลาย เช่นกลุ่มผู้สูงอายุ และคนพิการ เป็นต้น	313

จากตารางที่ 22 พบว่า นักท่องเที่ยวได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การบริการด้านการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุยังไม่มีค้อยมีประสิทธิภาพและครอบคลุม มากที่สุดจำนวน 543 คน และได้นำเสนอแนวทางพัฒนา คือ ควรมีการพัฒนาระบบและกลไกการให้บริการด้านการท่องเที่ยวสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ มากที่สุดจำนวน 529 คน

สรุปโดยภาพรวม ศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดยังขาดความต่อเนื่อง ไม่ประสานงานปรับการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ขาดประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวมีน้อย เนื่องจากขาดการนำเสนอเอกลักษณ์ที่เป็นจุดเด่น สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยวยังไม่ได้มาตรฐาน ส่งผลให้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ รวมทั้งเจตคติของประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ที่ห่างไกลจากพุทธศาสนา เยาวชนยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาค่อนข้างน้อย ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน องค์กรเอกชนและ หน่วยงานรัฐอื่น ๆ ในการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมทั้งขาดการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก เส้นทางคมนาคมที่ยังไม่สามารถสนองต่อความเสถียรนักท่องเที่ยว

4.2 แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร

4.2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 กลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ (1) เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ (2) บุคลากร/เจ้าหน้าที่ (3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวขององค์กรภาคเอกชน (4) นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว (5) ประชาชนชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน และ (6) นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดใน 7 ประเด็นคือ (1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึง (3) สิ่งอำนวยความสะดวก (4) การจัดการแหล่งท่องเที่ยว (5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (7) การบริการผู้สูงอายุ และสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการจัดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววัดใน 6 ประเด็น คือ (1) การวางแผน (2) การจัดองค์กรบุคลากร (3) การอำนวยความสะดวก (4) การกำกับดูแล (5) การตลาด และ (6) สภาพแวดล้อม โดยในแต่ละประเด็นเป็นองค์ประกอบของการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัด

1.1) การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)

สิ่งที่สามารถดึงดูดหรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยัง

แหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวและสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก เช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวของวัดที่มีจุดดึงดูดความสนใจในการท่องเที่ยวหรือมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา จะสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นทางด้านพระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ และมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรมมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ได้เสนอว่า “วัดแต่ละแห่งจะต้องสร้างและอนุรักษ์ความเป็นตัวตนของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อสร้างเป็นจุดดึงดูด เช่น โบราณสถาน ทางศาสนา หรือศูนย์ปฏิบัติธรรมและวิปัสสนา ซึ่งเป็นจุดหมายของการเดินทางของผู้คนและนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ต้องการไปปฏิบัติธรรม รวมทั้งการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ของวัด ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้สถานที่มีความน่าสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เช่น การจัดสวนหย่อม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการ ได้เสนอว่า “สิ่งดึงดูดในการมาท่องเที่ยววัด สิ่งสำคัญนอกเหนือจากเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แล้ว วัดถือว่าเป็นสถานที่พัฒนาปัญญาของพุทธศาสนิกชน ดังนั้น คุณค่าทางจิตใจที่เกิดจากการเข้ามาวัดไหว้พระแล้ว วัดก็ต้องให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญา หลักธรรมที่วัดจะต้องสอดแทรกอธิบายก็ต้องให้ความสำคัญ เช่น ดิถีบายพุทธประวัติคำคม หลักธรรมสั้น ๆ ที่เข้าใจง่าย เป็นต้น” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ยังได้เสนอเพิ่มว่า “การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจควรมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีจัดการอย่างชัดเจน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดควรแบ่งแยกแต่ละประเภทให้ชัดเจน เนื่องจากสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของวัดในเขตพื้นที่ภาคเหนือมีมาก ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมและศาสนา เพื่อการสื่อความหมายที่เข้าใจแก่นักท่องเที่ยว” สอดคล้องกับข้อเสนอของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด ที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม และจากการที่วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคมของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีตและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น ความสามารถในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ความผูกพันต่อท้องถิ่น และความเข้มแข็งในการรักษาวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งเป็นจุดเสริมศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่

สำคัญ อีกทั้งศักยภาพในทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวความปลอดภัย และความหลากหลายของ กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอว่า “วัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีโอกาสดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก เกิดจากการที่ตัวของวัดเองมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมศิลปกรรมหรือความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่น่าสนใจ หรือวัดอาจอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ เป็นตัวดึงดูดทำให้วัดเป็นผลพลอยได้จากทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ จึงควรมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอื่น ๆ ไปพร้อมๆกันด้วย ดังนั้นจึงควรพิจารณาศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และปรับปรุงวัดทางด้านกายภาพออกแบบในลักษณะร่วมสมัย” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มผู้สูงอายุ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “สิ่งที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังสถานที่นั้นๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่ที่แสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความสวยงามทางธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น หรือสถานที่ก่อให้เกิดความบันเทิงได้ หรือลักษณะชวนตา ชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัว จึงควรมีการพัฒนาองค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจคือ ศาสนสถาน โบราณสถาน การมีชื่อเสียงของเกจิอาจารย์ และสถานที่ท่องเที่ยวคือวัดเองที่ให้ความรู้สึทางจิตใจในด้านบวกเช่น ความสงบ ความ สบายใจ เป็นต้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ควรมีการอนุรักษ์ดูแลโบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัด ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นองค์ประกอบสำคัญในความรู้สึทางจิตของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป การมีโบราณสถานและโบราณวัตถุประจำวัด เช่น พระพุทธรูปอุโบสถเสมือนหนึ่งเป็นการแสดงสิ่งสำคัญที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อจรรโลงขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมทางศาสนาในแต่ละยุค สิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป”

ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ควรมีการบรรยายพร้อมฉายวีดิทัศน์ก่อนเข้าเยี่ยมชมแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของวัดและสถานที่สำคัญในชุมชน จัดทำป้ายสื่อความหมายและเอกสารแสดงข้อมูลสถานที่ เช่น ประวัติชุมชน ประวัติวัด บ้าน และสถานที่สำคัญในชุมชน รวมทั้งจัดทำพิพิธภัณฑ์หรืออาคารนิทรรศการเพื่อจัดแสดงวิถีชีวิต ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่รวบรวมไว้โดยจัดให้เป็นหมวดหมู่ มีป้ายแสดงข้อมูล หรือมีเจ้าหน้าที่คอยให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว” ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด ที่ได้เสนอว่า “ควรมีการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจโดยการสร้างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงบวก ซึ่งนับเป็นโอกาสที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงและรับรู้ได้ถึง

เอกลักษณ์ความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเสริมสร้างคุณค่าในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว สร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่ได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น คุณค่าจากการ แสวงหาความสุขในชีวิต พร้อมทั้งเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้กลับมาท่องเที่ยวซ้ำได้” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน ได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ควรพัฒนาคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธาความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ พัฒนาคุณค่าทางกายภาพให้มีความงดงามทางพุทธศิลป์และศิลปวัฒนธรรมความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมคุณค่าทางสังคม โดยมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับประเพณีและความเชื่อของท้องถิ่น”

นอกจากนี้ ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ ได้เสนอว่า “การพัฒนาสถานที่แหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ควรมีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นโดยคำนึงถึงสภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องพิจารณาคือ ความสะดวกและความปลอดภัย โดยพัฒนาสิ่งดึงดูดใจสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง การจัดกิจกรรมควรเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่คำนึงถึงหลักความปลอดภัย ความสะดวกสบาย สถานที่จอดรถไม่ไกลคนไม่พลุกพล่าน ระยะเวลาเดินทางจากสถานที่จัดกิจกรรมหลักหรือที่พักใช้เวลาเดินทางน้อย และคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุเป็นหลัก เช่น การเดินทางลาดชัน หรือ เดินทางในระยะไกล และเลือกสถานที่ท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับ” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวยังสถานที่ต่างๆ มักจะมีวัตถุประสงค์หรือมีสิ่งดึงดูดใจต่าง ๆ กันที่ต้องการเดินทางไปยังที่ใดที่หนึ่งเพื่อชื่นชมธรรมชาติ ความงาม ดากอากาศ แต่สิ่งหนึ่งที่มีพลังดึงดูดให้นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจำนวนมากเดินทางไป ก็คือ การเดินทางไปยังสถานที่สำคัญทางศาสนาของตน ทำให้วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการปรับสภาพแวดล้อมของวัดให้เหมาะสม อนุรักษ์ดูแล สถาปัตยกรรม อุโบสถ องค์พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ อันประกอบรวมกันเป็นวัดอยู่ในสภาพที่เหมาะสม วัดที่มีบริเวณสะอาด ตัวอาคารสง่างามไม่อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวขององค์กรภาคเอกชน ยังได้กล่าวเสริมว่า “สิ่งแวดล้อมทางกายภาพทางการท่องเที่ยวเป็นจุดดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุพิจารณา เพื่อนำมาตัดสินใจในการท่องเที่ยว วัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ โดยเน้นให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ควรจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาด ร่มรื่นและงดงามตามธรรมชาติ ปรับสภาพแวดล้อมตามศักยภาพของวัด เพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถ

เข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ด้วยความสะดวกปลอดภัย ปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีสำนึกรักวัดรักท้องถิ่นและมีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง จัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้นองค์ความรู้ ประวัติความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน สร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ พัฒนาคุณค่าทางสุนทรียภาพแหล่งท่องเที่ยวทำให้ผ่อนคลายความเครียด ทำให้เกิดความสุขสบายใจบรรยากาศของวัดเงียบสงบ สะอาด ร่มรื่น ดึงดูดใจและเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมกรรมฐานคุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปพระสงฆ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)

1.2) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวคือวิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมถึงเรื่องเส้นทางคมนาคม ระยะทางระยะ เวลา ค่าใช้จ่าย และความสะดวกปลอดภัยในการเดินทาง การที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและใกล้ชิด ถึงแม้แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามแต่ขาดความสะดวกในการเข้าถึง นักท่องเที่ยวจะไม่เดินทางไปเที่ยวชม หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่ง

ท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการจัดสร้างการคมนาคมที่สะดวกสบาย ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้รอบด้าน มีป้ายบอกทางมาอย่างชัดเจน มีการบริการพาหนะที่เดินทางเข้ามาถึงวัดและชุมชนได้อย่างสะดวก เนื่องจากเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นั้นเป็นปัจจัยที่สร้างความสะดวกในการมาเที่ยวของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวก็ถือว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอว่า “ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มาก หากมีความสะดวกในการเข้าชม หากนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้อย่างสะดวกและใกล้ชิดนักท่องเที่ยวจะเกิดอรรถรสได้มาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องจัดแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย ต้องจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้เข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก เช่น ถนน สะพาน ที่จอดรถ เพื่ออำนวยความสะดวก” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ได้เสนอไว้ว่า “การพัฒนาเส้นทางคมนาคมควรดำเนินการปรับปรุงการเดินทางเข้าถึงเพื่อเพิ่มความสะดวก สบาย และความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว โดยดำเนินการติดตั้งป้ายบอกทิศทาง ทั้งบนถนนสายหลักและถนนสายรอง ให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม เห็นได้ชัดเจน และไม่บดบังการจราจร รวมทั้งไม่ตั้งกีดขวางทางเท้า ทั้งนี้ป้ายที่จัดทำควรมีขนาดและสีที่เป็นสากล มีข้อมูลแสดง ระยะทาง สภาพเส้นทาง และจุดแวะพักบนเส้นทาง โดยใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ”

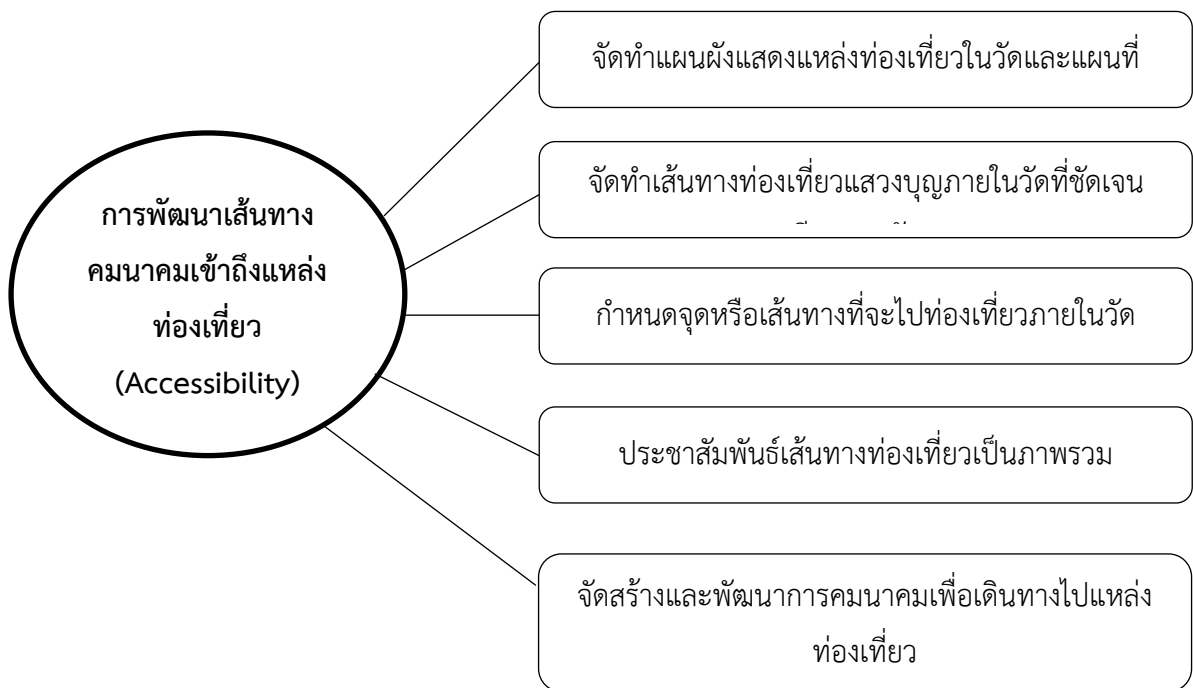
ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การพัฒนาเส้นทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวควรปรับปรุงป้ายบอกทิศทาง ระยะทาง และสภาพเส้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว และจุดแวะพักบนเส้นทาง ติดตั้งป้ายไว้ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจน ปรับปรุงสถานที่พักระหว่างทาง โดยจัดให้มีห้องสุขาสำหรับ ผู้สูงอายุและผู้พิการ ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายอาหาร และร้านขายของที่ระลึก เพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ สนับสนุนให้มีการบริการเดินรถโดยสารประจำทางระหว่างตัวเมืองกับหมู่บ้าน ปรับปรุงสภาพเส้นทางเพื่อเพิ่มความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งเพิ่มความสวยงามแก่สภาพภูมิทัศน์ริมสองฟากเส้นทาง” ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การพัฒนาคมนาคมเพื่อการท่องเที่ยวควรมีการปรับปรุงเส้นทางเดินทางให้มีความสะดวกในการเดินทาง เช่น พื้นผิวการจราจร สถานที่จอดรถ โดยมีความร่วมกับชุมชนเนื่องจากบางสถานที่ เส้นทางเข้าสถานที่ท่องเที่ยวเป็นที่ส่วนบุคคล ในบางสถานที่มีน้ำท่วมขังในเวลาฝนตก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีระดับต่ำกว่าพื้นผิวจราจรหลัก ควรมีการปรับปรุงระดับถนนเพื่อ

ป้องกันปัญหาน้ำท่วม การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวที่มีหลากหลายสถานที่ มีระยะทางไม่ห่างกันมาก มีถนนลาดยางเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว และมีป้ายบอกทาง แต่ป้ายบอกทางไปสถานที่ท่องเที่ยวยังน้อยอยู่ต้องมีการเพิ่มเติมให้มากยิ่งขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ยังได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยเสนอมุมมองว่า “นักท่องเที่ยวที่เป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเดินทางท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงหลักความปลอดภัย สะดวกสบาย เข้าถึงได้ง่าย บรรยากาศดี คนไม่พลุกพล่าน และคำนึงถึงความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นหลัก ระยะเวลาเดินทางจากสถานที่จัดกิจกรรมหลักหรือที่พักไปสถานที่ท่องเที่ยวต้องไม่ไกล และใช้เวลาเดินทางมากเกินไป สถานที่ท่องเที่ยวควรสามารถบูรณาการได้ ทั้งสุขภาพ การออกกำลังกายและการท่องเที่ยว เช่น การเดินแกว่งแขนออกกำลังกายขณะเดิน ชมสถานที่ เป็นต้น” สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการความสะดวกสบายในการเดินทางในสถานที่ท่องเที่ยวทั้งการเดินทางเท้าและทางรถยนต์ จึงควรมีพัฒนาระบบการขนส่งมวลชนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การคมนาคมขนส่ง ต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะดวกสบาย และพฤติกรรมของผู้ขับรถควรใช้รถและคนขับมืออาชีพที่มีความชำนาญในพื้นที่ ช่วงเวลาระหว่างเดินทางควรจัดให้มีกิจกรรม ตลอดการเดินทาง ยานพาหนะต้องเหมาะสมกับการขึ้น-ลงของผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับมุมมองของกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การพัฒนาเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจะต้องคำนึงถึงระยะทาง สภาพเส้นทาง และความสะดวกในการเดินทาง เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ควรใช้เวลาเดินทางที่ต่อเนื่องที่นานเกินไป ระยะทางที่ยาวไกลการเดินทางที่ต้องเปลี่ยนยานพาหนะหลายครั้ง สภาพเส้นทางที่ขรุขระหรือสูงชัน คดเคี้ยวไม่มีสิ่งบริการหรือจุดแวะพักในเส้นทาง จึงเป็นอุปสรรค หรือสร้างปัญหาในการเดินทางท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะผู้ที่อาจมีปัญหาสุขภาพหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงควรวางระบบการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว แสวงบุญต้นแบบให้กับวัดและชุมชน รองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการสร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเท่าเทียมในการแสวงหาโอกาสบนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา” นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและความสะดวกสบายในการเดินทางท่องเที่ยว โดยควรมีการขนส่งมวลชนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ควรจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัดและแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญภายในวัดที่ชัดเจน และเพียงพอ กำหนดจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน โดย

แสดงไว้ที่แผ่นป้าย ประชาสัมพันธ์เส้นทางเป็นภาพรวม จัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมี พระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือโบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด จัดทำป้าย ไวเนล เป็นแผนผัง/แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวหรือ ผู้แสวงบุญไม่ควร พลาดชม และวัดควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาคมนาคม เพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)

1.3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)

สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายและมีความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายของนักท่องเที่ยวทุกคน สิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญประกอบด้วย ที่พักแรม อาหาร การบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ สินค้าที่ระลึก ระเบียบการเข้า-ออกและโครงสร้างพื้นฐาน หากแหล่งท่องเที่ยวใดอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างดีจนเป็นที่ประทับใจก็ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการซ้ำอีก ทำให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์เสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ที่

จอตกรถ ป้ายให้ข้อมูล ศูนย์ข้อมูลถนนในแหล่งท่องเที่ยว ทางเท้า บันได ทางลาด ป้ายสื่อความหมาย มีคคุเทศก์ ห้องสุขา ที่นั่งพัก ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายอาหาร และร้านขายของที่ระลึก ที่พักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยว การจัดการขยะ ระบบสื่อสาร และห้องปฐมพยาบาล” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มองค์กรภาคเอกชนทางการท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “วัดควรมีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในแหล่งท่องเที่ยว คือ เขตบริการ เขตพื้นที่นี้มักจะตั้งอยู่ด้านหน้าติดกับถนนที่เป็นทางเข้าหลักของหมู่บ้าน เขตที่พักอาศัย เป็นที่ตั้งบ้านเรือนชาวบ้านที่ตั้งอยู่ริมสองฟากถนน มีการแบ่งพื้นที่สำหรับจอตกรถประเภทต่างๆ และมีลูกศรแสดงทิศทางการจราจรเพื่อความสะดวกและความปลอดภัย จัดทำป้ายบอกทางไปยังสิ่งอำนวยความสะดวกและสถานที่ที่น่าสนใจ” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอมุมมองว่า “วัดควรจัดทำให้มีป้ายผังบริเวณแสดงที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว มีอาคารศูนย์ข้อมูลที่แสดงประวัติความเป็นมาของวัดและชุมชน วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่ที่น่าสนใจ รวมทั้งนักท่องเที่ยวควรได้รับการบรรยายสรุปเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดและสถานที่สำคัญภายในวัด” และผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “วัดควรมีพัฒนาคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยการดูแลบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพดี ปรับปรุงป้ายสื่อความหมาย ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว สิ่งบริการการท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง ควรมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งและ หมายเลขโทรศัพท์ของสิ่งบริการเหล่านี้แล้วเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และเลือกใช้บริการ รวมทั้งพัฒนาระบบสารสนเทศในแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ควรมีการจัดทำป้ายแสดงผังบริเวณและป้าย แสดงที่ตั้งบ้านและสถานที่สำคัญในชุมชน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ที่ตั้งศูนย์ ข้อมูล สิ่งที่ต้องไปชม ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา โดยติดตั้งป้ายไว้ใกล้ลานจอตกรถ จัดทำทางเท้าที่แยกจากถนนอย่างชัดเจนเพื่อกำหนดแนวเขตและเส้นทางที่จะให้นักท่องเที่ยวเดิน และเป็นการเพิ่มความความสะดวกสบายและปลอดภัย แก่ทั้งผู้อยู่อาศัยในชุมชนและนักท่องเที่ยว” ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ที่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ความสะดวกสบายของสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวไปถึงยังสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ เพราะฉะนั้นนักท่องเที่ยวต้องการสิ่งจำเป็นหลายอย่างในการตอบสนองความต้องการของชีวิต ความสะดวกสบายของสถานที่อาจเป็นตัวดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ได้เช่นกัน การบริการการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ที่พักแรม ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าและบริการอื่น ๆ ทั้งนี้รวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน

และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่นๆ” ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “วัดควรสนับสนุนให้มีคฤหบดีหรือผู้บริจาค โดยจัดให้มีคฤหบดีหรือผู้บริจาคทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการนำนักท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่สำคัญหรือสิ่งที่น่าสนใจ รวมทั้งคอยให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยว โดยมีคฤหบดีหรือผู้บริจาคอาจจะเป็นเด็กนักเรียน เยาวชนหรือผู้สูงอายุ ในชุมชนที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้ทำหน้าที่ให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเพลิดเพลินแล้ว ยังทำให้ประชาชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นดีขึ้น ทั้งยังทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ได้เสนอว่า “วัดควรมีการจัดให้มีที่นั่งพักหลาย ๆ แห่ง โดยพื้นที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น อยู่ใต้ร่มเงาต้นไม้ หรืออยู่ในตำแหน่งที่มองเห็นอาคารสำคัญและสภาพแวดล้อมที่สวยงาม ซึ่งการมีที่นั่งพักหลายแห่งกระจายทั่วไปในชุมชนมีส่วนสำคัญในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในชุมชนนานขึ้น รวมทั้งควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเปิดให้บริการร้านอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก และบริการอื่น ๆ แก่นักท่องเที่ยว โดยปรับปรุงอาคารให้สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของ สถาปัตยกรรมท้องถิ่นแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน”

นอกจากนี้ ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ได้เสนอว่า “สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวแม้ว่าปัจจุบันผู้สูงอายุที่เพิ่งเกษียณอายุจากการทำงานจะเป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง แต่ส่วนใหญ่แล้วต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายและปัญหาสุขภาพของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่น ที่จอดรถ ถนนในแหล่งท่องเที่ยว ทางเท้า ทางลาด ลานกิจกรรม ที่นั่งพัก ห้องสุขา ห้องปฐมพยาบาล ฯลฯ รวมทั้งควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ให้บริการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ปัญหาและความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า “การอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยวทางศาสนามีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในเส้นทางท่องเที่ยวในวัด และศาสนสถาน เป็นต้น โดยพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและมีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการและผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ป้ายบอกทาง ป้ายข้อมูลทางลาด ราวจับ ห้องสวดมนต์ สถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นต้น เนื่องจากผู้สูงอายุหรือคนพิการจะต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกแทบทุกอย่างโดยเฉพาะห้องน้ำ ที่นั่งพัก ผู้ดูแลความปลอดภัยทางลาด ราวจับ ป้ายสัญลักษณ์ และผู้ช่วยเหลือคนพิการที่ควรคัดเลือกผู้มีความรู้และมีความเห็นอกเห็นใจคนพิการอย่างแท้จริง” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่สนใจเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ และ

นักท่องเที่ยวทั่วไปที่เดินทางมาเยี่ยมชม สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งด้านอำนวยความสะดวกและการบริการ การมีป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางเส้นทางคมนาคมให้สามารถสนองต่อความต้องการนักท่องเที่ยวได้”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) ควรจัดโซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวภายในวัด จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเป็นพื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ โดยให้มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้บริการชี้แนะนักท่องเที่ยวที่มาวัด จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสมกับสภาพของวัดและการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อำนวยความสะดวกการเดินทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อกันภายในบริเวณวัดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ รวมทั้งให้บริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและมีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว และเหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)

1.4) การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพราะเป็นกระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมของบริบทพื้นที่นั้น ๆ อีกทั้งมีเป้าหมายที่มีความสอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และ

แนวคิดที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เอื้อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย การบริหารจัดการ และการปฏิบัติการ ซึ่งหมายรวมถึงเรื่องระบบข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อการจัดการท่องเที่ยวและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ ให้สัมภาษณ์เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยเสนอว่า “การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการจัดทำแผนแบบบูรณาการ เพื่อให้การดำเนินงานของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เสริมสร้างความโดดเด่นให้กับปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดนโยบายแนวทางปฏิบัติ มาตรการการดำเนินงานให้มีขั้นตอนที่สอดคล้องสัมพันธ์กันและนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว ดำเนินการด้านการเงิน คือการวางแผนการเงินของแหล่งท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับแผนงาน แผนบุคลากร และควรครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำแผนบุคลากร คือแผนในการบริหารและพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับการดำเนินงาน เพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวและส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน”

ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า “การจัดการบุคลากรทางการท่องเที่ยวมีความสำคัญ เพราะเป็นผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในการเข้าถึงบริการได้สะดวก เมื่อลูกค้ามีความต้องการย่อมก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการบริการ บุคลากรทางการท่องเที่ยวนั้นถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในอุตสาหกรรมทางการท่องเที่ยว ดังนั้นจะต้องบริหารจัดการบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้เป็นผู้ขับเคลื่อนในการให้บริการการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ที่ได้เสนอว่า “วัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญในการจัดเตรียมบุคลากรทางการท่องเที่ยวโดยต้องให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการรับสมัคร การคัดเลือก การพัฒนาฝึกอบรม รวมไปถึงการกระตุ้นบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคลากรทางการท่องเที่ยวต้องมีความรู้ความสามารถในงานบริการ การติดต่อประสานงานกับลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว โดยจะต้องสามารถสร้างงานบริการที่มีคุณภาพสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี”

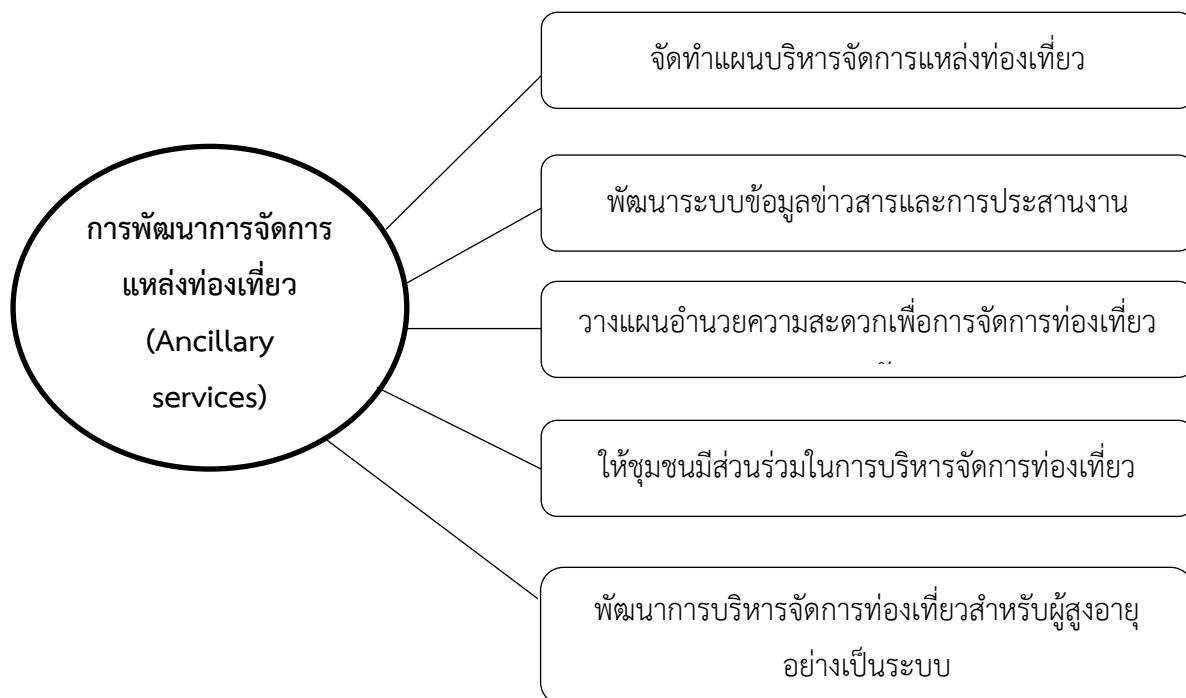
ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอโดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการจัดการว่า “การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้หลักการและการปฏิบัติทางด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในสังคมนั้นๆ รวมทั้งจะได้เรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากขึ้น จึงควรดำเนินการวางแผนการจัดการพื้นที่ การจัดการสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การจัดการบุคลากรทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านรายได้ การประชาสัมพันธ์ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพราะเป็นการร่วมมือกันระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากในการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว การจัดการด้านการท่องเที่ยว จึงควรจัดการด้านการบริการ และสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว จัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว” ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ที่ได้เสนอว่า “การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการควบคุมดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการทำงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การจัดการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว ควรเน้นไปที่การตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตลาดท่องเที่ยวจะชักชวนจูงใจนักท่องเที่ยวมากแค่ไหน โดยมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว อภัยภัยไมตรีของผู้คน เป็นต้น รวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยว” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอมุมมองว่า “วัดควรมีการบริหารจัดการตลาดการท่องเที่ยว โดยดำเนินการให้ข้อมูลข่าวสาร

การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆทางการท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการท่องเที่ยว เป็นต้น รวมทั้ง การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว เป็นการสื่อข้อมูลข่าวสารท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์จดหมาย เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นให้นักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน”

ส่วนในประเด็นการพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) สำหรับ นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ให้สัมภาษณ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยเสนอว่า “เนื่องจากแรงจูงใจที่สำคัญในการตัดสินใจท่องเที่ยวของผู้สูงอายุคือสถานที่ที่มีความสะอาดและปลอดภัย การจัดการบริการท่องเที่ยวให้ผู้สูงอายุจึงควรสร้างความมีเอกลักษณ์ และเลือกสถานที่ที่มีความน่าสนใจ การเลือกสถานที่สำหรับผู้สูงอายุควรศึกษาข้อมูลเบื้องต้นโดยคำนึงถึงสภาพภูมิอากาศ สภาพ ภูมิศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องพิจารณาคือ ความสะอาดและความปลอดภัย” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้ให้เสนอว่า “ควรมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ ตลอดเวลาให้ผู้สูงอายุเข้ามาท่องเที่ยว มีการจัดทำประกันกลุ่มเพื่อคุ้มครองและป้องกันความเสี่ยง ที่อาจเกิดขึ้นไป รวมทั้งควรมีการจัดชุดปฐมพยาบาลเบื้องต้นและประสานโรงพยาบาลล่วงหน้าเผื่อมี เหตุฉุกเฉิน” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การจัดการท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุควรมุ่งเน้นการจัดการกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญและ เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมของผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมตามรูปแบบมีหลักในการดำเนินการ คือ กิจกรรมที่จัดให้บริการต้อง เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุทั้งด้านพฤติกรรมและข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดโปรแกรมกิจกรรม ไม่จัดช่วงเวลาที่เกินไปเพราะผู้สูงอายุต้องการเวลาสำหรับการพักผ่อน และผ่อนคลายกิจกรรมที่จัดเน้นการให้ผู้สูงอายุได้แสดงออก”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) ควรจัดทำ แผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและระบบข้อมูลข่าวสาร พัฒนาการประสานงาน การส่งเสริม การท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการตลาดการท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อการจัดการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ พัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืนในระยะยาว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งควรพัฒนา การบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเน้นความสะดวกและความปลอดภัย ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การพัฒนากิจการช่วยเหลือ (Ancillary services)

1.5) การพัฒนาที่พักและบุคลากร (Accommodations)

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักแรมนั้น จัดเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการตัดสินใจของผู้สูงอายุคือสถานที่ต้องมีความสะอาดและปลอดภัย หากต้องการเพิ่มศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยวปัจจัยด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวได้ เช่นเดียวกับบุคลากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผู้ให้บริการที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้รับบริการ และเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้ลูกค้ารับรู้ถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้ หน่วยงานจึงต้องเตรียมคนหรือบุคลากรเป็นสำคัญ ตั้งแต่การสรรหา รับสมัคร ฝึกอบรม โดยเฉพาะบุคลากรในส่วนที่ต้องติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรง เนื่องจากบุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับการรับนักท่องเที่ยวในกระบวนการบริการมากที่สุด ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาที่พักและบุคลากร (Accommodations) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การพัฒนาที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวควรเน้นด้านการจัดการ โดยดำเนินการให้เกิดความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ สามารถตอบสนองต่อความต้องการและการตัดสินใจเลือกใช้บริการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มีความต้องการด้านกายภาพ ด้านสุขภาพ ด้านสังคม และด้านอารมณ์ รวมถึง

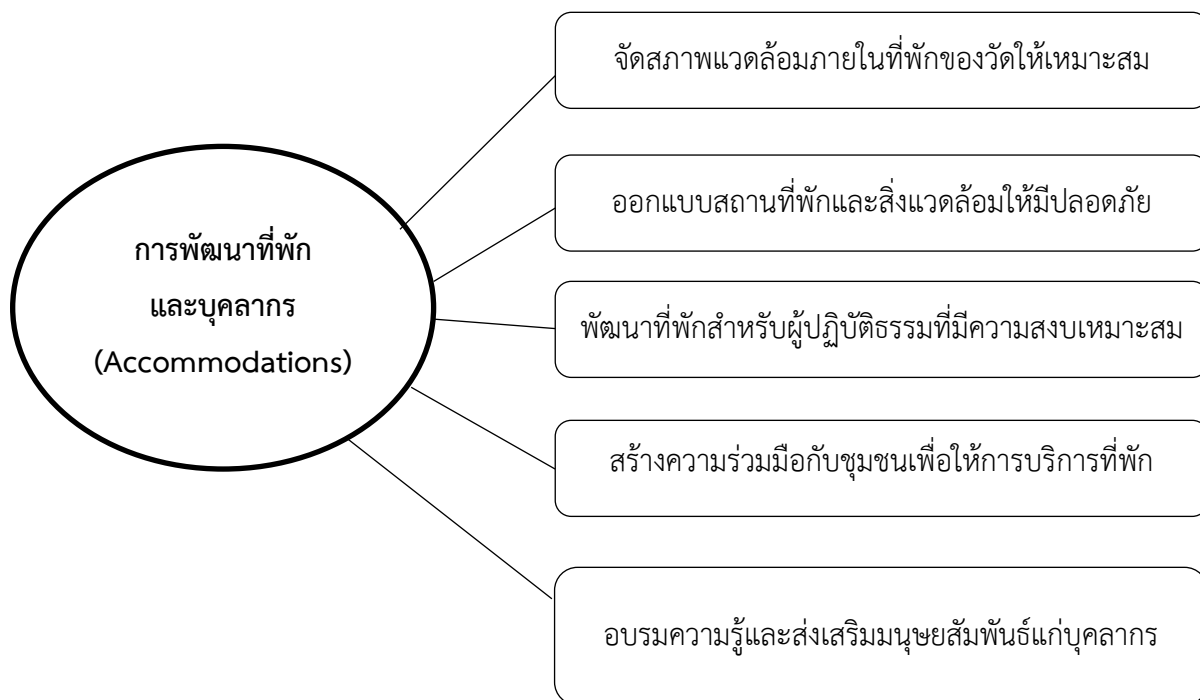
การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะมีความคาดหวังสูงที่สุดต่อด้านที่พักและบริการ ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพแวดล้อมภายในที่พักเหมาะสมกับผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางเดิน ทางลาด บันได เป็นต้น” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “ควรมีการจัดที่พักที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวและต้องการพักค้างแรม เพื่อการปฏิบัติธรรมหรือทำกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ควรจัดที่พักที่เหมาะสม เพียงพอสำหรับผู้สูงอายุ โดยปรับปรุงและพัฒนาที่พักที่เหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ รวมไปถึงในห้องพักควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ออกแบบสำหรับผู้สูงอายุ” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรมีการออกแบบพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานบริการต่าง ๆ และผลิตภัณฑ์ที่สามารถอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ รวมทั้งผู้ที่มีความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวันแตกต่างจากบุคคลทั่วไปด้วยข้อจำกัดทางร่างกาย โดยวัดที่ให้บริการด้านที่พัก ควรมีการออกแบบสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้มีความพร้อมและความเหมาะสมสามารถความดึงดูดความสนใจต่อนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เสนอแนวทางการปรับปรุงที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว โดยให้สัมภาษณ์ว่า “แนวทางการปรับปรุงด้านที่พักเพื่อพัฒนาที่พักที่เหมาะสมและปลอดภัย และเป็นที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ สิ่งสำคัญที่สุดคือเตียงในห้องพักควรเป็น 2 เตียง เพราะผู้สูงอายุจะเป็นวัยที่นอนหลับยาก และหากต้องนอนคู่กับคนที่ไม่ได้สนิท ย่อมส่งผลกระทบต่อารนอนและความสะดวก เตียงควรมีความสูงระดับพอดีไม่สูงหรือต่ำเกินไป เพื่อให้ผู้สูงอายุขึ้น-ลงเตียงได้ง่าย”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การพัฒนาที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวควรสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน เพื่อให้การบริการที่พัก โดยมีการจัดการด้านที่พักโฮมสเตย์อยู่บริเวณใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว เพราะการจัดการที่พักโฮมสเตย์เป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนและเศรษฐกิจภายในชุมชนให้ได้รับการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นและเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคเหนือมีวัฒนธรรมประเพณีและสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์และประชาชนสามารถกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น และมีกิจกรรมเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรเอกชน ที่ได้เสนอว่า “ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนมีบ้านพักแบบโฮมสเตย์ที่เป็นของชาวบ้านที่มีการบริการความ สะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มอายุเพิ่มเติม รวมถึงการจัดรถบริการรับส่งนักท่องเที่ยวไปยังที่พักโฮมสเตย์ หรือไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เพิ่มเติม” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ที่ได้เสนอว่า “สถานที่ท่องเที่ยวควรมีจำนวนที่พักที่เพียงพอ พร้อมทั้งมีความหลากหลายและการบริการที่มีความเหมาะสมต่อสถานที่ โดย

ที่พักไม่ควรอยู่ห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก ทั้งนี้ควรมีโครงการจัดทำที่พักเพื่อผู้เข้าพักแบบระยะยาว (Long Stay) เป็นลักษณะบ้านพักแบบชุมชนชนบทในชุมชนท่องเที่ยว”

ส่วนในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัด ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรเอกชน ได้เสนอแนะว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรมีการพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด จัดอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคุณภาพการบริการให้มีเจ้าหน้าที่วัดที่เพียงพอและมีความรวดเร็วในการให้บริการ พร้อมทั้งเน้นย้ำกับเจ้าหน้าที่วัดในเรื่องกิริยาวาจาต้องอ่อนน้อม สุภาพ อ่อนโยน ยิ้มแย้มแจ่มและให้ความสนใจกับนักท่องเที่ยวแต่ละรายเหมือนเป็นคนพิเศษเพื่อสร้างความประทับใจให้กับลูกค้ามากที่สุด” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ที่ได้เสนอว่า “วัดควรเตรียมความพร้อมของบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดให้สามารถตอบคำถามและให้คำแนะนำนักท่องเที่ยวที่มาพักในวัดได้ชัดเจน ทั้งความรู้เกี่ยวกับการให้บริการและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องในท้องถิ่น เช่น คำแนะนำในการเดินทางสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ แหล่งขายของที่ระลึกและของฝาก เพราะการที่บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดมีข้อมูลในการตอบคำถามก็จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจด้านการบริการเป็นอย่างดี” ซึ่งเป็นไปทิศทางเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่ได้เสนอว่า “วัดควรสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมให้บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีกิริยา มารยาทสุภาพอ่อนโยนและเป็นมิตร มีการเอาใจใส่ลูกค้าแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันพนักงาน เข้าใจถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว และสามารถให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งควรมีบุคลากรและเจ้าหน้าที่คอยแนะนำให้คำปรึกษาแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงใจเป็นกันเอง มีการอธิบายชี้แจงรายละเอียดโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่พักและบุคลากร (Accommodations) ควรมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในที่พักของวัดให้เหมาะสม โดยออกแบบสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้มีความพร้อม ความเหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเพื่อให้การบริการที่พัก โดยจัดทำที่พักเพื่อผู้เข้าพักแบบระยะยาว (Long Stay) และส่งเสริมให้ชุมชนมีบ้านพักแบบโฮมสเตย์ที่เป็นของชาวบ้าน ส่วนการพัฒนาบุคลากร ควรจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด โดยส่งเสริมบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและมีกิริยามารยาทเรียบร้อย ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 การพัฒนาที่พักและบุคลากร (Accommodations)

1.6) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)

กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยวไม่ได้หมายถึงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถานและความงดงามของธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความผ่อนคลาย สนุกสนาน เพลิดเพลิน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจ และการเสริมสร้างประการณ์ใหม่ๆ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นจะมีความหลากหลาย โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การเจริญจิตภาวนา และการเข้าคอร์สการอบรมวิปัสสนาระยะสั้นสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สูงอายุ รวมทั้งผลักดันมาตรการจูงใจและสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยให้วัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอแนวทางพัฒนาไว้ว่า “ควรเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ ซึ่งเป็นกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง

การพัฒนาทั้งเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตในภูมิภาคกับสาธารณชนภายนอก” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่ได้เสนอว่า “วัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเพื่อเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เข้าใจ เห็นคุณค่าของศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และนำคุณค่าของศาสนา รวมทั้งวิถีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทยที่ดี อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี รักในศิลปวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคมของคนไทยกลับมาใช้บนเส้นทางบุญ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ถูกทิศทาง”

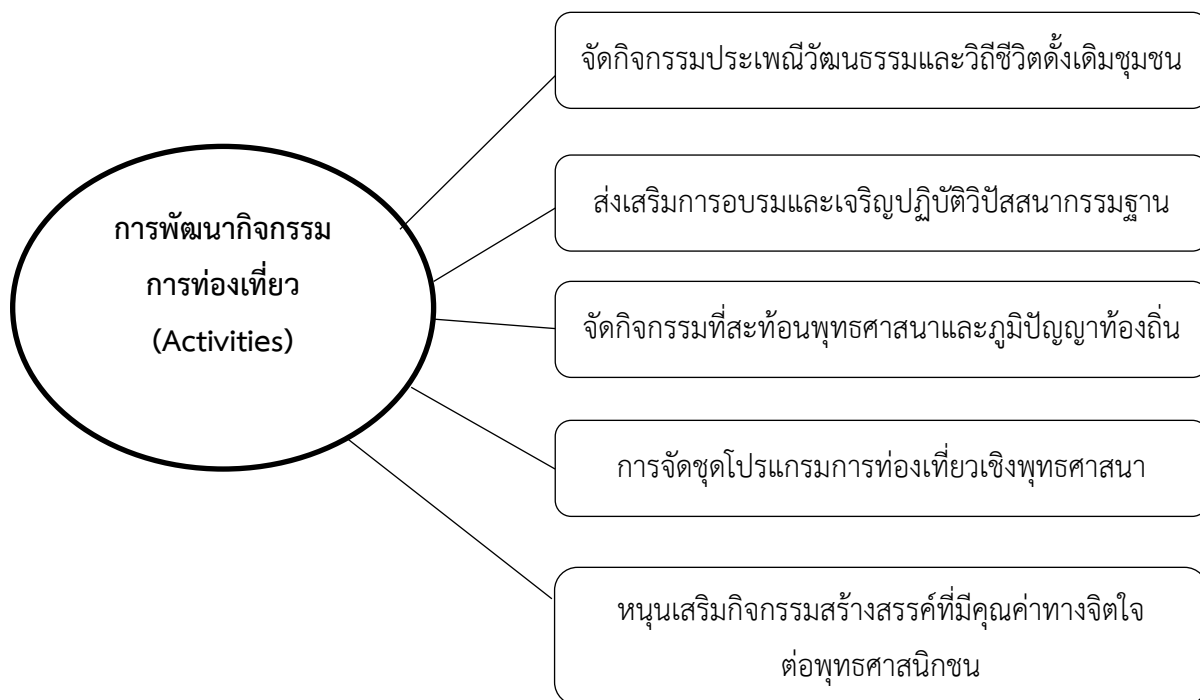
ทั้งนี้รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “เนื่องจากทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนามีคุณภาพที่ผูกพันใกล้ชิดกับวัฒนธรรมประเพณีของคนในท้องถิ่น เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร และประวัติความเป็นมาของวัด จึงส่งผลทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว” ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์จึงได้เสนอรูปแบบกิจกรรมเพิ่มเติมว่า “วัดควรพัฒนากิจกรรมพิธีกรรมในวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น กิจกรรมสำหรับสันตนาการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น งานประจำปี งานวัดในเทศกาลต่าง ๆ เช่นวันสงกรานต์ วันลอยกระทง รวมไปถึงกิจกรรมการปฏิบัติธรรม เช่น การนั่งสมาธิ เติมน้ำจมน้ำ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน และการฟังพระธรรมเทศนา เป็นต้น” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรเอกชน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นแรงจูงใจทางด้านศาสนาโดยมีปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ การมีโอกาสไปร่วมแสวงบุญ ศึกษาธรรมะ ฝึกสมาธิ เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่เคารพนับถือ การได้ไปสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ การทำบุญให้ทาน การบริจาคช่วยให้เกิดความสุขทางใจแก่นักท่องเที่ยวและถือได้ว่าเป็นการพักผ่อนทางจิตด้วย” เช่นเดียวกับการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอมุมมองว่า “กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดได้จัดขึ้น ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถช่วยเผยแพร่พุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ในการพัฒนากิจกรรมจึงควรมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเชิงพุทธศาสนาเพื่อพักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยว หากวัดสามารถจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวได้ โดยเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับถึงเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา จะเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรมีการจัดทำโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุนำร่องเพื่อเป็นจุดเริ่มต้น โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องทำงานร่วมกันกับชุมชนและ

ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจัดเป็นรายการนำเที่ยวแบบพิเศษ เช่น มีการบริการรับส่งสนามบิน การดูแลยกกระเป๋า การนำเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมเพื่อการพักผ่อน รวมทั้งการบริการตรวจร่างกายในโรงพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น” ซึ่งมุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ที่ได้เสนอว่า “การจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เป็นการจัดรูปแบบการการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการเดินทางท่องเที่ยวไปตามวัดต่าง ๆ ตามความศรัทธาความเชื่อทางพุทธศาสนา” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวได้เสนอเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า “ผู้นำเที่ยวหรือแม้แต่กระทั่งผู้ที่ทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ของวัดต่าง ๆ ต้องมีการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการรวมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในรูปแบบใด เพื่อที่จะสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวมากที่สุด เช่น โปรแกรมการท่องเที่ยว ไหว้พระ 9 พระอารามหลวง เป็นเลขมงคลหรือไหว้พระ 9 พระอารามหลวงในวันหยุด สดุดีปดาศาถ์ภายในวัดเดียว ตามเส้นทางตามรอยครุบาเมืองเหนือ จัดพิมพ์เป็นโบชัวร์ บอกกำหนดการและจุดสำคัญๆให้ชัดเจน พิมพ์ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น” นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ยังได้เสนอเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า “วัดและหน่วยงานทางการท่องเที่ยวควรจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบการเรียนรู้และหาประสบการณ์ใหม่เพื่อ ดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ได้แก่ การนั่งสมาธิวิปัสสนา เรียนรู้เรื่องโภชนาการ เพื่อการรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับสุขภาพ การเรียนรู้การรักษาสุขภาพ เป็นต้น รวมทั้งจัดให้มีกิจกรรมการนำชมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การนำชมชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของคนท้องถิ่นหรือชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิม หรือการนำชมภูมิปัญญาท้องถิ่น”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรจัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว จัดกิจกรรมให้มีการอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็นหลักแก่นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและแสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงาม มีเอกลักษณ์โดดเด่นสามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวให้มาชื่นชมและอยากกลับมาเยือนวัดอีก รวมทั้งควรจัดกิจกรรมสร้างจุดสนใจหรือสร้างกระแสความสนใจให้กับพื้นที่ โดยวัดร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อพุทธศาสนิกชน ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)

1.7) การพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ

ปัจจุบันผู้สูงอายุจำนวนมากนิยมเดินทางไปที่ท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาและการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม แต่เนื่องจากการจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ และบริการสาธารณะต่างๆ ในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อผู้สูงอายุ ทำให้ประสบความยากลำบากที่จะเดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมถึงการเข้าบริการท่องเที่ยวได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร ห้องน้ำสาธารณะ ศูนย์ให้บริการข้อมูล ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องกำหนดมาตรฐานการบริการนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นแนวทางการให้บริการให้อยู่ในระดับที่มีคุณภาพ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการบริการผู้สูงอายุไว้ว่า “ควรพัฒนาระบบการดูแลและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างครบวงจร เจ้าหน้าที่ที่มีความสุภาพ อ่อนน้อมต่อการให้บริการ ตอบสนองต่อความประสงค์จากผู้รับบริการอย่างรวดเร็ว พัฒนาระบบการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร เช่น มีบริการเว็บไซต์ของแหล่งท่องเที่ยว แสดงข้อมูลที่กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอว่า “ต้องมีการให้บริการด้าน

การรักษาพยาบาล ผู้สูงอายุเบื้องต้นภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น มีอาสาสมัครประจำบ้านและชุดปฐมพยาบาลที่มีคุณภาพ ไม่หมดอายุและจัดเตรียมไว้ในจุดที่เหมาะสมพร้อมใช้งาน มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถานพยาบาลสามารถให้บริการสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว รวมทั้งควรพัฒนาส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการอบรมและพัฒนาทักษะในการดูแลผู้สูงอายุในกรณีต่าง ๆ และการใช้ภาษาที่หลากหลายรองรับการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจากนานาประเทศ” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “การบริการสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ คือการให้บริการในการ เช่น มีบริการเคลื่อนย้าย (ขึ้น - ลง) พาหนะ มีบริการยานพาหนะ ที่คนพิการ ผู้สูงอายุและครอบครัวที่มีเด็กเล็กและสตรีมีครรภ์สามารถร่วมใช้ได้และมีบริการยานพาหนะสำหรับคนพิการโดยเฉพาะ รวมทั้งพัฒนาระบบป้ายและสัญลักษณ์ โดยต้องมีสัญลักษณ์รูปคนพิการหรือผู้สูงอายุ มีเครื่องหมายแสดงทางไปสู่สิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งนี้ป้ายต้องมีความชัดเจน มองเห็นได้ง่ายติดอยู่ในตำแหน่งที่ไม่ทำให้สับสนและมีสัญลักษณ์หรือตัวอักษรแสดงประเภทของสิ่งอำนวยความสะดวก”

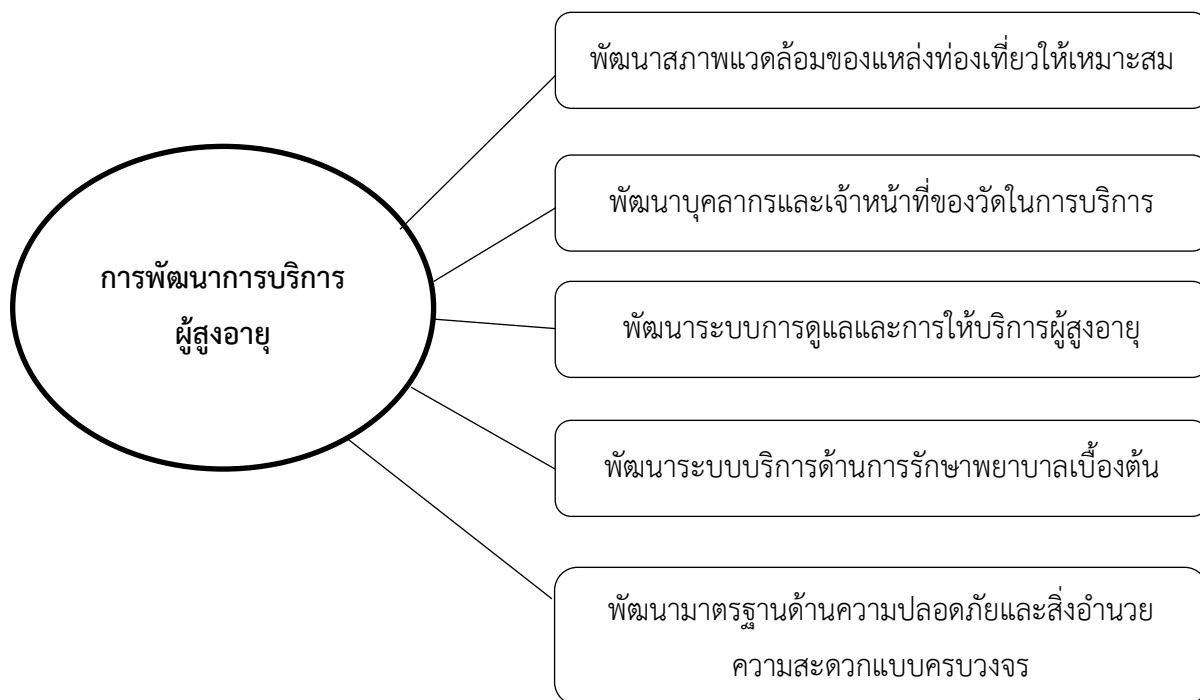
ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรพัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยระหว่างเส้นทางเดินควรจัดสร้างราวบันไดให้สามารถจับทางเดินขึ้นที่ลาดชันได้ ออกแบบสถานที่ท่องเที่ยวของวัดให้รองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ จัดการบริการห้องน้ำและสุขภัณฑ์ด้าน ๆ โดยเน้นการจัดแยกให้กับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ รวมทั้งควรจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ อาทิ มีราวจับทางขึ้นลง มีทางลาดสำหรับรถเข็น มีสถานที่ให้นั่งพักผ่อนอย่างเพียงพอ มีสุขาที่สะอาด ปลอดภัย และมีรถบริการรับส่งเพื่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวในราคาที่เหมาะสมและคุ้มค่า” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรพัฒนาระบบความปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากการเดินทางของนักท่องเที่ยวสูงอายุนั้นต้องอาศัยยานพาหนะเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงจำนวนน้อยที่จะทำการเข้ายานพาหนะแล้วขับขึ้นด้วยตนเอง ปัญหาของความปลอดภัยด้านการเดินทางเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวก็คือ การไม่ได้ออกแบบยานพาหนะเพื่อ รองรับ ทั้งรถบัส รถตู้นำเที่ยว รถสามล้อ รถยนต์ และจักรยานยนต์รับจ้าง ที่นั่งไม่ได้ออกแบบมาโดยคำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยของผู้สูงอายุ”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความต้องการความสะดวกสบายในการเดินทางภายในแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าความหรูหรา ทั้งการเดินทางโดยทางเท้าและทางรถยนต์ เช่น ถนนต้องมีความลาดชันน้อย เรียบ และสามารถใช้รถเข็นได้ นอกจากนี้ระยะทางในการเที่ยวชมสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุไม่ควรเกินครึ่งชั่วโมงต่อรอบ ด้วยข้อจำกัดทางร่างกายของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมเช่นกันว่า “เนื่องมาจากคุณลักษณะพิเศษของ

นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่ทำให้ผู้สูงอายุอาจต้องประสบกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวคือ ความเสี่ยงทางการเดินทาง เช่น การเดินทางที่มีระยะทางค่อนข้างไกลและใช้เวลานาน ซึ่งส่งผลให้เกิดความเมื่อยล้าของร่างกายและจิตใจได้มากกว่านักท่องเที่ยวอื่น ๆ” รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเจ้าอาวาส ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยเสนอว่า “ผู้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวควรเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางด้านร่างกาย เนื่องด้วยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเฉพาะตัว โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการได้รับข้อมูลความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวที่ละเอียดมากกว่าปกติ เพราะเคยเดินทางมาท่องเที่ยวแล้ว จึงต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวมีคฤหาสน์ที่มีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ รวมถึงแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเพื่อเรียนรู้และหาประสบการณ์ใหม่”

ส่วนในประเด็นการบริการประเด็นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “วัดควรพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เน้นการสัมผัสกับคนท้องถิ่น โดยติดต่อพูดคุยกับคนท้องถิ่น เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ มีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของคนท้องถิ่น เนื่องจากผู้สูงอายุยังมีความต้องการทางสังคม เป็นผู้ที่อยากมีความกระฉับกระเฉง กระตือรือร้น และยังต้องการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมือนอยู่ในวัยกลางคน ให้มากที่สุด” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “วัดควรโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เน้นการพักผ่อน เช่น การแค่วันเที่ยวครึ่งวัน หรือต้องมีเวลาให้พักก่อนไปอีกสถานที่หนึ่ง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเน้นการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพดีและคุ้มค่าจากผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับความพึงพอใจเป็นหลัก และมีความยินดีที่จะจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อแลกต่อการบริการที่ดีขึ้นเป็นพิเศษ”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ ควรพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัย เช่น ห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น พัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกในกลุ่มผู้สูงอายุ พัฒนาอบรมบุคลากรของวัดและจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณีพิเศษ พัฒนาระบบการดูแลและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างครบวงจร รวมทั้งควรพัฒนาระบบบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้เพียงพอ ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 การพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ

1.8) การประเมินผลกระทบและหาแนวทางในการแก้ไขป้องกัน

เมื่อเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยว สิ่งที่ตามมาคือผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงควรมีพื้นฐานความเข้าใจถึงผลดีและผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากการมองการท่องเที่ยวได้มองเพียงด้านเดียว ควรมีการเตรียมการและระมัดระวังผลกระทบในแง่ลบที่อาจเกิดขึ้นอย่างไม่ประมาท บางพื้นที่ไม่ได้นำการท่องเที่ยวมาเป็น รายได้หลัก หากแต่นำมาเสริมรายได้หลักที่มีอยู่แล้ว หรือบางพื้นที่อาจมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำการท่องเที่ยวมาเป็นส่วนหลักของรายได้ ทั้งนี้แต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันออกไป สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาร่วมกันให้ดี คือควรมีการสร้างตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบ เพื่อก่อให้เกิดผลกระทบด้านบวกให้มากที่สุด และเกิดผลกระทบด้านลบให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบและหาแนวทางในการแก้ไขป้องกัน ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

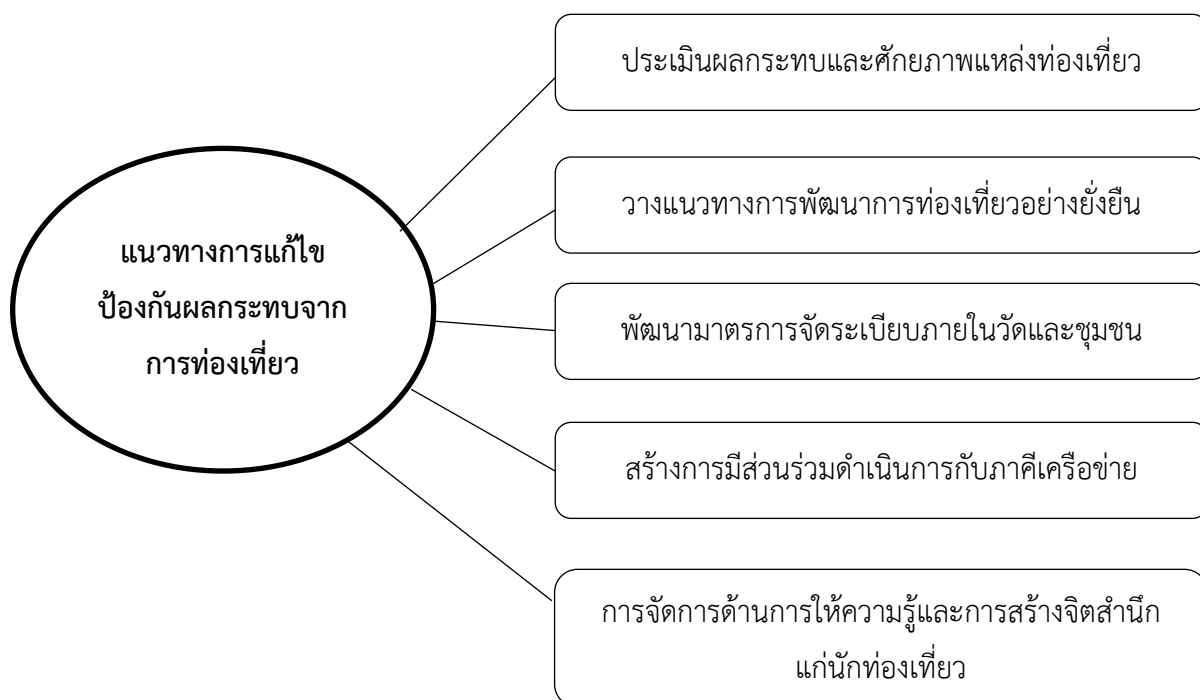
ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือ โดยมีปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทาง

เศรษฐกิจและจำนวน” ซึ่งสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ที่ได้เสนอมุมมองว่า “นักท่องเที่ยวที่เขามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่เมือง (ยี่เป็ง)” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้าน และผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเป็นประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพ ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ปัญหาทัศนทัศนอัปลักษณ์ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัด และถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ โดยได้เสนอว่า “ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง เกิดขึ้นจากการตัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการทัศนศิลป์ที่ถูกต้อง”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ผลเสียจากการที่วัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมของวัด เนื่องจากการที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้มีนักท่องเที่ยวต่าง ๆ เดินทางเข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่นำเอาวัฒนธรรมตะวันตกต่างๆ เข้ามาภายในวัดและสังคมไทย ทำให้บทบาทของวัดผิดไปจากในอดีต คือ สมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางทางสังคม ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ที่ได้เสนอมุมมองว่า “ปัจจุบันบทบาทของวัดในเมืองส่วนใหญ่ จะเน้นไปในด้านพิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ เช่น การจัดงานวัดประจำปี ที่มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดคอนเสิร์ต การเล่นที่มีลักษณะเป็นการพนัน เป็นต้น ซึ่งการจัดกิจกรรมดังกล่าว ถือเป็นกิจกรรมที่ฟุ่มเฟือย ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้แก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาถูกบิดเบือนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ทำให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตในทางที่ไม่ถูกต้อง” นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้มีนักท่องเที่ยวต่าง ๆ เดินทางมาท่องเที่ยววัด ซึ่งมีการใช้ทรัพยากรสาธารณะูปโภค ทำให้สิ่งแวดล้อมบริเวณวัดเสื่อมโทรมลงได้ ไม่ว่าจะเป็น ขยะที่เกิดจากการบริโภคของนักท่องเที่ยวต่าง ๆ ห้องน้ำที่มีจำนวนจำกัด แต่ต้องรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ศาสนสถานที่มีความเสื่อมโทรมลงจากการรองรับนักท่องเที่ยวในคราวละมาก ๆ เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้สิ่งแวดล้อมภายในบริเวณวัดมีความเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก ทำให้วัดไม่สามารถสนองตอบวัตถุประสงค์ของวัดในการเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติธรรมที่มีความสงบได้อย่างชัดเจน”

ส่วนประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาและการป้องกันนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนดำเนินควบคู่ไปกับมาตรการจัดระเบียบภายในชุมชนและวัดที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นสถานที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ และต้องคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมบริบทโดยรอบ เพื่อป้องกันปัญหาด้านมลภาวะที่จะส่งผลกระทบต่อคุณค่าทางสภาพแวดล้อมภายในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางจากผู้อยู่อาศัยดั้งเดิม ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่” เช่นเดียวกับกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอมุมมองว่า “หากต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวทางศาสนาภายในวัดนั้น ควรจะมีการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว โดยดำเนินการวิเคราะห์ถึงจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของแหล่งท่องเที่ยวอย่างรอบด้านร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมถึงการกำหนดแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การวางแผนใช้พื้นที่และการคมนาคมขนส่ง โดยดำเนินการร่างรูปแบบการดำเนินการเพื่อลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมให้น้อยลงที่สุด ประสานงานกับหน่วยงาน ภาครัฐเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานไปได้ในดำเนินการ พร้อมทั้งขอความร่วมมือจากภาคเอกชนและภาคประชาชนให้ปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ยังได้เสนอมุมมองไว้อย่างน่าสนใจว่า “ควรมีการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการส่งเสริมจิตสำนึก และการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของศาสนาและการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้เกิดผลกระทบเชิงลบทางด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้านทรัพย์สินทางปัญญา ด้านวิถีชีวิตและพฤติกรรม ด้านระบบคุณค่าและความเชื่อ ผลกระทบเชิงบวกทำให้เกิดผลดีทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนแนวทางแก้ไขและพัฒนาควรประเมินผลกระทบและศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว วางแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนดำเนินควบคู่ไปกับมาตรการจัดระเบียบภายในวัดและชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมถึงการกำหนดแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน และการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 แนวทางการแก้ไขป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว

1.9) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัดเป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์และมีรายได้จากการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมจึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชนได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยจิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสังคม ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมควรมุ่งเน้นพัฒนาการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดแบบยั่งยืน ต้องช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กการเป็นมัคคุเทศก์การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขาย การจ้างงานในการท่องเที่ยว เป็นต้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอมุมมองว่า “กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม

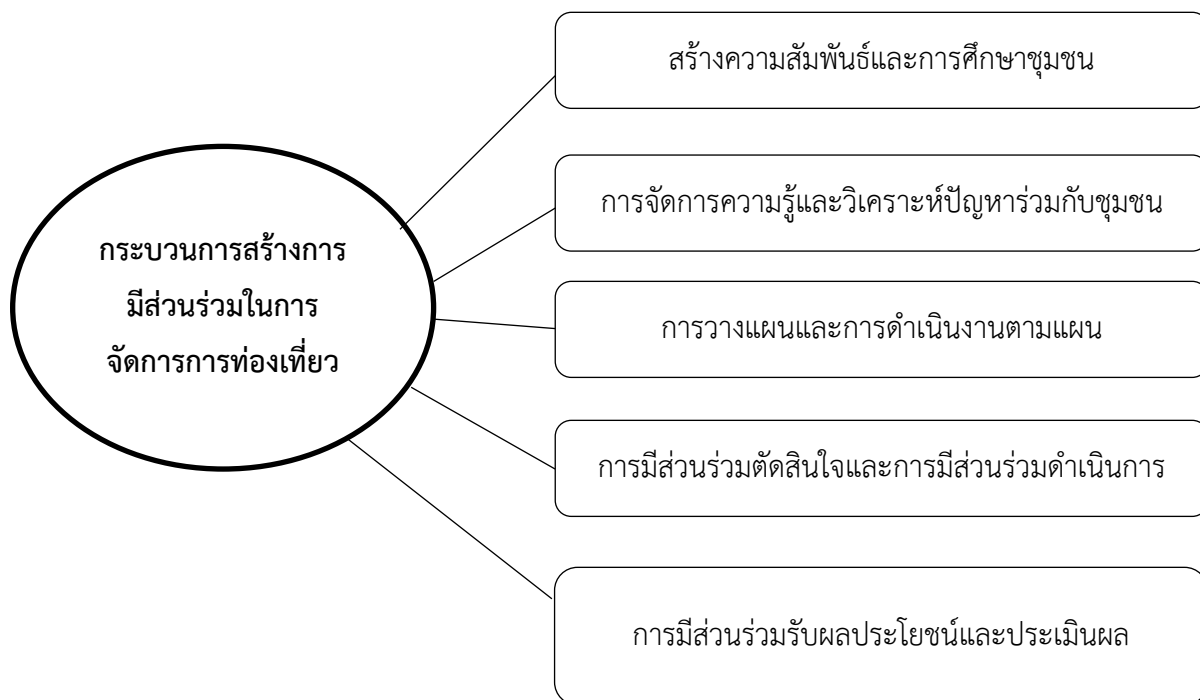
ควรมีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อทำแผนที่ทางสังคม โดยการลงไปสำรวจชุมชน พบปะพูดคุย ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน การให้ความรู้แก่ชุมชน เพื่อเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนในระดับต่ำที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุด เนื่องจากการให้ความรู้แก่ชุมชนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน รวมทั้งพัฒนาการวางแผน ซึ่งเป็นขั้นตอนการวางแผนร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน อยู่ในรูปแบบของการร่วมเสวนา จัดเวทีประชาคม หรือการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดและวางแผน” ซึ่งมุมมองดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอว่า “กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมควรมีการดำเนินงานตามแผน โดยการเริ่มสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทีละน้อย เมื่อเวลาผ่านไปเกิด ประโยชน์เชิงประจักษ์จะทำให้การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดประสิทธิผลมากขึ้น และควรมีการติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงาน ที่ดำเนินการตามแผนเพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหน่วยงานมาช่วยประเมินผลเสนอแนะ ปรับปรุงวิธีการดำเนินงาน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วย”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักทอ่งเที่ยว ได้เสนอมุมมองว่า “กระบวนการควรเริ่มจากการสร้างโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่า การท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจ โดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติ แวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “กระบวนการควรดำเนินการให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมถึงการรับรู้เรื่องการจัดการผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวและให้ความร่วมมืออันดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีการบูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการสืบสาน สร้างสรรค์ต่อยอดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นหน้าที่หลักของคนในชุมชนที่จะต้องร่วมกันคิดร่วมกันวางแผน และร่วมกันทำ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เยี่ยมเยือนอย่างต่อเนื่อง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นมีความรับผิดชอบหลายระดับร่วมกัน เริ่มจากประชาชนหรือประชาคม องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องย่อมมี

บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกันตามกรอบที่กำหนดไว้ เพื่อการจัดการทรัพยากรของ การท่องเที่ยวร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “กระบวนการมีส่วนร่วมควรสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อ ร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา ระดมทรัพยากรทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วม ในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัด พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคมการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ให้ สามารถสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักมากขึ้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชนได้เสนอเพิ่มเติมว่า “กระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการวางแผนและพัฒนา ต้องมีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วน เสียในการแบ่งปันผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน ส่งเสริมสนับสนุนการตัดสินใจร่วมกันของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียที่เป็นฉันทามติที่สำคัญในการกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะสามารถบรรลุผลทางเศรษฐกิจและ สังคมที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การสำรวจทัศนคติและการรับรู้ของผู้อยู่อาศัย ในชุมชนต่อกระบวนการที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการวางแผนโดยผู้มีส่วนได้ส่วน เสียเป็นตัวแทนที่สำคัญในการเข้าร่วมกันตัดสินใจในขั้นตอนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่จะให้ผลลัพธ์ที่มี ประโยชน์” รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ เพื่อ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มี การเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการ สังคมและสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนการค้นหา ศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้ง การสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน”

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ควรเริ่ม จากการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนเพื่อทำแผนที่ทางสังคม การให้ความรู้แก่ชุมชน การวางแผนการดำเนินงานตามแผน การติดตามประเมินผล รวมทั้งดำเนินการจัดการท่องเที่ยวผ่าน กลไกของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วม รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมประเมินผล ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด

1.10) การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

เนื่องด้วยโลกสมัยใหม่มีความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความทันสมัยของ ผู้คนในสังคมปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงทำให้คนสับสนวุ่นวายใจโดยเฉพาะผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็น กลุ่มเปราะบางที่มีความหลากหลายทางความคิดหลากหลายปัญหาและต้องการที่พึ่งทางใจ วัดจึงเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางใจเปิดโอกาสให้คนมาท่องเที่ยวในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ดังนั้นวัดและศาสนา จึงต้องปรับบทบาทและพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และผู้สูงอายุสำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นที่พักทางใจ รวมทั้งรองรับความศรัทธาความเชื่อ ของคน ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของสำหรับ กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอ มุมมองว่า “การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ควรพัฒนาปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและ สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนั้นมีความสำคัญมาก เนื่องจากการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุแล้ว ยังจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจมาท่องเที่ยวซ้ำ และเกิดการบอกต่อ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวไทยในระยะยาว” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่ม

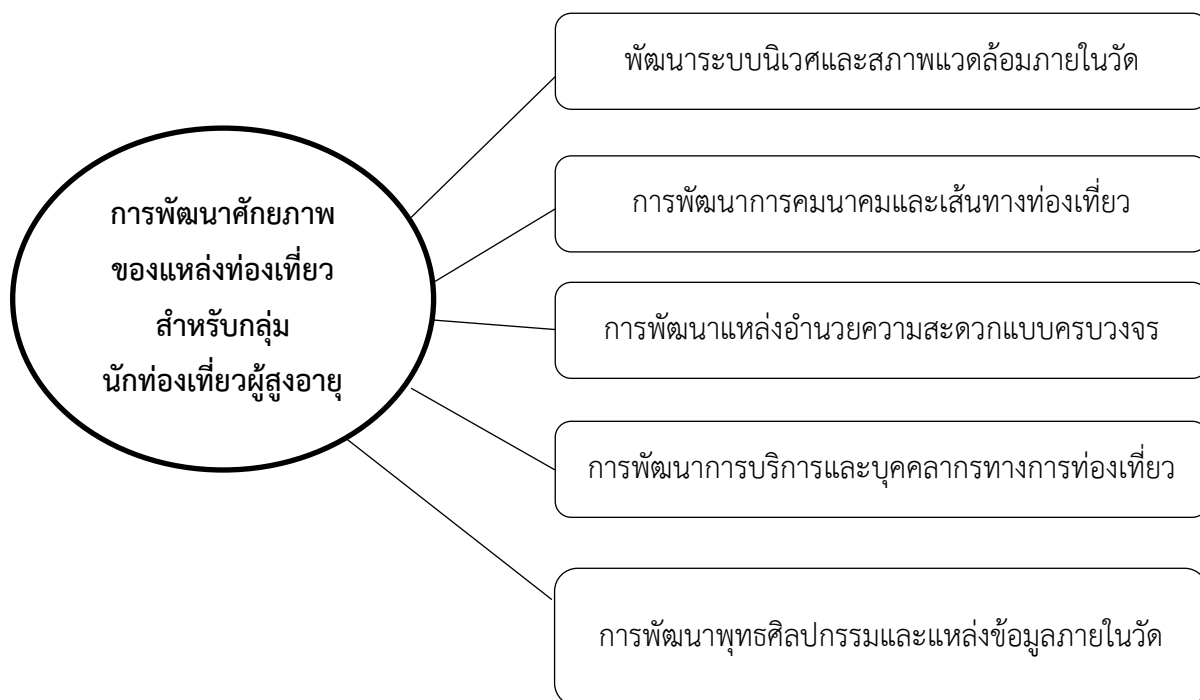
องค์กรภาคเอกชน ได้เสนอว่า “แนวทางพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววัด ควรดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่น จุดพักคอย การปรับปรุงบาทวิถีให้มีระดับเดียวกัน การสร้างทางลาดชันสำหรับรถเข็น รววจับ การปรับปรุงความสะอาดของห้องน้ำสาธารณะ การสร้าง ห้องน้ำสาธารณะสำหรับผู้พิการหรือมีโรคสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาทักษะในการดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุให้แก่มัคคุเทศก์ผู้นำชมและผู้ให้บริการที่เกี่ยวข้อง จัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มีลักษณะเป็น One Stop Service Center เพื่อให้ข้อมูลคำแนะนำการช่วยเหลือนักท่องเที่ยวสูงอายุการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาและสร้างคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่ดีคือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ เช่น ความสวยงามของสถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรมที่น่าสนใจ มิตรภาพของผู้คน สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวได้ง่ายและมีทัศนียภาพที่สวยงาม เป็นต้น ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอุปกรณ์เครื่องมืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา ลานจอดรถ ป้ายบอกเส้นทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวและการปรับสภาพพื้นผิวจราจรในเส้นทางเข้าแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอมุมมองว่า “ควรพัฒนาศักยภาพเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยว โดยสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของทางการท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้บริการ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆภายในแหล่งท่องเที่ยววัด และจัดเจ้าหน้าที่เข้ามาช่วยดูแลภายในสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “ควรส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เป็นการสร้างเสริมการรักษาความปลอดภัย โดยการวางมาตรการป้องกันและแก้ไขเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน และมาตรการฟื้นฟูภายหลังเกิดเหตุการณ์ ซึ่งควรมีแผนการดำเนินงาน โดยการเพิ่มการรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและปรับปรุงมาตรฐานความปลอดภัยของการบริการในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การจัดเจ้าหน้าที่ประจำจุดท่องเที่ยวเพื่อช่วยเหลือนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและการติดตั้งสัญลักษณ์ความปลอดภัยในบางแหล่งท่องเที่ยวที่อันตราย เป็นต้น รวมทั้งควรผลักดันให้มีการกำหนดมาตรฐานการให้บริการ และมาตรฐานความปลอดภัยในสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ยังได้เสนอแนวทางเพิ่มเติมว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาศักยภาพด้านสถานที่ โดยส่งเสริมและสนับสนุนการบริการด้านที่พักที่ เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นการจูงใจและส่งเสริมนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยดำเนินการปรับปรุงที่พักแรมให้รองรับผู้สูงอายุได้มากขึ้น โดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนผู้ประกอบการที่พักแรม เช่น การจัดอบรมการออกแบบหรือสร้างที่พัก

แรมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเร่งศึกษา สรรหาและคัดเลือกกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ สามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้อย่างปลอดภัย โดยมีการจัดทำปฏิทินทางการท่องเที่ยวที่มีการระบุ รายละเอียดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการเข้าถึงข้อมูลของผู้สูงอายุ”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ควรมีการพัฒนาพร้อมกันหลายด้านได้แก่ พัฒนาระบบนิเวศภายในวัด การปรับปรุงภูมิทัศน์ การจัดทำป้ายข้อมูล การพัฒนาการคมนาคม การพัฒนาแหล่งอำนวยความสะดวกแบบครบวงจร ประกอบด้วยที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง บุคคลากรทางการท่องเที่ยว การต้อนรับ การพัฒนาศิลปกรรมภายในวัด ตลอดจนแหล่งข้อมูลภายในวัด นอกจากนี้แล้วชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกำหนดนโยบายหรือทิศทางจะนำไปสู่แผนเพื่อปฏิบัติให้เกิดผลจริง จึงเป็นการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของวัดสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุได้ ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

2.1) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน

การวางแผนเป็นกระบวนการที่ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ ตลอดจนระบุและประเมินวิธีการที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งในหลาย ๆ กิจกรรมที่ต้องมีการวางแผนและต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันจากหลาย ๆ ฝ่าย การวางแผนการท่องเที่ยว ผู้วางแผนจะต้องพิจารณาถึงทรัพยากรทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ตลาดนักท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยว ควรมีการวางแผนการจัดการด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยพิจารณาเลือกสถานที่ที่เหมาะสมจากการคมนาคมที่สะดวก ปลอดภัย บรรยากาศดี สะอาด ไม่แออัด เอื้อต่อการจัดกิจกรรม เหมาะสมกับผู้สูงอายุโดยพิจารณาเลือกจากบริบทของกิจกรรมที่ต้องสอดคล้องกัน รวมทั้งควรเตรียมการวางแผน โดยต้องมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลขึ้นเพื่อรับผิดชอบการดำเนินงาน ซึ่งจำเป็นต้องกำหนดผู้รับผิดชอบหลักก่อนเพื่อให้ผู้ร่วมดำเนินงานทราบว่าใครเป็นศูนย์กลางในการทำงาน โดยคณะกรรมการดำเนินงานพิจารณาเลือกจากบุคคลภายในชุมชนที่มีความพร้อมและสนใจดำเนินการ และเลือกจากบุคลากรภายนอกตามความเหมาะสมเพื่อเป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน”

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอแนะว่า “การจัดการท่องเที่ยวในวัดในฐานะที่วัดและศาสนสถานในวัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรมีการทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับหลักการ แนวคิด และวิถีปฏิบัติในทางศาสนา ก่อน จากนั้นให้จัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ส่วนใหญ่เอื้อให้ท่องเที่ยวส่วนใหญ่พื้นที่เฉพาะสำหรับพิธีกรรมและศาสนกิจของนักบวช (สังฆาวาส) พร้อมจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้าง รวมทั้งควรวางแผนพัฒนาโครงสร้างระบบการบริหารของแต่วัด โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแล รับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวในวัดโดยตรงและมอบอำนาจการจัดการตัดสินใจพร้อมงบประมาณ ในการดำเนินงานให้เต็มที่มากที่สุด เพื่อความต่อเนื่องของงานอย่างมีคุณภาพ เช่นเดียวกับบาง วัดที่ได้จัดดำเนินการนำร่องไปบ้างแล้ว”

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวควรมีการวางแผนการตลาด การท่องเที่ยวควรเน้นพัฒนาจุดเด่นเหล่านี้ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ถึง เอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นการเสริมสร้างคุณค่าในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิเคราะห์

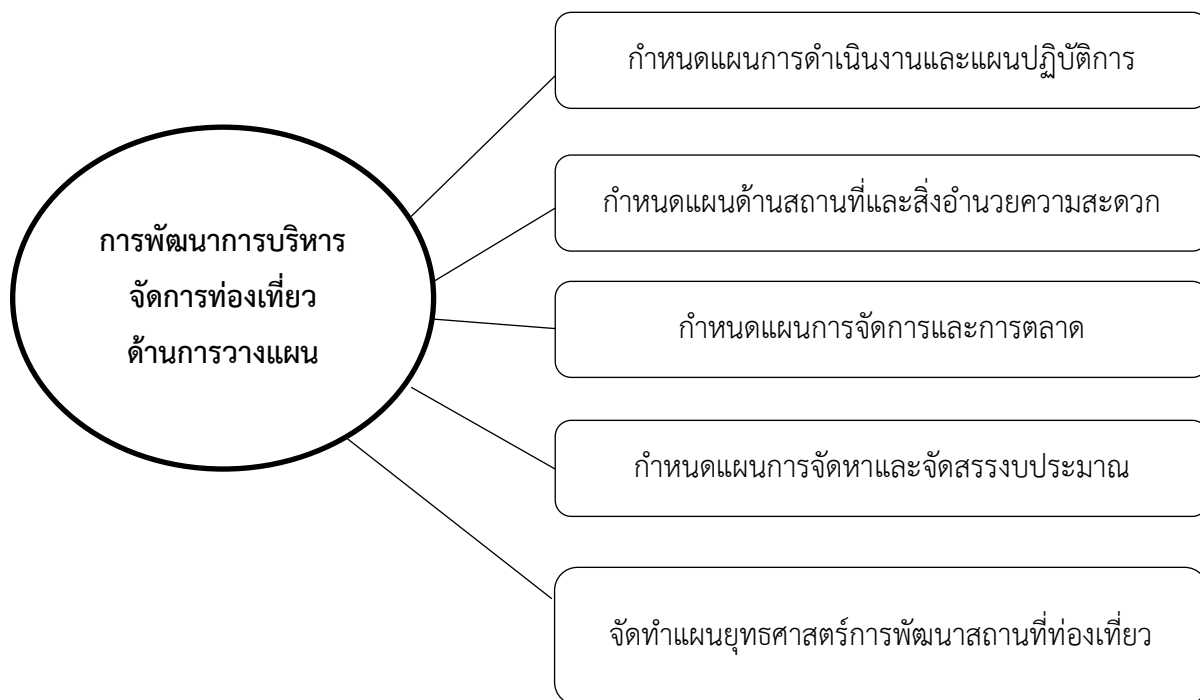
ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวนี้มาเป็นแนวทางในการวางกลยุทธ์ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสำคัญในการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวและพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ได้เสนอว่า “ควรดำเนินการวางแผนการพัฒนาที่เหมาะสม เช่น วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก ก็ควรมีสถานที่บริการให้เหมาะสมทั้งในด้านขนาดปริมาณ หรือการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม เช่น จำนวนห้องน้ำ พื้นที่ทางเดิน ลานจอดรถ เป็นต้น รวมทั้งควรมีการวางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัดใหม่ เช่นการเขียนชื่อวัดและป้ายของเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วย ภาษาไทย ภาษาล้านนา และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ได้เสนอว่า “การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวควรดำเนินการจัดการด้านแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของวัด โดยมีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จัดทำแผนพัฒนาสิ่งก่อสร้างและการใช้ที่ดินในอนาคต โดยเฉพาะการจัดสร้างอาคารสถานที่ใหม่ มีแผนการพัฒนารองรับการก่อสร้างให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยตามเขตต่างๆ หรือการปรับขยายพื้นที่ให้เหมาะสมและเป็นสัดส่วนไว้ล่วงหน้า” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอเพิ่มเติมโดยเสนอว่า “ควรวางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ มีการวางแผนการก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เสนอมุมมองว่า “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่น หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริมอย่างจริงจัง มีการกำหนดแผนกลยุทธ์ในการพัฒนา และมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จจากการเปิดเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเป็นการวัดความสำเร็จในการพัฒนา” ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาโครงการบริการผู้สูงอายุ โดยต้องคำนึงถึงโครงสร้างอาคารที่เหมาะสม มีความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ บรรยากาศที่ดีสร้างความรู้สึกที่อบอุ่นแบบครอบครัว เกิดความรู้สึกที่ผ่อนคลาย เสริมสร้างการให้บริการที่สามารถสร้างเสริมสุขภาวะทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ด้วยการให้บริการด้านต่าง ๆ มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ผู้สูงอายุได้สนุกสนาน ออกกำลังกาย ได้ความรู้ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการ รวมทั้งการให้ความเป็นอิสระส่วนตัวและสร้างสังคมที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้บริการผู้สูงอายุต้องทำด้วยความรักและความเข้าใจ และความเอื้ออาทรและต้องมีระบบบริหารจัดการที่ดี”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การบริหารจัดการท่องเที่ยว ควรกำหนดแผนงานด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยกำหนดว่าในการจัดดำเนินการจะให้สถานที่ใดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมหลัก โดยพิจารณาเลือกสถานที่ตามความเหมาะสมกับกิจกรรม ความต้องการและสภาพร่างกายของผู้สูงอายุได้แก่ หลีกเลียงบันไดสูงและทางลาดชัน ควรมีห้องน้ำที่เพียงพอและมีบรรยากาศดี อากาศถ่ายเทสะดวก” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ได้เสนอว่า “การทำแผนพัฒนาเพื่อจะให้บริการผู้สูงอายุนั้น ต้องคำนึงถึงโครงสร้างอาคารที่เหมาะสม มีความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ บรรยากาศที่ดีสร้าง ความรู้สึกที่อบอุ่นแบบครอบครัว เกิดความรู้สึกที่ผ่อนคลาย ซึ่งจะส่งผลทำให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ เกิดความอบอุ่นและสบายใจ” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ที่ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรกำหนดแผนการจัดหางบประมาณ แผนจัดสรรงบประมาณแก่ฝ่ายต่าง ๆ กำหนด แผนการจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสมและวางแผนงบประมาณอย่างเป็นระบบ ถูกต้อง โปร่งใส มีประสิทธิภาพตรวจสอบได้ ซึ่งการกำหนดแผนจัดหางบประมาณสามารถขอสนับสนุนงบดำเนินการบริการวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ หรือพิจารณาเลือกหน่วยงานที่สนับสนุนด้านผู้สูงอายุ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เทศบาล เป็นต้น และควรกำหนดรายรับรายจ่าย” นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “วัดควรกำหนดแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์ โดยวางแผนกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และ วางแผนการตลาดสู่กลุ่มเป้าหมาย สักรวจตลาด แผนการพัฒนาการบริการใหม่รวมถึงแผนชุมชนสัมพันธ์และการประสานงานกับชุมชน โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อสามารถวิเคราะห์ ถึงพฤติกรรมและความต้องการให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการจัดดำเนินการทางด้านการตลาดให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน ควรกำหนดแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการ โดยสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย วางแผน กำหนดการระยะเวลา การดำเนินการและนำความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมาใช้เพื่อออกแบบกิจกรรม กำหนดแผนด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยกำหนดแผนการเลือกใช้สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับบริบทของกิจกรรมและบริบทของผู้สูงอายุ กำหนดแผนการจัดหางบประมาณ แผนจัดสรรงบประมาณแก่ฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งกำหนดแผนการจัดการและการตลาด โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ ผู้เตรียมตัวเกษียณอายุ หน่วยงานราชการ และประชาชนทั่วไป ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน

2.2) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร

การจัดองค์กรหรือการจัดระบบงานเป็นการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ พันธกิจ และ เป้าหมายที่องค์กรกำหนดไว้ มีการมอบหมายงานเป็นไปตามโครงสร้างขององค์กร เพื่อความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน มีการสร้างบทบาทของภาคชุมชนในการขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรม จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

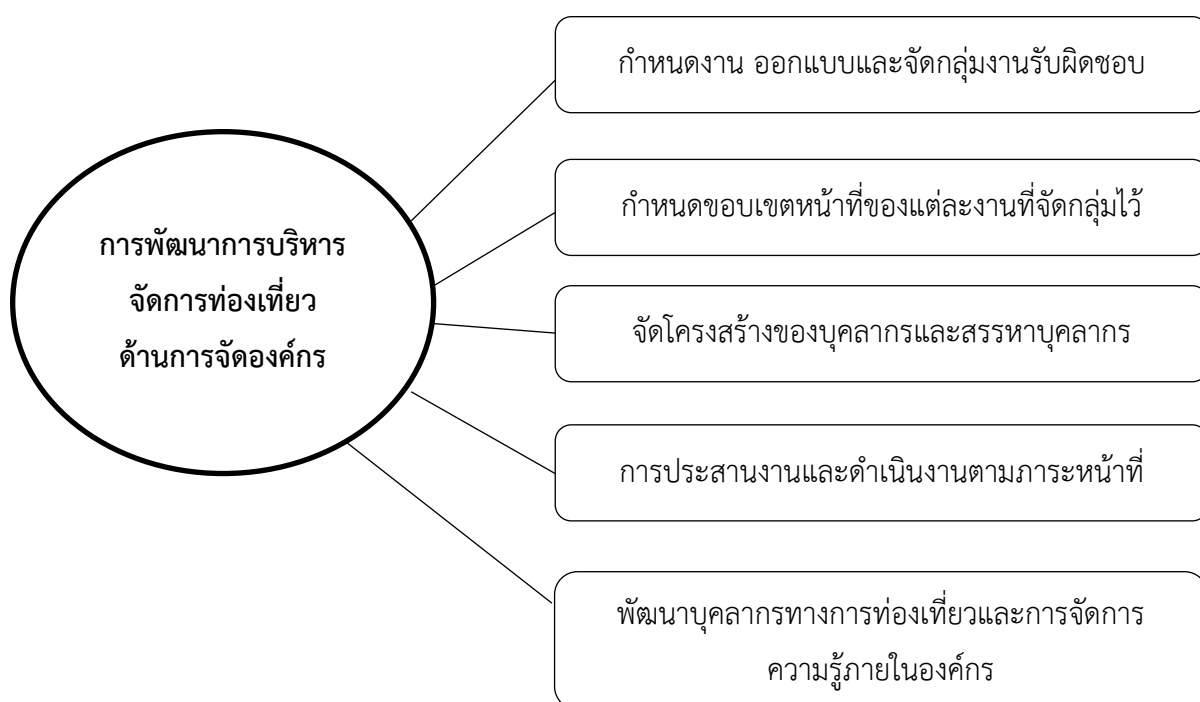
ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การบริหารจัดการท่องเที่ยวควรมีการพัฒนาองค์กรที่ดูแลการท่องเที่ยวให้มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการที่ทันสมัย มีการวางแผนในการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวและการจัดการความรู้ภายในองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และประเด็นสำคัญที่ควรดำเนินการเป็นอย่างยิ่งคือ ต้องเชื่อมโยงฐานข้อมูลและสร้างเครือข่ายความรู้สู่ชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเป็นรูปธรรม” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “การจัดองค์กรเป็นหน้าที่หนึ่งของการจัดการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดบุคลากรและทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร นอกจากจะกำหนดให้มีการจัดแบ่ง

งานให้คนในองค์กรได้ปฏิบัติแล้ว ยังต้องทำให้เกิดการประสานงานเพื่อให้ผลงานบรรลุเป้าหมายขององค์กรโดยรวมด้วย” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวยังได้เสนอว่า “การพัฒนาระบบการบริหารเชิงเครือข่ายขององค์กร คือ การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยว การจัดโชนการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์และการสร้างความสัมพันธ์กับภาครัฐ โดยใช้ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ กิจกรรม นันทนาการ การอำนวยความสะดวก ความพึงพอใจและการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันเป็นเครื่องมือการบริหารจัดการ”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาระบบการจัดการองค์กรการท่องเที่ยวของวัด โดยการจัดตั้งคณะกรรมการแบบมีส่วนร่วมทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐ ชุมชน และนักวิชาการ ใช้กระบวนการทำงานผ่านแผนการดำเนินงาน ซึ่งมีระบบค่านิยมองค์กร (Core Value) คือ วิสัยทัศน์ ปรัชญา ปณิธาน พันธกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และสะท้อนให้เห็นศักยภาพในการจัดการด้านการเผยแผ่ผ่านนโยบาย คือ พัฒนาองค์กรและขยายองค์กรหรือสาขา ให้มีประสิทธิภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนาคนให้ถึงธรรมและพัฒนาสถานที่ให้มีความพร้อมใช้งานดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ที่ได้เสนอว่า “ควรจัดโครงสร้างขององค์กรการท่องเที่ยวให้เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยจัดกลุ่มงานที่จำเป็นเพื่อการทำงานตามเป้าหมาย และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ที่จำเป็นเพื่อการ ปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ทั้งนี้การจัดโครงสร้างขององค์กรที่ดีจะแสดงให้เห็นว่า ใครต้องทำงานใดและต้องรายงานต่อใคร ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานตามโครงสร้างองค์กร เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดแบ่งโครงสร้างขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวออกหลายฝ่าย หลายแผนก หลายกอง และจะทำหน้าที่ประสานงานกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่องค์กรต้องการ”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวยังได้นำเสนอว่า “การพัฒนารูปแบบการจัดการองค์กรการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรดำเนินการแบ่งออกเป็นงานต่าง ๆ ได้แก่ งานด้านการบริหาร ธุรการ การเงิน งานตลาด งานชุมชนสัมพันธ์ งานด้านวิชาการ งานกิจกรรมและนันทนาการ งานนำเที่ยว งานอาหารและเครื่องดื่ม งานแพทย์และพยาบาล งานสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยจัดกลุ่มงานออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายการตลาดและชุมชนสัมพันธ์ ฝ่ายวิชาการและกิจกรรม และฝ่ายสนับสนุน หรืออาจแบ่งองค์ประกอบขององค์กรการท่องเที่ยวออกเป็นสายงานหลัก ได้แก่กลุ่มปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจหลักขององค์กร มีหน้าที่ในการสร้างผลผลิตขององค์กร และสายงานสนับสนุนที่เป็นกลุ่มทำหน้าที่สนับสนุนและช่วยเหลือในการปฏิบัติหน้าที่หลักขององค์กร”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร ควรมีการดำเนินการคือ ขั้นแรกกำหนดงาน ออกแบบและจัดกลุ่มงาน โดยวิเคราะห์และออกแบบงานที่ต้องดำเนินการ จากนั้นกำหนดขอบเขตหน้าที่ของแต่ละงานที่จัดกลุ่มไว้ จัดโครงสร้างของบุคลากร และสรรหาบุคลากรที่ร่วมดำเนินงานโดยกำหนดคุณสมบัติให้เหมาะสมกับงานที่ทำ ได้แก่ วิทยากร ผู้นำกิจกรรม อาสาสมัคร และเมื่อได้บุคลากรครบถ้วนแล้ว ควรมีการปฐมนิเทศชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนการดำเนินงานต่าง ๆ รวมถึงองค์ความรู้ที่ เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพฤติกรรม กิจกรรมและธรรมชาติของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร

2.3) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร

บุคลากรทางการท่องเที่ยว นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยว การบริการต้องมีการเกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคลากรทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ บุคลากรทางการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้ลูกค้าได้รับรู้ถึงคุณภาพหรือเป็นผู้ทำลายคุณภาพก็ได้ หน่วยงานต่าง ๆ จึงต้องเตรียมกระบวนการเกี่ยวกับบุคลากรทางท่องเที่ยว นับตั้งแต่การสรรหา การคัดเลือก การพัฒนาบุคคลและฝึกอบรม ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ควรเน้นพัฒนาความรู้ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และสร้างเสริมสมรรถนะการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้แก่บุคลากรทางการท่องเที่ยว โดยการสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจในการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแหล่งท่องเที่ยวทุกภาคส่วน รวมทั้งยกระดับทักษะการปฏิบัติการและการสื่อสารของบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอแนะว่า “ควรมุ่งเน้นพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว สามารถถ่ายทอดเรื่องราวและก่อให้เกิดแรงจูงใจในการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเพื่อสร้างความสุขในการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว และมีความสามารถในการสื่อสารใช้ทักษะภาษาที่มีความหลากหลาย สื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้หลากหลายมากขึ้น ตลอดจนพัฒนาบุคลิกภาพซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวให้เข้าสู่ระบบสากล โดยจัดฝึกอบรมบุคลากรและเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ร่วมกับสถาบันการศึกษา โดยพัฒนาหลักสูตรให้มีการเรียนการสอนด้านการท่องเที่ยวในโรงเรียน พร้อมทั้งมีการฝึกอบรมให้บุคลากรมีความชำนาญในการใช้ภาษาต่างประเทศได้เป็นอย่างดีเพื่อเกิดความคล่องตัว ในการติดต่อสื่อสารและปฏิบัติงานในการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ที่ได้เสนอว่า “ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน ในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและควรจัดให้มีหลักสูตรที่เหมาะสมกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยว มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวและเป็นเจ้าบ้านที่ดี”

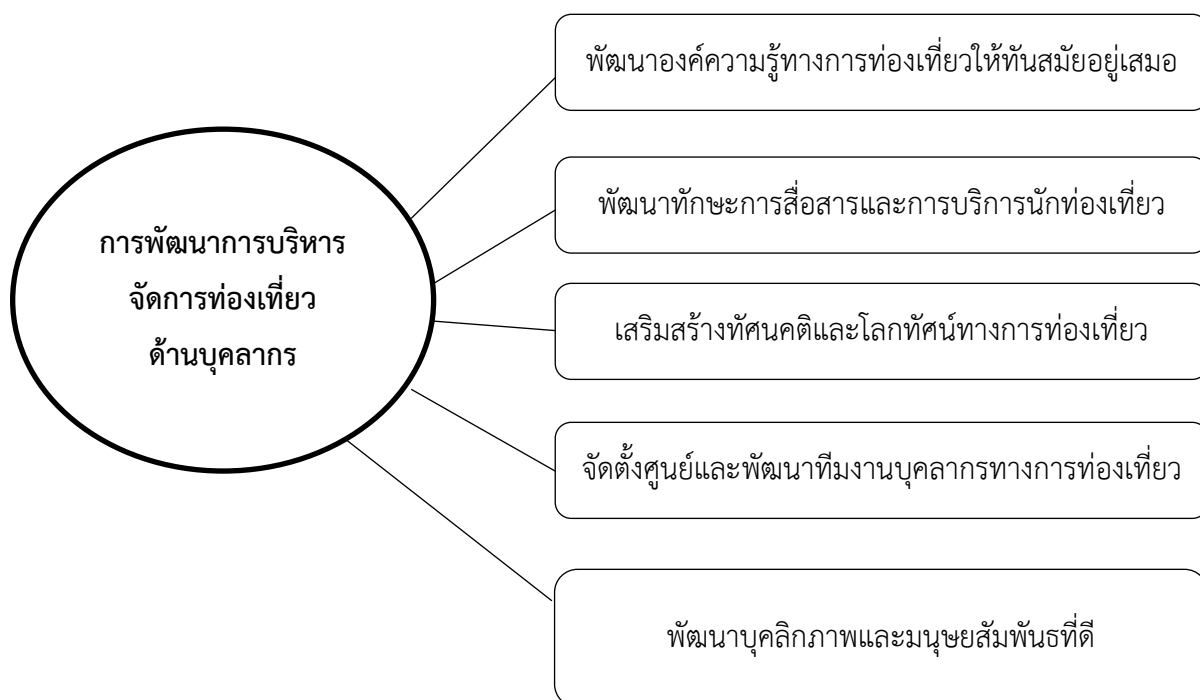
ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอแนะว่า “ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมและมีมาตรฐาน พร้อมทั้งมีเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ครบครัน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาทักษะการทำงานอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจท่องเที่ยว ที่พัก การคมนาคมขนส่ง ภัตตาคาร ร้านอาหาร และการพัฒนาสินค้าที่ระลึกที่มีมาตรฐาน เป็นต้น” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาทีมงานบุคลากรทางการท่องเที่ยว จัดตั้งกลุ่มชมรมหรือคณะทำงานเพื่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา มีการอบรมให้ความรู้แก่ทีมงาน เช่น ไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ มีการเชิญหน่วยงานภายนอกเข้ามาถ่ายทอดและให้ความรู้กับบุคลากรในพื้นที่ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพทางด้านภาษาต่างประเทศให้กับบุคลากรทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้เปรียบ ในการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในประเทศไทย” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้าน

และผู้นำชุมชน ได้เสนอมุมมองเพิ่มเติมว่า “ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีความรู้ในศาสตร์และศิลป์การบริการ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการใช้บริการของนักท่องเที่ยวที่หลากหลายได้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์การใช้บริการ โดยเน้นการจัดการความรู้ให้กับบุคลากรสามารถนำไปใช้เพื่อการ คัดสรร และพัฒนาบุคลากรให้ได้คุณลักษณะสมรรถนะที่ตรงกับคุณสมบัติในการบริการการท่องเที่ยว”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการพัฒนาบุคลากร ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้นำคุณลักษณะการมีมนุษยสัมพันธ์การทำงานเป็นทีม มีจิตใจรักบริการ และบุคลิกสำหรับการให้บริการ ได้แก่ การยิ้มแย้มแจ่มใส การเอาใจใส่และติดตามการให้บริการ ซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของไทยที่มีความแตกต่างจากชาติอื่นมาสร้างข้อได้เปรียบในการปฏิบัติงาน” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรพัฒนาทัศนคติด้านการบริการของบุคลากรทางการท่องเที่ยว เนื่องจากถือว่าเป็นเรื่องสำคัญหรือที่ต้องมีตั้งแต่ต้น ถ้าเกิดทัศนคติของบุคลากรดีก็จะทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และทำให้เกิดมีอุดมคติในการบริการหรือมีใจรักในการบริการที่ดี ส่งผลที่ดีต่อตัวของผู้ปฏิบัติงานคนนั้น และกับหน่วยงานทางการท่องเที่ยว บุคลากรจึงต้องมีใจรักในงานบริการ มีความรักในองค์กร และเพื่อนร่วมงาน คิดบวก มองโลกในแง่ดีมีจิตอาสา ทำงานเป็นทีมได้มีความซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา เสียสละและมีส่วนร่วม” นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีความรู้เรื่องศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และฝึกทักษะการถ่ายทอดความรู้ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย เช่นการใช้ภาษาพูด ไม่ใช่ภาษาเชิงวิชาการมากเกินไป เป็นต้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้บุคลากรทางการท่องเที่ยวหรือมีคฤหัสถ์อำนวยความสะดวกในเรื่องความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด โดยแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจคือสถานที่เกี่ยวกับศาสนา”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ควรพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ให้มีความรอบตัวและพัฒนาความรู้ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการพัฒนาทักษะการสื่อสารที่ดีโดยสามารถสื่อสารได้หลายภาษา สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ การดูแลนักท่องเที่ยวจะต้องให้ความเอาใจใส่โดยเฉพาะท่องเที่ยวกลุ่มเปราะบาง สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และสามารถเข้าใจความแตกต่างของนักท่องเที่ยวได้ มีการพัฒนาทัศนคติมองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้ม มีใจรักในงานบริการ หวังเห็นสมบัติของชุมชนท้องถิ่น ภาคภูมิใจและซื่อสัตย์ในการบริหาร และควรพัฒนาด้านบุคลิกภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักท่องเที่ยวทุกคน นอบน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ สุภาพ เรียบร้อย และแต่งกายอย่างสุภาพ

ดั่งภาพที่ 16

ภาพที่ 16 การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร

2.4) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก

การอำนวยความสะดวกเป็นแนวทางการจัดการของผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ชี้นำ บุคคล การนิเทศงาน และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยต้องคำนึงถึงขวัญและกำลังใจของพนักงานด้วย ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาการอำนวยความสะดวกด้านการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน โดยจัดประชุมและปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกันคือ ต้องมีการประสานกับพหุภาคีได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันศาสนา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่เพื่อร่วมปรึกษาหารือในการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอมุมมองว่า “ควรพัฒนาการวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผนโดยมีการบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวกและควบคุมอย่างเหมาะสม ภายใต้การติดตามประเมินผลเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ ทั้งนี้ การกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่กำหนดไว้”

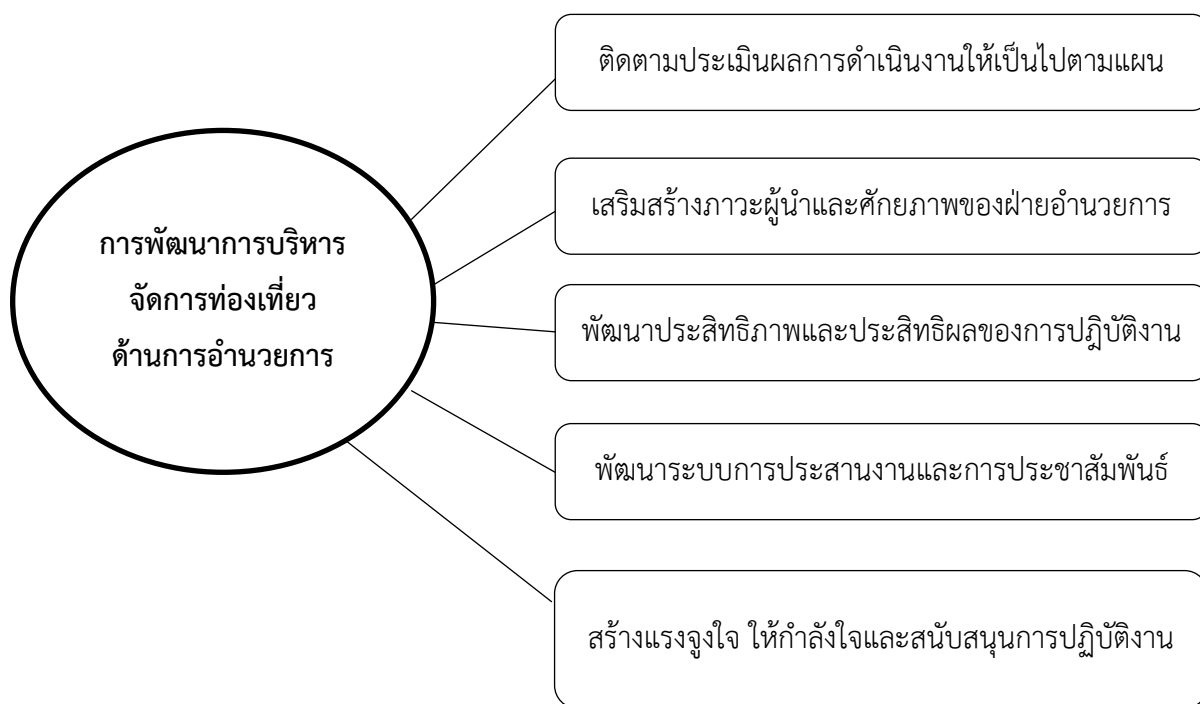
สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว ควรมีการติดตามและประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการมอบหมายงาน คือต้องมีการติดตามความคืบหน้าระหว่างดำเนินการว่าเป็นไปตามแผนหรือแนวทางที่กำหนดหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร ซึ่งจะได้นำไปปรับปรุงแก้ไข เมื่องานเสร็จต้องประเมินคุณค่าว่าดีเพียงใด และควรมีการให้รางวัล เช่น คำชม หรือของรางวัล เป็นต้น”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “ควรพัฒนาภาวะผู้นำของผู้รับผิดชอบในการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีที่ผู้บริหารใช้กับพนักงานเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดี ประกอบด้วยความเป็นผู้นำ การจูงใจ การตัดสินใจ การมอบหมายงานและการติดต่อสื่อสาร” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เสนอไว้ว่า “การบริหารงานในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เจ้าอาวาสหรือผู้นำชุมชนต้องรับผิดชอบต่อการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ จึงต้องมีการมอบหมายงานภายในวัด โดยการกระจายงานในหน้าที่ ความรับผิดชอบและอำนาจการตัดสินใจ ในหน้าที่ที่อยู่ในขอบเขตซึ่งกำหนดให้ผู้อื่นไปปฏิบัติ การมอบหมายงาน ต้องมีการปรับตัวและปรับความเข้าใจ ติดต่อกับ ใต้อบโต้ แนะนำ และชี้แจงแก่บุคลากรเจ้าหน้าที่ เพื่อให้การมอบหมายงานได้ผลตามต้องการ” รวมทั้งมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ได้เสนอว่า “ควรสร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจและสนับสนุน เมื่อบุคลากรและเจ้าหน้าที่ผู้รับมอบหมายงานได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ทำความเข้าใจกันแล้ว โดยต้องกระตุ้นให้กำลังใจ และสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ อำนาจ ความสะดวก และชี้แนะให้คำปรึกษาเป็นระยะ ๆ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและความสัมพันธ์อันดี” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ที่ได้เสนอไว้เพิ่มเติมว่า “ควรมีการพัฒนาการปฏิบัติงานของฝ่ายอำนวยการในการท่องเที่ยว โดยการบูรณาการเครื่องมือต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ ประเมินค่าข้อมูลที่ได้รับจากการพิจารณาสถานการณ์ประเมินผลข้อมูล และแนวโน้มความเป็นไปได้ และกำหนดเป็นแนวความคิดและหนทางในการปฏิบัติที่เป็นไปได้และเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด”

นอกจากนี้ ยังมีมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชนที่ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรวิเคราะห์ภารกิจที่ได้รับมอบหมายโดยฝ่ายอำนวยการให้แนวความคิดในการวางแผน และต้องมีการประมาณการของฝ่ายอำนวยการ เพื่อประมาณการความต้องการของหน่วยงานการท่องเที่ยว การให้ข้อตกลงใจและแนวคิดในการปฏิบัติ การจัดทำแผนและคำสั่งการอนุมัติสุดท้ายเมื่อเจ้าอาวาสหรือผู้นำชุมชนตกลงใจก็ดำเนินการในขั้นตอนของการประสานงาน กำกับดูแล และติดตามผลทั้งในระดับบนและระดับล่าง” ซึ่งสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ที่ได้เสนอเพิ่มเติมไว้อย่างน่าสนใจว่า “การพัฒนาของฝ่ายอำนวยการในการท่องเที่ยว ควรมีการกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน มีการดูแลซึ่งกันและกัน และพึ่งพาอาศัยกันโดยเชื่อมโยงแต่ละฝ่ายทำให้

การปฏิบัติงานมีความราบรื่นและสอดคล้องกัน ซึ่งมีการมอบหมายงานกันอย่างเหมาะสม ลักษณะงานที่มอบหมายนั้นต้องคำนึงถึงความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน และเพื่อให้เกิดความพอใจระหว่างผู้สั่งการและผู้รับคำสั่งงานจึงจะดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยและไม่เกิดปัญหาต่อองค์กร”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก ควรมุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน เสริมสร้างภาวะผู้นำของฝ่ายอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว พัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของฝ่ายอำนวยความสะดวก พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ กำหนดทิศทาง การปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบาย มอบหมายงานภายในวัดโดยการกระจายงานในหน้าที่และความรับผิดชอบ และสร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรเจ้าหน้าที่ ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก

2.5) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด

การที่จะนำความสำเร็จมาสู่การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้นั้น จะต้องให้ความสำคัญกับส่วนประสมทางการตลาดที่สามารถวัดผลของการบรรลุความสำเร็จด้านการตลาดได้ ในการพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวอันเป็นสิ่งที่จุดประกายให้เกิดการค้นหาความสำเร็จทางการตลาดท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับ

การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอมุมมองว่า “การบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการตลาดทางการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งของส่วนประสมทางการตลาด โดยมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่น ๆ คือ ผลิตภัณฑ์ ราคา และช่องทางการจัดจำหน่าย ดังนั้น จึงควรขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมการตลาด เพื่อทำหน้าที่กระจายข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว เช่น ความเชื่อทัศนคติ ความรู้สึก หรือการตัดสินใจ เป็นต้น” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนตลาดการท่องเที่ยวของชุมชน มุ่งเน้นให้เป็นภารกิจที่สำคัญภารกิจหนึ่งของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการตลาดให้คนเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และทำการตลาดการท่องเที่ยวไทยเชิงรุก มีการกำหนดกลยุทธ์ของตลาดท่องเที่ยวในชุมชน โดยเน้นการสร้างการรับรู้ความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “สำหรับประเด็นทางด้านการตลาดที่เกี่ยวข้องกับวัด ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานั้น จะต้องมีการพัฒนาและเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ต้องมีการประยุกต์เทคนิคส่วนประสมทางการตลาดขั้นพื้นฐาน ให้สามารถใช้ได้กับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ ทั้งในเรื่องของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ราคา ความสะดวกสบายของสถานที่ การเพิ่มคุณค่าการตลาดท่องเที่ยวเชิงพุทธ บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพภายในวัด และจัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว”

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอมุมมองโดยเน้นการสร้างกลยุทธ์ว่า “ควรกำหนดกลยุทธ์และโปรแกรมการส่งเสริมการตลาดการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ ความพึงพอใจและความภาคภูมิใจของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้กลยุทธ์ส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์การท่องเที่ยว เป็นการมอบโอกาสให้กับผู้เดินทาง นักเดินทาง นักท่องเที่ยว ในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของ พื้นที่เป้าหมายที่ไปท่องเที่ยว เพื่อสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวที่ได้ลงมือปฏิบัติ ได้สัมผัสประสบการณ์ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “กิจกรรมการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา นอกจากนี้ เหตุผลที่วัดต่าง ๆ ต้องมีการนำกลยุทธ์ทางการตลาดมาใช้โดยคำนึงถึง

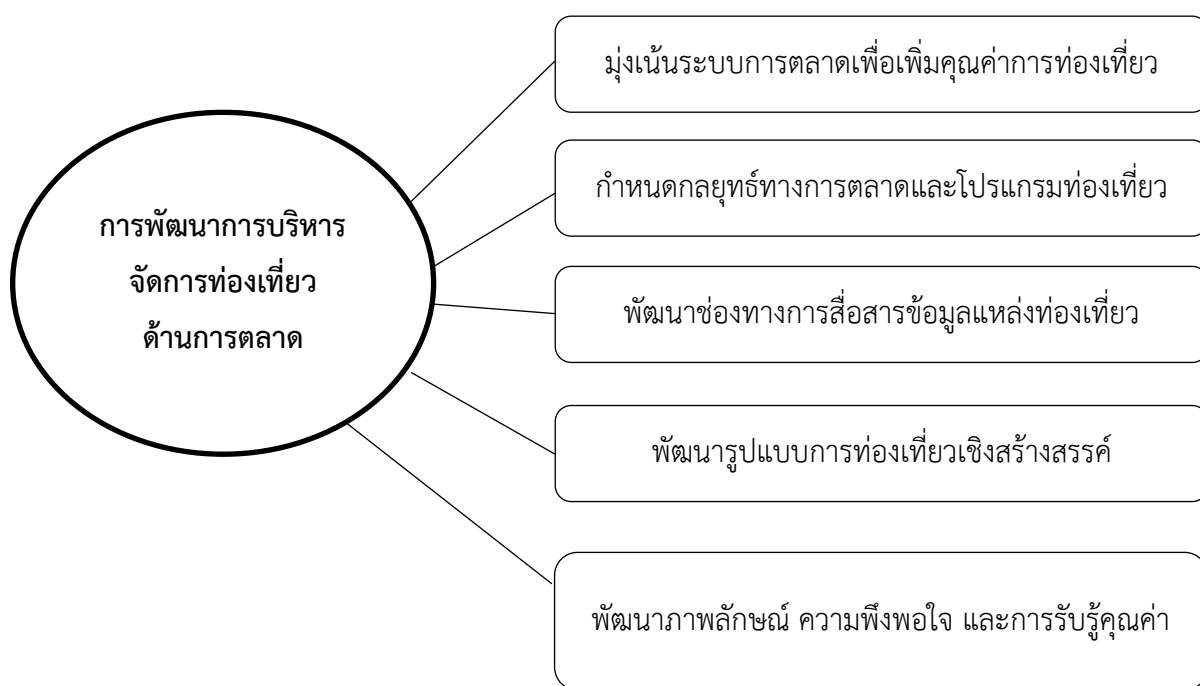
การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการตลาด ก็เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด และความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดก็เพื่อสร้างความสำเร็จในประสิทธิผล ซึ่งได้จากกลยุทธ์การตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เนื่องจากประสิทธิผลที่ได้จากกลยุทธ์การตลาดเป็นหัวใจที่สำคัญเพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินประสิทธิผลการบริหารงาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการนำกลยุทธ์มาใช้ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของผลการดำเนินงานทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ช่วยสร้างเครื่องมือวัดทัศนคติของนักท่องเที่ยวได้แก่ ภาพลักษณ์ ความพึงพอใจ และการรับรู้คุณค่า”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “สำหรับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว สิ่งที่ต้องมุ่งเน้นเป็นพิเศษคือการเพิ่มคุณค่าทางการตลาด ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาประสบความสำเร็จได้ และสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือการให้ความสำคัญทางด้านกระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ที่เกิดจากการตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา การแสวงหาข้อมูล ตลอดจนทำการประเมินทางเลือกเพื่อทำการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้โดยเสนอมุมมองว่า “แนวทางการส่งเสริมการตลาด ควรดำเนินการโดยการสำรวจหาลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่ เพื่อใช้เป็นจุดประชาสัมพันธ์ดึงดูดนักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลหรือโอกาสสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปีเพื่อให้นักท่องเที่ยววางแผนการเดินทางได้ล่วงหน้า จัดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหรือ ตั้งอยู่บนเส้นทางเดียวกันเพื่อเพิ่มแรงดึงดูดในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร วัสดุทัศนสื่อออนไลน์ เผยแพร่ผ่านหน่วยงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว และระบบอินเทอร์เน็ต”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอมุมมองโดยเน้นการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุว่า “ผู้สูงอายุมักมีอาการการเดินทางท่องเที่ยวที่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ ทั้งยังมีข้อจำกัดในการเดินทางท่องเที่ยว ดังนั้นการเข้าถึงตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจึงเป็นประเด็นที่ยังมีความท้าทายอยู่มาก ซึ่งผู้ประกอบการรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเร่งสำรวจและศึกษาข้อมูลเพื่อวางแผนการตลาดให้เหมาะสม โดยศึกษาช่องทางการสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวไปถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ ทำการสำรวจเนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่สอดคล้องกับความต้องการใช้ในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ หรือผู้ที่จัดการการเดินทางท่องเที่ยวให้ผู้สูงอายุ” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ผู้สูงอายุ

ส่วนใหญ่ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวตามคำแนะนำของลูกหลานและคนใกล้ชิด แหล่งท่องเที่ยวอาจจัดกิจกรรมเพื่อสร้างกระแสการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมการเดินทางท่องเที่ยวในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันพ่อวันแม่วันผู้สูงอายุ เทศกาลเข้าพรรษาพาผู้สูงอายุไหว้พระ 9 วัด ฯลฯ รวมถึงการให้ส่วนลดพิเศษสำหรับผู้สูงอายุในโปรแกรมท่องเที่ยวที่จัดตามปกติ โปรแกรมท่องเที่ยวในวันธรรมดา โปรแกรมท่องเที่ยวช่วง Low Season”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด ควรมุ่งเน้นการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างความพึงพอใจและนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ราคาสมเหตุสมผล ความสะดวกสบายของสถานที่ การส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและการจัดชุดโปรแกรมท่องเที่ยว ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด

2.6) การพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่จะเน้นการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพดีและคุ้มค่า โดยให้ความสำคัญกับความพึงพอใจเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็คำนึงถึงความมั่นใจด้าน

ความปลอดภัย ความมั่นใจด้านบริการ ใส่ใจดูแลสุขภาพที่ดี เลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและสุขภาพ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยววัด จึงเป็นส่วนสำคัญสำหรับ นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาและปรับปรุง สิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของวัดให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางการพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาคุณค่าของสภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากสภาพภูมิทัศน์ สภาพอากาศ ลักษณะ และกิจกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากผู้สูงอายุต้องการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ สภาพ ภูมิอากาศที่ดีสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีสิ่งที่น่าสนใจทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์หรือศิลปวัฒนธรรม ให้เลือกชม มีกิจกรรมแปลกใหม่ให้เลือกเข้าร่วม” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เสนอ มุมมองว่า “ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มักจะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อ การพักผ่อนและสร้างคุณค่าให้แก่ชีวิต องค์กรประกอบของแหล่งท่องเที่ยวจึงควรประกอบด้วยกิจกรรม ต่างๆ เช่น กิจกรรมตามวิถีชีวิตชาวบ้าน กิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพ กิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวได้เสนอว่า “ควรพัฒนา สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงภูมิทัศน์ การจัดทำป้ายข้อมูล การพัฒนาการคมนาคม การพัฒนาแหล่งอำนวยความสะดวกประกอบด้วย ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง บุคลากรทางการท่องเที่ยว การต้อนรับ การพัฒนาศิลปกรรมภายในวัด ตลอดจนแหล่งข้อมูลภายในวัด นอกจากนี้แล้วชุมชนตลอดจน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกำหนดนโยบายหรือทิศทางจะนำไปสู่แผนเพื่อปฏิบัติให้เกิดผลจริง จึงเป็นการเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวได้” ทั้งนี้มุมมองดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกับ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชนที่ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยว สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องของภูมิทัศน์ การนำชม และสิ่งอำนวยความสะดวก ที่จอดรถ การตลาด และการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุได้ทราบ และเดินทางมาศึกษาท่องเที่ยวและเรียนรู้ เป็นต้น สำหรับการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ จำเป็นต้องสร้างต้นแบบด้าน การท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมแบบภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยว ที่จัดโดยคนในชุมชน ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาสำหรับผู้สูงอายุเป็นการต่อยอดการเรียนรู้ทางจิตใจ เพื่อพัฒนาและสร้างคุณธรรม ความอยู่เย็นเป็นสุขมากกว่าการอยู่ร้อนนอนทุกข์ รวมถึงการทำบุญไหว้ พระ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ สิ่งดีๆในวัด และกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และการพักผ่อนนันทนาการ”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอมุมมองว่า “วัดที่มีความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ควรจัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่นำนักท่องเที่ยวเข้าชม สถานที่สำคัญหรือสิ่งทีควรให้ความสนใจ รวมทั้งคอยให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยมีวัตถุประสงค์ที่ท้องถิ่นอาจจะเป็นพระสงฆ์ สามเณร เด็กนักเรียนหรือผู้สูงอายุในชุมชนที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้ทำหน้าที่ให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุต้องการความสะดวกสบาย ในการเดินทางในสถานที่ท่องเที่ยวทั้งการเดินทางเท้าและทางรถยนต์ ต้องการบริการที่ดีจากผู้ให้บริการ และยินดีจ่ายค่าบริการพิเศษเพื่อแลกกับการบริการที่สูงขึ้น ต้องการรับข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวที่ลึกกว่าปกติ มีมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงลึก”

ส่วนในประเด็นการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ได้เสนอมุมมองและแนวทางที่หลากหลาย สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

1) จัดทำป้ายแสดงผังบริเวณ (แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญและสิ่งบริการในวัด) และป้ายให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ที่ตั้งศูนย์ ข้อมูล สิ่งที่ต้องไปชม ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา โดยติดตั้งป้ายไว้ใกล้ลานจอดรถ

2) จัดทำป้ายสื่อความหมายและเอกสารแสดงข้อมูลสถานที่ เช่น ประวัติวัด ประวัติ ของโบราณสถาน ลักษณะเด่นของโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยควรเลือกใช้ขนาดตัวอักษร และสีในป้ายให้เห็นได้ง่ายไม่ต้องเปลี่ยนแว่นตาเพื่อความสะดวกแก่ผู้สูงอายุซึ่งมักมีปัญหาสายตา และที่ตั้งป้ายควรมีพื้นที่ให้ยืนอ่านได้สะดวก ไม่ตั้งอยู่ริมถนนเพราะอาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ควรมีหลังคาสำหรับวัดสำคัญอาจมีศูนย์ข้อมูล พิพิธภัณฑ์หรืออาคารนิทรรศการจัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่รวบรวมไว้โดยจัดให้เป็นหมวดหมู่ มีป้ายสื่อความหมาย หรือมีเจ้าหน้าที่คอยให้ ข้อมูลหรือตอบคำถามแก่นักท่องเที่ยว

3) จัดให้มีที่นั่งพักสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น อยู่ใต้ร่มเงาต้นไม้ สามารถมองเห็นโบราณสถานและสภาพแวดล้อมที่สวยงาม บริการร้านขายอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก รวมถึงสถานที่จำหน่าย ดอกไม้รูปเทียน และวัตถุมงคล

4) พัฒนาระบบการรักษาความปลอดภัย เนื่องจากวัดส่วนใหญ่ไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำ จึงควรจัดอบรมผู้ประกอบการในวัดให้มีความรู้เรื่องการรักษาความปลอดภัยเพื่อ จะได้ช่วยดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวในเวลาจำเป็น รวมทั้งจัดให้มีสายตรวจของตำรวจเข้ามาในวัดเป็นประจำ

5) จัดให้มีห้องปฐมพยาบาล เนื่องจากวัดหลายแห่งมีตุ๋ยาสามัญประจำบ้าน แต่ส่วนใหญ่ไม่มีห้องปฐมพยาบาลเป็นการเฉพาะ ดังนั้น วัดที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ จึงควรจัดอบรมพระสงฆ์ สามเณร เจ้าหน้าที่และผู้ประกอบการในวัดให้มีความรู้เรื่องการปฐมพยาบาลเบื้องต้นสำหรับผู้สูงอายุและสามารถประสานงานกับหน่วยพยาบาลเพื่อส่งต่อไปรับการรักษาได้อย่างถูกต้อง

6) ปรับปรุงห้องสุขาที่ตั้งอยู่ใกล้ทางเข้าออกให้มีขนาดกว้างขวางและจัดทำทางลาดเพื่อให้ผู้สูงอายุและผู้พิการนำ Wheel Chair เข้าไปได้ติดตั้งเครื่อง สุขภัณฑ์ในตำแหน่งที่ผู้ใช้ Wheel Chair จะใช้ได้โดยสะดวกติดตั้งราวสำหรับพยุงตัวในห้องสุขา รวมทั้งจัดทำป้ายบอกทางไปยังห้องสุขาและติดตั้งไว้ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจน

7) ปรับปรุงสถานที่แหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวสูงอายุได้อย่างเต็มศักยภาพ เช่น การสร้างราวจับในแหล่งท่องเที่ยว ราวจับในสุขา การสร้างบันไดที่ถาวรและคงทน รวมถึงปรับภูมิทัศน์ภายในสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของวัดให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวสูงอายุ เสริมสร้างคุณค่าของสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่แบบครบวงจร สร้างระบบนิเวศภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวสูงอายุ ส่งเสริมและสนับสนุนมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงลึกเพื่ออำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวสูงอายุ ดังภาพที่ 19

ภาพที่ 19 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยววัด

2.7) การพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

การส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้ การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นมีความรับผิดชอบหลายระดับร่วมกัน เริ่มจากประชาชนหรือประชาคม องค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องย่อมมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกันตามกรอบ ที่กำหนดไว้ เพื่อการจัดการทรัพยากรของการท่องเที่ยวร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนะแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีทุกระดับ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นภาคีหลัก ในการดำเนินงานในระดับพื้นที่มีภาคประชาสังคม ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเอง โดยภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติรับผลประโยชน์ประเมินผลและทบทวนแผนและกิจกรรม เพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายและตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้ให้ข้อเสนอว่า “ควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวเพื่อสร้างกลไกการขับเคลื่อนการทำงานอย่างมีพลังและมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดการพึ่งพาช่วยเหลือกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการทำงานในระยะยาว โดยมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคเอกชนเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ในแหล่งท่องเที่ยวของวัดและสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนให้ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ควรพัฒนากระบวนการภาคีเครือข่ายร่วมกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจกับภาคประชาชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง รู้ถึงสิทธิและกระบวนการการเข้ามีส่วนร่วม จัดให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างฝ่ายบริหารกับประชาชน เพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง เพิ่มช่องทางการเข้ามีส่วนร่วมให้มากขึ้น”

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอแนะว่า “ควรที่หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนโดยการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ มีความเข้าใจ ตระหนัก และให้ความสำคัญโดยใช้การประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ การจัดเวทีประชุม การพูดคุยหรือการอบรม เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลและประกอบการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ได้เสนอว่า “หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องส่งเสริมและเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยความเต็มใจทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน ดำเนินการ และแล้วเสร็จ ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันและรู้สึกเป็นเจ้าของซึ่งจะทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้” ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องส่งเสริมให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง และเต็มที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกด้านทั้งทาง ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีจากการท่องเที่ยว” เช่นเดียวกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรส่งเสริมให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวอย่างถูกต้องเป็นระบบในทุกด้าน ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านอื่น ๆ เพื่อให้ทราบผลของการพัฒนาและปัญหาที่เกิดขึ้น นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาการท่องเที่ยว” ทั้งนี้ มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มภาคเอกชน ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยจัดตั้งคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นขึ้น เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีการบริหารเป็นรูปธรรม โดยมีภาครัฐ เอกชน ชุมชน และประชาสังคมในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งอำนวยความสะดวก สนับสนุน ช่วยเหลือ ให้ความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

ส่วนในมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น พร้อมสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว รวมทั้งสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวมโดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด นอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการอีกด้วย” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ให้บริการจำหน่ายและสอนนักท่องเที่ยวด้านการดูแลสุขภาพ การทำผลิตภัณฑ์ด้วยวัสดุและภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมถึงร่วมจัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มคุณค่า

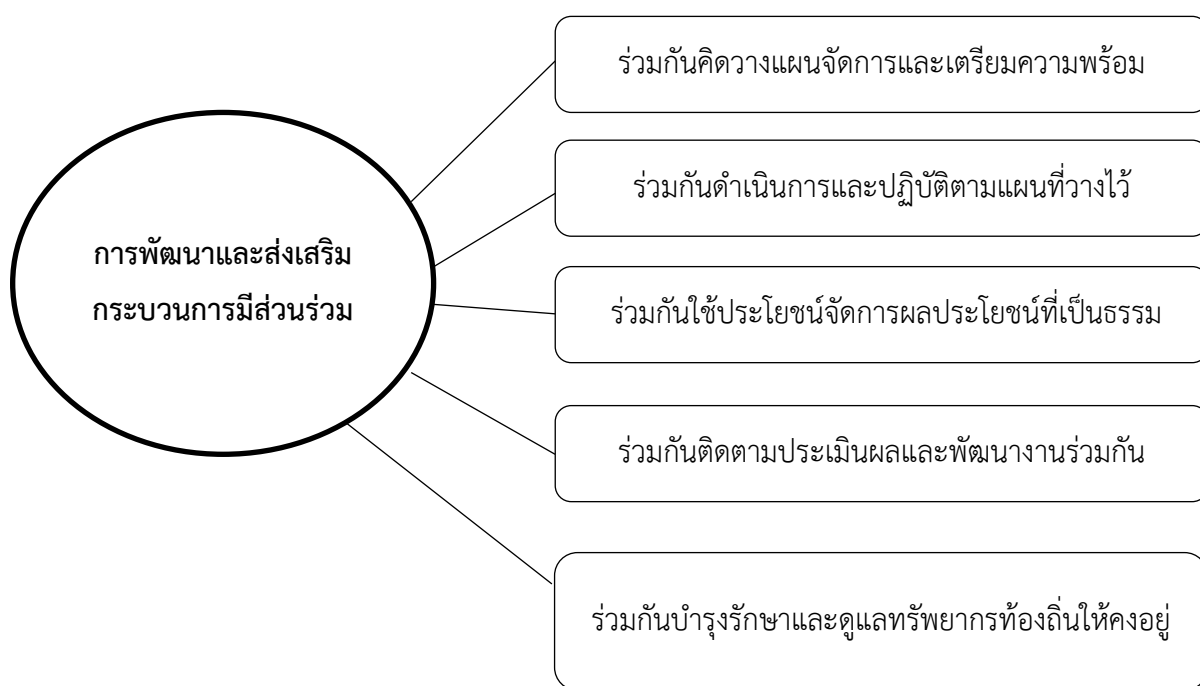

ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวแล้วยังเป็นการเผยแพร่อนุรักษ์และสืบสาน วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย” ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอมุมมองว่า “ปัจจัยความสำเร็จมาจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายบางแห่งมีความเข้มแข็งมาก บางแห่งมีความเข้มแข็งน้อยอันเป็นผลประโยชน์พุทธพาณิชย์ความไม่ลงรอยกัน ความสำเร็จเกิดจาก “พลังจากชุมชน” ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แกนนำชุมชนต้องใช้ 4 ประสาน ควรดึงพลังในชุมชน ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้วย “ทุนทางสังคม” ที่มีอยู่แล้วมาช่วยในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรสร้างกลไกและกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสร้างกระบวนการสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคม หรือชุมชนให้เป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น ทั้งนี้ หากสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลทำให้เกิดความเป็นชุมชนเข้มแข็งได้”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ยังได้เสนอมุมมองในประเด็นนี้ว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงานของรัฐ บ้าน วัด วัฒนธรรมอำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียน ร่วมมือกับทางวัดจัดยุวมัคคุเทศก์ โดยนักเรียน นักศึกษา ที่ได้รับการอบรมและได้รับความรู้แล้ว เป็นมัคคุเทศก์ประจำวัด เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาและทำไหว้พระ ปฏิบัติธรรม รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลืองานทางวัด โดยร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมทางพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ให้แก่ชาวพุทธ ประชาชนทั่วไป ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยว ในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรมีการระดมทรัพยากรทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริม กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัด และกิจกรรมส่งเสริมการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัด หน่วยงานราชการควรมีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้ประชาชนทั่วไป ได้รับรู้ทั้งทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ที่ได้เสนอมุมมองว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวควรมีการเชื่อมโยงบทบาทและภารกิจของหน่วยงานหลักด้านการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกับวัดและชุมชน เพื่อให้การกำหนดนโยบายและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สร้างกระบวนการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อการจัดทำฐานข้อมูลประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานการบริการแก่

นักท่องเที่ยวนั้น โดยจัดทำฐานข้อมูลทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อ โสตทัศน สื่อออนไลน์และแอปพลิเคชันที่เหมาะสมต่อการเข้าถึงข้อมูลของผู้สูงอายุ”

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว นั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์หรือได้รับประโยชน์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ (1) คนในชุมชนต้องร่วมกันวางแผนร่วมคิดวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน (2) ร่วมปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกัน (3) ร่วมกันใช้ประโยชน์จัดการผลประโยชน์ให้มีความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย (4) ร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและพัฒนางานร่วมกัน และ (5) ร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ต่อไป ดังภาพที่ 20

ภาพที่ 20 การพัฒนาส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

2.8) การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการกระทำอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อมทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยการกำหนดแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีจะต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความสำเร็จล้มเหลว ทั้งนี้ จาก

การสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ในประเด็นการบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายใน ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นส่วนประกอบของสถานที่แห่งนั้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมายังสถานที่แห่งนั้น แม้ว่าปัจจัยภายในด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช่อะไรที่ดึงดูดใจ หรือสิ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวก็มีอิทธิพลในการตัดสินใจเดินทางมายังสถานที่แห่งนั้น โดยความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะมีอยู่ 5 ลักษณะคือ สภาพการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว และความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องทางการท่องเที่ยวควรสนับสนุนและพัฒนาเครื่องมือ การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานให้มีคุณภาพ เพื่อยกระดับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับประเทศ ทั้งสื่อบุคคล เช่น มัคคุเทศก์และวิทยากรบรรยายให้ความรู้เป็นต้น และสื่อที่ไม่ใช่บุคคล เช่น การจัดนิทรรศการ สื่อสตัทชูอนุสรณ์สื่อผสมหรือมัลติมีเดีย สื่อ QR Code สื่อสังคมออนไลน์เส้นทางศึกษาด้วยตนเอง และการจัดกิจกรรมพิเศษ เป็นต้น โดยจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพของสื่อเหล่านี้โดยเน้นการสื่อสารผ่านภาษาที่หลากหลาย” ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอมุมมองว่า “นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเหตุผลหลักคือการพักผ่อนหย่อนใจ จึงตัดสินใจที่จะไม่เดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวที่มีปัญหาด้านการเมือง แหล่งท่องเที่ยวจึงควรมีการรักษาความปลอดภัยและมีการบริหารจัดการที่ดีในการป้องกันไม่ให้เกิดหรือบรรเทาผลกระทบ หากเกิดเหตุการณ์ขึ้นทางหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และวางระบบการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและทันทั่วทั้ง” สอดคล้องกับมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “วัดกับการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่เดินคู่กันสำหรับสังคมในปัจจุบัน และวัดยังเป็นที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมตลอดจนพุทธศิลป์ที่สวยงามและมีคุณค่า ดังนั้นจึงควรพัฒนาคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยทำให้วัดกลายเป็นสถานที่เรียนรู้และศึกษาของสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด ทำให้วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม”

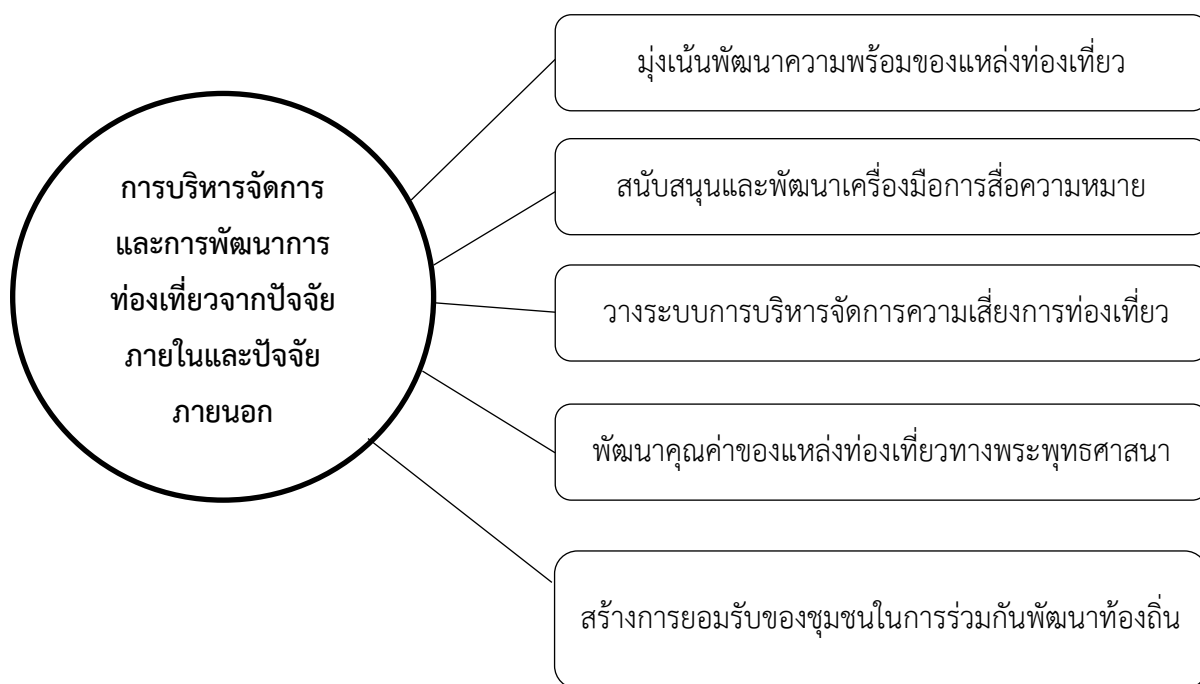
นอกจากนี้ในประเด็นดังกล่าว ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจากปัจจัยภายใน ควรมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา หรือการเดินทางเพื่อการแสวงบุญ ซึ่งเป็นการเดินทางเพื่อให้เกิดการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเพื่อขัดเกลาจิตใจและพัฒนาจิตใจของผู้เดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมทางศาสนาเป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้ผู้คนเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้เห็นคุณค่ากิจกรรมทางพุทธศาสนา” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้าน

การท่องเที่ยวได้เสนอมุมมองว่า “การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ต้องไม่ลืมแก่นแท้ของความเป็นวัดในพระพุทธศาสนา คือ วัดเป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ที่ใช้ศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และเป็นสถานที่สำหรับขัดเกลาฝึกฝนจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาทุกยุคทุกสมัย ดังนั้น การพัฒนาจึงควรดำเนินการจัดบรรยากาศภายในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้บรรยากาศร่มรื่น มีความสะอาดและสวยงาม โดยใช้พุทธศิลป์ภายในวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่ใช้แสวงหาความรู้ เพื่อทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์สูงสุดจากการมาท่องเที่ยวภายในวัด” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มภาคเอกชน ที่ได้เสนอไว้ว่า “ควรจัดให้มีการฝึกอบรมและดูงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบไม่รีบเร่งสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าอาวาส พระสงฆ์ คณะกรรมการพัฒนาวัด เจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และผู้ที่ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานจัดการการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์และพัฒนาวัดให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชน ชาวบ้านและผู้นำชุมชนได้เสนอไว้เพิ่มเติมว่า “วัดควรมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาศูนย์บริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อปรับตัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซม บูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถ วิหาร เจดีย์ หอพระไตรปิฎก โบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือการปรับปรุง ท่อน้ำ ความสะอาดความปลอดภัย สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ สถานที่จอดรถและการให้บริการให้ดียิ่งขึ้น” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เสนอไว้ว่า “ประเด็นสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาวัดที่ดีนั้น ต้องเน้นคุณค่าและรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้อย่าให้เสียรูปทรง เพื่อไม่ให้สิ่งที่เป็นมรดกอันล้ำค่าทางพระพุทธศาสนาสูญหายไปจากสังคมไทย”

ส่วนในประเด็นการบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัดจะต้องเข้ามาสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้มากยิ่งขึ้น ทั้งในส่วนเรื่องความรู้ งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการสนับสนุนจากชุมชนและสังคม โดยวัดต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชนและประชาชนในพื้นที่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในศาสนสถาน และการสร้างความรู้ความเข้าใจของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา” ทั้งนี้ในประเด็นดังกล่าว ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มภาคเอกชน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้โดยเน้นไปที่ปัญหาสถานการณ์ปัจจุบันว่า “ภาวะเศรษฐกิจ การแพร่ระบาดของโรคติดต่อและการเมือง มีส่วนสำคัญในการกำหนดกระแสการเดินทางท่องเที่ยว สภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้การเดินทางท่องเที่ยวอ่อนตัวลง โดยเฉพาะการเดินทางท่องเที่ยวระยะไกล เช่นเดียวกับความเคลื่อนไหวทางการเมืองและการแพร่ระบาดที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อาจก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคง เป็นผลให้การเดินทางออกทะเลตัวลง

ในระยะเวลา นั้น การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องสร้างความมั่นใจและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการสร้างแนวทางอำนวยความสะดวกและระบบมาตรฐานเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม” ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นนี้ว่า “การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอกนั้น ในเบื้องต้นหน่วยงานผู้รับผิดชอบในระดับท้องถิ่น ควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนถึงความพร้อมในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นการสำรวจถึงความต้องการ ความพร้อม และการยอมรับของชุมชนในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนเองจะเป็นผู้ดูแลรักษาได้ดียิ่งขึ้นกว่าหน่วยงานภายนอกชุมชน พร้อมทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในแต่ละท้องถิ่น”

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ควรมุ่งเน้นพัฒนาความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยวและความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ควรสนับสนุนและพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว วางระบบการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยว พัฒนาคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา และปฏิบัติธรรม พัฒนาทรัพยากรและสาธารณูปโภคภายในวัด สร้างความมั่นใจและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว สร้างการยอมรับของชุมชนในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ดังภาพที่ 21

ภาพที่ 21 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

2.9) การบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว

การบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นประเด็นชี้วัดในการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมีความต้องการทางการบริการมากกว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยความต้องการด้านการบริการดังกล่าว เกิดจากปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านร่างกาย ปัญหาทางด้านจิตใจ และปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุไม่มีความสุข แต่หากได้รับการบริการที่ดีก็สามารถส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างความพึงพอใจทางการท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “บุคลากรและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวของวัดเป็นพนักงานให้บริการที่ต้องมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้ให้และผู้รับบริการบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้ลูกค้ารับรู้ถึงคุณภาพ หรือเป็นผู้ทำลายคุณภาพได้ วัดจึงต้องเตรียมบุคลากรและเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ตั้งแต่การสรรหา รับสมัคร ฝึกอบรม กระตุ้นบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากรในส่วนที่ต้องติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรง เนื่องจากบุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับการรับรองนักท่องเที่ยวในกระบวนการบริการมากที่สุด” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มภาคเอกชน ได้เสนอมุมมองว่า “บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดควรจะมีมนุษยสัมพันธ์ ดูแล และเอาใจใส่ลูกค้า ตลอดจนการบริการ มีความกระตือรือร้นในการให้บริการของเจ้าหน้าที่ มีความชำนาญในการให้บริการและควรมีความรู้และทักษะการใช้ภาษาอังกฤษที่ดี เพราะงานบริการนั้น บุคลากรเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ เพราะการมีบุคลากรทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมีความรู้ความสามารถในการอำนวยความสะดวกได้อย่างรวดเร็วไม่ผิดพลาด” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้ให้สัมภาษณ์โดยเสนอว่า “การพัฒนาและส่งเสริมบุคลากรทุกระดับด้วยการอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม สร้างความตระหนักให้รู้คุณค่าส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ การร่วมงานบุญประเพณีทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมการเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามและคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว”

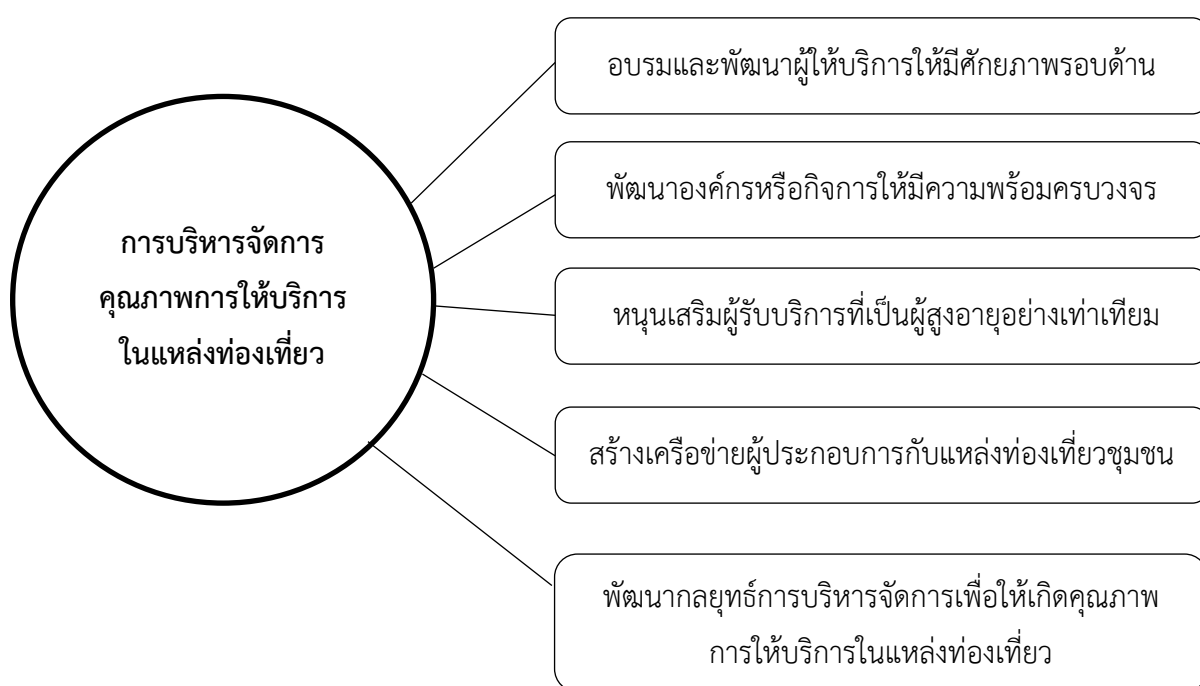
ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรเสริมสร้างการตอบสนองต่อนักท่องเที่ยว โดยบุคลากรทางการท่องเที่ยวจะต้องมีความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยวตลอดการเดินทาง และช่วยเหลือนักท่องเที่ยวทุกครั้งโดยไม่รอให้นักท่องเที่ยวร้องขอให้บริการนักท่องเที่ยวทุกคนอย่างรวดเร็วทั่วถึง มีการให้บริการนักท่องเที่ยวทุก

คนด้วยความเต็มใจ และนักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายจากการให้บริการของผู้นำเที่ยวทุกครั้ง” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรส่งเสริมความเข้าใจ โดยบุคลากรทางการท่องเที่ยวควรดูแลนักท่องเที่ยวให้ได้รับความสะดวกสบายอย่างเท่าเทียมกัน มีความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการแตกต่างกัน มีความเอาใจใส่ต่อการบริการแก่นักท่องเที่ยวทุกคนเพื่อให้การช่วยเหลือและให้บริการ และตระหนักถึงผลประโยชน์สูงสุดของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ” ทั้งนี้มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ที่ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาความเป็นรูปธรรมของการบริการ โดยบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดจะต้องแต่งกายสุภาพ เรียบร้อยตามกาลเทศะ มีบุคลิกภาพที่ดีหน้าตาสดชื่นยิ้มแย้ม มีเอกสารรายการนำเที่ยวและข้อมูลทั่วไปสำหรับนักท่องเที่ยว ทำให้ผู้รับบริการรับรู้ถึงการให้บริการได้ชัดเจนขึ้น” นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ควรสร้างความเชื่อถือไว้วางใจ โดยบุคลากรและเจ้าหน้าที่ให้บริการได้ตรงตามที่ระบุไว้ในรายการนำเที่ยว ให้บริการนักท่องเที่ยว ตลอดการเดินทางโดยไม่มี ความผิดพลาด สามารถนำนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ให้บริการนักท่องเที่ยวทุกครั้งด้วยการบริการที่ตัวอย่างสม่ำเสมอ และสามารถจัดหาหรือปรับเปลี่ยน การบริการทดแทนให้นักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเชื่อถือไว้วางใจได้ในการให้บริการของผู้นำเที่ยว”

ส่วนในประเด็นการบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ควรบริหารจัดการสรรสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ โดยการเตรียมความพร้อมในสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุกำลังจะเดินทางไป เช่น การเยี่ยมชมความงดงามทางโบราณสถานและพุทธศิลป์ การเข้าไปศึกษาศิลปะวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ที่ต้องอาศัยป้ายสื่อความหมายในการอธิบายรายละเอียดที่เป็นข้อมูลสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงกิจกรรมที่มีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลาย เช่น การนั่งสมาธิ การปฏิบัติธรรม เป็นต้น” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้เสนอว่า “การบริการการท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการต้องออกแบบให้เหมาะสมกับสุขภาพของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มด้วย ตลอดจนการคำนึงถึงความปลอดภัยที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาออกแบบการบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อจัดวิธีการในการอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด โดยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ” นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “การจัดการบริการด้านกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว ควรออกแบบให้เหมาะสมกับช่วงอายุนักท่องเที่ยว เนื่องจากผู้สูงอายุบางกลุ่มไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการบางประเภทที่ต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกาย อีกทั้งต้องคำนึงถึงความสะดวกสบายใน

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ และกิจกรรมต้องสามารถสร้างสรรค์ความรู้และมนุษยสัมพันธ์ที่ร่วมกับผู้อื่น”

กล่าวโดยสรุป การสร้างคุณภาพทางการบริการทางการท่องเที่ยว ถือเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถเสริมศักยภาพทางการแข่งขันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยต้องศึกษาพฤติกรรมความต้องการทางการบริการของนักท่องเที่ยวทั้งก่อนรับบริการ ระหว่างบริการ และหลังรับบริการ เพื่อประเมินความต้องการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพบริการทางการท่องเที่ยวที่เหนือชั้นยิ่งขึ้น การให้บริการสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) ผู้ให้บริการซึ่งเป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสม มีความรู้เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติมีทัศนคติที่ต่อผู้ใช้บริการ (2) องค์กรหรือกิจการ เป็นสถานที่สำหรับการปรนนิบัติแก่ผู้รับบริการ ต้องคำนึงการออกแบบโครงสร้างอาคาร การจัดวางสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยของสภาพแวดล้อมโดยรอบ (3) ผู้รับบริการ เป็นผู้สูงอายุที่เดินทางเข้ามาใช้บริการ ในแต่ละรายจะมีความต้องการที่แตกต่างกันไปตามช่วงอายุและ (4) ผู้ประกอบการ เป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินกิจการ โดยจะต้องอาศัยประสบการณ์ร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ในการผลักดันให้เกิดกลยุทธ์การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว ดังภาพที่ 22

ภาพที่ 22 การพัฒนาการบริหารจัดการคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว

2.10) การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวและยังเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้พื้นที่ที่มีทรัพยากรเหล่านี้ยังมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งยังเป็นสิ่งที่มีจำกัด แต่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการท่องเที่ยว และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาหาความรู้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูชนบทวัฒนธรรม ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม จึงมีการนำมาใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการพัฒนาการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งในแต่ละพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพ ทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ และการนำมาใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้สัมภาษณ์และเสนอแนวทางพัฒนาไว้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน ได้เสนอว่า “ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของวัด ควรพัฒนาพื้นที่ใช้สอยในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อประโยชน์ในการสวดมนต์ ไหว้พระหรือนั่งสมาธิ พื้นที่สำหรับปฐมพยาบาล พื้นที่สำหรับนวดแผนโบราณ พื้นที่สำหรับซื้อของใช้ และของรับประทานเล่นและพื้นที่สำหรับกายภาพบำบัด” เช่นเดียวกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้เพียงพอกับความต้องการของผู้สนใจเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งด้านเส้นทาง การเดินทาง การมีป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางเส้นทางคมนาคมให้สามารถสนองต่อความต้องการนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงด้านการประชาสัมพันธ์สิ่งอำนวยความสะดวก” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มบุคลากรและเจ้าหน้าที่ ได้เสนอมุมมองว่า “ควรพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐาน ได้แก่ ความพอเพียงของสถานที่จอดรถ ป้ายบอกทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว การบริการด้านข้อมูลข่าวสารในสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ ที่นั่ง/มานั่ง น้ำดื่ม ความพอเพียงของร้านอาหาร ร้านกาแฟ และเครื่องดื่ม รวมทั้งความสะดวกในการหาร้านจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าโอท็อปของชุมชน”

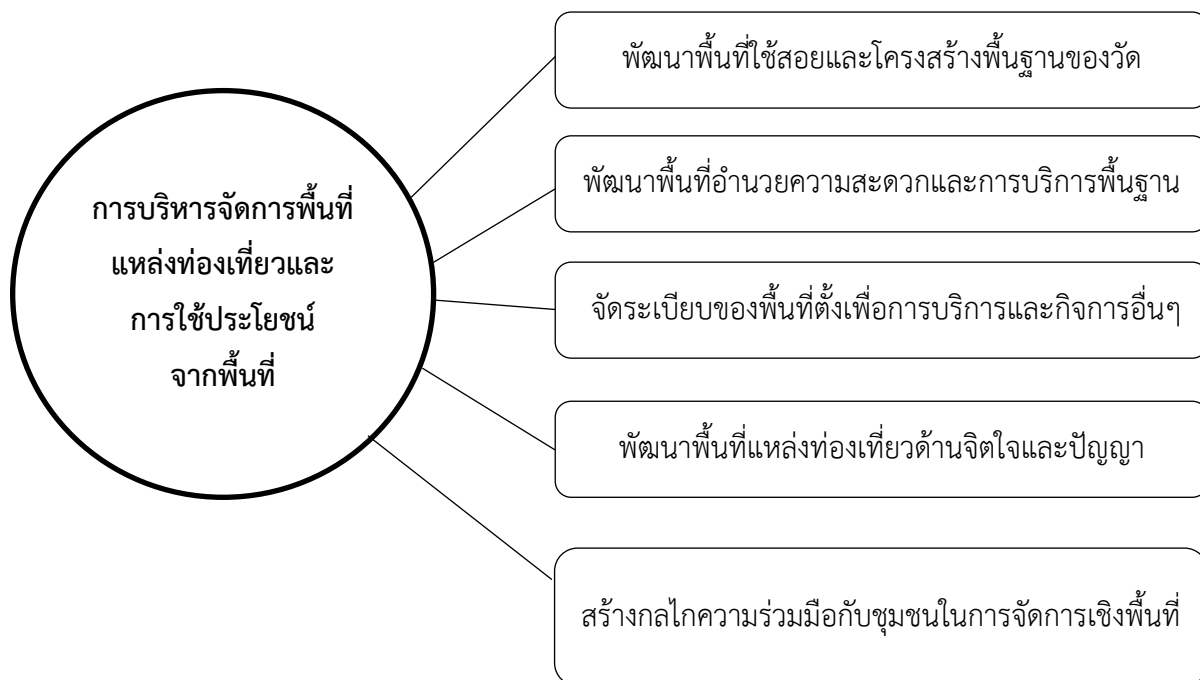
ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอว่า “ควรพัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยการจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้รูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่าง ๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าเข้าไปในเขตพุทธาวาสอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดตั้งตู้บริจาคให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีการบอกวัตถุประสงค์และที่อยู่เบอร์โทรที่ชัดเจน นอกจากนี้ มีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาให้ชัดเจน โดย

วางอยู่ใกล้ตู้บริจาค” สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มภาคเอกชน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้โดยนำเสนอว่า “ควรพัฒนาเชิงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยเป็นการพัฒนาเตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ในวัด ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น เน้นการพัฒนากิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา รวมทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนและวัด ให้เกิดความเข้มแข็ง”

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มพระสงฆ์ ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวภายในวัดไว้อย่างน่าสนใจว่า “วัดควรจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ โดยแบ่งเป็น 3 เขต คือ (1) เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์และฆราวาส สามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามช่วงเวลาและบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม (2) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ควรเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมเพื่อกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ไม่ดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าชม (3) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้บริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจการที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เช่น เป็นที่ตั้งของศาสนสถาน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา” ส่วนกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้เสนอมุมมองเพิ่มเติมว่า “การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวควรมีการสร้างกลไกความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน และความต้องการของนักท่องเที่ยวมากกว่าผลกำไรที่ได้รับจากการทำธุรกิจท่องเที่ยว และควรจัดสรรงบประมาณในการสร้างพื้นที่ใช้สอยและดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับความต้องการในการเดินทางและประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวที่ของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะมีเพิ่มขึ้นในอนาคต”

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ควรพัฒนาพื้นที่ใช้สอยในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบริการผู้สูงอายุ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้เพียงพอกับความต้องการของผู้สนใจเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ พัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐาน พัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยการจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ พัฒนาเตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ในวัด ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น เน้นการพัฒนา กิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา

รวมทั้งควรสร้างกลไกความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนและความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังภาพที่ 23

ภาพที่ 23 การพัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่

4.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Research) โดยการสนทนากลุ่ม

จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 20 คน ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดและแนวทางพัฒนา

ผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในประเด็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดโดยใช้กรอบวิเคราะห์ตามทฤษฎี 5As ของ Tourism Western Australia (2008: 5-15) ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละคนได้เสนอมุมมองที่หลากหลาย ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 ได้เสนอมุมมองว่า “การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวถือว่าเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม เจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนจึงควรพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด ให้เป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของ

พระพุทธศาสนา รวมไปถึงเป็นสถานที่รวบรวมศิลปกรรม พุทธศิลป์ต่าง ๆ ที่มีคุณค่า ทั้งนี้ หากทำให้วัดได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแล้วก็ควรคำนึงถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่จะตามมา โดยการศึกษาถึงผลดีและผลเสียอย่างจริงจัง เพื่อนำผลที่ได้มาใช้เป็นหลักในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด โดยต้องคงเอกลักษณ์และบทบาทของวัดเอาไว้เพื่อพุทธศาสนิกชนชาวไทย และเป็นการสืบต่อของพระพุทธศาสนาเพื่อชนรุ่นหลัง”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2 ได้เสนอแนะว่า “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ ท้องถิ่นและภาคเอกชน ควรมีการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด โดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัดทำป้ายบอกทาง การประชาสัมพันธ์เชิงรุก การจัดทำข้อมูลทางเว็บไซต์ที่เป็นปัจจุบัน การมีศูนย์ประชาสัมพันธ์ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการจัดการที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น บริการที่พักแรม การทำผลิตภัณฑ์ด้วยวัสดุและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นต้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3 ได้เสนอแนะว่า “แนวทางพัฒนาควรส่งเสริมบุคลากรและเจ้าหน้าที่ทุกระดับของวัด โดยการอบรมให้มีความรู้ สร้างความตระหนักให้รู้คุณค่า ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและส่งเสริมการเรียนรู้การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดตั้งกลุ่มผู้รับผิดชอบ การจัดทำป้ายแหล่งท่องเที่ยวและสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ให้มีประสิทธิภาพและสามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 ได้เสนอแนะว่า “ควรเตรียมความพร้อมในการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานคุณภาพบริการในการท่องเที่ยวให้ตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เนื่องจากวัดมีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจุดใจและเป็นทัศนูปกรณ์ในการสื่อถึงคำสั่งสอนตามหลักธรรมที่เข้าใจได้ง่าย การส่งเสริมและอนุรักษ์พุทธศิลป์วัฒนธรรมไว้จึงมีคุณค่าต่อการดำรงทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนเจริญขึ้นจากการท่องเที่ยว”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 ได้เสนอแนะว่า “วัดควรมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาศูนย์บริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มเปราะบาง เพื่อปรับตัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรุงปรุงซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ วิหาร การปรับปรุงห้องน้ำและสถานที่จอดรถ เป็นต้น ที่สำคัญการปรับปรุงและพัฒนาวัดที่ดীনัน จำเป็นต้องคงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้ เพื่อไม่ให้สิ่งดี ๆ สูญหายไปจากชุมชนท้องถิ่น”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 6 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวของวัดที่เกี่ยวข้องทั้งระดับบริหาร ระดับปฏิบัติการ และระดับบริการ ให้มีความรู้ความเข้าใจทั้งการให้บริการการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งจัดทำคู่มือหรือแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดบริการในแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้ประกอบการ หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวให้มีระบบการให้บริการข้อมูลแบบครบวงจร ทั้งข้อมูลเส้นทางพาหนะในการเดินทาง ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างแอปพลิเคชันให้นักท่องเที่ยวตรวจสอบเส้นทางและยานพาหนะขนส่งสาธารณะได้ ให้มีการนำเทคโนโลยีการจัดเก็บออกแบบและกลั่นกรองข้อมูลรวมทั้งสร้างระบบการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์ข้อมูลเพื่อช่วยเพิ่มขีดความสามารถของการท่องเที่ยว ในการวางแผนและตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารและเพื่อบริการข้อมูลสารสนเทศ”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 8 ได้เสนอแนะว่า “แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวควรเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น จัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตลอดจนการจัดการและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวแก่ประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลและบุคลากรระหว่างหน่วยงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวระดับจังหวัด”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 ได้เสนอแนะว่า “ควรจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดที่ถูกต้องในการเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยว บริษัทท่องเที่ยว และการเผยแพร่ในฐานข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ รวมไปถึงทัศนคติส่วนตัว ทำให้ยังไม่มี ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและลึกซึ้ง”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 10 ได้เสนอแนะว่า “แหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนส่วนมากเป็นประเภทศาสนสถาน (วัด) ประวัติศาสตร์ (พิพิธภัณฑสถานเมืองโบราณ) จึงควรมีการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งดึงดูดใจทางด้านวัฒนธรรม สิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติและงานเทศกาลต่างๆ สิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่องที่พักร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และบริการอื่นๆ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว หากแหล่งท่องเที่ยวใดที่การคมนาคมขนส่งไปไม่ถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็จะลดคุณค่าลง ตรงกันข้ามแหล่งท่องเที่ยวใดที่การคมนาคมเข้าถึงอย่างสะดวกสบายก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากกว่า”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 11 ได้เสนอแนะว่า “การจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ควรเลือกที่พักที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน สถานที่ท่องเที่ยวต้องเดินทางสะดวกไม่ห่างไกลกันจนเกินไป โปรแกรมที่เหมาะสม จะต้องไม่รีบและแน่นจนเกินไป และจัดผู้ดูแลเพิ่มขึ้นมากกว่าทัวร์ปกติ ซึ่ง

จำนวนนักท่องเที่ยวสูงอายุที่เหมาะสมไม่ควรมากเกินไป ในการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุต้องคำนึงว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ เพราะเป็นวัยที่เริ่มเกิดการเสื่อมถอยของสภาพร่างกายและมีอารมณ์แปรปรวน”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 12 ได้เสนอแนะว่า “วัดควรจัดระบบประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยได้รับทราบข้อมูลและดึงดูดจิตใจด้วยจุดเด่นของสถานที่ทางศาสนา พร้อมทั้งประวัติศาสตร์ อารยธรรมชุมชนและร่องรอยประวัติศาสตร์ โดยการสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็นคุณค่าในการร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอันจะส่งผลถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม รวมทั้งตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมและคงไว้เพื่อการสืบทอด”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 13 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาศักยภาพการให้บริการของวัด โดยเน้นจุดประชาสัมพันธ์ที่เป็นระบบ เช่น ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนที่มาเยี่ยมชมวัด ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและทราบถึงความสำคัญของวัด ถึงแม้จำนวนประชาชนที่เข้ามาวัดอาจมีจำนวนน้อย ไม่คุ้มกับการตั้งจุดประชาสัมพันธ์หรือการทำสื่อ เพราะประชาชนที่เข้ามาวัดเพื่อทำบุญตามประเพณี ชาวพุทธและเป็นคนในชุมชนรอบ ๆ วัด แต่อย่างไรก็ตามประชาสัมพันธ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นและควรมีทุกวัดที่ให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวได้”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 14 ได้เสนอแนะว่า “ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชีวิตมีศักยภาพในการธำรงรักษาความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน ตลอดจนมีความพร้อมในด้านพื้นที่ บุคคลและกิจกรรมทางศาสนาที่จะสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนในมิติศาสนาให้เกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงธรรมะ โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นวิถีพุทธที่ตั้งอยู่บนความพอดี”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 15 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยเน้นให้บริการและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจในการเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ๆ อย่างสูงสุด สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวควรประกอบด้วยห้องสุขา ร้านค้าร้านอาหาร รถโดยสารสาธารณะโทรศัพท์สาธารณะ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยว ลานจอดรถ การจัดทำทางเดินเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินชมแหล่งท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัยในทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เป็นต้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 16 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่ปฏิบัติธรรม สถานที่ดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่พักอาศัย ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านขายของต่าง ๆ ห้องน้ำของสถานที่ท่องเที่ยวควรจะมีการแบ่งเพศของนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย หรือพระภิกษุ เป็นต้น ควรจัดสถานที่จอดรถให้พอเพียง

แก่นักท่องเที่ยว ถ้ามีช่วงหน้าเทศกาล สถานที่จอดรถอาจจะไม่เพียงพอ ก็ต้องมีการขอยืมสถานที่จอดรถสถานที่ท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง ร้านขายของต่าง ๆ แต่ละสถานที่ท่องเที่ยวก็จะมีควมกว้างใหญ่แตกต่างกันไป เพื่อความเป็นระเบียบและความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 17 ได้เสนอแนะว่า “หน่วยงานทางการท่องเที่ยวและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพื้นที่ ควรพัฒนาและปรับปรุงสิ่งสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ไฟฟ้า ประปา และระบบการสื่อสาร รวมถึงห้องน้ำห้องสุขา ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยภายนอกคือความเจริญของเมือง มีผลกระทบต่อจากการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่ทำให้การพัฒนาในด้านสาธารณูปการภายในวัดมีการพัฒนาตาม ฉะนั้น การพัฒนา การสาธารณูปการของวัด จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะใช้เป็นฐานรองรับกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของจังหวัดควบคู่กับการพัฒนาในส่วนอื่น ๆ”

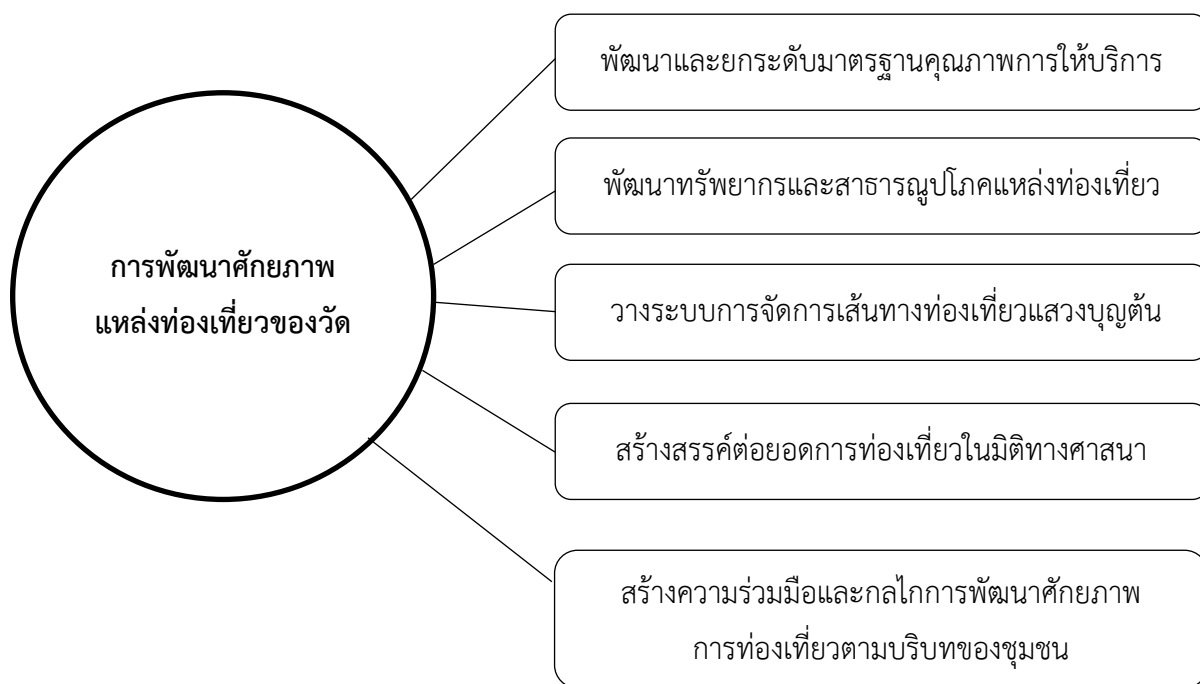
ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 18 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนารูปแบบการให้บริการด้านการท่องเที่ยวของวัด โดยจะต้องกระทำในลักษณะที่มีมาตรฐานสากลตามที่หน่วยงานภายนอกได้ดำเนินการ เช่น การให้บริการ ณ จุดเดียว การให้บริการด้วยรอยยิ้มและการให้บริการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทุกประการ แต่เมื่อมองด้วยความเป็นจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและรูปแบบของวัด ลักษณะสำคัญของการบริการให้นักท่องเที่ยว ได้แก่ วัดควรจะต้องมีจุดประชาสัมพันธ์ ป้ายบอกเล่าประวัติวัด มีร้านค้าสวัสดิการ มีมัคคุเทศก์/ไกด์แนะนำสถานที่ เป็นต้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 19 ได้เสนอแนะว่า “ควรวางระบบการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญต้นแบบให้กับชุมชน รองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา สร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเท่าเทียมในการแสวงหาโอกาสบนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา รวมทั้งบูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการสืบสาน สร้างสรรค์ต่อยอดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา สร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 20 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจของคนไปพร้อมๆ กับการไปท่องเที่ยวยังวัดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ เกิดการเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้สัจธรรม เนื่องจากในโลกสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้ผู้คนสับสนวุ่นวายใจเป็นเหตุให้คนแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้น วัดจึงควรเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาวัดไม่ว่าจะในมิติของการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสำราญในปัจจุบัน”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรเตรียมความพร้อมของศักยภาพ

การท่องเที่ยวของวัด ประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวสูงอายุมาเที่ยว เตรียมเส้นทางเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เตรียมกิจกรรมที่เหมาะสมเพราะด้วยวัยที่ร่างกายเริ่มมีการเสื่อมถอย จัดหาที่พักที่สามารถรับรองผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ที่มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนพัฒนา คือ คนในชุมชนและผู้นำชุมชนควรส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกภาคส่วนเข้ามาช่วยกันร่วมวางแผน ร่วมลงมือปฏิบัติการตามแผนร่วมสังเกตผลการปฏิบัติ และร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติการตามแผน นอกจากนี้ควรพัฒนาการจัดการด้านกายภาพ โดยเน้นพัฒนาสิ่งบริการเพื่อเพิ่มความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวสูงอายุ รวมทั้งเพื่อเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงป้ายบอกทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและสภาพภูมิทัศน์ในเส้นทาง ปรับปรุงสิ่งบริการในแหล่งท่องเที่ยว เช่น พื้นผิวถนน ที่จอดรถ ห้องสุขา ศูนย์ข้อมูล ทางลาดทางเท้า ป้ายสื่อความหมาย ป้ายเตือนราวบันได ที่นั่ง พักห้องปฐมพยาบาล รวมถึงการจัดบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ อาทิ น้ำดื่ม ไฟถนน เป็นต้น รวมทั้งการจัดระบบการดูแลบำรุงรักษา สิ่งบริการ และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังภาพที่ 24

ภาพที่ 24 การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด

2) แนวทางการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร

ผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร โดยใช้กรอบวิเคราะห์ตามทฤษฎี POCCC ของ Henri Fayol (2004: 10) และทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980: 104) ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละคนได้เสนอมุมมองที่หลากหลาย ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 ได้เสนอมุมมองว่า “การบริหารจัดการควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวผ่านกระบวนการจัดการ PDCA ทั้งในส่วนของการกำหนดเป้าหมาย (Plan) การลงมือ ปฏิบัติ (Do) การติดตามและประเมินผล (Check) และการปรับปรุงพัฒนา (Action) โดยแต่ละขั้นตอนจะต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเจ้าของพื้นที่และผู้ปฏิบัติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานในพื้นที่ หน่วยงานสนับสนุน คือ ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาชน เพื่อพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้สร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนให้มีการขับเคลื่อนเครือข่ายเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2 ได้เสนอมุมมองว่า “การออกแบบบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อจัดวิธีการในการอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลผู้สูงอายุ อย่างใกล้ชิด โดยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ ทั้งนี้หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่น จะต้องร่วมกับชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว โดยมีชุมชนเป็นผู้ดูแลกำหนดแหล่งทรัพยากรที่จะต้องได้รับการทำนุบำรุงและส่งเสริม รวมทั้งร่วมกันกำหนดเป้าหมาย และกลยุทธ์ในการพัฒนาและบริหารสถานที่ท่องเที่ยว รวมทั้งมีการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริการสาธิตปฏิบัติและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษา”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3 ได้เสนอมุมมองว่า “แนวทางดำเนินการควรมีการกำหนดหน่วยงานหลักในการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวและผู้บริหารโครงการ เพื่อทราบหน่วยงานที่รับผิดชอบก่อน จากนั้นทำการวางแผนสรรหาคณะกรรมการดำเนินงาน และเมื่อได้หน่วยงานและคณะทำงานเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การจัดประชุมคณะกรรมการดำเนินการเพื่อระดมความคิดเห็นศึกษาความเป็นไปได้ และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเพื่อทราบบริบทที่เกี่ยวข้อง และการจัดดำเนินการเพื่อทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค จากนั้นร่วมกันกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของแหล่งท่องเที่ยวต่อไป”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 ได้เสนอมุมมองว่า “แนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยว ควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยกำหนดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น การตักบาตร ฟังเทศน์

เวียนเทียน จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม ภาคฤดูร้อน โครงการสงฆ์น้ำพระบรมสารีริกธาตุประจำปี โครงการกิจกรรมบวชภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น เพื่อเป็นการสืบทอดพุทธศาสนาและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 ได้เสนอแนะว่า “การบริหารจัดการพัฒนาระบบการจัดองค์การท่องเที่ยวของวัด โดยกำหนดงานออกแบบและจัดกลุ่มงาน โดยวิเคราะห์และออกแบบงานที่ต้องดำเนินการ จากนั้นกำหนดขอบเขตหน้าที่ของแต่ละงานที่จัดกลุ่มไว้ จัดโครงสร้างของบุคลากร และสรรหาบุคลากรที่ร่วมดำเนินงาน โดยกำหนดคุณสมบัติให้เหมาะสมกับงานที่ทำ ได้แก่วิทยากร ผู้นำกิจกรรม อาสาสมัคร และเมื่อได้บุคลากรครบถ้วนแล้ว ควรมีการปฐมนิเทศชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนการดำเนินงานต่าง ๆ รวมถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมกิจกรรมและธรรมชาติของผู้สูงอายุ”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 6 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคมที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างศิลปะ ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในสังคมนั้น ๆ ทำให้เกิดเป็นพุทธศิลป์ที่มีคุณค่าและสวยงาม วิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่มีการดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย สมถะ และมีความพอเพียงกับการอยู่อาศัยภายใน นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ได้จากแนวทางเหล่านี้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันของตนเอง”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 ได้เสนอแนะว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนาภายในวัดให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งแนวทางมีหลายรูปแบบ เช่น การเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรม สื่อความหมายทางศาสนาหรือวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว การจัดให้มีนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามบริเวณหรือจุดต่างๆ การจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือเส้นทางเดินตามรอยครูบาและเกจิอาจารย์ที่นับถือ เพื่อให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางศาสนาหรือวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือน รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวพบเห็น เป็นต้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 8 ได้เสนอแนะว่า “การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด ควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ บ้าน วัด โรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยกำหนดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การทำแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ จัดทำเอกสารเผยแพร่ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือบริการวิชาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การสร้างเอกลักษณ์ความภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดกิจกรรมพัฒนาวัดแบบมีชีวิต โดยการนำแผนพัฒนา “วัดพื้นบ้าน” ไปปฏิบัติ”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 ได้เสนอแนะว่า “ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมุ่งพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ กำหนดแผนการปฏิบัติการที่ชุมชนสามารถใช้ได้จริง วางเครือข่ายบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วมมือกับคนในพื้นที่ เพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ สนับสนุนการประชาสัมพันธ์โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือกลุ่ม นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และประสานงานขอความร่วมมือกับภาคเอกชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้าน”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 10 ได้เสนอแนะว่า “การบริหารจัดการถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยววัด การบริหารจัดการจึงต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น การร่วมมือกันของท่านเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร ประชาชนในชุมชนรอบๆ วัด โดยร่วมกันจัดทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ ให้ความร่มรื่น การสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประชาชนมาท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์ในด้านศิลปะที่สำคัญของวัด รวมทั้งสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ อีกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชีพ ทัศนศิลป์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการเหล่าที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 11 ได้เสนอแนะว่า “การบริหารจัดการควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้อง ดูแล และพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา อัตลักษณ์ ท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งมีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัด หรือการจัดกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งแต่การจัดทำ การปฏิบัติ การติดตามผล และการปรับปรุง”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 12 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาโครงสร้างระบบการบริหารของแต่ละวัด โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลและรับผิดชอบงาน ด้านการท่องเที่ยวในวัดโดยตรง และมอบอำนาจการจัดการตัดสินใจพร้อมงบประมาณในการดำเนินงานให้อย่างเต็มที่มากที่สุด เพื่อความต่อเนื่องของงานอย่างมีคุณภาพ จัดโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจน โดยเป็นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนในพื้นที่ มีแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจนเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายเชิงรุกและรับ รวมทั้งควรประเมินผลทุก ๆ ปีเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องและปรับปรุง”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 13 ได้เสนอแนะว่า “แนวทางดำเนินงานควรสร้างการมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนวยการ ซึ่งเป็นการดำเนินการในลักษณะที่เอื้อต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเป็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดต่าง ๆ เช่น การไหว้พระ 9 วัด การจัดงานประจำปีของวัด งานเทศกาลลอยกระทง สงกรานต์ เข้าพรรษา งานประเพณีของวัด เป็นต้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละวัด”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 14 ได้เสนอแนะว่า “ควรพัฒนาการมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิง การสนับสนุนกิจกรรม โดยการสนับสนุนเกิดขึ้นในหลายมิติ ทั้งในมิติที่วัดสนับสนุนการเรียนรู้ของ ชุมชน และการสนับสนุนจากชุมชนเข้าสู่ภายในวัดและกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นการมีส่วนร่วมใน ลักษณะของการพึ่งพาในด้านการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสร้างสรรค์ในเชิง คุณค่าทางสังคมและประโยชน์ในทางธุรกิจ เช่น การเสริมสร้างการเรียนรู้ของวัดกับชุมชน การจัดการ ร้าน ขายสินค้าภายในวัด ความร่วมมือกับภาคี และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ของ บุคลากรในการเรียนรู้จากศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดนั้น ๆ”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 15 ได้เสนอแนะว่า “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ดำเนินการวางแผน พัฒนาสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่ จัดตามความต้องการและสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ และวางแผนการจัดการการตลาดโดยกำหนด กลุ่มเป้าหมาย และวางแผนการตลาดสู่กลุ่มเป้าหมาย และขั้นสุดท้ายของการวางแผน คือการกำหนด ตัวชี้วัดและการประเมินผลสำเร็จของแผน เพื่อใช้พิจารณาผลการดำเนินงานของแผน เพื่อสามารถ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 16 ได้เสนอแนะว่า “วัดควรมีการพัฒนามาตรฐานด้านแผนแม่บท เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน การประชาสัมพันธ์ การจัดการ สิ่งแวดล้อมภายในวัด ตลอดจนการจัดการสิทธิประโยชน์ในระยะยาว มุ่งเน้นการพัฒนาให้เชื่อมโยง ระหว่างพระพุทธศาสนากับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งควร พัฒนาเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมขึ้น เพื่อประสาน การทำงานกับภาคการท่องเที่ยว และสร้างสมดุลในการพัฒนาระหว่างเศรษฐกิจและวิถีชีวิต ตลอดจน วัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของประชาชน”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 17 ได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรตั้งคณะ สงฆ์ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน ร่วมกันพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวสนับสนุนเส้นทางกิจกรรม คือ ต้องเน้นเอกลักษณ์ วัฒนธรรมและ หลักธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจและเกิดปัญญาไปพร้อม กัน รวมทั้งพัฒนาทางการตลาดการท่องเที่ยว โดยการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวรู้จักทางเว็บไซต์ เฟสบุ๊ก ป้ายทั้งภาษาไทยและ ภาษาต่างประเทศ”

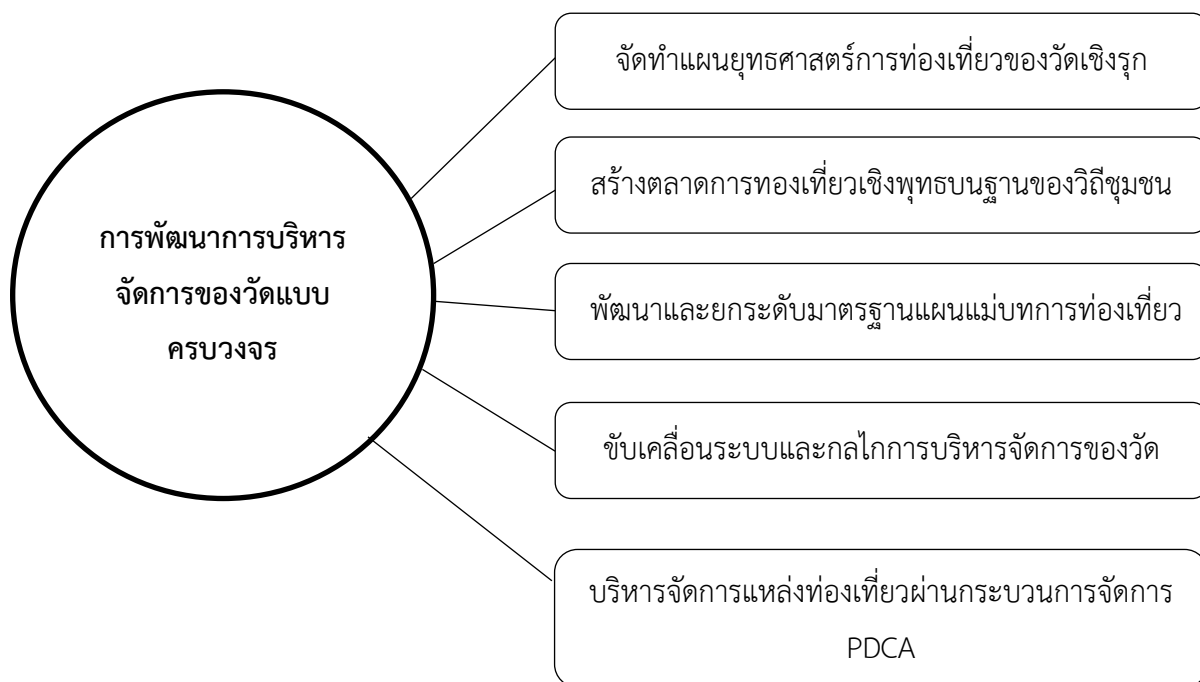
ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 18 ได้เสนอแนะว่า “การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเด็นสำคัญ คือการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ทั้งทางสื่อออนไลน์ ต่าง ๆ ขอความร่วมมือจากหน่วยงาน ราชการตามเว็บไซต์ต่าง ๆ ร่วมกันพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้

สามารถสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและเป็นการชักนำนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงพุทธศาสนาได้โดยง่าย”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 19 ได้เสนอแนะว่า “ควรสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา ระดมทรัพยากรทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัด พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคม การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ให้สามารถสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักมากขึ้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 20 ได้เสนอแนะว่า “วัดร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่นพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยจะต้องมีการตั้งชมรม มีจิตอาสาและเครือข่าย เพื่อรักษาระเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้น เพื่อให้ทุกคนได้รู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นของตนเอง และเป็น การอาสาด้วยความรักและห่วงแหนท้องถิ่นบ้านเกิด”

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรวางแผนงานให้รอบด้านโดยจะต้องมีการวางแผน ศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ โดยยึดแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ การดำเนินงานจากแต่ละแหล่งเรียนรู้ให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนให้การท่องเที่ยวยั่งยืน ดำเนินการจัดองค์กรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องช่วยกันดูแล โดยการตั้งคณะกรรมการวัดต้องร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นในการดำเนินการ เตรียมบุคลากรทั้งพระและฆราวาส ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดบุคลากรให้ถูกกับงาน อำนวยความสะดวกในแหล่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธแก่นักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรอบรู้ให้ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อช่วยดูแล ประชาสัมพันธ์ และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว โดยการจัดทำคู่มือการท่องเที่ยวและจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว ดังภาพที่ 25

ภาพที่ 25 การพัฒนาการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร

4.3 การนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และศึกษาการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สามารถนำเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด

1.1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

(1) พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา จนสามารถสร้างประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นทางด้านพระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ มีอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรมและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว

(2) สร้างและอนุรักษ์ความเป็นตัวตนของพื้นที่ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างเป็นจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุทางศาสนา หรือศูนย์ปฏิบัติธรรมและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นจุดหมายของการเดินทางของผู้คนและนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ต้องการไปปฏิบัติธรรมและพักผ่อนจิตใจ

(3) พัฒนาการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ของวัด ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้สถานที่มีความน่าสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เช่น การจัดสวนหย่อม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น รวมทั้งพัฒนาคุณค่าทางสุนทรียภาพแหล่งท่องเที่ยวทำให้ผ่อนคลายความเครียด โดยจัดโซนบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาด ร่มรื่นและงดงามตามธรรมชาติ

(4) เสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจและปัญญาแก่นักท่องเที่ยว โดยการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ดิถีบายพุทธาษิต คำคม หลักธรรมสั้นๆที่เข้าใจง่าย เป็นต้น และพัฒนาให้เป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา

(5) พัฒนาสิ่งดึงดูดใจให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม โดยแบ่งแยกแต่ละประเภทนักท่องเที่ยวให้ชัดเจน เนื่องจากสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของวัดในเขตพื้นที่ภาคเหนือมีมาก ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมและศาสนา เพื่อการสื่อความหมายที่เข้าใจง่ายแก่นักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย

(6) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานของวัดให้สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกันไปพร้อมกัน รวมทั้งพิจารณาศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวของวัดทางด้านกายภาพโดยออกแบบในลักษณะร่วมสมัยที่มีอัตลักษณ์ทางด้านพระพุทธศาสนา

(7) จัดระบบประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูลและดึงดูดจิตใจด้วยจุดเด่นของสถานที่ทางศาสนา พร้อมทั้งประวัติศาสตร์อารยธรรมชุมชน โดยสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็นคุณค่าในการร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอันจะส่งผลถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงาม รวมทั้งตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมและคงไว้เพื่อการสืบทอด

(8) จัดทำป้ายสื่อความหมายและเอกสารแสดงข้อมูลสถานที่ เช่น ประวัติชุมชน ประวัติวัด บ้าน และสถานที่สำคัญในชุมชน รวมทั้งจัดทำพิพิธภัณฑ์หรืออาคารนิทรรศการเพื่อจัดแสดงวิถีชีวิต ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่รวบรวมไว้ โดยจัดให้เป็นหมวดหมู่ มีป้ายแสดงข้อมูล หรือมีเจ้าหน้าที่คอยให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

(9) สร้างภาพลักษณ์และการรับรู้ทางการท่องเที่ยวเชิงบวก เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริง และรับรู้ได้ถึงเอกลักษณ์ความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจและการพักผ่อนในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว

(10) แหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนส่วนมากเป็นประเภทศาสนสถาน ประวัติศาสตร์ จึงควรมีการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งดึงดูดใจทางด้านวัฒนธรรม สิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติและงานเทศกาลต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่อง

พักร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และบริการอื่นๆ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

1.2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

(1) พัฒนาระบบเส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้รอบด้าน มีการบริการพาหนะที่เดินทางเข้ามาถึงวัดและชุมชนได้อย่างสะดวก เนื่องจากเส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นั้นเป็นปัจจัยที่สร้างความสะดวกในการมาเที่ยวของนักท่องเที่ยว

(2) ติดตั้งป้ายบอกทิศทาง ทั้งบนถนนสายหลักและถนนสายรอง ให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม เห็นได้ชัดเจน และไม่บดบังการจราจร รวมทั้งไม่ตั้งกีดขวางทางเท้า ทั้งนี้ป้ายที่จัดทำควรมีขนาดและสีที่เป็นสากล มีข้อมูลแสดง ระยะทาง สภาพเส้นทาง และจุดแวะพักบนเส้นทาง โดยใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

(3) พัฒนาเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ โดยจะต้องคำนึงถึง ระยะทาง สภาพเส้นทาง และความสะดวกในการเดินทาง เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ควรใช้เวลาเดินทางที่ต่อเนื่องที่นานเกินไป

(4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวและความสะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยสนับสนุนและจัดการระบบขนส่งมวลชนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก

(5) สร้างระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวให้มีระบบการให้บริการข้อมูลแบบครบวงจร ทั้งข้อมูลเส้นทางพาหนะในการเดินทาง ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างแอปพลิเคชันให้นักท่องเที่ยวตรวจสอบเส้นทางและยานพาหนะขนส่งสาธารณะได้ ให้มีการนำเทคโนโลยีการจัดเก็บออกแบบและกลั่นกรองข้อมูล

(6) จัดวางระบบการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญต้นแบบให้กับวัดและชุมชน รองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเท่าเทียมในการแสวงหาโอกาสบนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา

(7) สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาการคมนาคมสำหรับเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว จัดทำจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรมีการจัดหาพาหนะบริการนักท่องเที่ยว

(8) จัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดและแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญภายในวัดที่ชัดเจน รวมทั้งกำหนดจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน โดยแสดงไว้ที่แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทางเป็นภาพรวม

(9) จัดโครงสร้างเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว คือ เส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็น หรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่าย สะดวก

ปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดขึ้น ทั้งนี้เส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นเองจากการที่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ กลุ่มใช้เส้นทางเดิมซ้ำอยู่เป็นประจำ หรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาเฉพาะเป็นพิเศษ

(10) พัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวหรือสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลัก ในการนำนักท่องเที่ยวจากจุดหมายหนึ่งไปยังอีกจุดหมายหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยว โดยออกแบบให้เป็นระยะทางที่สั้นที่สุด เพื่อไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการอย่างรวดเร็วที่สุด

1.3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

(1) ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในแหล่งท่องเที่ยว คือเขตบริการ เขตพื้นที่นี้มักจะตั้งอยู่ด้านหน้าติดกับถนนที่เป็นทางเข้าหลักของหมู่บ้าน เขตที่พักอาศัย โดยมีการแบ่งพื้นที่สำหรับจอดรถประเภทต่างๆ และมีลูกศรแสดงทิศทางการจราจรเพื่อความสะดวกและความปลอดภัย

(2) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งและหมายเลขโทรศัพท์ของสิ่งบริการต่างๆ แล้วเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้และเลือกใช้บริการ รวมทั้งพัฒนาระบบสารสนเทศในแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว

(3) อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวโดยจัดทำป้ายแสดงผังบริเวณ และป้ายแสดงที่ตั้งบ้านและสถานที่สำคัญในชุมชน รวมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ที่ตั้งศูนย์ ข้อมูล สิ่งที่ควรไปชม ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา โดยติดตั้งป้ายไว้ใกล้ลานจอดรถ

(4) จัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการนำนักท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่สำคัญหรือสิ่งที่น่าสนใจ รวมทั้งคอยให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยว โดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอาจจะเป็นเด็กนักเรียน เยาวชนหรือผู้สูงอายุในชุมชนที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้ทำหน้าที่ให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

(5) จัดให้มีที่นั่งพักหลายๆ แห่ง โดยพื้นที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น อยู่ใต้ร่มเงาต้นไม้หรืออยู่ในตำแหน่งสามารถมองเห็นโบราณสถานโบราณวัตถุที่สำคัญและสภาพแวดล้อมที่สวยงาม ซึ่งการมีที่นั่งพักหลายแห่งกระจายทั่วไปในชุมชนมีส่วนสำคัญในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในวัดนานขึ้น

(6) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และมีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการและผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ป้ายบอกทาง ป้ายข้อมูล ทางลาด ราวจับ ห้องสวดมนต์ สถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

(7) สร้างโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่สนใจเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ และนักท่องเที่ยวทั่วไปที่เดินทางมาเยี่ยมชม สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

(8) จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสมกับสภาพของวัดและการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเพื่อการประชาสัมพันธ์ โดยให้มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้บริการชี้แนะนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวภายในวัด

(9) หน่วยงานทางการท่องเที่ยวและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพื้นที่ ควรพัฒนาและปรับปรุงสิ่งสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ไฟฟ้า ประปา และระบบการสื่อสาร ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยภายนอกคือความเจริญของเมือง มีรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่ทำให้การพัฒนาในด้านสาธารณูปการภายในวัดต้องมีการพัฒนาตามไปด้วย

(10) เตรียมความพร้อมและจัดระบบการดูแลบำรุงรักษาสิ่งบริการ และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นให้บริการและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจในการเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ๆ อย่างสูงสุด

1.4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

(1) พัฒนาแผนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบองค์รวม โดยบูรณาการเพื่อให้การดำเนินงานของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเสริมสร้างความโดดเด่นให้กับปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

(2) กำหนดนโยบาย แนวทางปฏิบัติ มาตรการการดำเนินงานให้มีขั้นตอนที่สอดคล้องสัมพันธ์กันและนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว เพื่อดำเนินการด้านการเงิน คือ การวางแผนการเงินของแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนงาน แผนบุคลากร และควรครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

(3) พัฒนาบุคลากรในการบริการนักท่องเที่ยวและบริหารจัดการบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้เป็นผู้ขับเคลื่อนในการให้บริการการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(4) จัดเตรียมบุคลากรทางการท่องเที่ยวโดยต้องให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการรับสมัคร การคัดเลือก การพัฒนาฝึกอบรม รวมไปถึงการกระตุ้นบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยบุคลากรทางการท่องเที่ยวต้องมีความรู้ความสามารถในงานบริการ การติดต่อประสานงานกับลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว สามารถสร้างงานบริการที่มีคุณภาพตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

(5) บริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้หลักการและการปฏิบัติทางด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในชุมชนนั้น ๆ

(6) ดำเนินการวางแผนการจัดการพื้นที่ การจัดการสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การจัดการบุคลากรทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านรายได้ การประชาสัมพันธ์ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อทำให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

(7) ควบคุมดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

(8) บริหารจัดการโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงรุก ซึ่งเป็น การสื่อข้อมูลข่าวสารท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์ เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน

(9) พัฒนาแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การรักษาความปลอดภัย หรือการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวหรือมาตรการควบคุมทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาวต่อไป

(10) บูรณาการแผนบริหารจัดการ 3 ด้าน คือแผนงาน แผนการเงิน และแผนบุคลากรเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถไปสู่การปฏิบัติ ให้มีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถบรรลุวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพและมีความคุ้มค่า

1.5) กิจกรรมการท่องเที่ยว

(1) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การเจริญจิตภาวนา การเข้าคอร์ส การอบรมวิปัสสนาระยะสั้นสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สูงอายุ

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ ซึ่งเป็นกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา กับทั้งเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ที่สามารถเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้องของศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตในชุมชนกับสาธารณชนภายนอก

(3) สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เข้าใจ เห็นคุณค่าของศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และนำคุณค่าของศาสนา รวมทั้งวิถีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทยที่ดี อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี รักใน ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคม

(4) จัดทำโปรแกรมปฏิทินกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรม วิถีพุทธสำหรับสันตนาการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น งานประจำปี งานวัดในเทศกาลต่าง ๆ อย่าง ต่อเนื่อง รวมไปถึงกิจกรรมการปฏิบัติธรรม เช่น การนั่งสมาธิ เดินจงกรม เจริญวิปัสสนากรรมฐาน และการฟังพระธรรมเทศนา เป็นต้น

(5) ยกระดับและขับเคลื่อนกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวได้ โดย เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ใน พระพุทธศาสนา จะเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

(6) จัดชุดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่ง เป็น การจัดรูปแบบการการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความต้องการของ นักท่องเที่ยวที่มีความต้องการเดินทางท่องเที่ยวไปตามวัดต่าง ๆ รวมทั้งโปรแกรมการท่องเที่ยว สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุนำร่องเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นตามความศรัทธาและความเชื่อทางพุทธศาสนา

(7) จัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบการเรียนรู้และหาประสบการณ์ใหม่เพื่อ ดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่น การเรียนรู้การรักษาสุขภาพ เป็นต้น รวมทั้งจัดให้มีกิจกรรมการนำ ชมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การนำชมชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของคน ท้องถิ่นหรือชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมหรือการนำชมภูมิปัญญาท้องถิ่น

(8) ผลักดันมาตรการจูงใจและสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยให้วัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมเข้ามามี ส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว

(9) พัฒนากิจกรรมวิถีพุทธโดยให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่จะทำให้ นักท่องเที่ยว ได้สัมผัสเอาคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมอันดีของวิถีชีวิตชาวพุทธ ไปสู่การยกระดับ สังคมที่มีคุณภาพ เนื่องจากการท่องเที่ยวแนวศาสนานี้จะมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้คนในชุมชนเกิด จิตสำนึกถึงความรับผิดชอบดูแลและส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

1.6) ที่พักและบุคลากร (Accommodations)

(1) จัดที่พักให้เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวและต้องการพัก ค้างแรม เพื่อการปฏิบัติธรรมหรือทำกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ ควรปรับปรุงและพัฒนาที่พักให้เหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ

(2) สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเพื่อให้การบริการที่พัก โดยมีการจัดการด้านที่พักโฮมสเตย์อยู่บริเวณใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว เพราะการจัดการที่พักโฮมสเตย์เป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนและเศรษฐกิจภายในชุมชนให้ได้รับการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นและเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยว

(3) จัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคุณภาพการบริการให้มีเจ้าหน้าที่วัดอย่างเพียงพอและรวดเร็วในการให้บริการ

(4) เตรียมความพร้อมของบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดให้สามารถตอบคำถามและให้คำแนะนำนักท่องเที่ยวที่มาพักในวัดได้ชัดเจน ทั้งความรู้เกี่ยวกับการให้บริการและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องในท้องถิ่น เช่น คำแนะนำในการเดินทางสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แหล่งขายของที่ระลึกและของฝาก

(5) พัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวของวัดที่เกี่ยวข้องทั้งระดับบริหาร ระดับปฏิบัติการ และระดับบริการ ให้มีความรู้ความเข้าใจทั้งการให้บริการการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

(6) จัดสภาพแวดล้อมภายในที่พักของวัดให้เหมาะสม โดยออกแบบสถานที่และสิ่งแวดลอมให้มีความพร้อม ความเหมาะสม และปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งพัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน

(7) เตรียมคนหรือบุคลากรทางการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ตั้งแต่การสรรหา รับสมัคร ฝึกอบรม โดยเฉพาะบุคลากรในส่วนที่ต้องติดต่อนักท่องเที่ยวโดยตรง เนื่องจากบุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับการรับนักท่องเที่ยวในกระบวนการบริการมากที่สุด

(8) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและท้องถิ่น ภาคเอกชน ครัวเรือนรงค์และส่งเสริมการจัดที่พักภายในชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจ และควรมีการเร่งรัดการพัฒนาบุคลากร แก่นนำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดบริการการท่องเที่ยว

(9) สร้างความน่าเชื่อถือหรือไว้วางใจแก่นักท่องเที่ยว โดยมีมาตรการในการควบคุมสถานประกอบการด้านที่พัก เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ให้กับนักท่องเที่ยวและควรมีการฝึกอบรมพนักงานในสถานประกอบการ ในเรื่องของการให้บริการที่ถูกต้อง ตรงต่อเวลาที่กำหนด เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของสถานประกอบการให้มากยิ่งขึ้น

(10) ส่งเสริมให้บุคลากรและเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลมีการเอาใจใส่ลูกค้าแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกัน เข้าใจถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว และสามารถให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง คอยแนะนำให้คำปรึกษาแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงใจ

เป็นกันเอง และควรมีการอธิบาย ชี้แจงรายละเอียด โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

1.7) การบริการผู้สูงอายุ

(1) จัดระบบการบริการด้านการรักษาพยาบาลผู้สูงอายุเบื้องต้นภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น มียาสามัญประจำบ้านและชุดปฐมพยาบาลที่มีคุณภาพ ไม่หมดอายุ และจัดเตรียมไว้ในจุดที่เหมาะสมพร้อมใช้งาน มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถานพยาบาลสามารถให้บริการสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

(2) พัฒนาและปรับปรุงป้ายสื่อความหมายที่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่น จัดทำแอปพลิเคชันที่เชื่อมต่อกับกูเกิ้ลแมป (Google Map) ที่มีข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว รูปภาพ และพิกัดเพื่อช่วยนำทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เป็นต้น

(3) บริการสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เช่น มีราวจับทางขึ้นลง มีทางลาดสำหรับรถเข็น มีสถานที่ให้นั่งพักผ่อนอย่างเพียงพอ มีสุขาที่สะอาดปลอดภัย มีบริการเคลื่อนย้าย (ขึ้น-ลง) พาหนะ มีบริการยานพาหนะ ที่คนพิการ ผู้สูงอายุและครอบครัวที่มีเด็กเล็กและสตรีมีครรภ์สามารถร่วมใช้ได้และมีบริการยานพาหนะสำหรับคนพิการโดยเฉพาะ

(4) พัฒนาระบบมาตรฐานด้านความปลอดภัยในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยระหว่างเส้นทางเดินควรจัดสร้างราวบันไดให้สามารถจับทางเดินขึ้นที่ลาดชันได้ ออกแบบสถานที่ท่องเที่ยวของวัดให้รองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ จัดการบริการห้องน้ำและสุขภัณฑ์ด้าน ๆ โดยเน้นการจัดแยกให้กับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ

(5) พัฒนาศักยภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยจัดประชุม สัมมนา อบรม เพื่อให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวโน้มการท่องเที่ยวของตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะได้มีความสนใจสามารถเตรียมพร้อมรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนี้

(6) พัฒนาระบบความปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากการเดินทางของนักท่องเที่ยวสูงอายุนั้นต้องอาศัยยานพาหนะเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงจำนวนน้อยที่จะทำการเช่ายานพาหนะแล้วขับซึ่ด้วยตนเอง

(7) จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เน้นการสัมผัสกับคนท้องถิ่น โดยติดต่อพูดคุยกับคนท้องถิ่น เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ เนื่องจากผู้สูงอายุยังมีความต้องการทางสังคม เป็นผู้ที่อยากมีความกระฉับกระเฉง กระตือรือร้น และยังต้องการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมือนอยู่ในวัยกลางคนให้มากที่สุด

(8) เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ที่มีข้อจำกัดทางด้านร่างกาย และต้องคัดสรรสินค้าทางการท่องเที่ยวให้ตรงกับความต้องการ และรองรับอุปสงค์ของนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องด้วยพฤติกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเฉพาะตัว

(9) ผู้ให้บริการต้องดูแลเอาใจใส่นักท่องเที่ยวสูงอายุอย่างใกล้ชิดมากกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ต้องมีความรับผิดชอบสูงในการจัดรายการนำเที่ยวให้เหมาะกับอายุของคนกลุ่มนี้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อาจจะเชื่องช้ากว่ากลุ่มอื่น ดังนั้นผู้ให้บริการต้องคำนึงถึงเรื่องเวลาของรายการนำเที่ยว นักท่องเที่ยวสูงอายุเป็นกลุ่มที่มาท่องเที่ยวอยู่นานจึงไม่ค่อยเร่งรีบและมีความกดดัน

(10) เพิ่มรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยการเสริมสร้างศักยภาพสถานประกอบการ และบุคลากรภาคบริการให้มีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ สร้างและผลักดันมาตรการจูงใจและสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

1.8) การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด

(1) มุ่งเน้นพัฒนาการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดแบบยั่งยืนนั้น จะต้องช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขาย เป็นต้น

(2) ส่งเสริมสนับสนุนการตัดสินใจร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นฉันทามติที่สำคัญในการกระบวนกรมีส่วนร่วมที่จะสามารถบรรลุผลทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

(3) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อทำแผนที่ทางสังคม โดยการลงไปสำรวจชุมชน พบปะ พูดคุย ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน การให้ความรู้แก่ชุมชน เพื่อเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนในระดับต่ำที่สุดแต่มีความสำคัญที่สุด

(4) เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน รวมทั้งพัฒนาการวางแผน ซึ่งเป็นขั้นตอนการวางแผนร่วมกันระหว่างวัดและชุมชน อยู่ในรูปแบบของการร่วมเสวนา จัดเวทีประชาคม หรือการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชุมชน

(5) ติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของงานที่ดำเนินการตามแผน เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหา โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหน่วยงานมาช่วยประเมินผลเสนอแนะปรับปรุงวิธีการดำเนินงาน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วย

(6) เปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง โดยการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหาร จัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจ

การตัดสินใจ โดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

(7) บูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการสืบสาน สร้างสรรค์ต่อยอดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง

(8) สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา ระดมทรัพยากรทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัด

(9) สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนในมิติศาสนาให้เกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงธรรมะ โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นวิถีพุทธที่ตั้งอยู่บนความพอดี

(10) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ ท้องถิ่นและภาคเอกชน ควรมีการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด โดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น บริการที่พักแรม การทำผลิตภัณฑ์ด้วยวัสดุและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นต้น

การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของวัดแบบครบวงจร

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อยู่ใน 10 ประเด็น คือ 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว 2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว 5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว 6) กิจกรรมการท่องเที่ยว 7) ผลกระทบและแนวทางแก้ไข 8) การสร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชนและนักท่องเที่ยว 9) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม 10) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยในแต่ละประเด็นนั้นจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัด ทำให้มองเห็นว่า

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นและเผยแพร่คุณค่าของภูมิปัญญาของชุมชน โดยเริ่มจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน การจัดการคนในชุมชน การบริหารจัดการและกิจกรรมเชิงพุทธ เพื่อให้เป็นการพัฒนาศักยภาพที่ยั่งยืนและส่งเสริม สนับสนุนคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี แบบแผนดั้งเดิมของชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อชุมชนและ

นักท่องเที่ยวให้เกิดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาโดยคำนึงถึงโอกาสและอุปสรรคในด้านต่างๆของการบริหารจัดการ โดยอาศัยการสนับสนุนและการร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ในการเพิ่มศักยภาพและมาตรฐานการให้บริการในด้านต่าง ๆ ของการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววันั้น สิ่งสำคัญคือการบริหารจัดการที่ดี โดยการจัดการที่มีเจ้าอาวาสวัด คณะสงฆ์ คณะกรรมการบริหารวัดและประชาชนในพื้นที่ร่วมกันบริหารจัดการ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ควรมีการพัฒนาพร้อมกันหลายด้านได้แก่ พัฒนาระบบนิเวศภายในวัด การปรับปรุงภูมิทัศน์ การจัดทำป้ายข้อมูล การพัฒนาการคมนาคม การพัฒนาแหล่งอำนวยความสะดวกประกอบด้วย ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก สินค้าพื้นเมือง บุคลากรทางการท่องเที่ยว การต้อนรับ การพัฒนาศิลปกรรมภายในวัด ตลอดจนแหล่งข้อมูลภายในวัด นอกจากนี้ ชุมชนตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกำหนดนโยบายหรือทิศทางจะนำไปสู่แผนเพื่อปฏิบัติให้เกิดผลจริง จึงเป็นการเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวได้

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด ควรดำเนินการ ดังนี้ (1) ทรัพยากร การพัฒนาศักยภาพของวัดนั้นจะต้องมีแหล่งท่องเที่ยวต่างที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ความงดงาม/ภูมิทัศน์การอนุรักษ์และการบริการ/ความสะดวก/ความปลอดภัย (2) บริหารคน บุคลากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ประกอบด้วยบุคลากร ความรู้ จิตอาสาและระเบียบวินัยข้อบังคับ (3) การจัดการ เป็นการดำเนินงานหรือปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยการพัฒนาศักยภาพวัดจะต้องมีการดำเนินตามขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน เอกลักษณะและอัตลักษณ์ ยุทธศาสตร์การพัฒนา (4) กิจกรรมเชิงพุทธ การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักทางพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมเชิงพุทธ ด้านความเชื่อดั้งเดิมที่หล่อหลอม คุณค่าทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของวัดและชุมชน ได้แก่ ความเชื่อ วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรม/ประเพณี กิจกรรมพุทธวิถี

2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด

2.1) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน

(1) วางแผนการจัดการด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยพิจารณาเลือกสถานที่ที่เหมาะสมจากการคมนาคมที่สะดวก ปลอดภัย บรรยากาศดี ไม่แออัด เอื้อต่อการจัดกิจกรรมและเหมาะสมกับผู้สูงอายุโดยพิจารณาเลือกจากบริบทของกิจกรรมที่ต้องสอดคล้องกัน

(2) เตรียมการวางแผน โดยจัดตั้งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลขึ้นเพื่อรับผิดชอบการดำเนินงาน ซึ่งจำเป็นต้องกำหนดผู้รับผิดชอบหลักก่อน เพื่อให้ผู้ร่วมดำเนินงานทราบว่าใครเป็น

ศูนย์กลางในการทำงาน โดยคณะกรรมการดำเนินงานพิจารณาเลือกจากบุคคลภายในชุมชนที่มีความพร้อมและสนใจดำเนินการ และเลือกจากบุคลากรภายนอกตามความเหมาะสมเพื่อเป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน

(3) ทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้สอดคล้องกับหลักการ แนวคิด และวิถีปฏิบัติในทางศาสนา ก่อน จากนั้นให้วางแผนจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้เอื้อต่อการท่องเที่ยว รวมทั้งพิธีกรรมและศาสนกิจของพระสงฆ์ในวัด

(4) จัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งควรวางแผนพัฒนาโครงสร้างระบบการบริหารของแต่วัด โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแล รับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวในวัดโดยตรงและมอบอำนาจการจัดการตัดสินใจพร้อมงบประมาณ ในการดำเนินงานให้อย่างเต็มที่มากที่สุด เพื่อความต่อเนื่องของการดำเนินงานอย่างมีคุณภาพ

(5) วางแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยเน้นพัฒนาจุดเด่นของวัดให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ถึง เอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นการเสริมสร้างคุณค่าในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวนี้มาเป็นแนวทางในการวางกลยุทธ์ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสำคัญในการส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวและพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

(6) วางแผนจัดสภาพแวดล้อมของวัด เช่น การเขียนป้ายชื่อวัดและป้ายบอกเส้นทางภายในวัด รวมไปถึงการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วย ภาษาไทย ภาษาล้านนา และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุกับคนพิการ

(7) วางแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ โดยก่อสร้างในตำแหน่งหรือขนาดความสูงที่ไม่บดบังทัศนียภาพหรือลดทอนคุณค่าของศาสนสถานในเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของวัด และต้องมีรูปร่างทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างเดิม โดยเฉพาะศาสนสถานในเขตพุทธาวาส

(8) จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริมอย่างจริงจัง มีการกำหนดแผนกลยุทธ์ในการพัฒนา และมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จจากการเปิดเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเป็นการวัดความสำเร็จในการพัฒนา

(9) จัดทำแผนพัฒนาโครงการบริการผู้สูงอายุ โดยต้องคำนึงถึงโครงสร้างอาคารที่เหมาะสม มีความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ บรรยากาศที่ดีสร้างความรู้สึกที่อบอุ่นแบบครอบครัว เกิดความรู้สึกที่ผ่อนคลาย เสริมสร้างการให้บริการที่สามารถสร้างเสริมสุขภาพทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ด้วยการให้บริการด้านต่าง ๆ

(10) พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน โดยหน่วยงานงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันวางแผนเตรียมตัวล่วงหน้าว่า จะทำกิจกรรมหรือดำเนินการอย่างไร จึงจะบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และวัตถุประสงค์ของการวางแผนคือการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า

2.2) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร

(1) จัดระบบงานโดยการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ พันธกิจ และเป้าหมายที่หน่วยงานของวัดได้กำหนดไว้ และมีการมอบหมายงานให้เป็นไปตามโครงสร้าง เพื่อความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

(2) ขับเคลื่อนระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กรโดยการกำหนดงานออกแบบและจัดกลุ่มงาน วิเคราะห์และออกแบบงานที่ต้องดำเนินการของแต่ละฝ่าย รวมทั้งกำหนดขอบเขตหน้าที่ของแต่ละงานที่จัดกลุ่มไว้อย่างชัดเจน

(3) จัดโครงสร้างของบุคลากร และสรรหามอบบุคลากรที่ร่วมดำเนินงานโดยกำหนดคุณสมบัติให้เหมาะสมกับงานที่ทำ ได้แก่ วิทยากร ผู้นำกิจกรรม อาสาสมัคร และเมื่อได้บุคลากรครบถ้วนแล้ว ควรมีการปฐมนิเทศชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนการดำเนินงานต่างๆ รวมถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพฤติกรรม กิจกรรมและธรรมชาติของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

(4) ยกกระดับหน่วยงานที่ดูแลการท่องเที่ยวของวัดให้มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการที่ทันสมัย มีการวางแผนงานในการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวและการจัดการความรู้ภายในหน่วยงานให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เชื่อมโยงฐานข้อมูลและสร้างเครือข่ายความรู้สู่ชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเป็นรูปธรรม

(5) สนับสนุนการบริหารเชิงเครือข่ายขององค์กร คือ การพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยว การจัดโซนและพื้นที่การท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์และการสร้างความสัมพันธ์กับภาครัฐ โดยใช้ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ กิจกรรม นันทนาการ การอำนวยความสะดวก ความพึงพอใจและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันเป็นเครื่องมือการบริหารจัดการ

(6) พัฒนาระบบการจัดการองค์กรการท่องเที่ยวของวัด โดยการจัดตั้งคณะกรรมการแบบมีส่วนร่วมทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐ ชุมชน และนักวิชาการ ใช้กระบวนการทำงานผ่านแผนการดำเนินงาน ซึ่งมีระบบค่านิยมองค์กร (Core Value) คือ วิสัยทัศน์ ปรัชญา ปณิธาน พันธกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และสะท้อนให้เห็นศักยภาพในการจัดการด้านการองค์กรเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

(7) จัดโครงสร้างขององค์กรการท่องเที่ยวของวัดให้เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยจัดกลุ่มงานที่จำเป็นเพื่อการทำงานตามเป้าหมาย และการมอบหมายอำนาจ

หน้าที่ที่จำเป็นเพื่อการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ทั้งนี้การจัดโครงสร้างขององค์กรที่ดีจะแสดงให้เห็นว่าใครต้องทำงานใดและต้องรายงานต่อใคร ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานตามโครงสร้างองค์กร

(8) จัดสร้างองค์ประกอบหน่วยงานการท่องเที่ยวของวัดออกเป็นสายงานหลัก ได้แก่ กลุ่มปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจหลักขององค์กร มีหน้าที่ในการสร้างผลผลิตขององค์กร และสายงานสนับสนุนที่เป็นกลุ่มทำหน้าที่สนับสนุนและช่วยเหลือในการปฏิบัติหน้าที่หลักขององค์กร

(9) พัฒนาองค์กรและขยายองค์กรหรือสาขาให้มีประสิทธิภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคนให้ถึงธรรมและพัฒนาสถานที่ให้มีความพร้อมใช้งานดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

(10) จัดแบ่งงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบการท่องเที่ยว โดยกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะองค์กรหลัก องค์กรที่ปรึกษา และองค์กรช่วย ทั้งนี้การจัดองค์กรเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้ามีการจัดองค์กรที่ดีจะช่วยให้เกิดความราบรื่นในการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์กรเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

2.3) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร

(1) ยกระดับความรู้ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และสร้างเสริมสมรรถนะการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้แก่บุคลากรทางการท่องเที่ยว โดยการสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจในการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแหล่งท่องเที่ยวทุกภาคส่วน รวมทั้งยกระดับทักษะการปฏิบัติการและการสื่อสารของบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ

(2) พัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว สามารถถ่ายทอดเรื่องราวและก่อให้เกิดแรงจูงใจในการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเพื่อสร้างความสุขในการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาบุคลิกภาพซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว

(3) ยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของวัดให้เข้าสู่ระบบสากล โดยจัดฝึกอบรมบุคลากรและเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ร่วมกับสถาบันการศึกษา โดยการพัฒนาหลักสูตรให้มีการเรียนการสอนด้านการท่องเที่ยวในวัด พร้อมทั้งมีการฝึกอบรมให้บุคลากรมีความชำนาญในการติดต่อสื่อสารและปฏิบัติงานในการท่องเที่ยว

(4) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและควรจัดให้มีหลักสูตรที่เหมาะสมกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยว มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวและเป็นเจ้าบ้านที่ดี

(5) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมและมีมาตรฐาน พร้อมทั้งมีเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ครบครัน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาทักษะการทำงานอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจท่องเที่ยว ที่พัก การคมนาคมขนส่ง ภัตตาคาร ร้านอาหาร และการพัฒนาสินค้าที่ระลึกที่มีมาตรฐาน เป็นต้น

(6) พัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีความรู้ในศาสตร์และศิลป์การบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการใช้บริการของนักท่องเที่ยวที่หลากหลายได้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์การใช้บริการ โดยเน้นการจัดการความรู้ให้กับบุคลากรสามารถนำไปใช้เพื่อการคิดสรร และพัฒนาบุคลากรให้ได้คุณลักษณะสมรรถนะที่ตรงกับคุณสมบัติในการบริการการท่องเที่ยว

(7) พัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีความรู้เรื่องศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และฝึกทักษะการถ่ายทอดความรู้ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย เช่น การใช้ภาษาพูด ไม่ใช่ภาษาเชิงวิชาการมากเกินไป เป็นต้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้บุคลากรทางการท่องเที่ยวหรือมัคคุเทศก์อำนวยความสะดวกในเรื่องความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด โดยแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจคือสถานที่เกี่ยวกับศาสนา

(8) พัฒนาทัศนคติด้านการบริการของบุคลากรทางการท่องเที่ยว เนื่องจากถือว่าเป็นเรื่องสำคัญหรือที่ต้องมีตั้งแต่ต้น ถ้าเกิดทัศนคติของบุคลากรดีก็จะทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และทำให้เกิดมีอุดมคติในการบริการหรือมีใจรักในการบริการที่ดี ส่งผลที่ดีต่อตัวของผู้ปฏิบัติงานคนนั้น บุคลากรจึงต้องมีใจรักในงานบริการ มีความรักในองค์กร และเพื่อนร่วมงาน คิดบวก มองโลกในแง่ดี มีจิตอาสา ทำงานเป็นทีมได้มีความซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา เสียสละและมีส่วนร่วม

(9) ส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะบุคลากรให้กับหน่วยงานการท่องเที่ยว ด้วยการ ประชาสัมพันธ์และนำกรอบมาตรฐานสมรรถนะร่วมวิชาชีพการท่องเที่ยวที่กำหนดใช้ และให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โดยสถาบันการศึกษานำกรอบสมรรถนะเข้าไปกำหนดในหลักสูตรการเรียน เพื่อการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ทักษะและทัศนคติที่ถูกต้อง

(10) พัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรในการให้บริการ โดยจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจในธรรมชาติในแต่ละวัยของผู้มารับบริการ พร้อมทั้งสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสม สามารถนำความรู้ในงานมาให้คำอธิบายขั้นตอนการบริการ เพื่อให้เกิดความมั่นใจกับนักท่องเที่ยวในการให้บริการ สร้างความเชื่อมั่นต่อการบริการที่มีคุณภาพและปลอดภัย

2.4) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก

(1) พัฒนาระบบการจัดการของผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ชี้แนะบุคคล การนิเทศงาน และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยจะต้องคำนึงถึงขวัญและกำลังใจของพนักงาน

(2) ติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน โดยจัดประชุมและปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกันคือ ต้องมีการประสานกับพหุภาคีได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันศาสนา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่เพื่อร่วมปรึกษาหารือในการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว

(3) ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้รับผิดชอบในการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีที่ผู้บริหารใช้กับพนักงานเพื่อให้งานดำเนินเป็นไปด้วยดี โดยประกอบด้วยความเป็นผู้นำ การจูงใจ การตัดสินใจ การมอบหมายงาน และการติดต่อสื่อสาร

(4) การบริหารงานในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เจ้าอาวาสหรือผู้นำชุมชนต้องรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จ จึงต้องมีการมอบหมายงานภายในวัด โดยการกระจายงานในหน้าที่ความรับผิดชอบและอำนาจการตัดสินใจในหน้าที่ที่อยู่ในขอบเขตซึ่งกำหนดให้ผู้อื่นไปปฏิบัติ การมอบหมายงานจึงต้องมีการปรับตัวและปรับความเข้าใจ ติดต่อ ตอบโต้ แนะนำ และชี้แจงแก่บุคลากรเจ้าหน้าที่เพื่อให้การมอบหมายงานได้ผลตามต้องการ

(5) สร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจและสนับสนุน เมื่อบุคลากรและเจ้าหน้าที่ผู้รับมอบหมายงานได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ทำความเข้าใจกันแล้ว โดยต้องกระตุ้นให้กำลังใจ และสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ อำนวยความสะดวก และชี้แนะให้คำปรึกษาเป็นระยะ ๆ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและความสัมพันธ์อันดี

(6) พัฒนาการปฏิบัติงานของฝ่ายอำนวยการในการท่องเที่ยว โดยการบูรณาการเครื่องมือต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ ประเมินค่าข้อมูลที่ได้รับจากการพิจารณาสถานการณ์ประเมินผลข้อมูล และแนวโน้มความเป็นไปได้ และกำหนดเป็นแนวความคิดและหนทางในการปฏิบัติที่เป็นไปได้และเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด

(7) วิเคราะห์ภารกิจที่ได้รับมอบหมายโดยฝ่ายอำนวยการให้แนวความคิดในการวางแผนและต้องมีการประมาณการของฝ่ายอำนวยการเพื่อประมาณการความต้องการของหน่วยงานการท่องเที่ยว การให้ข้อตกลงใจและแนวคิดในการปฏิบัติ การจัดทำแผนและคำสั่งการอนุมัติสุดท้ายเมื่อเจ้าอาวาสหรือผู้นำชุมชนตกลงใจก็ดำเนินการในขั้นตอนของการประสานงานกำกับดูแล และติดตามผลทั้งในระดับบนและระดับล่าง

(8) กำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน มีการดูแลซึ่งกันและกัน และพึ่งพาวางกายกัน โดยเชื่อมโยงแต่ละฝ่ายทำให้การปฏิบัติงานมีความราบรื่นและสอดคล้องกัน ซึ่งมีการมอบหมายงานกันอย่างเหมาะสม ลักษณะงานที่มอบหมายนั้นต้องคำนึงถึงความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน และเพื่อให้เกิดความพอใจระหว่างผู้สั่งการและผู้รับคำสั่งงานจึงจะดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยและไม่เกิดปัญหาต่อองค์กร

(9) พัฒนาโครงสร้างระบบการอำนวยความสะดวกของแต่ละวัด โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลและรับผิดชอบงาน ด้านการท่องเที่ยวในวัดโดยตรง และมอบอำนาจการจัดการตัดสินใจพร้อมงบประมาณในการดำเนินงานให้อย่างเต็มที่มากที่สุด เพื่อความต่อเนื่องของงานอย่างมีคุณภาพ

(10) จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกเพื่อบูรณาการในการวางแผน การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงานและการประเมินผล เพื่อเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงองค์กรให้เกิดการติดต่อประสานงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของมูลข้าวสารและประสบการณ์การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเพื่อเสริมศักยภาพขององค์กร

2.5) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด

(1) ขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมการตลาด เพื่อทำหน้าที่กระจายข้อมูล ข้าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายให้เกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว เช่น ความเชื่อ ทศนคติ ความรู้สึก หรือการตัดสินใจ เป็นต้น

(2) สนับสนุนตลาดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการตลาดให้คนเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และทำการตลาดการท่องเที่ยวไทยเชิงรุก มีการกำหนดกลยุทธ์ของตลาดท่องเที่ยวในชุมชน โดยเน้นการสร้างการรับรู้ความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

(3) ประยุกต์เทคนิคส่วนประสมทางการตลาดขั้นพื้นฐาน ให้สามารถใช้ได้กับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดทั้งในเรื่องของกิจกรรมการท่องเที่ยว ราคา ความสะดวกสบายของสถานที่ การเพิ่มคุณค่าการตลาดท่องเที่ยวเชิงพุทธ บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพภายในวัด

(4) กำหนดกลยุทธ์และโปรแกรมส่งเสริมการตลาดการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ ความพึงพอใจและความภักดีของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้กลยุทธ์ส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์การท่องเที่ยว เป็นการมอบโอกาสให้กับนักท่องเที่ยว ในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ไปท่องเที่ยว

(5) เพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่อเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ทั้งนี้วัดต่าง ๆ ควรมีการนำกลยุทธ์ทางการตลาดมาใช้โดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการตลาดเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด และความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป

(6) พัฒนาลาดการแหล่งท่องเที่ยวโดยสำรวจหาลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่ เพื่อใช้เป็นจุดประชาสัมพันธ์ดึงดูดนักท่องเที่ยว

และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลหรือโอกาสสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปีเพื่อให้นักท่องเที่ยววางแผนการเดินทางได้ล่วงหน้า

(7) จัดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหรือตั้งอยู่บนเส้นทางเดียวกัน เพื่อเพิ่มแรงดึงดูดในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร วิทยุทัศน์สื่อ ออนไลน์ เผยแพร่ผ่านหน่วยงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว และระบบอินเทอร์เน็ต

(8) สำรวจและศึกษาข้อมูลเพื่อวางแผนการตลาดให้เหมาะสม โดยศึกษาช่องทางการสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวไปถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ ทำการสำรวจเนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่สอดคล้องกับความต้องการใช้ในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ หรือผู้ที่จัดการการเดินทางท่องเที่ยวให้ผู้สูงอายุ

(9) พัฒนาตลาดการท่องเที่ยวผู้สูงอายุและส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมการเดินทางท่องเที่ยวในโอกาสต่างๆ เช่น วันพ่อวันแม่วันผู้สูงอายุ เทศกาลเข้าพรรษาพาผู้สูงอายุไหว้พระ 9 วัด ฯลฯ รวมถึงการให้ส่วนลดพิเศษสำหรับผู้สูงอายุในโปรแกรมท่องเที่ยวที่จัดตามปกติ โปรแกรมท่องเที่ยวในวันธรรมดา โปรแกรมท่องเที่ยวช่วง Low Season

(10) มุ่งเน้นการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างความพึงพอใจและนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว ราคาสมเหตุสมผล ความสะดวกสบายของสถานที่ การส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและการจัดชุดโปรแกรมท่องเที่ยว

2.6) การพัฒนาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของวัดสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

(1) เสริมสร้างคุณค่าของสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากสภาพภูมิทัศน์ สภาพอากาศ ลักษณะและกิจกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากผู้สูงอายุต้องการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ สภาพภูมิอากาศที่ดีสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีสิ่งที่น่าสนใจทางประวัติศาสตร์หรือศิลปวัฒนธรรมให้เลือกชม มีกิจกรรมแปลกใหม่ให้เลือกเข้าร่วม

(2) ปรับปรุงระบบนิเวศภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงด้านคมนาคม แหล่งอำนวยความสะดวกประกอบด้วย ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง บุคลากรทางการท่องเที่ยว การต้อนรับ การพัฒนาศิลปกรรมภายในวัด ตลอดจนแหล่งข้อมูลภายในวัด

(3) สร้างต้นแบบด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมแบบภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืน อันเป็นการท่องเที่ยวที่จัดโดยคนในชุมชน ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาสำหรับผู้สูงอายุเป็นการต่อยอดการเรียนรู้ทางจิตใจ เพื่อพัฒนาและสร้างคุณธรรม ความอยู่

เย็นเป็นสุขมากกว่าการอยู่ร้อนนอนทุกข์ รวมถึงการทำบุญไหว้พระ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ สิ่งดี ๆ ในวัด และกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และการพักผ่อนนันทนาการ

(4) จัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่นำนักท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่สำคัญ หรือสิ่งที่น่าสนใจ รวมทั้งคอยให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอาจจะเป็นพระสงฆ์ สามเณร เด็กนักเรียนหรือผู้สูงอายุในชุมชนที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้ทำหน้าที่ให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

(5) จัดทำป้ายสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวและเอกสารแสดงข้อมูลสถานที่ เช่น ประวัติวัด ประวัติของโบราณสถาน ลักษณะเด่นของโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยควรเลือกใช้ ขนาดตัวอักษรและสีในป้ายให้เห็นได้ง่ายไม่ต้องเปลี่ยนแว่นตาเพื่อความสะดวกแก่ผู้สูงอายุซึ่งมักมีปัญหาสายตา

(6) พัฒนาพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ที่นั่งพักสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น อยู่ใต้ร่มเงาต้นไม้ สามารถมองเห็นโบราณสถานและสภาพแวดล้อมที่สวยงาม บริการร้านอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก รวมถึงสถานที่จำหน่ายดอกไม้ธูปเทียน และวัตถุมงคล

(7) จัดให้มีห้องปฐมพยาบาล เนื่องจากวัดหลายแห่งมีตู้ยาสามัญประจำบ้าน แต่ส่วนใหญ่ไม่มีห้องปฐมพยาบาลเป็นการ รวมทั้งจัดอบรมพระสงฆ์ สามเณร เจ้าหน้าที่และผู้ประกอบกิจการในวัดให้มีความรู้เรื่องการปฐมพยาบาลเบื้องต้นสำหรับผู้สูงอายุและสามารถประสานงานกับหน่วยพยาบาลเพื่อส่งต่อไปรับการรักษาได้อย่างถูกต้อง

(8) จัดบริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยการปรับปรุงห้องสุขาที่ตั้งอยู่ใกล้ทางเข้าออกให้มีขนาดกว้างขวางและจัดทำทางลาดเพื่อให้ผู้สูงอายุและผู้พิการนำ Wheel Chair เข้าไปได้ติดตั้งเครื่องสุขภัณฑ์ในตำแหน่งที่ผู้ใช้ Wheel Chair จะใช้ได้โดยสะดวกติดตั้งราวสำหรับพยุงตัวในห้องสุขา รวมทั้งจัดทำป้ายบอกทางไปยังห้องสุขาและติดตั้งไว้ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจน

(9) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ควรมีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนคนในท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานที่ยั่งยืน

(10) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนและส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับผู้สูงอายุ กล่าวคือ สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว สามารถนำรายได้เข้าสู่ชุมชนและสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่ และในขณะเดียวกันก็ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและสภาพแวดล้อมที่ดีงามของวัดให้คงอยู่ตลอดไป

2.7) การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว

(1) สร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีทุกระดับ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นภาคีหลัก ในการดำเนินงานในระดับพื้นที่ที่มีภาคประชาสังคม ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเอง โดยภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติรับผลประโยชน์ รวมทั้งประเมินผลและทบทวนแผนและกิจกรรม เพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

(2) สร้างระบบกลไกการขับเคลื่อนการทำงาน โดยมีการบูรณาการการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคเอกชนเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวของวัดและสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนให้ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว

(3) สร้างความเข้าใจกับภาคประชาชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง รู้ถึงสิทธิและกระบวนการการเข้ามีส่วนร่วม จัดให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างฝ่ายบริหารกับประชาชน เพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการกิจกรรมต่างๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง

(4) ระดมทรัพยากรทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริม กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัด และกิจกรรมส่งเสริมการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัด หน่วยงานราชการควรมีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้ประชาชนทั่วไป ได้รับรู้ทั้งทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

(5) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบ มีความเข้าใจ ตระหนักและให้ความสำคัญ โดยใช้การประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ การจัดเวที ประชุม การพูดคุยหรือการอบรม เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลและประกอบการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

(6) หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ต้องส่งเสริมสนับสนุนและเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยความเต็มใจทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน ดำเนินการ และแล้วเสร็จ ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันและรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่งผลทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

(7) สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงานของรัฐ บ้าน วัด วัฒนธรรมอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียน ร่วมมือกับทางวัดจัดยุวมัคคุเทศก์ โดยนักเรียน นักศึกษา ที่ได้รับการอบรมและได้รับความรู้แล้ว เป็นมัคคุเทศก์ประจำวัด เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาและทำไหว้พระ ปฏิบัติธรรม รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลืองานทางวัด โดยร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา

(8) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยจัดตั้งคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นขึ้น เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีการบริหารเป็นรูปธรรม โดยมีภาครัฐ เอกชน ชุมชน และประชาสังคมในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

(9) เชื่อมโยงบทบาทและภารกิจของหน่วยงานหลักด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ และเอกชน ร่วมกับวัดและชุมชน เพื่อให้การกำหนดนโยบายและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สร้างกระบวนการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อการจัดทำฐานข้อมูลประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานการบริการแก่นักท่องเที่ยว

(10) สร้างกลไกและกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกา ดำเนินงานพัฒนาความคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง สร้างกระบวนการสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น

2.8) การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

(1) ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องทางการท่องเที่ยวควรสนับสนุนและพัฒนาเครื่องมือ การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานให้มีคุณภาพ เพื่อยกระดับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับประเทศ ทั้งสื่อบุคคล เช่น มัคคุเทศก์และวิทยากรบรรยาย ให้ความรู้เป็นต้น และสื่อที่ไม่ใช้บุคคล เช่น การจัดนิทรรศการ สื่อโสตทัศนูปกรณ์สื่อผสมหรือมัลติมีเดีย สื่อ QR Code สื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น

(2) ควรมีการรักษาความปลอดภัยและการบริหารจัดการที่ดีในการป้องกันไม่ให้เกิดหรือบรรเทาผลกระทบหากเกิดเหตุการณ์ขึ้น ทางวัดและหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และวางระบบการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและทันที่

(3) พัฒนาคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยทำให้วัดกลายเป็นสถานที่เรียนรู้และศึกษาของ สิ่งต่างๆภายในวัด มุ่งเน้นอนุรักษ์คุณค่าและรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้อย่าให้เสียรูปทรง เพื่อไม่ให้สิ่งที่เป็นมรดกอันล้ำค่าทางพระพุทธศาสนาสูญหายไป รวมทั้งทำให้วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และที่สำคัญสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบริเวณวัด

(4) บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจากปัจจัยภายใน โดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา หรือการเดินทางเพื่อการแสวงบุญ ซึ่ง

เป็นการเดินทางเพื่อให้เกิดการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเพื่อขัดเกลากิเลสและพัฒนาจิตใจของผู้เดินทางมาท่องเที่ยว

(5) ดำเนินการจัดบรรยากาศภายในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้บรรยากาศร่มรื่น มีความสะอาดและสวยงาม โดยใช้พุทธศิลป์ภายในวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่ใช้แสวงหาความรู้ เพื่อทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์สูงสุดจากการมาท่องเที่ยวภายในวัด

(6) พัฒนาทรัพยากรและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อปรับตัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถ วิหาร เจดีย์ หอพระไตรปิฎก โบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือการปรับปรุงห้องน้ำ ห้องสุขา ความสะอาด ความสะดวกความปลอดภัย สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ สถานที่จอดรถและการให้บริการให้ดียิ่งขึ้น

(7) หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัดจะต้องเข้ามาสนับสนุน และให้ความสำคัญกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้มากยิ่งขึ้น ทั้งในส่วนเรื่องความรู้ งบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการสนับสนุนจากชุมชนและสังคม โดยวัดต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชนและประชาชนในพื้นที่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในศาสนสถาน และการสร้างความรู้ความเข้าใจของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

(8) การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอกนั้น ในเบื้องต้นหน่วยงานผู้รับผิดชอบในระดับท้องถิ่น ควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนถึงความพร้อมในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นการสำรวจถึงความต้องการ ความพร้อม และการยอมรับของชุมชนในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนเองจะเป็นผู้ดูแลรักษาได้ยั่งยืนกว่าหน่วยงานภายนอกชุมชน พร้อมทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในแต่ละท้องถิ่น

(9) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนควบคู่กัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เกิดขึ้นใหม่โดยไม่ลดทอนคุณค่ามิติต่างๆ ของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ภายในชุมชน

(10) ส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามาในพื้นที่ โดยการจัดระบบการจัดการความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวให้มีศักยภาพในระดับสากล รวมทั้ง มาตรการความปลอดภัยด้านสาธารณสุข โดยต้องเร่งประชาสัมพันธ์ให้ผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวตระหนักถึงความปลอดภัยทางด้านสาธารณสุข เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความสุข ได้รับประสบการณ์ที่ดีและมีความมั่นใจในความปลอดภัย

2.9) การบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว

(1) เตรียมบุคลากรเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวของวัดเป็นสำคัญ ตั้งแต่การสรรหา รับสมัคร ฝึกอบรม กระตุ้นบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากรในส่วนที่ต้องติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรง เนื่องจากบุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับการรับรองนักท่องเที่ยวในกระบวนการบริการมากที่สุด

(2) ส่งเสริมบุคลากรทุกระดับด้วยการอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับมรดกทางศาสนา และวัฒนธรรม สร้างความตระหนักให้รู้คุณค่าส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

(3) เสริมสร้างการตอบสนองต่อนักท่องเที่ยว โดยบุคลากรทางการท่องเที่ยว จะต้องมีความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยวตลอดการเดินทาง ให้บริการนักท่องเที่ยวทุกคน อย่างรวดเร็วทั่วถึง มีการให้บริการนักท่องเที่ยวทุกคนด้วยความเต็มใจ และนักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายจากการให้บริการของผู้ให้บริการทุกท่าน

(4) ดูแลนักท่องเที่ยวให้ได้รับความสะดวกสบายอย่างเท่าเทียมกัน มีความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการแตกต่างกัน เอาใจใส่ต่อการบริการแก่นักท่องเที่ยวทุกคนเพื่อให้การช่วยเหลือและให้บริการ และตระหนักถึงผลประโยชน์สูงสุดของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

(5) สร้างความเชื่อถือว่าไว้วางใจ โดยบุคลากรและเจ้าหน้าที่ให้บริการได้ตรงตามที่ได้รับไว้ในรายการนำเที่ยวให้บริการนักท่องเที่ยว ตลอดการเดินทางโดยไม่มีผลผิดพลาด สามารถนำนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ให้บริการนักท่องเที่ยวทุกครั้งด้วยการบริการที่ตัวอย่างสม่ำเสมอ และสามารถจัดหาหรือปรับเปลี่ยน การบริการทดแทนให้นักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

(6) บริการจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรม นันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ โดยการเตรียมความพร้อมในสถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้สูงอายุกำลังจะเดินทางไป เช่น การเยี่ยมชมความงามทางโบราณสถานและพุทธศิลป์ การเข้าไปศึกษาศิลปะวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น ที่ต้องอาศัยป้ายสื่อความหมายในการอธิบายรายละเอียดที่เป็นข้อมูลสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

(7) พัฒนาออกแบบการบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อจัดวิธีการในการอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด โดยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ

(8) การจัดการบริการด้านกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว ควรออกแบบให้เหมาะสมกับช่วงอายุของนักท่องเที่ยว เนื่องจากผู้สูงอายุบางกลุ่มไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรม

สันทนาการบางประเภทที่ต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกาย อีกทั้ง ต้องคำนึงความสะดวกสบายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ และกิจกรรมต้องสามารถสร้างสรรค์ความรู้และมนุษย์สัมพันธ์ที่ร่วมกับผู้อื่น

(9) ผู้ให้บริการซึ่งเป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสม มีความรู้เกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติมีทัศนคติที่ต่อผู้ใช้บริการ และองค์การหรือกิจการ เป็นสถานที่สำหรับการปรนนิบัติแก่ผู้รับบริการ ต้องคำนึงการออกแบบโครงสร้างอาคาร การจัดวางสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยของสภาพแวดล้อมโดยรอบ

(10) หน่วยงานทางการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ เป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินกิจการ จะต้องอาศัยประสบการณ์ร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ในการผลักดันให้เกิดกลยุทธ์การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว

2.10) การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่

(1) พัฒนาพื้นที่ใช้สอยในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อประโยชน์ในการสวดมนต์ไหว้พระหรือนั่งสมาธิ พื้นที่สำหรับปฐมพยาบาล พื้นที่สำหรับนวดแผนโบราณ พื้นที่สำหรับซื้อของใช้และของรับประทานเล่นและพื้นที่สำหรับกายภาพบำบัด

(2) เตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ในวัด ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น โดยเน้นการพัฒนากิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา

(3) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้เพียงพอกับความต้องการของผู้สนใจเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ

(4) พัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐาน ได้แก่ ความพอเพียงของสถานที่จอดรถ ป้ายบอกทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว การบริการด้านข้อมูลข่าวสารในสถานที่ท่องเที่ยว

(5) บริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยการจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่นๆ เช่น การวางผังพื้นที่ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้รูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่าง ๆ แผงขายหนังสือธรรมะ จัดให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะตามทางเท้าหรือลานจอดรถ หรือรูก้าเขาในเขตพุทธาวาส

(6) พัฒนาเชิงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยเป็นการพัฒนาเตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ในวัด ศาสน

สถาน โบราณสถาน เป็นต้น เน้นการพัฒนากิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพ และขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

(7) บริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนา การท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสมดุล ของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนและวัด ให้เกิด ความเข้มแข็ง”

(8) สร้างกลไกความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดย คำนึงถึง ผลกระทบต่อชุมชน และความต้องการของนักท่องเที่ยวมากกว่าผลกำไรที่ได้รับจากการทำ ธุรกิจท่องเที่ยว และควรจัดสรรงบประมาณในการสร้างพื้นที่ใช้สอยและดูแลสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับความต้องการในการเดินทางและประกอบกิจกรรม ท่องเที่ยวที่ของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจะมีเพิ่มขึ้นในอนาคต

(9) มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อย่างคุ้มค่าสำหรับนักท่องเที่ยว โดย การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ ที่นั่ง/ม้านั่ง น้ำดื่ม ความพอเพียง ของร้านอาหาร ร้านกาแฟ และเครื่องดื่ม รวมทั้งความสะดวกในการหาร้านอาหารจำหน่ายของที่ระลึกและ สินค้าโอท็อปของชุมชน

(10) บริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ทั้งด้าน เส้นทาง การเดินทาง การมีป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางเส้นทางคมนาคมให้สามารถสนองต่อ ความต้องการนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงด้านการประชาสัมพันธ์สิ่งอำนวยความสะดวก

การสังเคราะห์การพัฒนาการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อยู่ใน 10 ประเด็นคือ (1) การวางแผน (2) การจัดองค์กร (3) การพัฒนาบุคลากร (4) การอำนวยความสะดวก (5) การตลาดท่องเที่ยว (6) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม (7) การพัฒนาและ ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม (8) การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและภายนอก (9) การพัฒนาคุณภาพการให้บริการ (10) การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยในแต่ละประเด็น นั้นจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ทำให้มองเห็นว่า

การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการกิจกรรมและผลลัพธ์อันเกิดจากความสัมพันธ์และการมี ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ชุมชนและสภาพแวดล้อม การท่องเที่ยวจะดำเนินไปในทิศทางที่ต้องการ ภายใต้บริบทของสังคมและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ท่องเที่ยวนั้นๆ พื้นที่ท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดี การดำเนินการอย่างมี เป้าหมายจะทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ต้องการ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดต่างๆ ของ

สิ่งแวดล้อมและสังคม ประกอบกับกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกภูมิภาคทั่วโลกต่างให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ส่งผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องมีระบบการพัฒนาการท่องเที่ยว การบริหารจัดการการท่องเที่ยวและรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดีมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงและเป็นธรรม

ปัจจุบันวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญประเภทหนึ่ง ซึ่งมีศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญของชาติที่สามารถย้อนกลับได้ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาทางวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทั้งที่มาเพื่อหาความรู้และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่วัดหลายแห่งยังขาดระบบการจัดการที่ไม่รองรับต่อการท่องเที่ยว ไม่มีการจัดระบบฐานข้อมูลสำนักท่องเที่ยว นอกจากนี้สถานที่ พักและร้านอาหารยังไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเหมาะสม มีการบริหารจัดการที่ดี จัดระบบประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศได้รับทราบข้อมูลและดึงดูดจิตใจด้วยจุดเด่นของสถานที่ พร้อมทั้งประวัติศาสตร์อารยธรรม ชุมชนและร่องรอยประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา โดยการสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็นคุณค่าในการร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอันจะส่งผลถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมแห่งตนและคงไว้เพื่อสืบทอด

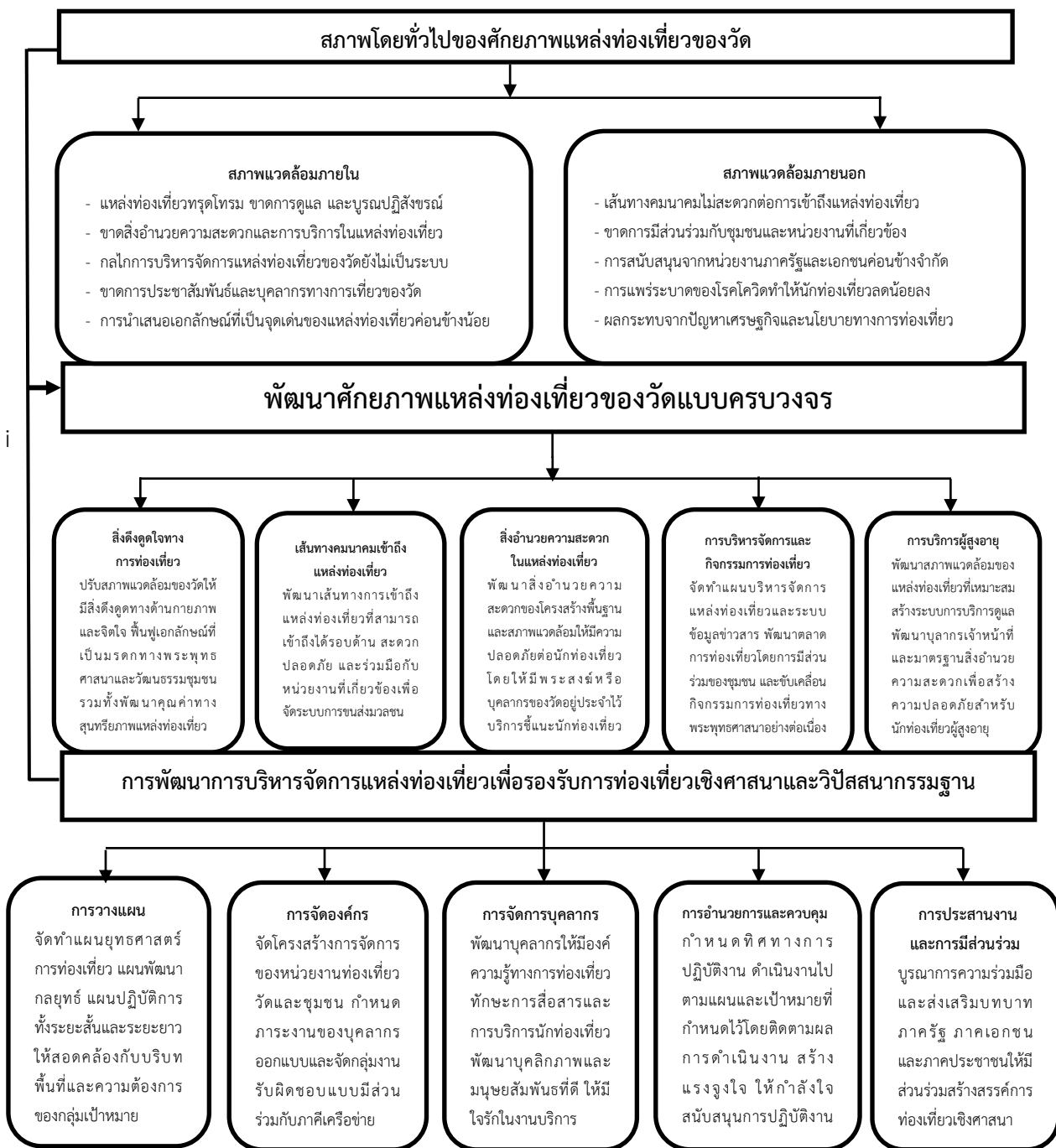
จากสภาพการณ์ดังกล่าว วัดจึงต้องมีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม ไม่ให้กระทบกับทรัพยากรภายในวัด โดยเฉพาะวัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นมรดกของชุมชนและชาติ ซึ่งปัจจุบันการจัดการภายในวัดส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับนโยบายของเจ้าอาวาสของแต่ละวัด ถ้าวัดมีการวางแผนรองรับที่ดีจะมีการจัดระบบสาธารณูปโภคที่ดี เช่น ลานจอดรถ ห้องน้ำสะอาดสำหรับนักท่องเที่ยว จัดทำแผนที่บอกทาง ป้ายอธิบาย แต่วัดที่ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวก็เลยไม่ค่อยพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ดังนั้นวัดต้องให้ความสนใจกระบวนการในการวางแผน และการบริหารจัดการ ถ้าต้องการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหลายวัดคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของวัด แต่วัดก็ปฏิเสธหรือห้ามไม่ให้คนเข้าวัดได้ ทั้งนี้ในปัจจุบันหลายวัดไม่มีการบริหารจัดการที่ดี ในที่สุดโบราณสถาน โบราณวัตถุก็จะถูกทำลายสูญหายหรือชำรุดทรุดโทรมหมดคุณค่าไปในที่สุด การพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวควรจะมีการวางแผนร่วมกันให้วัดและชุมชนในพื้นที่ได้รับทราบนโยบายการพัฒนาจะได้พัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง รวมทั้งมีการบริหารบุคลากร ด้านการเงิน การดูแลสถานที่ให้โปร่งใส และมีการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของวัด รวมทั้งให้ข้อมูลและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาวัดในทางสร้างสรรค์ มีการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม

นอกจากนี้ การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของวัดในปัจจุบันอยู่ในรูปแบบของ คณะกรรมการบริหารวัดเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งการบริหารจัดการวัดที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของบุคคลเพียงกลุ่ม เดียวจะมีข้อจำกัดด้านศักยภาพของบุคคลและด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ส่งผลให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มที่บริหารจัดการเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวของวัดมิได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริง โดยเฉพาะ ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น หากจะให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริง และวัดได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการวัดควรอยู่ในรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัด และ ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยววัด มีการบริหาร จัดการการท่องเที่ยวของวัดอย่างเป็นธรรม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ท่องเที่ยวของวัดทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นใน บริเวณวัดต้องได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวนี้กันอย่างแท้จริงและเป็นธรรม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรต้องมีองค์ประกอบสำคัญที่ ผู้บริหารจัดการวัดควรคำนึงเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และบุคลากร หรือคน (man) ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่มีองค์ประกอบสำคัญ เพื่อพิจารณา กำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการวัดว่า จะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรของวัด อย่างไร โดยมุ่งเน้นการพัฒนาระบบการบริหารงานเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรวัด จึง จำเป็นต้องสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบบริหาร งานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น ทั้งนี้การบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด การมีส่วนร่วม (Participation) มากขึ้น การให้อำนาจ (Empowerment) การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) การทำงานเป็นทีม (Teamwork) ทั้งหมดจะต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความมั่นใจจากองค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) การจัดการ (management) อันเป็นกระบวนการทางการบริหาร (Administration) ซึ่ง จะส่งผลต่อประสิทธิภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์สภาพโดยทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนา ศักยภาพการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนา กรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ ดังภาพที่ 26

ภาพที่ 26 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน คือ เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน คณะผู้วิจัยได้สรุป อภิปรายผลและเสนอแนะตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด

1) ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนักท่องเที่ยว จำนวน 700 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 55.43 มีอายุ 61 ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.71 รองลงมาคืออายุระหว่าง 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.00 น้อยที่สุดคืออายุระหว่าง 18 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 7.71 เป็นผู้วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.28 รองลงมาคือระดับปวช./ปวส. คิดเป็นร้อยละ 20.42 น้อยที่สุดคือระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 1.42 มีอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.24 รองลงมาคืออาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 20.42 น้อยที่สุดคืออาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 9.57 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากที่สุด จำนวน 15,001 - 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.14 รองลงมาคือ จำนวน 10,001-15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.85 น้อยที่สุดคือต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 2.57 มีภูมิลำเนาภาคเหนือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.28 รองลงมาคือภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 24.85

2) ผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานโดยภาพรวม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$) เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.41$) รองลงมาคือด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.26$) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.23$) ด้านการบริการผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.15$) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.02$) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.41$) และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.34$)

ตามลำดับ เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นรายด้าน พบว่า

2.1) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ คุณค่าทางสุนทรียภาพแหล่งท่องเที่ยวทำให้ผ่อนคลายความเครียด ทำให้เกิดความสบายใจ ($\bar{X} = 4.52$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ คุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปพระสงฆ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ($\bar{X} = 4.50$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ บรรยากาศของวัดเงียบสงบ สะอาด ร่มรื่น ดึงดูดใจและเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ($\bar{X} = 3.85$)

2.2) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.4$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลางทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวไว้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 3.49$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดได้สะดวก รวดเร็วและสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆได้ ($\bar{X} = 3.45$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการคมนาคมเพื่อเดินทางไป แหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.32$)

2.3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.41$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดจัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ที่มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้คอยให้ข้อมูลชี้แนะนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.41$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัดจัดสถานที่อำนวยความสะดวกแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบทางจิตใจ ($\bar{X} = 4.31$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดให้บริการร้านอาหารจำหน่ายของที่ระลึก/ สินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนและเช่าบูชาวัตถุมงคล ($\bar{X} = 4.13$)

2.4) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัดและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดได้อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.45$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัดจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นและงดงามเรียบง่ายตามธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.38$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดจัดการด้านการโฆษณาพื้นที่ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.06$)

2.5) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

ตามประเพณีร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ ($\bar{X} = 4.51$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัดจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดให้มีสถานที่จัดกิจกรรม อย่างเหมาะสมเพื่อให้บริการและรองรับนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.23$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานหรือสมถกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.56$)

2.6) ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลางทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดมีสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน ($\bar{X} = 3.49$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ที่พักข้างนอกวัดอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวของวัด ($\bar{X} = 3.38$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดบริการจัดหาที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและคนพิการที่เดินทางมาจากจังหวัดต่างๆ ($\bar{X} = 3.21$)

2.7) ด้านการบริการผู้สูงอายุ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.15$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับได้แก่ วัดได้ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ($\bar{X} = 4.48$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ วัดได้ให้บริการและดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ($\bar{X} = 4.29$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดจัดการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถานพยาบาลสามารถให้บริการสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว ($\bar{X} = 3.57$)

3) ผลการวิเคราะห์แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดโดยภาพรวม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.54$) เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$) รองลงมาคือด้านการบริการผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 4.59$) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.58$) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.53$) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.50$) และมีค่าน้อยที่สุดคือด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.12$) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์แนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นรายด้าน พบว่า

3.1) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ ($\bar{X} = 4.58$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรปรับสภาพแวดล้อมเพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ ($\bar{X} = 4.57$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรสร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์ และทรงคุณค่าทางจิตใจ ($\bar{X} = 4.49$)

3.2) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรจัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมีพระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือโบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ($\bar{X} = 4.70$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรกำหนดจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน ($\bar{X} = 4.68$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการคมนาคม เพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.43$)

3.3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรให้การบริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและมีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวและเหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ ($\bar{X} = 4.73$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเป็นพื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ โดยให้มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้บริการชี้แนะ ($\bar{X} = 4.58$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรจัดโซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.19$)

3.4) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรดำเนินการด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม ไม่กระทบกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ($\bar{X} = 4.55$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรจัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = 4.53$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืนในระยะยาว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ($\bar{X} = 4.43$)

3.5) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุดทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ควรจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็นหลักแก่นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.68$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ควรจัดกิจกรรมสร้างจุดสนใจหรือสร้างกระแสความสนใจให้กับพื้นที่ โดยวัดร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมทางศาสนา ($\bar{X} = 4.63$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ควรจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ($\bar{X} = 4.55$)

3.6) ด้านการบริการผู้สูงอายุ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.59$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุดทุกข้อเช่นกัน โดยเรียงลำดับข้อที่มี

ค่าเฉลี่ยสูงตามลำดับ ได้แก่ ครัวจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและนำเที่ยวภายในวัด เป็นกรณีพิเศษ ($\bar{X} = 4.59$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ครัวจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ เช่นห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น ($\bar{X} = 4.58$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ วัดควรบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้เพียงพอ ($\bar{X} = 4.60$)

5.1.2 การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด

1) ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด

1.1) การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ครัวจัดบริเวณวัดให้

เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาด ร่มรื่นและงดงามตามธรรมชาติ ปรับสภาพแวดล้อมตามศักยภาพของวัด เพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ด้วยความสะดวกปลอดภัย ปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีสำนึกรักวัด รักท้องถิ่นและมีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง จัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้นองค์ความรู้ ประวัติความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน สร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ

1.2) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ครัว

จัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัดและแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญภายในวัดที่ชัดเจนและเพียงพอ กำหนดจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน โดยแสดงไว้ที่แผ่นป้าย ประชาสัมพันธ์เส้นทางเป็นภาพรวม จัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมีพระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือโบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด จัดทำป้าย ไวเนล เป็นแผนผัง/แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวหรือ ผู้แสวงบุญไม่ควรพลาดชม และวัดควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการคมนาคมเพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว

1.3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) ครัวจัด

โซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวภายในวัด จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเป็นพื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ โดยให้มีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้บริการชี้แนะนักท่องเที่ยวที่มาวัด จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เหมาะสมกับสภาพของวัดและการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อำนวยความสะดวกทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อกันภายในบริเวณวัดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ รวมทั้งให้บริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและมีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวและเหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ

1.4) การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) ครัวจัดทำ

แผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและระบบข้อมูลข่าวสาร พัฒนาการประสานงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการตลาดการท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อการจัดการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ พัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืนในระยะยาว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งควรพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเน้นความสะดวกและความปลอดภัย

1.5) การพัฒนาที่พักและบุคลากร (Accommodations) ควรจัดสภาพแวดล้อมภายในที่พักของวัดให้เหมาะสม โดยออกแบบสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้มีความพร้อม ความเหมาะสม และปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเพื่อให้การบริการที่พักรวมทั้งที่พักสำหรับผู้เข้าพักแบบระยะยาว (Long Stay) และส่งเสริมให้ชุมชนมีบ้านพักแบบโฮมสเตย์ที่เป็นของชาวบ้าน ส่วนการพัฒนาบุคลากร ควรจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์แก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด โดยส่งเสริมบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและมีกิริยามารยาทเรียบร้อย

1.6) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรจัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว จัดกิจกรรมให้มีการอบรมเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็นหลักแก่นักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ จัดกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและแสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงาม มีเอกลักษณ์โดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชื่นชมและอยากกลับมาเยือนวัดอีก

1.7) การพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ ควรพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัย เช่น ห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น พัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกในกลุ่มผู้สูงอายุ พัฒนาอบรมบุคลากรของวัดและจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณีพิเศษ พัฒนาระบบการดูแลและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างครบวงจร รวมทั้งควรพัฒนาระบบบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้เพียงพอ

1.8) การพัฒนากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัด ควรเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนเพื่อทำแผนที่ทางสังคม การให้ความรู้แก่ชุมชน การวางแผนการดำเนินงานตามแผน การติดตามประเมินผล รวมทั้งดำเนินการจัดการท่องเที่ยวผ่านกลไกของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วม

ดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมประเมินผล

1.9) การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ควรมีการพัฒนาพร้อมกันหลายด้านได้แก่ พัฒนาระบบนิเวศภายในวัด การปรับปรุงภูมิทัศน์ การจัดทำป้ายข้อมูล การพัฒนาการคมนาคม การพัฒนาแหล่งอำนวยความสะดวกแบบครบวงจร ประกอบด้วยที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง บุคคลากรทางการท่องเที่ยว การต้อนรับ การพัฒนาศิลปกรรมภายในวัด ตลอดจนแหล่งข้อมูลภายในวัด นอกจากนี้แล้ว ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกำหนดนโยบายหรือทิศทางจะนำไปสู่แผนเพื่อปฏิบัติให้เกิดผลจริง

2) ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยว

2.1) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการวางแผน ควรกำหนดแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการ โดยสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย วางแผนกำหนดการระยะเวลา การดำเนินการและนำความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมาใช้เพื่อออกแบบกิจกรรม กำหนดแผนด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยกำหนดแผนการเลือกใช้สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับบริบทของกิจกรรมและบริบทของผู้สูงอายุ กำหนดแผนการจัดหางบประมาณ แผนจัดสรรงบประมาณแก่ฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งกำหนดแผนการจัดการและการตลาด โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ ผู้เตรียมตัวเกษียณอายุ หน่วยงานราชการ และประชาชนทั่วไป

2.2) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการจัดองค์กร ควรมีการดำเนินการคือ ขั้นแรกกำหนดงาน ออกแบบและจัดกลุ่มงาน โดยวิเคราะห์และออกแบบงานที่ต้องดำเนินการ จากนั้นกำหนดขอบเขตหน้าที่ของแต่ละงานที่จัดกลุ่มไว้ จัดโครงสร้างของบุคลากร และสรรหาบุคลากรที่ร่วมดำเนินงานโดยกำหนดคุณสมบัติให้เหมาะสมกับงานที่ทำ ได้แก่ วิทยากร ผู้นำกิจกรรม อาสาสมัคร และเมื่อได้บุคลากรครบถ้วนแล้ว ควรมีการปฐมนิเทศชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแผนการดำเนินงานต่าง ๆ รวมถึงองค์ความรู้ที่ เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพฤติกรรม กิจกรรม และธรรมชาติของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

2.3) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านบุคลากร ควรพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ให้มีความรอบตัว และพัฒนาความรู้ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการพัฒนาทักษะการสื่อสารที่ดี โดยสามารถสื่อสารได้หลายภาษา สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ การดูแลนักท่องเที่ยวจะต้องให้ความเอาใจใส่โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มเปราะบาง สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และสามารถเข้าใจความแตกต่างของนักท่องเที่ยวได้ มีการพัฒนาทัศนคติมองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้ม มีใจรักในงานบริการ ห่วงแทนสมบัติของชุมชนท้องถิ่น ภาครัฐมีใจและซื่อสัตย์ในการบริหาร และควรพัฒนาด้านบุคลิกภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

กับนักท่องเที่ยวทุกคน

2.4) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการอำนวยความสะดวก ควรมุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน เสริมสร้างภาวะผู้นำของฝ่ายอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว พัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของฝ่ายอำนวยความสะดวก พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ กำหนดทิศทางการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบาย มอบหมายงานภายในวัดโดยการกระจายงานในหน้าที่และความรับผิดชอบ และสร้างแรงจูงใจให้กำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรเจ้าหน้าที่

2.5) การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด ควรมุ่งเน้นการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างความพึงพอใจและนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ราคาสมเหตุสมผล ความสะอาดกสบายของสถานที่ การส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว บุคลากรทางการท่องเที่ยว กระบวนการบริการ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและการจัดชุดโปรแกรมท่องเที่ยว

2.6) การพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของวัดให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ควรเสริมสร้างคุณค่าของสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่แบบครบวงจร สร้างระบบนิเวศภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ส่งเสริมและสนับสนุนมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงลึกเพื่ออำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

2.7) การพัฒนาการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยวนั้น การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้จะต้องประกอบด้วย 5 ประการ คือ (1) คนในชุมชนต้องร่วมกันวางแผนร่วมคิดวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน (2) ร่วมปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกัน (3) ร่วมกันใช้ประโยชน์จัดการผลประโยชน์ให้มีความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย (4) ร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและพัฒนาางานร่วมกัน และ (5) ร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ต่อไป

2.8) การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ควรพัฒนาความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยวและความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ควรสนับสนุนและพัฒนาเครื่องมือการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว วางระบบการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยว พัฒนาคูณค่าของแหล่งท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรม พัฒนาศูนย์บริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัด สร้างความมั่นใจและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และสร้างการยอมรับของชุมชนในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น

2.9) การสร้างคุณภาพทางการบริการทางการท่องเที่ยว จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) ผู้ให้บริการซึ่งเป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สูงอายุ จำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสม (2) องค์กรหรือกิจการ เป็นสถานที่สำหรับการปรนนิบัติแก่ผู้รับบริการ ต้องคำนึงการออกแบบโครงสร้าง การจัดวางสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยของสภาพแวดล้อมโดยรอบ (3) ผู้รับบริการ เป็นผู้สูงอายุที่เดินทางเข้ามาใช้บริการ ในแต่ละรายจะมีความต้องการที่แตกต่างกันไปตามช่วงอายุและ (4) ผู้ประกอบการ เป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินกิจการ โดยจะต้องอาศัยประสบการณ์ร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ในการผลักดันให้เกิดกลยุทธ์การบริหารจัดการ

2.10) การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ควรพัฒนาพื้นที่ใช้สอยในแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบริการผู้สูงอายุ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้เพียงพอับความต้องการของผู้สนใจเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ พัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกหรือการบริการพื้นฐาน พัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยการจัดระเบียบของที่ตั้งให้บริการและกิจการอื่น ๆ พัฒนาเตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ในวัด ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น เน้นการพัฒนากิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 ศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด

จากการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันวัดมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาศูนย์บริการและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภายในวัดให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว และพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ วิหาร หรือการปรับปรุงห้องน้ำและสถานที่จอดรถให้มีมากขึ้น เป็นต้น ที่สำคัญการปรับปรุงและพัฒนาของวัดยังได้คงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นวัดไว้ เพื่อไม่ให้สิ่งดี ๆ สูญหายไปจากชุมชน ส่งผลทำให้วัดกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะวัดเป็นสถานที่ที่มีศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สวยงาม ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับและซึมซับสิ่งต่างๆในพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง สอดคล้องกับกรณีศึกษา คำดี (2558) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว” พบว่า วัดเป็นแหล่งเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของศาสนาการสนทนาธรรม โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาปฏิบัติธรรม การทำสมาธิ การเจริญสติภาวนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นศูนย์กลาง

การเรียนรู้ศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นของทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน และสอดคล้องกับ พระจางง ผมไผ่ (2563) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง” ผลการวิจัยพบว่า วัดเป็นแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม และแหล่งท่องเที่ยวทางจิตใจที่สงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันความเป็น ศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ แต่บทบาทของวัดยังคงมีค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชนบนฐานวิถีพุทธ และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจซึ่งยังคงมีอยู่ไม่ได้เสื่อมคลายแต่อย่างใด วัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมไทยในทุกมิติ ซึ่งแนวทางการพัฒนา ศักยภาพของวัดดังกล่าวสามารถนำไปเป็นแผนพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาวัดกับการส่งเสริม การท่องเที่ยวให้มีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยว โดยมีผู้นำศาสนสถาน และหน่วยงานที่รับผิดชอบ เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองการพัฒนา การท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ จากการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในเขต ท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน พบว่า ในด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว วัดได้ส่งเสริมคุณค่า ทางสุนทรียภาพแหล่งท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวผ่อนคลายความเครียดเกิดความสุขใจ บรรยากาศของวัดเงียบสงบ สะอาด ร่มรื่น ดึงดูดใจเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน และเกิด คุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปพระสงฆ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ในด้านสิ่ง อำนวยความสะดวก วัดได้จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ที่มีพระสงฆ์ หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้คอยให้ข้อมูลชี้แนะนักท่องเที่ยว และจัดสถานที่อำนวยความสะดวก แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบทางจิตใจ ในด้านการบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยว วัดได้ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัดและพนาพู่แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดได้อย่าง สม่าเสมอ และจัดการด้านการโฆษณาชวนฝันที่ภายในบริเวณให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความเหมาะสม ในด้านกิจกรรม วัดได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามประเพณีร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ รวมทั้งจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดให้มีสถานที่จัดกิจกรรมอย่างเหมาะสมสามเพื่อให้บริการและรองรับ นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ จากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของวัดมีศักยภาพเพียงพอใน การรองรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยววิถีพุทธ และให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาในมิติ ต่าง ๆ ตามความสนใจของแต่ละคน สอดคล้องกับวงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาจังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัย พบว่า วัดส่วนใหญ่ในจังหวัด นครปฐมมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในด้านธรรมชาติที่มีภูมิทัศน์และบรรยากาศที่สงบและ ร่มรื่น เหมาะสำหรับการพักผ่อนทางกายและทางใจ วัดส่วนใหญ่มีการจัดการสำคัญทางพุทธศาสนา ทุกวัด และมีกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ ตักบาตร รักษาศีลและเวียนเทียนในวันสำคัญ ทางพุทธศาสนา ส่วนทรัพยากรด้านบริการ วัดมีการจัดสถานที่จอดรถและมีจำนวนห้องสุขาที่สะอาด

และเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับเจิมขวัญ รัชชูปทานติ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์วัดร่องเมิง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านความน่าดึงดูดใจมีแหล่งที่ท่องเที่ยวคือพิพิธภัณฑ์วัดร่องเมิงที่เป็นสถานที่อนุรักษ์โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับรางวัลอุทยานการศึกษาในวัดมีเอกลักษณ์ชัดเจน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หาได้ยาก เป็นการสร้างคุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด รวมทั้งจัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้นองค์ความรู้ ประวัติความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน

แต่เมื่อพิจารณาศักยภาพในด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า มีศักยภาพค่อนข้างจำกัด เนื่องจากวัดยังขาดการบริหารจัดการที่ดีและกระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากสถานการณ์นักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้วัดไม่สามารถบริหารจัดการได้ดั้งเดิมและไม่สามารถตั้งรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะองค์ประกอบโครงสร้างพื้นฐานที่มีบทบาทสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือโดยตรง วัดจึงได้ทำการบริหารจัดการกันเอง จึงทำให้การดำเนินการของวัดยังไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาเท่าที่ควร โดยเฉพาะปัญหาเส้นทางคมนาคมและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เพราะว่ายังขาดความช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณ ขาดการประสานความช่วยเหลือ และความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของวัด รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องยังไม่มีแผนการของระบบขนส่งสาธารณะที่จะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับบุษประวีณ์ ลิขิตศรีณย์ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวด้านโครงสร้างพื้นฐานทางในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ยังไม่สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้มากนัก เนื่องจากยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลักสู่แหล่งท่องเที่ยวรอง ทั้งนี้เส้นทางคมนาคมที่สะดวกเป็นปัจจัยหลักที่สนับสนุน และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น จึงจำเป็นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในพื้นที่ และสอดคล้องกับนพวรรณ วิเศษสินธุ์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของวัดอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากวัดแต่ละแห่งขาดการพัฒนากระบวนการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้รอบด้าน และขาดความร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาคมนาคมสำหรับเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว และการบริการพาหนะที่เดินทางเข้ามาถึงวัดและชุมชนได้อย่างสะดวก

เช่นเดียวกับศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านที่พัก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการตัดสินใจของผู้สูงอายุคือสถานที่ต้องมี

ความสะอาดและปลอดภัย หากต้องการเพิ่มศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยวปัจจุบันด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวได้ แต่แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังขาดการวางแผนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ และด้านทรัพยากรมนุษย์ หากแหล่งท่องเที่ยวมีความตื่นตัวที่จะวางแผนต้อนรับและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักและสร้างความแตกต่างให้กับที่พักของตนเอง จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุส่งผลดีต่อการสร้างรายได้และยังเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวอีกด้วย สอดคล้องกับ เยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิ์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “เที่ยววัด : แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” พบว่า ด้านองค์ประกอบของการท่องเที่ยวภายนอก ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวควรมีจำนวนที่พักรักษาที่เพียงพอ พร้อมทั้งมีความหลากหลายและการบริการที่มีความเหมาะสมต่อสถานที่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับนะภาพร ทาระอาธร (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ” ผลการวิจัยพบว่า สถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรปรับปรุงและพัฒนาที่พักให้เหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ รวมไปถึงในห้องพักรักษาควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ออกแบบสำหรับผู้สูงอายุ และให้มีที่พักไว้บริการนักท่องเที่ยวกระจายอยู่โดยรอบเป็นการเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีความเหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ

อีกประเด็นหนึ่งคือ ปัจจุบันผู้สูงอายุจำนวนมากนิยมเดินทางไปท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาและการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม แต่ศักยภาพในการบริการผู้สูงอายุของแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สามารถสร้างมั่นใจและความปลอดภัยได้ เนื่องจากการจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ และบริการสาธารณะต่าง ๆ ในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อผู้สูงอายุ ทำให้ประสบความยากลำบากที่จะเดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมถึงการเข้าบริการท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร ห้องน้ำสาธารณะ ศูนย์ให้บริการข้อมูล ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องกำหนดมาตรฐานการบริการนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อใช้เป็นแนวทางการให้บริการให้อยู่ในระดับที่มีคุณภาพ โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความต้องการด้านความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว ที่ตั้งของที่พัก และให้ความสำคัญกับการบริการด้านความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่เป็นสำคัญ เช่น เจ้าหน้าที่นำเที่ยวต้องควร มีความรู้ด้านการปฐมพยาบาล มีจุดบริการด้านสุขภาพในสถานที่ท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการแพทย์ รวมทั้งการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ คือการให้บริการในการ เช่น มีบริการเคลื่อนย้าย (ขึ้น - ลง) พาหนะ มีบริการยานพาหนะ ที่คนพิการ ผู้สูงอายุและครอบครัวที่มีเด็กเล็กและสตรีมีครรภ์สามารถร่วมใช้ได้และมีบริการยานพาหนะสำหรับคนพิการโดยเฉพาะ

สอดคล้องกับปริญญา นาคปฐมและระชานนท์ ทวีผล (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพงานบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการคุณภาพบริการจะส่งผลลัพธ์แก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เกิดการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ต่อตนเอง ผู้อื่นสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญเป็นการสร้างการตระหนักรู้ถึงการมีชีวิตอยู่ในแต่ละวัน เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเอง พร้อมทั้งริเริ่มให้ความสำคัญกับการเอาใจใส่สุขภาพร่างกายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการบริการการท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการ จะต้องศึกษาและออกแบบให้เหมาะสมกับสุขภาพของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มด้วย และสอดคล้องกับสุรีย์ บุญญานพวงศ์และกรวรรณ สังขกร (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในภาคเหนือตอนบน” พบว่า แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีศักยภาพระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม แหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและยังขาดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism ดังนั้น จึงต้องมุ่งเน้นการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เร่งพัฒนากิจกรรมที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สัมผัสและซึมซับคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว

5.2.2 การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรมุ่งเน้นการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) การพัฒนาที่พัก (Accommodations) การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และการพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวเป็นองค์ประกอบด้านการจัดการในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ดังนี้

- 1) การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) เป็นสิ่งที่สามารถโน้มน้าวความต้องการปรารถนาที่จะท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ สถานที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็น แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ทั้งนี้ในแหล่งท่องเที่ยวอันจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวอันจะมีนักท่องเที่ยวและสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จึงควรเตรียมความพร้อมของศักยภาพการท่องเที่ยวของวัด โดยจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาดร่มรื่นและงดงามตามธรรมชาติ ปรับสภาพแวดล้อมตามศักยภาพของวัด เพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ด้วยความสะดวกปลอดภัย จัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้นองค์

ความรู้ ประวัติความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน สร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเชื่อมโยงใสรศรธา ความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ สอดคล้องกับอมราวดี คำบุญ (2556) ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินความพร้อมทางการท่องเที่ยวของเมืองท่องเที่ยวขนาดเล็กจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวควรมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งปัจจุบันยังไม่มี การจัดอย่างชัดเจนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต โดยควรแบ่งแยกแต่ละประเภทให้ชัดเจน ซึ่งสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวมีมากมายทั้งทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ ทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อการสื่อความหมายที่เข้าใจง่ายแก่นักเที่ยว และ สอดคล้องกับ ศิรินันท์ พงษ์นิรันดร (2559) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว ควรมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีให้บริการอย่างเพียงพอและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วและสะดวก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่นจะต้องร่วมกันศึกษาด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เพื่อให้ทราบขีดความสามารถแหล่งท่องเที่ยวและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

2) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เนื่องจากการที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและใกล้ชิด ถึงแม้แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามแต่ขาดความสะดวกในการเข้าถึง นักท่องเที่ยวจะไม่เดินทางไปเที่ยวชม ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการจัดสร้างการคมนาคมที่สะดวกสบาย โดยควรพัฒนาเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้รอบด้าน มีป้ายบอกทางมาอย่างชัดเจน มีการบริการพาหนะที่เดินทางเข้ามาถึงวัดและชุมชนได้อย่างสะดวก เนื่องจากเส้นทางเข้าถึงแหล่งเที่ยวนั้นเป็นปัจจัยที่สร้างความสะดวกในการมาเที่ยวของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวก็ถือว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับ มาศศุภา นิมบุญจาซ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขาสนหนองวัด ” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวด้านเส้นทางคมนาคม โดยการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้หลายเส้นทาง มีรถโดยสารสาธารณะให้บริการสม่ำเสมอ และมีเส้นทางเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้สะดวกมีความสำคัญที่สุด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวและความสะดวกสบาย โดย

ควรมีการขนส่งมวลชนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับ
 เตือนใจ จันทรหมื่น (2558) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยว 5A’S ที่มีอิทธิพล
 ต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน” ผลการวิจัยพบว่า ด้านคมนาคม
 เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งที่ควรปรับปรุงคือควรมีป้ายทางหลวงบอกทางอย่างชัดเจน สภาพถนนมี
 มาตรฐาน สามารถรองรับยานพาหนะของนักท่องเที่ยวได้หลากหลายรูปแบบ โดยมีการตรวจสอบ
 อย่างสม่ำเสมอ จัดเส้นทางถนนเข้าเพื่อให้เกิดการเดินทางเข้าสู่สถานที่ท่องเที่ยวมีความสะดวกและมี
 ไฟส่องสว่าง มีการจัดการระบบการขนส่งที่ให้บริการอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว
 รถประจำทางรถสองแถว และจักรยานยนต์รับจ้างโดยมีการจัดสรรระบบอย่างเหมาะสม

3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) เนื่องจากสิ่ง
 อำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความความสะดวกสบายและมี
 ความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายของนักท่องเที่ยวทุกคน การเดินทางท่องเที่ยวไปสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง สิ่ง
 ที่นักท่องเที่ยวต้องการได้รับ คือ ความความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว หากแหล่งท่องเที่ยวใดอำนวยความสะดวก
 ให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างดีจนเป็นที่ประทับใจก็จะทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการ
 ซ้ำอีก ทำให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้นไปอีก ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่ง
 ท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน หน่วยงาน
 ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ควรมีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกโครงสร้างพื้นฐานขึ้นในแหล่ง
 ท่องเที่ยว เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน ระบบการสื่อสารต่างๆ ทั้งนี้การอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว
 ทางศาสนามีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในเส้นทางท่องเที่ยว
 ในวัด และศาสนสถาน เป็นต้น โดยพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับ
 สภาพแวดล้อมและมีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการ
 และผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ป้ายบอกทาง ป้ายข้อมูล ทางลาด ราวจับ ห้องสวดมนต์ สถานที่
 ปฏิบัติธรรม เป็นต้น เนื่องจากผู้สูงอายุหรือคนพิการจะต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกทุกอย่าง
 โดยเฉพาะห้องน้ำ ที่นั่งพัก ผู้ดูแลความปลอดภัย ทางลาด ราวจับ ป้ายสัญลักษณ์ และผู้ช่วยเหลือคน
 พิการที่ควรคัดเลือกผู้มีความรู้และมีความเห็นอกเห็นใจคนพิการอย่างแท้จริง สอดคล้องกับ อรรถวิท
 ศิลาน้อย (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “ความต้องการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของนักท่องเที่ยวที่
 เดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมธาตุนาคูนสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อคน ทั้งมวล” ผลการวิจัยพบว่า
 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว โดยรวมอยู่ในระดับ
 มากและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ป้ายและสัญลักษณ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปรับปรุง
 สถานที่ให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก และสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้นได้อย่างเต็ม
 ประสิทธิภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งป้ายและสัญลักษณ์ ทางลาด ทางเชื่อมอาคาร ทางข้ามถนน ที่จอดรถ
 และห้องน้ำ และสอดคล้องกับ จักรกฤษณ์ แสนพรหม (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “ความจำเป็นของ

สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สูงอายุในพื้นที่” ผลการวิจัยพบว่า ความจำเป็นของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว คือ ป้ายแจ้งข้อมูล และแผนที่ ภายในวัดอยู่ในตำแหน่งที่มองเห็นได้ชัดเจนทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนผู้สูงอายุในพื้นที่คือที่จอดรถ จึงควรมีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ ควรมีการจำแนกการติดตั้งสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มตัวอย่างตามช่วงวัยและอายุ ตลอดความจำเป็น สาธารณูปโภคด้านอื่น ๆ เช่น ระบบไฟฟ้าแสงสว่างและระบบประปา

4) การพัฒนาที่พัก (Accommodations) ทั้งนี้การเดินทางท่องเที่ยวสิ่งที นักท่องเที่ยวมีความต้องการคือ ที่พักค้างแรม เนื่องจากในการเดินทางไปท่องเที่ยวที่นั่นบางครั้งอาจมีการนอนพักค้างภายในแหล่งท่องเที่ยวที่พักรวมจึงถือได้ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวทุกคน ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่โดยเฉพาะ เมื่อนักท่องเที่ยวมีการเดินทางออกจากที่พักอาศัยปกติ ไปยังที่อื่น ๆ ที่มีระยะทางไกลก็ย่อมต้องการที่พักแรมเพื่อการพักผ่อนและเพื่อความปลอดภัยของตนเอง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ผู้รับผิดชอบทางการท่องเที่ยวควรจัดที่พักที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวและต้องการพักค้างแรม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ควรปรับปรุงและพัฒนาที่พักที่เหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ รวมทั้งสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเพื่อให้บริการที่พัก โดยมีการจัดการด้านที่พักโฮมสเตย์อยู่บริเวณใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว เพราะการจัดการที่พักโฮมสเตย์เป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนและเศรษฐกิจภายในชุมชนให้ได้รับการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นและเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ ธนาวิทย์ บัวฝ้าย (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาที่พักสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักแรมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาใช้บริการ ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว และพัฒนาระบบเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ดังนั้น จึงควรพัฒนาที่พักให้ได้มาตรฐานโฮมสเตย์ เพื่อขอรับรองจากกรมการท่องเที่ยวและใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้รับบริการ และสอดคล้องกับวารุณี ดำกระโทก (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการเพิ่มศักยภาพการบริการด้านที่พักเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริการด้านที่พักของจังหวัดนครราชสีมา ดังนี้ (1) ด้านความน่าเชื่อถือหรือไว้วางใจได้ ควรมีมาตรการในการควบคุมสถานประกอบการด้านที่พักที่ไม่สามารถทำตามข้อตกลงและเงื่อนไข การโฆษณาหรือโปรโมชันได้อย่างถูกต้อง เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ให้กับนักท่องเที่ยว (2) ด้านการตอบสนองความต้องการ ควรมีการแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบและให้เหตุผลทุกครั้งเกี่ยวกับการให้บริการที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่ได้ตกลงไว้กับนักท่องเที่ยว และควรมีขั้นตอนการให้บริการที่สะดวก รวดเร็ว ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน (3) ด้าน

การให้ความมั่นใจ กิจการควรส่งเสริมให้พนักงานควรปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต พนักงานควรมีกิริยามารยาทสุภาพอ่อนโยนและเป็นมิตร (4) ด้านความเห็นอกเห็นใจ สถานประกอบการควรส่งเสริมให้พนักงานควรมีการเอาใจใส่ลูกค้าแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกัน และ (5) ด้านสิ่งที่สัมผัสได้ สถานประกอบการควรจะต้องตกแต่งอาคารสถานที่ให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอควรมีการโฆษณาการให้บริการในสื่อต่าง ๆ เป็นประจำ

5) การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) เป็นกระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมของบริบทพื้นที่นั้น ๆ เป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพและการบริการด้านการท่องเที่ยว เป็นแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การรักษา ความปลอดภัย หรือการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวหรือมาตรการ ควบคุมทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว รวมทั้งเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เอื้อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยการบริหารจัดการ และการปฏิบัติการ ซึ่งหมายรวมถึงเรื่องระบบข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อการจัดการท่องเที่ยวและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมุ่งเน้นจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและระบบข้อมูลข่าวสาร พัฒนาการประสานงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการตลาดการท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อการจัดการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ พัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืนในระยะยาว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งควรพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเน้นความสะดวกและความปลอดภัย สอดคล้องกับ รุ่งฤดี แยมจรัส (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติ พบว่า ควรสร้างความตระหนักและองค์ความรู้ให้บุคลากร เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ แผนการดำเนินงาน ปฏิบัติงานตามแผน จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานเป็นระยะเพื่อให้สะดวกต่อการนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผล หัวหน้าต้องมีภาวะผู้นำ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ในการบริหารงาน และเทิดศักดิ์ เตะชะกิจขจร และคณะ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ด้านสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า จังหวัดลำพูน แพร่ น่าน” ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาศักยภาพการจัดการทำเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ควร

ดำเนินการบนพื้นฐานด้านการอนุรักษ์และการใช้สอยในบริบททางสังคมปัจจุบัน ซึ่งจำแนกแนวทางการพัฒนาศักยภาพได้เป็นแนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แนวทางการพัฒนาการใช้ประโยชน์ แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาเรื่องราว แนวทางการพัฒนาบุคลากรและแนวทางการระบวงการและองค์กร

6) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) เนื่องจากองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยวมิได้หมายเพียงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถานและความงดงามของธรรมชาติเท่านั้นแต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความผ่อนคลาย สนุกสนาน เพลิดเพลิน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจ และการเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นจะมีความหลากหลาย โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ควรมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การเจริญจิตภาวนา และการเข้าคอร์สการอบรมวิปัสสนาระยะสั้นสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สูงอายุ รวมทั้งผลักดันมาตรการจูงใจและสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยให้วัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว นอกจากนี้วัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเพื่อเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้คนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เข้าใจ เห็นคุณค่าของศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และนำคุณค่าของศาสนา รวมทั้งวิถีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทยที่ดี ได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี รักในศิลปวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคมของคนไทยกลับมาใช้บนเส้นทางบุญ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ถูกทิศทาง สอดคล้องกับคັນสนีย์ วงศ์สวัสดิ์ และคณะ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีกลุ่มน้ำปากพองในอำเภอปากพอง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวควรสืบค้นเรื่องราว พื้นฟูความเก่าแก่ ความเป็นอดีต พัฒนาระบบการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวส่งเสริมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเก่า ๆ พัฒนาแผนที่ ป้ายบอกทาง ป้ายสื่อความหมายทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ชุมชนและสถานประกอบการ สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่ม พัฒนาบุคลากรทางด้านการท่องเที่ยวจัดกิจกรรมจัดงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว พื้นฟูประเพณีแข่งเรือ ลากพระ ส่งเสริมกิจกรรมพายเรือให้กับโรงเรียน ส่งเสริมการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสะอาด การจัดการขยะในพื้นที่ เสี่ยงรบกวน พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวรองรับการท่องเที่ยว กำหนดพื้นที่ (Zoning) และวางผังเมืองให้เอื้อต่อการท่องเที่ยวในเขตเทศบาล และสอดคล้องกับบงลักษณ์ โพธิ์ไพจิตร (2562) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนา

ศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชนไทยทรงดำ” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนได้พัฒนากิจกรรมที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไทยทรงดำ ได้แก่ การย้อมผ้า การเย็บลายดอก และการเรียนภาษาไทดำ ซึ่งมีศักยภาพในการนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยมีสถานที่ในการปฏิบัติกิจกรรมที่สัมพันธ์กับรูปแบบของกิจกรรม ส่วนแนวทางการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มี 4 ประการ ประกอบด้วยด้านผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ด้านรูปแบบ กิจกรรม ด้านสื่อการนำเสนอและด้านสภาพแวดล้อม

7) การพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ (Service) เนื่องจากในปัจจุบันผู้สูงอายุจำนวนมากนิยมเดินทางไปท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาและการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม แต่เนื่องจากการจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ และบริการสาธารณะต่างๆ ในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อผู้สูงอายุ ทำให้ประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมถึงการเข้าบริการท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร ห้องน้ำสาธารณะ ศูนย์ให้บริการข้อมูล ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมุ่งเน้นพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัย เช่น ห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น พัฒนามาตรฐานด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกในกลุ่มผู้สูงอายุ พัฒนาอบรมบุคลากรของวัดและจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณีพิเศษ พัฒนาระบบการดูแลและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างครบวงจร รวมทั้งควรพัฒนาระบบบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำบ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้อย่างเพียงพอ สอดคล้องกับปริญญา นาคปทุมและระชานนท์ ทวีผล (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพงานบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ” ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบการบริการที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ควรมุ่งเน้นการบริการส่งเสริมและรักษาฟื้นฟูสุขภาพที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอาการเจ็บป่วยหรือมีโรคประจำตัว และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความต้องการและป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ รวมทั้งการบริการการท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งต้องศึกษาและออกแบบให้เหมาะสมกับสุขภาพของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม และสอดคล้องกับปิ่นฤทัย คงทอง (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสำหรับการบริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวต่างชาติ” ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะที่บุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาสำหรับการให้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวต่างชาติ คือ สมรรถนะด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ และความรู้ในการปฐมพยาบาลเบื้องต้น สมรรถนะด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะทางการสื่อสาร ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการบริการ ทักษะในการแก้ไขปัญหา และทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

5.2.3 การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร

การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรมุ่งเน้นการพัฒนาการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การพัฒนาบุคลากร (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) การตลาดท่องเที่ยว (Marketing) กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) การให้บริการ (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นองค์ประกอบในการยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ดังนี้

1) การพัฒนาการวางแผน (Planning) เนื่องจากการวางแผนเป็นการคิดล่วงหน้าเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งรวมกันในลักษณะของระบบรวม โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงผลดีและผลเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมของแนวทางในการดำเนินงานแต่ละด้าน ในขณะเดียวกันก็มีการกำหนดวิธีการติดตาม ควบคุม และประเมินผลแนวปฏิบัติดังกล่าวให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่นเดียวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนในลักษณะของแผนรวมมากขึ้น กล่าวคือต้องมีความรับผิดชอบต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านการวางแผน (Planning) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จึงควรวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องดำเนินการกระบวนการวางแผนและมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน โดยอาศัยแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นควบคู่กันไป กล่าวคือ จะทำอย่างไรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ขณะเดียวกันก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของตนเอง และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมในปัจจุบันและยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องในอนาคต รวมถึงการพัฒนาและการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้านหนึ่งนอกเหนือจากทางสังคมก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับโกศลจันทร์สมคอย (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า การวางแผนกลยุทธ์แหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น ควรเริ่มต้นด้วยการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความตื่นตัว และการสร้างความรู้ในการบริหารแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นแก่ประชาชน ตามด้วยกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์อย่างมีอาชีพ ตั้งแต่การวางแผนกลยุทธ์การนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติและการประเมินผลแผนเชิงกลยุทธ์ให้เป็นไปตามหลักวิชาการ ด้านข้อเสนอแนะจากการศึกษาในครั้งนี้คือ (1) ต้องมีการกำหนดนโยบายพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรม (2) พัฒนาศักยภาพและความสามารถของผู้บริหาร ประชาชน และเครือข่ายที่ปรึกษาเข้าร่วมวางแผนเชิงกลยุทธ์ในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น และ (3) การศึกษาความเป็นไปได้และ

ประเมินโครงการแล้วจัดทำเป็นแผนธุรกิจการท่องเที่ยวท้องถิ่น

2) การพัฒนาการจัดองค์กร (Organizing) เนื่องจากการจัดองค์กรทางการท่องเที่ยวหรือการจัดระบบงานการท่องเที่ยว เป็นการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ พันธกิจ และเป้าหมายที่หน่วยงานได้กำหนดไว้ มีการมอบหมายงานเป็นไปตามโครงสร้างขององค์กร เพื่อความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน มีการสร้างบทบาทของภาคชุมชนในการขับเคลื่อนดำเนินการจัดกิจกรรม ทั้งนี้การจัดองค์กรของหน่วยงานทางการท่องเที่ยวจะเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบความรับผิดชอบต่างๆ เพื่อให้ทุกคนต่างฝ่ายต่างทราบว่า ใครต้องทำอะไร และใครหรือกิจกรรมใดต้องสัมพันธ์กับฝ่ายอื่นๆ อย่างไรบ้าง เพื่อประสานให้ทุกฝ่ายเข้าใจได้ดี ช่วยลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานจึงจำเป็นต้องจัดองค์กรให้มีลักษณะที่สมดุลเพื่อประโยชน์ขององค์กร ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านการจัดองค์กร (Organizing) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จึงควรมีการพัฒนาองค์กรที่ดูแลการท่องเที่ยวให้มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการที่ทันสมัย มีการวางแผนทางในการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว และการจัดการความรู้ภายในองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และประเด็นสำคัญที่ควรดำเนินการเป็นอย่างยิ่งคือ ต้องเชื่อมโยงฐานข้อมูลและสร้างเครือข่ายความรู้สู่ชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับอานนท์ สีดาเพ็ง (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “สภาพและปัญหาการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงกีฬาในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการองค์กรทางท่องเที่ยวควรมีการดำเนินการจัดตั้งหน่วยงานด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อดำเนินการร่วมกัน ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนในพื้นที่โดยรอบ เนื่องจากการจัดองค์กรเป็นหน้าที่หนึ่งของการจัดการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดบุคลากรและทรัพยากรอื่นๆ เพื่อการทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ทั้งนี้ นอกจากจะกำหนดให้มีการจัด แบ่งงานให้คนในองค์กรได้ปฏิบัติแล้ว ยังต้องทำให้เกิดการประสานงานเพื่อให้ผลงานบรรลุเป้าหมายขององค์กรโดยรวม และสอดคล้องกับรุ่งฤดี แยมจรัส (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการองค์กร เพื่อการจัดท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติ พบว่า ควรสร้างความตระหนักและองค์ความรู้ให้บุคลากร เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ แผนการดำเนินงาน ปฏิบัติงานตามแผน จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานเป็นระยะเพื่อให้สะดวกต่อการนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผล หัวหน้าต้องมีภาวะผู้นำ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ในการบริหารงาน

3) การพัฒนาบุคลากร (Staffing) เนื่องจากบุคลากรทางการท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็น

องค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยว การบริการต้องมีการเกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคลากรทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ บุคลากรทางการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้ลูกค้าได้รับรู้ถึงคุณภาพหรือเป็นผู้ทำลายคุณภาพก็ได้ ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านการพัฒนาบุคลากร (Staffing) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน จึงควรพัฒนาบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของวัดให้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ให้มีความรอบตัว และพัฒนาความรู้ให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา มีการพัฒนา ทักษะการสื่อสารที่ดีโดยสามารถสื่อสารได้ หลายภาษา สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ การดูแลนักท่องเที่ยวจะต้องให้ความเอาใจโดยเฉพาะท่องเที่ยวกลุ่มเปราะบางสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และสามารถเข้าใจความแตกต่างของท่องเที่ยวได้ มีการพัฒนาทัศนคติมองโลกในแง่ดี ยิ้มแย้ม มีใจรักในงานบริการ ห่วงแทนสมบัติของชุมชนท้องถิ่น ภาคภูมิใจและซื่อสัตย์ในการบริหาร และควรพัฒนาดานบุคลิกภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักท่องเที่ยวทุกคน นอบนอมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ สุภาพ เรียบร้อย สอดคล้องกับบัญญัติ 10 ประการ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการตามกรอบอาเซียนของสถานประกอบการเขตพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอันดามัน” ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะบุคลากรด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ ด้านความรู้ (Knowledge) บุคลากรต้องมีความรู้ในงานตามตำแหน่งหน้าที่ที่กำหนดในใบกำหนดหน้าที่งาน (Job Description) และความรู้ตามกรอบสมรรถนะอาเซียนต้องมีความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ทางด้านอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและบริการ และพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย ประสบการณ์การทำงาน ความรู้รอบตัวและความรู้ทั่วไป ด้านทักษะ (Skill) บุคลากรต้องมีทักษะการสื่อสารในงานทั้งการอ่าน การพูด และการเขียน การสื่อสารภาษาต่างประเทศ มีมนุษยสัมพันธ์ทำงานเป็นทีม มีไหวพริบ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี การวางแผนงาน คิดงานเป็นระบบ การเจรจาต่อรอง ศิลปะในการให้บริการ ภาวะความเป็นผู้นำ และทักษะวิชาชีพ สอดคล้องกับตำแหน่งงาน ด้านทัศนคติ (Attitude) ต้องมีใจรักในงานบริการ มีความรักในองค์กรและ เพื่อนร่วมงาน คิดบวก มองโลกในแง่ดีมีจิตอาสา ทำงานเป็นทีมได้มีความขยัน ซื่อสัตย์อดทน รับผิดชอบ ตรงต่อเวลา เสียสละและมีส่วนร่วม และสอดคล้องกับกฤษฎีกา มูลศร (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทาง การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาคธุรกิจโรงแรมและรีสอร์ท” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาบุคลากรของโรงแรมและรีสอร์ทเพื่อการบริการลูกค้าให้เกิดความประทับใจ ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การแสดงออกที่ดี การพูดจาที่สุภาพและถูกต้องตาม กาลเทศะ มีความซื่อสัตย์จริงใจ มีความอดทน ควบคุมอารมณ์ มีจิตใจพร้อมบริการ กระฉับกระเฉง ว่องไวในการทำงาน รวมถึงต้องพัฒนาบุคลากรของโรงแรมและรีสอร์ทให้มีทักษะวิชาชีพด้านการโรงแรมด้วย เพราะเป็นพื้นฐานในการให้บริการที่เป็นมาตรฐาน และที่สำคัญต้องเตรียมความพร้อมด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษให้กับบุคลากรของโรงแรมและรีสอร์ทเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่จะมาใช้

บริการเพิ่มขึ้น

4) การพัฒนาการอำนวยการ (Directing) เนื่องจากการอำนวยการเป็นแนวทางการจัดการของผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจในการสั่งการตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ชี้แนะ บุคคล การนิเทศงาน และการติดตามผล เพื่อให้งานดำเนินไปตามแผน หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยจะต้องคำนึงถึงขวัญและกำลังใจของพนักงานด้วย ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านการอำนวยการ (Directing) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิถีสุนทรียกรรมฐาน จึงควรมุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน เสริมสร้างภาวะผู้นำของฝ่ายอำนวยการในการท่องเที่ยว พัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานของฝ่ายอำนวยการ พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ กำหนดทิศทางการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบาย มอบหมายงานภายในวัดโดยการกระจายงานในหน้าที่และความรับผิดชอบ และสร้างแรงจูงใจ ให้กำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรเจ้าหน้าที่มี พัฒนาการปฏิบัติงานของฝ่ายอำนวยการการท่องเที่ยว โดยการบูรณาการเครื่องมือต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ ประเมินค่าข้อมูลที่ได้รับจากการพิจารณาสถานการณ์ประเมินผลข้อมูล และแนวโน้มความเป็นไปได้ และกำหนดเป็นแนวความคิดและหนทางในการปฏิบัติที่เป็นไปได้และเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องพระมุนินทร์ มุนินโร (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอ บางพลีจังหวัดสมุทรปราการ” ผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้านการอำนวยการ ควรแต่งตั้งผู้ประสานงานและเจ้าหน้าที่คอย ให้คำแนะนำเพื่อให้การดำเนินประสบความสำเร็จ มอบหมายงานให้ทั่วถึงและครอบคลุม เพื่อแบ่งความรับผิดชอบและทุกรูปได้มีส่วนร่วม โดยมีการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์ ขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา เพื่อการศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว และสอดคล้องมาฆะ ชิตตะสังคะ และคณะ (2561) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน” ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการควรพัฒนาโครงสร้างคณะกรรมการอำนวยการ โดยมุ่งเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวและระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ความพร้อมของชุมชน ในการแสดงศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงพึงพิงปัจจัยภายนอกที่เป็นองค์กรเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในการแนะนำ ให้การศึกษา และฝึกอบรมการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว

5) การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยว (Marketing) เนื่องจากการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้านการตลาด เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการตลาดทางการท่องเที่ยว ถือว่า

เป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งของส่วนประสมทางการตลาด โดยมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่น ๆ คือ การบริการ ผลิตภัณฑ์ ราคา และช่องทางการจัดจำหน่าย นอกจากนี้ กิจกรรมการตลาดในการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ยังเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ทำให้วัดต่าง ๆ ต้องมีการนำกลยุทธ์ทางการตลาดมาใช้โดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยวบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดท่องเที่ยว และความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านการตลาดท่องเที่ยว (Marketing) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ควรดำเนินการโดยการสำรวจหาลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่เพื่อใช้เป็นจุดประชาสัมพันธ์ดึงดูดนักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลหรือโอกาสสำคัญที่เกี่ยวข้องเนื่องกับประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปีเพื่อให้นักท่องเที่ยววางแผนการเดินทางได้ล่วงหน้า จัดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหรือ ตั้งอยู่บนเส้นทางเดียวกันเพื่อเพิ่มแรงดึงดูดในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบเอกสาร วัสดุทัศนียภาพ ออนไลน์ เผยแพร่ผ่านหน่วยงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว และระบบอินเทอร์เน็ต สอดคล้องกับนิษฐา บรมสำลี (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบกลยุทธ์การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำแบบยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ด้านการตลาดการท่องเที่ยวตลาดน้ำแบบยั่งยืน ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ ภาพลักษณ์ของตลาดน้ำ และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวกับชุมชน เมื่อวิเคราะห์รูปแบบกลยุทธ์การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำแบบยั่งยืนแบบดั้งเดิม พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคือ ส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ในขณะที่รูปแบบกลยุทธ์การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำแบบยั่งยืนสำหรับตลาดน้ำแบบที่สร้างขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคือ การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวกับชุมชน ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว และสอดคล้องกับศิวธิดา ภูมिवรรณ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า การกำหนดยุทธศาสตร์การตลาดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดนครพนม ที่พบจากการวิจัยคือ ด้านลักษณะกายภาพและการนำเสนอ (Physical Evidence and Presentation) ต้องมีการบริหารจัดการพื้นที่ พัฒนาเส้นทางหลักและเส้นทางรอง ด้านผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายและโดดเด่นด้านวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ด้านราคา (Price) ราคาค่าบริการทางการท่องเที่ยวก็ไม่แพงมาก ด้านกระบวนการ (Process) มีกระบวนการทำงานและการบริการที่ดี แต่ควรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการท่องเที่ยว ด้านสถานที่ (Place) สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว

ด้านบุคลากร (People) ต้องมีการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวและบริการให้เพียงพอ และด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ต้องส่งเสริมการตลาดทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

6) การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) เนื่องจากการส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นมีความรับผิดชอบหลายระดับร่วมกัน เริ่มจากประชาชนหรือประชาคม องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องย่อมมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกันตามกรอบที่กำหนดไว้ เพื่อการจัดการทรัพยากรของการท่องเที่ยวร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่รับรู้ปัญหาและได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกขั้นตอน และให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยว เพราะเมื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวย่อมได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสะดวกรวดเร็วและไม่ขัดแย้งกัน อีกทั้งยังง่ายต่อชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวและในที่สุดชุมชนท้องถิ่นจะมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจรด้านกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานนั้น จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ (1) คนในชุมชนต้องร่วมกันวางแผนร่วมคิดวางแผนจัดการเตรียมความพร้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน (2) ร่วมปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกัน (3) ร่วมกันใช้ประโยชน์จัดการผลประโยชน์ให้มีความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย (4) ร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและพัฒนางานร่วมกัน และ (5) ร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ต่อไป สอดคล้องธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนใช้กระบวนการศึกษาการมีส่วนร่วม 5 องค์ประกอบคือ ด้านความภาคภูมิใจต่อชุมชนและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประชาชนมีความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่มั่นคงภายในชุมชน ประชาชนทุกคนจึงมีหน้าที่เป็นหูเป็นตา สอดส่องความเรียบร้อยของชุมชนและการรักษาทรัพยากร การท่องเที่ยวต่าง ๆ ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาประชาชนมีบทบาทหน้าที่น้อยเนื่องจาก การจัดการและการวางแผนส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐและผู้นำชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาชนมีส่วนร่วมน้อย

เนื่องจากการบริหารการจัดการมีเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวและหน่วยงานท้องถิ่นภาครัฐดูแล ด้านการแบ่งปันประโยชน์และกระจายรายได้ คนในชุมชนส่วนหนึ่งรับจ้างขายสินค้าหรือรับจ้างผลิตสินค้าจำหน่ายให้กับร้านค้าในตลาดน้ำ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน ประชาชนมีส่วนร่วมในการลงมติในที่ประชุมตามโอกาสที่มีการเรียกประชุมของหมู่บ้าน

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย คณะผู้วิจัยจึงสรุปข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ควรมีนโยบายขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทาง การท่องเที่ยว และการสร้างช่องทางการสื่อสารที่ดีในดำเนินงานทุกภาคส่วน กล่าวคือ ภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย ประชาสังคมและภาคท้องถิ่นเป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยมีวัดเป็นแกนกลางทั้งกระบวนการกำหนดนโยบายและภาคปฏิบัติการ

2) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรมีนโยบายสร้างสรรค์และนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำไปสู่การสร้างงานสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวและเพิ่มวันพักค้าง ซึ่งจะเป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนและท้องถิ่นโดยดำเนินโครงการ WAT หรือ "ศรัทธานำทาง เส้นทางนำเที่ยววิถีพุทธ" และจัดทำเส้นทางแห่งศรัทธาเพื่อเสริมสิริมงคล ความรุ่งเรืองแห่งชีวิต เชื่อมโยงชุมชนที่มีศักยภาพและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทั่วประเทศ

3) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรมีนโยบายการท่องเที่ยวเชิงบำเพ็ญประโยชน์ หรือ การท่องเที่ยวจิตอาสาวิถีพุทธ (Voluntourism) ซึ่งเป็นมิติใหม่ของการท่องเที่ยว เพื่อนำร่องฟื้นฟูหลัง COVID-19 เนื่องด้วยสถานการณ์การระบาดของโรค COVID-19 และมาตรการการกักตัวเพื่อสังเกต อาการ (Quarantine) ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ยาก โดยควรคัดเลือกชุมชนนำร่องและออกโปรแกรมต้นแบบเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจิตอาสาวิถีพุทธ เพื่อมาทำกิจกรรมเชิงบำเพ็ญประโยชน์ โดยเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวระยะกลางถึงระยะยาวที่สนใจมาท่องเที่ยวและบำเพ็ญประโยชน์นานกว่า 1 เดือนขึ้นไป

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีแผนงานและยุทธศาสตร์ในการลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการคมนาคมขนส่งมวลชนระดับท้องถิ่น โดยเร่งลงทุนในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งมวลชน เพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวที่มีการเคลื่อนที่ตลอดเวลา โดยมุ่งเน้นที่ระบบการคมนาคมขนส่งมวลชนระดับท้องถิ่นควบคู่ไปกับการคมนาคมขนส่งมวลชนระหว่างเมือง อีกทั้งเป็นการสร้างโอกาสในการกระจายนักท่องเที่ยวไปยัง

เมืองรองอื่น ๆ ทั้งนี้ การพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน อาจทำได้โดยการสนับสนุนภาคเอกชนที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เข้ากับการคมนาคมขนส่งมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) การท่องเที่ยวท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและภาคเอกชนควรมีนโยบายส่งเสริมการใช้งานแพลตฟอร์มไทยผ่านบล็อกเกอร์ด้านการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมให้บล็อกเกอร์การท่องเที่ยว มีรีวิว การใช้งานแพลตฟอร์มการท่องเที่ยวของไทย หรือสอดแทรกการใช้งานแพลตฟอร์มระหว่าง การท่องเที่ยวในสื่อของบล็อกเกอร์ เพื่อให้คนทั่วไปรู้จักและมีการใช้งานแพลตฟอร์มของไทยมากขึ้น โดยเน้นการส่งเสริมให้มีบล็อกเกอร์สำหรับนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม เช่น ผู้สูงวัย หรือผู้มีข้อจำกัด ทางด้านร่างกาย เพื่อขยายตลาดการท่องเที่ยวให้สามารถรองรับคนได้ทุกกลุ่ม

6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและบริการบนพื้นฐานของมรดกและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้วัดมีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนา

7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ควรจัดทำยุทธศาสตร์ การพัฒนาการตลาดของการท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีวัดเป็นฐานอย่างมีสมดุล เพื่อส่งเสริม ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ ผ่านการส่งเสริมการตลาดเฉพาะกลุ่ม และส่งเสริม การตลาดชุมชนท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวและกระตุ้นตลาดนักท่องเที่ยว รวมทั้ง มีนโยบายปรับใช้เทคโนโลยีเพื่อการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการพัฒนา การท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) วัดและชุมชนเตรียมความพร้อมภาคการท่องเที่ยวสำหรับการรองรับ นักท่องเที่ยวสูงวัย โดยระดมความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการท่องเที่ยวเตรียมพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวสูงวัย โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาพบปะพูดคุย กับผู้ประกอบการและผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเครือข่ายของการท่องเที่ยว เพื่อให้มีองค์ ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเพิ่มขึ้นและเตรียมความพร้อมกับการรองรับนักท่องเที่ยวสูงวัย

2) หน่วยงานทางการท่องเที่ยวพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของวัดและ ชุมชน ผ่านการยกระดับคุณภาพสู่ระดับสากล เพื่อเตรียมความพร้อมกับการแข่งขันที่ทวีความรุนแรง ขึ้น ผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และเอกชน รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการบริการและ

การเป็นเจ้าของที่ดีให้กับประชาชนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ซึ่งนับเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและบริการนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานของมรดกและวัฒนธรรมท้องถิ่น

4) สถาบันการศึกษาจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมทักษะธุรกิจพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจใหม่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของชุมชนบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพิ่มช่องทางการลงทุนและพัฒนาธุรกิจด้านการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน ภายใต้หลักการสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม Thailand 4.0

5) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเสริมการใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว ด้วยการส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชนในการสร้างสรรค์สินค้าชุมชน และบริการทางการท่องเที่ยวให้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนาและต่อยอดแอปพลิเคชันที่ส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวชุมชน

6) วัดและชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สมดุลเชิงพื้นที่และเวลา โดยการสร้างการรับรู้สินค้า บริการ และแหล่งท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวนอกฤดูกาล อาทิ การจัดกิจกรรม/เทศกาล/ งานประเพณีเฉพาะถิ่นในแต่ละเดือน การสร้างความนิยมของจังหวัดท่องเที่ยวรอง เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการส่งเสริมการขายแพ็คเกจการท่องเที่ยวร่วมกับภาคเอกชน เป็นต้น

7) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวครอบคลุมและมีความปลอดภัย โดยพิจารณาจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่ครอบคลุมจังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัดในเส้นทางท่องเที่ยวหนึ่ง โดยอาศัยรูปแบบการเดินทางทางเลือกเพื่อกระจายนักท่องเที่ยวไปยังเมืองรองต่าง ๆ โดยศึกษาเส้นทางที่สามารถผ่านสถานที่อันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดหรือชุมชนนั้น ๆ

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษานวัตกรรมทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบางในเขตภาคเหนือตอนบน

2) ควรศึกษาประสิทธิผลของกลยุทธ์การตลาดที่มีต่อการส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบางในเขตภาคเหนือตอนบน

3) ควรศึกษาข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานในเขตภาคเหนือตอนบน

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. (2542). การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว. *จุลสารการท่องเที่ยว*. 18 (4): 17-21.
- กฤษฎิญา มูลศรี. (2561). แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาคธุรกิจโรงแรมและรีสอร์ท. *วารสารสหวิทยาการวิจัย*. 7(1): 14-23.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). *แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมสุขภาพจิต. (2561). ข้อมูลจากการสำรวจของกรมสุขภาพจิต. *หนังสือพิมพ์มติชน*. 22 ธันวาคม 2561.
- กรรณิกา คำดี. (2558). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 4(2): 177-178.
- กรวรรณ สังขกร และคณะ. (2558). *การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว 2558-2560*. สืบค้น 2 มีนาคม 2564, จาก http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114
- กาญจนาวดี พวงชื่น. (2563). พฤติกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุต่อการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*. 15(2): 29-40.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). *แนวทางการจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- โกศล จันท์สมค้อย. (2562). แนวทางการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*. 19(2): 49-59.
- ชนิษฐา บรมสำลี. (2561). รูปแบบกลยุทธ์การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวตลาดน้ำแบบยั่งยืน. *Veridian E-Journal*. Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts), 10(2): 1-22.
- คณะกรรมการการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม. (2534). *ปัญหาผู้สูงอายุ และแนวทางแก้ไข*. กรุงเทพฯ: วุฒิสภา.

- จรัสวรรณ เทียนประภาส และพัชรี ต้นศิริ. (2536). *การพยาบาลผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ รุ่งเรืองธรรม.
- เจิมขวัญ รัชชุตานติ. (2562). ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์วัดร่องเมิง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการ*. 13(1): 102-107.
- จารุจน์ กลิ่นดีป्ली. (2541). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- จิระประภา อัครบวร. (2549). *สร้างคนสร้างผลงาน*. กรุงเทพฯ: ก.พลพิมพ์.
- จิราวดี รัตนไพฑูรย์ชัย. (2557). ตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ: โอกาสใหม่ไทย เด็บโตรับ AEC. *หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ*. Section : ASEAN: 1.
- จักรกฤษณ์ แสนพรหม. (2557). *ความจำเป็นของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและผู้สูงอายุในพื้นที่*. (ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). การบริหารงานก่อสร้างและสาธารณูปโภค สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์. (2561). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิปัสสนากรรมฐานของนักท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานตอนกลาง กรณีจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. 7(1): 243-265.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. (2550). *การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉันทิช วรรณถนอม. (2552). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2546). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ชญญา ต้นสกุล. (2563). การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ ตามกรอบอาเซียนของสถานประกอบการเขตพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอันดามัน. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*. 6(2): 23-40.
- ณัฐกมล พัชรภิญโญพงศ์. (2562). การบริหารจัดการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของโรงแรมของกรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*. 16(1): 66-76.
- ดนัย เทียนพุฒ. (2546). *ความสามารถปัจจัยชนะของธุรกิจและคน*. กรุงเทพฯ: บริษัท นาโกต้า จำกัด.
- ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ. (2562). พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวไทยในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารปัญญา*. 26(1): 76-85.

- คำเกิง โภทองและคณะ. (2550). *เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย กัมพูชา ลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เดชา เดชะวัฒน์ไพศาล. (2543). Competency-Based Human Resource: Management. *วารสารบริหารคน*. 21(2): 26-41.
- เดือนใจ จันทน์หมื่น. (2558). *การศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยว 5A'S ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). สาขาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ, จักรกฤษณ์ สุขยี่ง และอุมาพร อุดมทรัพย์ากุล. (2554). ความชุกของโรคซึมเศร้าในประชากรสูงอายุจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*. 56(2): 103-115.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร และคณะ. (2563). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า จังหวัดลำพูน แพร่ น่าน. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. 37(2): 31-39.
- ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*. 5(2): 8-15.
- ธนาวิทย์ บัวฝ้าย. (2562). การพัฒนาที่พักสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 6(1): 231-246.
- ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. (2542). *สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. (2553). *เริ่มต้นอย่างไรเมื่อจะนำ Competency มาใช้ในองค์กร*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- นะภาพร ทาระอาธร. (2563). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ดสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ*. (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและโรงแรม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นงลักษณ์ โพธิ์ไพจิตร (2562). *การพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชนไทยทรงดำ*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- นฤมล รัตนไพจิตร และคณะ. (2561). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*. 9(3): 692-704.

- นพวรรณ วิเศษสินธุ์. (2560). ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 11(3): 97-109.
- นิคม จารุมณี. (2544). *การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ โอ . เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์. (2562). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*. 14(1): 28-40.
- บังอร ธรรมศิริ. (2549). *ครอบครัวกับการดูแลผู้สูงอายุ*. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- บัญชา พงษ์พานิช. (2560). *กรอบแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.
- บัญชา พงษ์พานิช. (2560). *การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและจิตใจ*. สืบค้น 20 มีนาคม 2564. จาก https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7789.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุษกร ถาวรประสิทธิ์. (2560). ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในจังหวัดสงขลา. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 32(1): 249-269.
- ปริญญา นาคปฐม และระชานนท์ ทวีผล. (2561). การพัฒนาคุณภาพงานบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 12(1): 255-269.
- ปรีชา แดงโรจน์. (2544). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ไพร่แอนด์ไพร่พรีนติ้ง.
- ปิ่นฤทัย คงทอง. (2562). การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสำหรับบริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวต่างชาติ. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*. 12(1), 228-235.
- ปิ่นรส มาลากุล ณ อยุธยา. (2554). *การจัดการเชิงกลยุทธ์สำหรับสถาบันอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ผกามาศ กมลพรวิจิตร และคณะ. (2558). *บทบาทและความสัมพันธ์ของวัดและพระสงฆ์กับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- พงศ์เสวก เอนกจางานค์พร. (2558). *พฤติกรรมการท่องเที่ยวของประชากรรุ่นเบบี้บูมในกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

- พระครูวิรุฬห์สุวรรณดิตรัต. (2563). การพัฒนาศักยภาพแหล่งการท่องเที่ยวในชุมชนของจังหวัดอุตรดิตถ์. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ*. 2(1): 321-329.
- พระจำนง ภูมิไผ่. (2563). วัดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนเส้นทางลุ่มน้ำโขง. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5(5): 158-169.
- พระมหาบุญพิเชษฐ จันเมือง. (2553). *การจัดการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์*. (ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระมนินทร์ มุณีนิโทร. (2561). *การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบอู่). (2552). *รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร*. (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- พระอธิการจรัส อภินันโท. (2562). การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*. 12(1): 162-171.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2556). *ทฤษฎีองค์การสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์ และคณะ. (2559). *แผนงานวิจัยการยกระดับการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพในภูมิภาคตะวันตกของนักท่องเที่ยวสูงอายุเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พิบูลย์ ทีปะपाल. (2547). *กลยุทธ์การตลาด : การตลาดสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์. (2549). *มัคคุเทศก์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มจรุส สว่างบำรุง. (2562). อารมณ์เหงากับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*. 33(1): 36-49.
- มนชนก จุลสิขี. (2562). *แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี*. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*. 21(2): 203-210.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). *แนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (2551). *หลักการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2545). *เอกสารการสอนชุดวิชาทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย*.
 นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2548). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ 1-7*. พิมพ์ครั้งที่ 5.
 นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มัลลิกา มัติโก และรัตนา เพ็ชรอุไร. (2542). *ประมวลสถานภาพทางสุขภาพและสังคมของผู้สูงอายุ
 ไทย: วิเคราะห์จากวิทยานิพนธ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มาฆะ ชิตตะสังคะ และคณะ. (2561). *การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
 เชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่และ
 แม่ฮ่องสอน*. (รายงานการวิจัย). เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สถาบันวิจัย และ
 พัฒนา.
- มาโนช พรหมปัญโญ และคณะ. (2556). *แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ
 จังหวัดอุบลราชธานี*. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*. 8(2): 36-47.
- มาลินี วงษ์สิทธิ์ และศิริวรรณ ศิริบุญ. (2544). *ประชาคมกับการเกื้อกูลผู้สูงอายุ*. วิทยาลัย
 ประชากรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาศศุภา นิรมบุญจาช. (2558). *การศึกษาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของ
 ชุมชนที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขาสนหนองวัด*. (วิทยานิพนธ์
 บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. นนทบุรี: โรงพิมพ์
 เอพลัสมีเดีย.
- ยุพาวรรณ วรณวานิชย์. (2554). *การตลาดบริการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เยาวลักษณ์ เหล่าฤทธิ. (2558). *เที่ยววัด : แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย*. *วารสารบัณฑิตศึกษา*. 12(57): 165-175.
- ราณี อิลิชัยกุล. (2544). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- _____. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ราณี อิลิชัยกุล และคณะ. (2552). *การส่งเสริมการท่องเที่ยวผู้สูงอายุจากทวีปยุโรปสู่ประเทศไทย*.
 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว. (2559). *การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและจิตใจ*. สืบค้น 15 มีนาคม
 2564, จาก https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7789
- รุ่งฤดี แยมจรส. (2563). *การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติจังหวัด
 ระนอง*. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*. 15(1): 179-187.

- ลัดดา ศรีอัมพรเอกกุล. (2561). การท่องเที่ยวคุณภาพเพื่อนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*. 4(1): 12-23.
- วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์. (2558). ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*. 5(2): 151-161.
- วรรณ วาษ์วานิช. (2546). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรัญญา ไชยทารินทร์. (2561). ศักยภาพและความพร้อมบริการทางการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 9(5): 392-403.
- วสวัตดี สุติญาณามณี. (2562). สังคมสูงวัยกับรูปแบบการท่องเที่ยว: ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์*. 19(1): 95-107.
- วัฒนา พัฒนพงศ์. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวัดการเพิ่มผลผลิตภาคบริการ*. กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- วาริษฐ์ มัชฌิมบุรุษ. (2554). *แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กรณีศึกษาพื้นที่รอบการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ จังหวัดลำปาง*. การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2554 “การพัฒนาอนาคตชนบทไทย : ฐานรากที่มั่นคง เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน”. 27-29 มกราคม 2554: 189–193.
- วารุณี คำกระโทก. (2560). แนวทางการเพิ่มศักยภาพการบริการด้านที่พักเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 11(2): 106-120.
- วิภาดา เถาธรรมพิทักษ์. (2562). ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*. 7(1): 35-44.
- วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ. (2548). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ : สามลดา.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. (2550). *ทรัพยากรการท่องเที่ยว*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2545). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย : วัยรุ่น-วัยสูงอายุ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2534). *แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2555). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. (2541). *พฤติกรรมองค์กร*. กรุงเทพฯ: ซีระฟิล์มและไซเทกซ์.
- ศิวนิต อรรถวุฒิกุล และคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดราชบุรี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 10(2): 2392-2407.

- ศิวธิดา ภูมิวิรมณี. (2562). *แนวทางการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดนครพนม*. (ปริญาปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต). สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- คันสนีย์ วงศ์สวัสดิ์ และคณะ. (2563). *การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีลุ่มน้ำปากพนังในอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช*. (รายงานวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). *การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ.
- สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2548). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สามารถ สุวรรณรัตน์และคณะ. (2558). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2548). *คู่มือสมรรถนะราชการพลเรือนไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). *การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2559). *รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2558*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว. *คำนิยามของการท่องเที่ยว*. สืบค้น วันที่ 9 มีนาคม 2554, จาก <http://www.tourism.go.th>
- สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. (2559). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ. (2558). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. เชียงใหม่: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ.

- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2550). *คู่มือการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงแรมเพื่อการสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สิทธิพล เวียงธรรม. (2562). การบริหารจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. *Journal of Buddhist Education and Research*. 5(2): 281-294.
- สิริภพ เหล่าลาภะ. (2555). *พุทธศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- ศิรินันท์ พงษ์นิรันดร. (2559). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มข.* 9(1): 234-255.
- สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. (2547). Competency : เครื่องมือการบริหารที่ปฏิเสธไม่ได้. *Productivity*. 9(53): 44-48.
- สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. (2549). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สุรกุล เจนอบรม. (2534). *วิทยาการผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรีย์ กาญจนวงศ์ และคณะ. (2540). *ภาวะสุขภาพอนามัยและการดูแลตนเองเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุพื้นที่ศึกษาในเขตภาคกลาง*. กรุงเทพฯ: แอล.ที.เพรส.
- สุรีย์ บุญญานูนุพงศ์และกรวรรณ สังขกร. (2555). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในภาคเหนือตอนบน. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มข.* 5(1): 85-97.
- อมราวดี คำบุญ. (2556). *การประเมินความพร้อมทางการท่องเที่ยวของเมืองท่องเที่ยวขนาดเล็กจังหวัดอุบลราชธานี*. (ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อนุรักษ์ ประทุมชาติ และคณะ. (2562). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบริเวณลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 7(5): 1462-1472.
- อรรณพ เรืองกัลป์ปวงศ์. (2563). แนวทางการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาการจัดการโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 14(1): 32-48.
- อรรทวิท ศิลาน้อย. (2562). ความต้องการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมธาตุนาถุนสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 10(2): 130-141.
- อิสระพงษ์ พลธานี. (2562). การศึกษาองค์ประกอบของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*. 17(2): 17-24.

- อุบลรัตน์ เฟื่องสกลิต. (2546). *จิตวิทยาผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อานนท์ สีดาเพ็ง. (2563). สภาพและปัญหาการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงกีฬาในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*. 8(2): 147-159.
- Alan, Seay D. (2004). *A Study of the Technology Leadership of Texas high School Principals*. Retrieved 28, 2005 from <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=765816391&sid=1&Fmt=2&clientId=47903&RQT=309&VName=PQD>
- Aswin Sangpikul. (2007). Segmenting the Japanese Senior Travel Market: Implications for Thailand's Tourism Industry. *Journal of Hospitality & Tourism*. 5(1): 95–106.
- Backman, K., Backman, S., & Silverberg, K. (1999). Investigation in the psychographics of senior nature-based travelers. *Tourism Recreation Research*. 24(1): 13-22.
- Birren, J.E. and K.W. Schaie. (1981). *Handbook of psychology of aging*. New York: Vannustrand reinhold Company.
- Brey, E., Klenosky, D. K., Lehto, X., & Morrison, A. (2011). Understanding resort marketing practices. *Journal of Tourism Insights*. 2(2): 1-22.
- Burgoyne, J. (1993). The Competence Movement: Issues, Stakeholders and Prospects. *Personnel Review*. Vol 22 Issue: 6-13.
- Cohen, Erik. (1979). A Phenomenology of tourist experiences. *Sociology Journal*. 2(13): 179-201.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). *Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity*. New York: World Developments.
- Drucker, Peter F. (1975). *Management Challenges for the 21st Century*. New York: Harper Business.
- _____. (1975). *The Practice of Management*. New York: Harper & Row Publishers.
- Fayol, Henri (1949). *General and Industrial Management*. London: Sir Issac Pitman & Sons Ltd.
- Goeldner, C. R. and Ritchies, B. (2006). *Tourism: Principles, practices and philosophies*. New Jersey: John Wiley and Sons.

- Intersoll-Dayton, B., Saengtienchai, C., Kespichayawattana, J., & Aunguroch, Y. (2001). Psychological well-being Asian style: The Perspective of Thai elders. *Journal of Cross Cultural Gerontology*. 16(3): 283-302.
- Lewin, K. (1985). *Model for Organization Change. Frontier in Group Dynamics*. New York: Harpe & Row.
- Lieux, E. M., Weaver, P. A., & McCleary, K. W. (1994). Lodging preferences of the senior tourism market. *Annals of Tourism Research*. 21 (4): 712-728.
- Mary, P. F. (1977). *Dynamic Administration: the Collected Papers of Mary Parker Follett*. New York: Hippocrene Books.
- McClelland, C. David. (1993). *Testing for Competence rather than for Intelligence*. New Jersey: American Psychologist.
- McIntosh, R. W., & Goeldner, C. R. (1990). *Tourism principles, practices. philosophies*. New York: Wiley.
- Mengyang, S. and Furong, C. (2009). *The researches on senior tourism security service criterions*. Tourism Institute of Beijing Union University: China.
- National Statistical Office of Thailand. (2018). *Survey Report of Ageing Workforce in Thailand 2018*. Bangkok: National Statistical Office. (In Thai)
- Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism Themes in retirees narratives. *Annals of Tourism Research*. 35(4): 859-878.
- Shoemaker, S. (1989). Segmentation Of The Senior Pleasure Travel Market. *Journal of Travel Research*. 27(3): 14-21.
- Simon, Herbert A. (1993). *Administrative Behavior*. New York : The Free Press.
- _____. (1996). *Administrative Behavior*. New York: Macmillian.
- Taylor, Frederick W. (2002). *The Principles of Scientific Management*. New York: Harper.
- Tourism Western Australia. (2008). *5A's of Tourism*. Retrieved June 25, 2018. From <http://www.iccaworld.com>.
- Wheelen, Thomas Hunger, David. (2004). *Strategic management and business policy*. Upper Saddle River. NJ: Pearson Prentice Hall.

World Tourism Organization. (2012). *Tourism 2020 vision*. Retrieved from <http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops//Infoshop/Products/1189/1189-1.pdf>

_____. (2561). *Tourism: a factor of sustainable development*. Retrieved from <http://ethics.unwto.org/>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

ชื่อ-นามสกุล	วุฒิการศึกษา	ผู้เชี่ยวชาญ
พระครูวิทิศานาทร, ผศ.ดร.	กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) Ph.D. (Education)	ตรวจสอบด้านระเบียบวิธี
รศ.อัครชัย ชัยแสง	คบ. (ภาษาไทย) อม. (ภาษาไทย)	ตรวจสอบด้านภาษา
ผศ.ดร.สมักร ใจมาแก้ว	ศศ.ม. (วิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น) ปร.ด. (การบริหารการพัฒนา)	ตรวจสอบด้านเนื้อหา

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์งานวิจัย

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	พระครูสุนทรธรรมการ	เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทผาหนาม
2	พระครูอนุสรณ์ชัยสิทธิ์	เจ้าอาวาสวัดจองคำ
3	พระชลมาทิศ ชิตจิตโต	เจ้าอาวาสวัดศรีรองเมือง
4	พระครูสุนทรวิมลคุณ	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมศีล
5	พระจินดารัตนาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม
6	นายภคพล ก่อกุลเกียรติ	บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด
7	นายประติภาส ใจยา	บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด
8	นายกิตติ บุญเรือง	บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด
9	นายกมลชัย กิติทรัพย์	บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด
10	นายพคิน พงศ์ศิริวานิชย์	บุคลากร/เจ้าหน้าที่ของวัด
11	นายเชียรสงค์ ศรีสวัสดิ์	นายกสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคเหนือ
12	นายปิยวิทย์ รัตนวิจิตรการ	รองประธานสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
13	นายอภิลาภ บุญโสภา	อุปนายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว
14	นายวสันต์ เตชะกัน	นายกสมาคมบ้านถวาย
15	นายรังสี เรือนสร	อุปนายกสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคเหนือ
16	นายชัยชัย มหาวรรณ	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
17	นายวิทยา พงษ์ศิริ	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
18	นางสาวอรุณศรี ปันโน	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
19	นายสมชาย เอื้อวงศ์ชัย	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
20	ดร.ประดิษฐ์ คำมุงคุณ	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
21	นายวีรยุทธ วงศ์สร้อย	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
22	นายพิชัยลักษณ์ เมืองมูล	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
23	นายสรรค์วัฒน์ สมป้อม	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
24	นายประพันธ์ ทองอนันตรัตน์	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
25	นายอนันต์ เขยกลินเทศ	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
26	นายกิตติพงษ์ วงศ์ฟ้าเลื่อน	นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์งานวิจัย (ต่อ)

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
27	นายกิตติพัชญ์ ทองดี	นักทอ่งเทียวผู้สูงอายุ
28	นายสังวาล แก้วคำ	นักทอ่งเทียวผู้สูงอายุ
29	นายอิทธิพล ปวงคำ	นักทอ่งเทียวผู้สูงอายุ
30	นางอรดี สง่าศรี	นักทอ่งเทียวผู้สูงอายุ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
1	พระครูวินัยธรสัจชัย ญาณวีโร	ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์
2	พระพิทักษ์ ฐานิสโร	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3	พระปลัดวิญวัฒน์ วฑฒนสิริ	เจ้าอาวาสวัดไชยมงคล
4	นายพคิน พงศ์ศิริวานิชย์	บุคลากร/เจ้าหน้าที่วัด
5	นายภคพล ก่อกุลเกียรติ	บุคลากร/เจ้าหน้าที่วัด
6	นายเชียรสงค์ ศรีสวัสดิ์	นายกสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคเหนือ
7	นายอภิลาภ บุญโสภา	อุปนายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว
8	นายปิยวิทย์ รัตนวิจิตรากร	รองประธานสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
9	นายวิทยา พงษ์ศิริ	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
10	นายสมชาย เอื้อวงศ์ชัย	นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว
11	นายวีรยุทธ วงศ์สร้อย	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
12	นายพิชัยลักษณ์ เมืองมูล	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
13	นายสรรค์ธวัฒน์ สมป้อม	ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน
14	นายศุภฤกษ์ สุวรรณเนตร	ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
15	นายรุ่งปรีชา ปั่นแก้ว	ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
16	ร.ต.อ.นิคม ศรีดวงอินทร์	ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
17	นายภูมิ นันตา	ผู้บริหารสถานศึกษา
18	นายชนพัฒน์ ใจมั่น	ผู้บริหารสถานศึกษา
19	นายสดใจ คำแก้ว	นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ
20	นายอิทธิพล ปวงคำ	นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

ภาคผนวก ค
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (สำหรับนักท่องเที่ยว)

เรื่อง การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
เชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรอง
ภาคเหนือตอนบน

คำชี้แจง : แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อ
รองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยว
เมืองรองภาคเหนือตอนบน ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์สอบถามตามความ
คิดเห็นของท่านอย่างแท้จริงให้ครบถ้วนทุกประเด็นคำถาม คำตอบของท่านผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็น
ความลับและจะไม่มีผลกระทบต่อการใช้งานของท่านหรือหน่วยงานที่ท่านรับผิดชอบ เนื่องจาก
ผู้วิจัยจะนำคำตอบของท่านไปใช้วิเคราะห์ในภาพรวมเท่านั้น

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด
- ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัด
- ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

พระมหาวิริศศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร. และคณะ

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ใน ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ 18 – 30 ปี 31 – 40 ปี
 41 – 50 ปี 51 – 60 ปี
 61 ปีขึ้นไป
3. วุฒิทางการศึกษา มัธยมศึกษา ปวช./ปวส.
ปริญญาตรี ปริญญาโท
ปริญญาเอก
4. อาชีพ ตำแหน่ง (ระบุได้มากกว่า 1 ตำแหน่ง)
 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว พนักงานบริษัทเอกชนฯ
 เกษตรกร รับจ้างทั่วไป
 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ อื่นๆ โปรดระบุ.....
5. รายได้เฉลี่ย ต่อเดือน
 ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,001 - 10,000 บาท
 10,001 - 15,000 บาท 15,001 - 20,000 บาท
 20,001 บาทขึ้นไป
6. ภูมิลำเนา ภาคกลาง ภาคเหนือ
 ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคตะวันออก ภาคใต้

ตอนที่ 2 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
(1) ศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)						
1	คุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา					
2	ความเป็นเอกลักษณ์ เก้าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ					
3	คุณค่าทางกายภาพมีความงดงามทางพุทธศิลป์และศิลปวัฒนธรรม					
4	ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม					
5	คุณค่าทางสังคมโดยมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับประเพณีและความเชื่อของท้องถิ่น					
6	การได้รับการยอมรับและได้รับการยกย่องเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง					
7	คุณค่าทางสุนทรียภาพแหล่งท่องเที่ยวทำให้ผ่อนคลายความเครียด ทำให้เกิดความสบายใจ					
8	ความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทางด้านการท่องเที่ยว					
9	บรรยากาศของวัดเงียบสงบ สะอาด ร่มรื่นดึงดูดใจและเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน					
10	คุณค่าทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปพระสงฆ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด					

(2) ศักยภาพด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)						
11	ระบบการสื่อสารต่าง ๆ และป้ายบอกเส้นทางระหว่างทางการท่องเที่ยวและภายในบริเวณวัดมีความชัดเจน					
12	การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววัดได้สะดวก รวดเร็วและสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ					
13	วัดจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวไว้อย่างชัดเจน					
14	วัดจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญและกิจกรรมต่างๆภายในวัดและบริเวณใกล้เคียง					
15	หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาการคมนาคมเพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว					
(3) ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)						
16	วัดอำนวยความสะดวกการเดินทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อกันภายในบริเวณวัดไว้อย่างเป็นระบบ					
17	วัดให้บริการห้องน้ำ / ห้องสุขาที่สะอาดและมีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว					
18	วัดจัดให้มีบริการร้านอาหาร / เครื่องดื่มที่ถูกลักษณะและราคาไม่แพงไว้บริการนักท่องเที่ยว					
19	วัดให้บริการร้านจำหน่ายของที่ระลึก/ สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนและเข้าบูชาวัตถุมงคล					
20	วัดจัดสถานที่อำนวยความสะดวกแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบทางจิตใจ					

21	วัดมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการบริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภายในบริเวณวัดตามสื่อต่าง ๆ					
22	วัดจัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยมีพระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้คอยให้ข้อมูลชี้แนะนักท่องเที่ยว					
(4) ศักยภาพด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)						
23	วัดดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัดและพนฟู แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดได้อย่างสม่ำเสมอ					
24	วัดจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม					
25	วัดสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนหวงแหนวัดและมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหามลภาวะและสิ่งแวดล้อม					
26	วัดจัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม					
27	วัดจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดร่มรื่นและงดงามเรียบง่ายตามธรรมชาติ					
(5) ศักยภาพด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)						
28	วัดจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามประเพณีร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ					
29	วัดจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยของวัดให้มีสถานที่จัดกิจกรรม อย่างเหมาะสมเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว					
30	วัดจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานหรือสมถกรรมฐานแก่นักท่องเที่ยว					

31	วัดจัดโปรแกรมกิจกรรมของวัดที่โดดเด่น เพื่อสร้างเอกลักษณ์และความทรงจำให้เกิดขึ้น แก่นักท่องเที่ยว					
(6) ศักยภาพด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations)						
32	ที่พักข้างนอกวัดอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวของวัด					
33	วัดจัดสถานที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวภายในวัดให้เหมาะสมและเพียงพอ					
34	วัดบริการจัดหาที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุและคนพิการที่เดินทางมาจากจังหวัดต่างๆ					
35	วัดมีสถานที่ปฏิบัติธรรมและที่พักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสงบเหมาะสมและไม่พลุกพล่าน					
(7) ศักยภาพด้านการบริการผู้สูงอายุ						
36	วัดได้ให้บริการและดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม					
37	การบริการของเจ้าหน้าที่วัดตอบสนองต่อความประสงค์ของผู้รับบริการกลุ่มผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว					
38	วัดได้ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ					
39	วัดให้บริการด้านการรักษาพยาบาล เช่น มียาสามัญประจำบ้าน และชุดปฐมพยาบาลที่มีคุณภาพ จัดเตรียมไว้ในจุดที่เหมาะสมพร้อมใช้งาน					
40	วัดจัดการเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถานพยาบาลสามารถให้บริการสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว					

ตอนที่ 3 แนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
 วิปัสสนากรรมฐาน

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
(1) ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)						
1	ควรจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เรียบง่าย มีสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความสะอาด ร่มรื่นและงดงาม					
2	ควรปรับสภาพแวดล้อมตามศักยภาพของวัด เพื่อรองรับคนพิการหรือผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ด้วยความสะดวกปลอดภัย					
3	ควรปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนให้มีสำนึกรักวัดรักท้องถิ่นและมีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง					
4	ควรจัดแหล่งข้อมูลให้สืบค้น องค์กรความรู้ ประวัติความเป็นมาของวัด ชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาและทางวัฒนธรรมชุมชน					
5	ควรสร้างคุณค่าและความสำคัญในแง่ของความเลื่อมใสศรัทธา ความเป็นเอกลักษณ์เก่าแก่และทรงคุณค่าทางจิตใจ					
(2) ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)						
6	ควรจัดทำแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด และแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญภายในวัดที่ชัดเจน					
7	ควรกำหนดจุดหรือเส้นทางที่จะไปท่องเที่ยวภายในวัดตามลำดับก่อนหลังให้ชัดเจน โดยแสดงไว้ที่แผ่นป้าย ประชาสัมพันธ์เส้นทางเป็นภาพรวม					

8	ควรจัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด โดยมี พระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถาน หรือ โบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด โดยมี การสอดแทรกหลักธรรมในระหว่างการนำชม					
9	ควรจัดทำป้ายไว้นิล เป็นแผนผัง/แผนที่ เส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดที่น่าสนใจที่ นักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญไม่ควรพลาดชม					
10	วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดำเนินการจัดสร้างและพัฒนาคมนาคม เพื่อเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว					
(3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)						
11	ควรจัดโซนแหล่งท่องเที่ยวโดยการแบ่งพื้นที่ ใช้สอยของวัดตามบทบาทหน้าที่ให้มีความ เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวภายในวัด					
12	ควรจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของวัดเป็น พื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ โดยให้มี พระสงฆ์หรือบุคลากรของวัดอยู่ประจำไว้ บริการชี้แนะนักท่องเที่ยวที่มาวัด					
13	ควรจัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่ เหมาะสมกับสภาพของวัดและการจัดกิจกรรม ทางพระพุทธศาสนา					
14	ควรอำนวยความสะดวกการเดินทางเดินเท้าที่ เชื่อมต่อกันภายในบริเวณวัดสำหรับ นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ					
15	ควรให้บริการบริการห้องน้ำ/ห้องสุขาที่สะอาด และมีจำนวนที่เพียงพอต่อจำนวน นักท่องเที่ยวและเหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุ และคนพิการ					

(4) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)						
16	ควรบริหารจัดการด้านการบริการ นักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญที่มาเที่ยวชมวัด ด้วยอัธยาศัยไมตรีที่เป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยว					
17	วัดควรดำเนินการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดทิศทางและการตัดสินใจ ให้ ช่วยกันคิดทำ ปรับเปลี่ยนสิ่งที่ดี ๆ ให้เกิดขึ้น					
18	ควรพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดให้ยั่งยืน ในระยะยาว โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ดั้งเดิม					
19	ควรดำเนินการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ ภายในบริเวณวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี ความเหมาะสม ไม่กระทบกับวิถีชีวิตของ พระสงฆ์					
20	ควรจัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณแหล่ง ท่องเที่ยว มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริม การปฏิบัติธรรม					
(5) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)						
21	ควรจัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจ ของ นักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว					
22	ควรจัดกิจกรรมให้การอบรมเจริญปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรรมฐานที่มุ่ง อบรมปัญญาเป็นหลักแก่นักท่องเที่ยวอย่าง สม่ำเสมอ					
23	ควรจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ของชุมชน					

24	ควรจัดกิจกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น และแสดงถึงประเพณีวัฒนธรรมที่สวยงาม มีเอกลักษณ์โดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้มาชื่นชมและอยากกลับมาเยือนวัดอีก					
25	ควรจัดกิจกรรมสร้างจุดสนใจหรือสร้างกระแส ความสนใจให้กับพื้นที่ โดยวัดร่วมกับชุมชนจัด กิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรม สร้างสรรค์ที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อ พุทธศาสนิกชน					
(6) ด้านการบริการผู้สูงอายุ						
38	ควรจัดเจ้าหน้าที่ของวัดดูแลนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุและนำเที่ยวภายในวัดเป็นกรณีพิเศษ					
39	ควรจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับวัยของ ผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ เส้นทางเดินท่องเที่ยว เป็นต้น					
40	วัดควรบริการด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดเตรียมอุปกรณ์และยาสามัญประจำ บ้านสำหรับผู้สูงอายุไว้เพียงพอ					

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอความกรุณาผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะตาม
ดุลพินิจ

ความคิดเห็น	ข้อเสนอแนะ
ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	....
ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	....
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	....
ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	....
ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	....
ด้านที่พัก	....
ด้านการบริการผู้สูงอายุ	....

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามภาษาถิ่นเพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
เชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรอง
ภาคเหนือตอนบน

คำชี้แจง :

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของ
วัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียง
ลำพัง โดยท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับเลือกในการสัมภาษณ์ ซึ่งความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์
ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหาร
จัดการของวัดแบบครบวงจรต่อไป ประเด็นคำถามชุดนี้มีทั้งหมด 3 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ตอนที่ 2 ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
- ตอนที่ 3 ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร
- ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ
พระมหาวิโรศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร. และคณะ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ชื่อ/นามสกุล และอายุปัจจุบัน

1.2 วุฒิทางการศึกษา

1.3 ที่อยู่

1.4 E-mail/Facebook/Line และเบอร์โทรศัพท์มือถือ

1.5 ตำแหน่ง และหน่วยงานที่สังกัด

1.6 สัมภาษณ์ ณ สถานที่

1.7 วัน/เดือน/ปี และเวลาที่สัมภาษณ์

1.8 สัมภาษณ์โดย

ตัวต่อตัว ทางโทรศัพท์ ทางโปรแกรมไลน์ อื่นๆ .....

หมายเหตุ ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพในการสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

2.1 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัด ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ควรมีลักษณะและแนวทางอย่างไรบ้าง ?

2.2 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัด ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ควรมีลักษณะและแนวทางอย่างไรบ้าง ?

2.3 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) ควรมีลักษณะและแนวทางอย่างไรบ้าง ?

2.4 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัด ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) ควรมีลักษณะและแนวทางอย่างไรบ้าง ?

2.5 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัด ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) ควรมีลักษณะและแนวทางอย่างไรบ้าง ?

2.6 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววัด ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) ควรมีลักษณะและแนวทางอย่างไรบ้าง ?

2.7 ท่านคิดว่า ปัญหาในการพัฒนาศักยภาพของวัดเป็นอย่างไร การประเมินผลกระทบ และหาแนวทางในการแก้ไขป้องกัน ควรมีการดำเนินการอย่างไร ?

2.8 ท่านคิดว่า การสร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อให้เห็นความสำคัญของ วัด ควรมีลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไร ?

2.9 ท่านคิดว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในวัดควรมี ลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไร ?

2.10 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ ควรมีลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไร ?

2.11 ท่านคิดว่า การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของวัดสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้สูงอายุ ควรมีลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไร ?

2.12 ท่านคิดว่า แนวทางพัฒนาวัดแบบครบวงจรเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ควรมีแนวทาง ดำเนินการอย่างไร ?

ตอนที่ 3 ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร

3.1 ท่านมีแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร ด้านการวางแผน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.2 ท่านมีแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร ด้านการจัดองค์กร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.3 ท่านมีแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร ด้านบุคลากร เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.4 ท่านมีแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร ด้านการอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.5 ท่านมีแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร ด้านการกำกับดูแล เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.6 ท่านมีแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดแบบครบวงจร ด้านการตลาด การท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง ?

3.7 ท่านมีแนวการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแห่ง
ท่องเที่ยวของวัดให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.8 ท่านมีแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาค
ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อรองรับ
การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรบ้าง ?

3.9 ท่านคิดว่า การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายในและปัจจัย
ภายนอก ควรมีลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไรบ้าง ?

3.10 ท่านคิดว่า การบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพการให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว ควรมี
ลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไรบ้าง ?

3.11 ท่านคิดว่า การบริหารจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่
ควรมีลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไรบ้าง ?

3.12 ท่านคิดว่า การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอัน
เนื่องมาจากการท่องเที่ยว ควรมีลักษณะและแนวทางดำเนินการอย่างไรบ้าง ?

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณในความเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างสูงยิ่ง
พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร. และคณะ

ภาคผนวก จ
แบบการสนทนากลุ่มเพื่อการวิจัย

แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรื่อง การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

.....

คำชี้แจง

1. การเปิดการสนทนาสร้างความคุ้นเคย เริ่มการสนทนา แนะนำตัว และบอกวัตถุประสงค์ของการสนทนา

1.1 ขอให้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ ไม่มีผลกับผู้สนทนาแต่อย่างใด เพราะจะไม่มีการอ้างอิงเป็นรายบุคคล แต่จะนำเสนอเป็นความคิดเห็นส่วนร่วม

1.2 ขออนุญาตเริ่มการสนทนา ขออนุญาตบันทึกเทป เพราะอาจจดไม่ทัน แต่เทปนี้จะไม่นำไปเผยแพร่ที่ไหน นอกจากผู้ศึกษาจะนำมาเปิดฟังเพื่อสรุปความคิดเห็นของผู้ให้ตัวบทให้ถูกต้องเท่านั้น

2. เรื่องราวในประเด็นต่าง ๆ คือ

2.1 ภาพรวมของการท่องเที่ยววัดเป็นอย่างไร

.....

.....

2.2 แหล่งท่องเที่ยวในวัดมีอะไรบ้าง ทูทางศาสนาเป็นอย่างไร

.....

.....

2.3 จุดดึงดูดหรือจุดเด่นของวัดมีอะไรบ้าง

.....

.....

2.4 การเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยวของวัด

.....

.....

2.5 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดและแนวทางพัฒนา ได้แก่

2.5.1 สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)

.....

.....

2.5.2 เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว(Accessibility)

2.5.3 สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)

2.5.4 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)

2.5.5 ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations)

2.5.6 กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)

2.5.7 การบริการกลุ่มผู้สูงอายุ

2.6 แนวทางการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ได้แก่

2.6.1 ด้านการวางแผน

2.6.2 ด้านการจัดองค์กร

2.6.3 ด้านบุคลากร

2.6.4 ด้านการอำนวยความสะดวก

.....

.....

2.6.5 ด้านการกำกับดูแล

.....

.....

2.6.6 ด้านการตลาด

.....

.....

2.6.7 ด้านสภาพแวดล้อม

.....

.....

2.6.8 ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม

.....

.....

ภาคผนวก ฉ
ภาพการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว

ภาพที่ 2 สัมภาษณ์พระสงฆ์ในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ 3 สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัด

ภาคผนวก ช
ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๑๔/๒๕๖๔

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรเพื่อรองรับ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

(The Complete Enhancement of Capability and Operation Management of Temple Supporting Religious Tourism and Meditation Retreat for Seniors Living Along in the Secondary Cities in the Upper Northern Thailand)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗ สิงหาคม ๒๕๖๔

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๑๔/๒๕๖๔

วันที่ให้การรับรอง: ๗ สิงหาคม ๒๕๖๔

วันหมดอายุใบรับรอง: ๗ สิงหาคม ๒๕๖๕

ประวัตินักวิจัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-สกุล	:	พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี, ผศ.ดร.
ตำแหน่ง	:	หัวหน้าโครงการวิจัย
ประวัติการศึกษา	:	ปร.ด. (การบริหารการพัฒนา) มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ ร.ม. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ศษ.ม. (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน	:	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผลงานทางวิชาการ	:	1.พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี. (2560). โลกทัศน์ของผู้นำท้องถิ่นที่เอื้อต่อการรองรับกับเศรษฐกิจประชาคมอาเซียนเพื่อพัฒนาชุมชนในเขตจังหวัดเชียงใหม่. <i>วารสารวิชาการธรรมทรรศน์</i> . 17(3): 13-23. 2. เยื้อง ปั่นเหงงเพชร พระครูพิพิธสุตาทธ พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี และสมหวัง แก้วสุฟอง. (2562). รูปแบบการบูรณาการฝึกสมาธิโดยใช้สติปัญญา 4 กับหลักโยคะศาสตร์. <i>วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา</i> . 10(2): 361-375. 3. พระเมธาวิญญูสร (สุเทพ ปลิวโก) พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี และสาธิตี รักกัตถุญญ. (2562). รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมสำหรับคนในพุทธศตวรรษที่ 26 เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา. <i>วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์</i> . 8(4): 17-33.
ผลงานการวิจัย	:	1. พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี. (2560). โลกทัศน์ของผู้นำท้องถิ่นที่เอื้อต่อการรองรับกับเศรษฐกิจประชาคมอาเซียนเพื่อพัฒนาชุมชนในเขตจังหวัดเชียงใหม่ 2. พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี. (2561). แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินโดยการบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตข้าราชการท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	:	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัตินักวิจัย

- ชื่อ-สกุล : พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
- ประวัติการศึกษา : Ph.D. (Social Science) Magadh University, India
ศศ.ม. (การวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ศน.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ประวัติการทำงาน : อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- ผลงานทางวิชาการ : ทรงศักดิ์ พรหมดี พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์ (จิตติชัย
จิตติชโย) และภัทรชัย อุทาพันธ์. (2561). ย้อนรอยพญานาคถอด
เกล็ดประวัติศาสตร์นครเชียงใหม่. *วารสารวิชาการพระพุทธศาสนา
เขตลุ่มแม่น้ำโขง*. 1(1): 34-79.
- ผลงานการวิจัย : พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์,ดร. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการ
ปลูกฝังมโนสำนึกทางจริยธรรมเพื่อป้องกันปัญหาทุจริตของ
นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.
- สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-สกุล	:	ดร. ณรงค์ศักดิ์ ลุนส์โรง
ตำแหน่ง	:	ผู้ช่วยนักวิจัย
ประวัติการศึกษา	:	Ph.D. (Linguistics and Phonetics) The English and Foreign Languages University M.A. (Linguistics) University of Mysore, India พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน	:	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ผลงานทางวิชาการ	:	1. พระมหาชนมกร ปภากรโอรุ อุเทน ลาพิงค์ ณรงค์ศักดิ์ ลุนส์โรง สังัด เขียนจันทิก พิรุณ จันทवास และนายกมล วัชรยิ่งยง. (2561). การพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรม Monk-chat เพื่อการสื่อสาร สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา. <i>วารสารศึกษาศาสตร์ มจร. 6 (2): 467-479</i> 2. พลสรรค์ สิริเดชนนท์ พระครูประวิตรวราญยุต พระครูธรรมธร ชัยวิชิต ขยาภินนโท ณรงค์ศักดิ์ ลุนส์โรง. (2562). การเรียนรู้หลัก พุทธธรรมในสัตตมหาสถานผ่านการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมของ เยาวชน. <i>วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. 10(2): 462-478.</i> 3. พระมหาวีระเดช อธิปญโญ อธิศักดิ์ แสนวังทอง ณรงค์ศักดิ์ ลุนส์โรง พระสหัสชัยญญ รัตนสันติ และชัชชญา ตรีทวิวงศ์สกุล. (2562). การพัฒนาเสริมทักษะการอ่านภาษาอังกฤษ โดยใช้นิทาน อีสปของนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา. <i>วารสารมหา จุฬานาครพรรคน. 6(10): 6082-6093.</i>
ผลงานการวิจัย	:	ณรงค์ศักดิ์ ลุนส์โรง, (2563). การพัฒนาทักษะการอ่านภาษา อังกฤษของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	:	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา